

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

Ментор: проф. др Гордана Станковић

Мр Владимир Боранијашевић

ВРСТЕ ПРЕСУДА У ПАРНИЧНОМ
ПОСТУПКУ

докторска дисертација

Ниш, 2008. г.

У В О Д

Одлучивање, као судска парнична радња, представља ауторитативно и несумњиво решење једног грађанскоправног спора. Пресудом се формулишу појединачне правне норме у којима се конкретизују заповести предвиђене законом и тако регулише понашање парничних странака ван парнице.

У теорији парничног процесног права, као и у процесним законима, разликују се различите врсте пресуда с обзиром на различите критерије који се користе приликом класификације. Ако се упореде законски текстови којима се уређује парнична процедура, уочљиво је да се константно повећава број законских норми које се односе на поједине врсте пресуда, без обзира што неки типови пресуда нестају или бивају замењени новим. Ова појава не карактерише само домаће процесно законодавство или законодавство у региону, већ и законодавство других држава. Због тога се и поставља питање шта то мотивише законодавце да приликом новелирања парничне процедуре мењају или допуњавају одредбе процесног закона тако што предвиђају нове врсте пресуда.

Један од разлога, вероватно, лежи у томе што законодавац жели за унапреди систем правне заштите и да побољша остваривање принципа владавине права, што се постиже преко пресуде, као инструмента за примену и стварање права. Поред тога, законодавним захватима у погледу врста пресуда законодавац настоји и да спречи изигравање закона које би могло да буде резултат суђења.

У Републици Србији, која је поново постала самостална држава, после више од једног века, уређена је парнична процедура процесним законом који се искључиво примењује на њеној територији. Врсте пресуда у закону којим се у Републици Србији уређује парнична процедура и начин на који их је законодавац уредио, сличности и разлике између појединих врста пресуда током историјског развоја процедуре и у савременом процесном праву, разлике у циљевима који појединим врстама пресуде треба да се остваре, били су само неки од повода за избор теме ове докторске дисертације.

Циљ истраживања је био да се утврди, с једне стране, која врста пресуде парничног суда у Републици Србији омогућава да се странкама пружи најефикаснија и делотворна правна заштита, с обзиром да је, поред принципа ефикасности, један од основних постулата у парничном поступку и суђење у разумном року. С друге стране, поставља се и питање на који начин суд спречава да пресуда, као основни правнотехнички инструмент права, не буде злоупотребљена и на који начин и којим процесним инструментима или решењима законодавац то постиже.

Пресуда је институт парничног процесног права који је, по природи ствари, регулисан у свим правним системима. Из то разлога су, приликом истраживања, била компарирана процесна правила која се односе на врсте пресуда из правних система појединих балканских и

европских земаља. Иако основни циљ рада није била упоредно–правна анализа која се односи на врсте пресуда у упоредном праву, било је неизбежно упоређивање одредаба које се односе на врсте пресуда и из других правних система, и то из два разлога. Први се односи на чињеницу да српско парнично процесно право припада европском континенталном праву те је било потребно да се упореде процесна решења која постоје у појединим европским процесним системима, посебно у оним који су послужили као узор приликом регулисања српске парничне процедуре, да би се констатовало у којој мери су страна процесноправна решења прихваћена у домаћој цивилној процедури. С друге стране, деведесетих година двадесетог века у балканском региону је дошло до стварања нових држава које су раније биле део југословенске федерације. Ове нове балканске државе су, након сецесије, уредиле своје процесноправне системе. Пошто се ради о процесним системима који су некада припадали јединственом југословенском правном систему и који имају исто порекло, то је био повод да истражим како су врсте пресуда нормиране у овим правним системима и да ли у новим регионалним процесним системима постоје подударности или разлике између појединих “старих” и новоуведених врста пресуде.

У току обраде прикупљеног материјала коришћени су методи и методолошки поступци који се уобичајено користе приликом истраживања правних института, као што су: нормативноправни, историјскоправни, упоредноправни, правно-социолошки, дескриптивни, правнодогматски, деонтолошки и статистички метод.

У току истраживања наишао сам на одређене тешкоће. Без обзира што се се домаћа литература из области парничног процесног права свакодневно повећава, у научним и стручним часописима ипак нема већег броја радова који се односе на пресуде у парничном поступку, нити има монографских дела о овој посебно значајној теми и са правно-техничког и са правно-политичког аспекта. Иако је реформа парничне процедуре у Републици Србији довела до појаве сасвим нових врста пресуда, њима у процесној литератури још увек није посвећена већа пажња.

У публикацијама које садрже преглед домаће судске праксе објављен је релативно мали број сентени које се посебно односе на врсте пресуда, иако судови увелико доносе различите врсте пресуда предвиђене правилима новелираног парничног процесног права. Из тог разлога се, за потребе овог истраживања, није могло прецизно утврдити да ли у примени нових законских решења има недоумица или проблема које су последица насталих нормативних промена. То је био разлог што сам у погледу примене нових врста пресуда извршио сопствена емпиријска истраживања у пракси појединих судова, пре свега у пракси Општинског суда у Нишу, да бих истражио евентуалне проблеме настале у практичној примени закона.

Резултати извршеног теоријског, нормативног и емпиријског истраживања, који су саопштени у раду, изложени су у четири целине.

У првом делу рада је анализирана пресуда као судска парнична радња и изложена улога коју пресуда има као акт примене и акт стварања права.

У другом делу рада, поред уобичајених научних класификација које се у литератури користе приликом подела пресуда на врсте, изложене су врсте пресуда у српском праву од периода Кнежевине Србије до данашњих дана да би се сагледале промене током историјског развоја домаћег процесног права.

Трећи део рада садржи излагање о врстама пресуда у савременом парничном поступку Републике Србије и осврт на законска решења из парничне процедуре појединих балканских и европских земаља.

На крају рада, по природи ствари, саопштена су закључна разматрања у којима су сумирани резултати извршеног истраживања.

ПРВИ ДЕО

ПРЕСУДА КАО АКТ ПРИМЕНЕ И СТВАРАЊА ПРАВА

I. ПРЕСУДА

1. СУДСКЕ ОДЛУКЕ

Судска одлука представља резултат судске парничне радње одлучивања. Судске одлуке су акти суда у вршењу власти и имају двоструки циљ. Судским одлукама се, с једне стране, уређује одређена материјалноправна или процесна ситуација, док се, с друге стране, налаже субјектима у поступку одређено понашање.¹

Судске одлуке се у процесној литератури и законима класификују према различитим критеријумима. Основна подела судских одлука је подела на пресуде и решења. Тако се у теорији процесног права пресуда дефинише као одлука којом се (увек) одлучује о тужбеном захтеву, док се решење одређује као судска одлука коју суд доноси кад не одлучује пресудом.² Изузетно, у одређеним посебним парничним поступцима и решење може бити судска одлука о самом предмету спора.³

Поред наведене основне класификације, у теорији процесног права постоје и друге поделе судских одлука. Теоретичари процесног права⁴ судске одлуке, према њиховом циљу, деле на припремне и коначне судске одлуке. Припремне одлуке се дефинишу као оне чији је циљ стварање претпоставки за доношење одлуке о главном питању, док су коначне оне судске одлуке којима се поступак пред судом завршава.

Судске одлуке се могу класификовати зависно од тога да ли су последица примене процесних или грађанскоправних правила, те могу бити процесне или грађанскоправне природе.⁵ Сусрећемо се⁶ и са поделом судских одлука на декларативне, кондемпнаторне и

¹ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 347.

² Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 424; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 174; Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1964, стр. 280; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 173; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 529.

³ Нпр. одлука у поступку за издавање платног налога, одлука у поступку у парницама због сметања државине. У теорији има мишљења да је одлучивање на овај начин омогућено због провизорности правне заштите која се пружа (О томе: Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 348; Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 448 – 449).

⁴ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 424; Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 278.

⁵ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 278.

конститутивне, кад је као критеријум за класификацију узета садржина правне заштите која се одлуком пружа.

2. ПРЕСУДА КАО СУДСКА ОДЛУКА

Пресуда представља судску одлуку којом се одлучује о захтеву за пресуду који је био формулисан у тужби. Пресудом се ауторитативно, коначно и мериторно одлучује о захтеву за пресуду.

Пресуда представља коначну одлуку јер се њоме завршава процес пружања правне заштите у првостепеном поступку. Пресуда као судски акт садржи и одговор на питање да ли је странка основано затражила пружање правне заштите.

Пресуда је мериторна⁷ и ауторитативна одлука јер се њоме одлучује да ли странка у поступку заслужује да јој се пружи правна заштита коју тражи.⁸

1) ДОНОШЕЊЕ И ОБЈАВЉИВАЊЕ ПРЕСУДЕ

Поступак доношења и објављивања пресуде предвиђен је одредбама Закона о парничном поступку Републике Србије.⁹ Доношење пресуде је фаза првостепеног поступка која се, по правилу, одвија по закључењу главне расправе.¹⁰ Поступак доношења се разликује, у зависности од тога да ли пресуду доноси судија појединац или судско веће.

Кад је судија појединац надлежан да одлучује, он пресуду непосредно изриче. Кад одлуку доноси судско веће, разликујемо две ситуације. Прва је кад судско веће доноси пресуду одмах након закључења главне расправе а друга је кад је суд одложио доношење пресуде. У првом

⁶ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 278.

⁷ Корен речи “мериторна” полази од латинске речи “*meritor, meritor*” што значи заслуга, бити заслужан.

⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 425; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 173 - 174; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 173.

⁹ Видети: “Службени гласник РС” бр. 125/2004. Закон је ступио на снагу три месеца након објављивања. У даљем тексту: ЗПП РС.

¹⁰ Одредбом из чл. 124. ст. 3. ЗПП РС прописано је да веће једноставне одлуке може донети и у самом заседању. Тако ће веће одлуку о једноставнијим питањима донети јавно на рочишту, уз напомену да законодавац није одредио која су то питања и ситуације у којима судско веће поступа на описан начин. За разлику од законодавца, теоретичари процесног права сматрају да веће може донети једностране пресуде (Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 174 - 175; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 174). Сматра се, такође, да је тако могла бити донесена и пресуда због изостанка (Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 145).

случају судско веће приступа већању и гласању у нејавној седници, док у другом случају председник већа, ради већања и гласања, заказује нејавну седницу.¹¹

Већање и гласање саставни су део процеса доношења одлуке. Сам закон предвиђа да се одлука већа доноси после већања, гласањем чланова судског већа.¹² Под већањем се подразумева процес формулисања начина за решавање правних или чињеничних питања, који се састоји у размени мишљења, ставова и схватања о питањима која су постављена и која се морају решити.¹³ Смисао већања је, сматра се, потпуно и свестрано разматрање свих релевантних питања, како правних тако и чињеничних.¹⁴ Последица већања је предлог који се формулише и о коме се гласањем одлучује, изјашњавањем ”за” или ”против”.

Приликом већања и гласања искључена је јавност, како општа тако и страначка,¹⁵ и сам ток већања и гласања представља службену тајну.¹⁶

Након завршеног већања следи гласање. Само гласање регулисано је одредбама ЗПП РС. Закон предвиђа да је за сваку одлуку потребна већина гласова.¹⁷ Свака одлука се доноси једногласно или већином гласова. Одлука се доноси једногласно онда кад се све судије већа слажу поводом одлуке која је предложена, док се гласањем одлуке доносе у ситуацији кад су мишљења судија различита и подељена. Судија нема овлашћење да одбије да гласа о било ком питању које је председник већа поставио.¹⁸ Судија не може да ускрати свој глас као што не може ни да се уздржи од гласања. Такође, члан већа који је приликом гласања о неком ранијем питању остао у мањини, не може да се уздржи од гласања о питању о коме се има касније одлучити.¹⁹ Уколико су у погледу појединих питања гласови подељени на више различитих мишљења, тако да ниједно од њих нема већину, иста се раздвајају и гласање се, према одредби из чл. 125. ст. 4. ЗПП РС, понавља све док се не постигне потребна већина. Оног тренутка кад председник већа објави да је гласање завршено, сматра се да је одлука донесена. Члан већа који је приликом гласања остао у мањини може и има право да своје мишљење писмено образложи. Он своје мишљење може издиктирати у записник о већању и гласању, или га приложити овом записнику.

¹¹ Кад се нејавна седница не одржава одмах по закључењу расправе, председник већа као извештач, припрема и подноси нацрт одлуке који ће члановима већа бити подлога за дискусију (Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 425).

¹² Видети: чл. 124. ст. 1. ЗПП РС.

¹³ Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 145.

¹⁴ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 349.

¹⁵ Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 531; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 349; Чизмовић, М. - Ђуричин, Б. – Грађанско процесно право, Културно просветна заједница, Подгорица, 1997, стр. 249.

¹⁶ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 174; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 274.

¹⁷ Видети: чл. 125. ст. 2. ЗПП РС.

¹⁸ Видети: чл. 125. ст. 3. ЗПП РС.

¹⁹ Видети: чл. 125. ст. 3. ЗПП РС.

Закон предвиђа у одредби из чл. 126. ст. 1. ЗПП РС, да пре одлучивања о главној ствари суд одлучује да ли је потребно да се допуни поступак као и о другим претходним питањима. Ако је приликом решавања главне ствари потребно одлучити о више захтева, о сваком захтеву се гласа посебно.²⁰

О поступку већања и гласања саставља се посебан записник, који садржи сам ток гласања и одлуку која је донета. Сачињен записник потписују чланови већа и записничар, исти се одлаже у посебан омот и може га отворити само инстанциони суд кад одлучује о правном леку.

Уколико се главна расправа одржава пред већем, пресуду доносе председник већа и чланови већа који су учествовали на рочишту на коме је главна расправа закључена. Сходно начелу непосредности, у доношењу одлуке учествују чланови судског већа који су учествовали и на последњем рочишту за главну расправу.²¹ У овом случају, одмах по закључењу главне расправе суд доноси пресуду коју објављује председник већа.²² С друге стране, у сложенијим предметима закон омогућава одлагање доношења пресуде за осам дана од дана закључења главне расправе.²³ Пресуда се у овом случају не објављује, већ се препис пресуде доставља странкама. У случају одлагања доношења пресуде, за које се сматра да представља резултат тежње судова да одлука буде последица брижног и свестраног разматрања спорне правне ствари,²⁴ странкама се саопштава да ће пресуда бити донесена у законом предвиђеном року, као и да ће им бити достављена у року од осам дана.²⁵

Пресуду објављује председник већа.²⁶ Кад се пресуда објављује, председник већа јавно чита изрек (диспозитив) пресуде и укратко саопштава разлоге пресуде. Наравно, подразумева се да је записник о већању и гласању потписан пре објављивања пресуде. Суд након већања и гласања у нејавној седници саставља записник који садржи диспозитив одлуке и њега потписују чланови судског већа. Након тога председник већа објављује одлуку читајући диспозитив одлуке из записника. Ситуација је идентична и кад пресуду доноси судија

²⁰ Видети: чл. 126. ст. 2. ЗПП РС.

²¹ Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 531. Начело непосредности налаже и поштовање правила које се односи на доношење пресуде одмах по закључењу главне расправе. Сматра се да се на тај начин може очувати “свежина утисака суда о резултатима расправљања који су важни за утврђивање стања ствари” (Тако: Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 515).

²² Видети: чл. 339. ст. 2. ЗПП РС. Специфичана правила у погледу доношења пресуде предвиђена су одредбом из чл. 339. ст. 4. ЗПП. Одредба овог члана нас упућује на одредбу из чл. 305. ст. 2. ЗПП РС, којом је предвиђено да суд може да одлучи да главну расправу закључи и кад је остало да се прибаве одређени извесни списи који садрже доказе потребне за одлучивање. Такође, суд може на исти начин да одлучи и кад треба сачекати записник о доказима изведеним од стране замољеног судије. У оба случаја, странке су одустале од расправљања о тим доказима или суд сматра да расправљање није потребно. У овим случајевима, суд ће донети пресуду најкасније у року од осам дана од дана пријема списка, односно записника. Пресуда се неће објављивати.

²³ Видети: чл. 339. ст. 3. ЗПП РС.

²⁴ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 275; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 239.

²⁵ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 425.

²⁶ Ристић, Д. В. – Ристић, Д. М. - Практикум за парницу, Савремена администрација, Београд, 2004, стр. 197.

појединац, јер је дужан да пре саопштавања одлуке писмено састави диспозитив пресуде и потпише га.²⁷

Кад је пресуда као судска одлука у питању, већање и гласање у поступку доношења пресуде могу довести у питање рационалност донесене одлуке јер одлука може бити донесена једногласно или већином гласова.

У правној литератури се поставља питање рационалности донесене пресуде кад је одлука донета прегласавањем. У литератури се овим проблемом бавио Перелман, који истиче да се, у ситуацији кад више судија треба да донесе одлуку, а одлуче различито, поставља питање да ли се тада може рећи да је сваки судија могао да поступа по разуму, или се може тврдити да је то било немогућно и да је бар један од судија поступао на одређен начин, руковођен нерационалним мотивима (нпр. страст, интерес, ђудљивост) или због непознавања чињеница. Такође, кад је у питању доношење одлуке прегласавањем, аутор поставља питање да ли треба извести закључак да је већина или мањина одлучивала на неразуман начин и да ли треба посумњати у интелектуално или морално поштење већине чланова судског већа, јер се могу наћи у мањини или већини?²⁸

Наводећи многобројна схватања филозофа о овом проблему, Перелман истиче да се сматра да је одлука праведна уколико се може оправдати задовољавајућим разлозима, који нису принудни, јер од сваког појединца зависи како ће проценити разлоге и аргументе. Аутор сматра да је потребно прихватити плурализам лествица вредности и одбацити филозофски монизам по коме би одлуку било могућно изједначити са истинитим или лажним судом о одређеном проблему.

Према Перелману, плурализам лествица вредности пружа шансу за плодност дијалога, ”који омогућује свакоме да у потпуности изрази супротна гледишта, који такође омогућава и очекивање да ће се касније изградити неко општије гледиште, које би водило рачуна о постојећим супротним тезама”.²⁹ Свакако, аутор не сматра да ће до јединства неизоставно и доћи.

Две различите одлуке о истом предмету се, по плурализму вредности, могу сматрати разумним као израз једног повезаног и филозофски заснованог гледишта. У ситуацијама кад су оба решења разумна, а постоји потреба за једнообразним понашањем, предвиђа се прегласавање већином, које доводи до решавања сукоба између два става, при чему, одбачени став не треба сматрати неразумним.³⁰ Из тог разлога и инстанциони суд може да преиначи одлуку и да фактички ”усвоји” одбачени став у току гласања пред првостепеним судом.

²⁷ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 276; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 239.

²⁸ Видети: Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 174 – 175.

²⁹ Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 180.

³⁰ Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 181.

2) ФОРМА И САДРЖИНА ПРЕСУДЕ

Пресуда, као судска одлука, мора бити писмено израђена јер је она само тако доступна странкама и заинтересованима за анализирање њене садржине и испитивање њене исправности.³¹ Такође, писменом израдом пресуде се несумњиво утврђује садржина пресуде и обезбеђује траг о њеном постојању у времену.³²

Пресуда се, према одредби из чл. 341. ст. 1. ЗПП РС, мора писмено израдити у року од осам дана од дана доношења. Предвиђено је и одступање од овог правила, па је у сложенијим предметима могућно одложити писмену израду пресуде за још 15 дана.³³

Кад је у питању садржина пресуде, може се говорити о формалној и материјалној садржини.

Формалну садржину пресуде чине саставни делови писмено израђене пресуде, док би материјална садржина била садржина одлуке која се пресудом истиче, тј. констатација да ли се тужбени захтев усваја или одбија.³⁴

Одредбама ЗПП РС одређена је формална садржина пресуде. Тако је предвиђено да писмено израђена пресуда мора имати увод, изрек и образложење.³⁵

Према дикцији законодавца из одредбе чл. 342. ст. 2. ЗПП РС, увод пресуде садржи: означавање да се пресуда изриче у име народа,³⁶ назив и седиште суда, име и презиме председника већа и чланова већа, име и презиме, пребивалиште или боравиште, односно седиште странака, њихових заступника и пуномоћника, вредност предмета спора, кратко означавање предмета спора, дан закључења главне расправе, означавање странака, њихових заступника и пуномоћника који су тој расправи присуствовали као и дан кад је пресуда донесена (дан већања и гласања).

Законодавац у одредби из чл. 339. ст. 1. ЗПП РС каже да се пресуда доноси и објављује у име народа. Ова одредба закона подлеже критици, јер пресуду као судску одлуку доноси суд, а изриче је у име народа. На тај начин се означава народ, као суверен, у чије име се пресуда изриче. Сматра се да овакво регулисање није адекватно јер изрицање пресуде представља акт

³¹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 427 - 428.

³² Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 517.

³³ Видети: чл. 341. ст. 1. ЗПП РС. У литератури се наводи да се у пракси толерише и дужи рок за писмену израду пресуде (30 дана) али и да има случајева да писмена израда не услеђује и по протеклу више месеци од дана доношења (Ристић, Д. В. – Ристић, Д. М. - Практикум за парницу, Савремена администрација, Београд, 2004, стр. 197).

³⁴ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 283.

³⁵ Видети: чл. 342. ст. 1. ЗПП РС.

³⁶ I одредбом из чл. 145. Устава Републике Србије (“Службени гласник РС” бр. 98/2006) је прописано да се судске одлуке доnose у име народа. Устав Републике Србије усвојила је Народна скупштина Републике Србије, на седници одржаној 30. 09. 2006. г. а коначно је усвојен на републичком референдуму одржаном 28. и 29. 10. 2006. године.

воље док се доношење и објављивање пресуде карактеришу као радње техничке природе.³⁷ Иако је законодавац предвидео да је клаузула “у име народа” саставни део увода пресуде, поједини аутори ову клаузулу означавају као посебан део писменог састава пресуде.³⁸ Коначно, пресуда се изриче у име народа, те је клаузула поменуте садржине саставни део пресуде, јер је доноси суд у вршењу судске власти. Сматрам да клаузула представља посебан део садржине пресуде, јер се њома одређује у чије се име пресуда изриче.

Диспозитив пресуде (тенор, сентенца, изрек) представља најзначајнији део пресуде и његова садржина је предвиђена законом. Диспозитив као део пресуде који садржи одлуку суда о усвајању или одбијању захтева за пресуду врло често се поистовећује и изједначава са пресудом.³⁹ У њему се, на сажет начин означава садржина правне заштите коју суд пружа или чије је пружање ускратио.⁴⁰ Диспозитив садржи одлуку о усвајању или одбијању тужбеног захтева који се тиче главне ствари и споредних тражења.⁴¹

Сам диспозитив пресуде мора да буде формулисан на прецизан начин.⁴² Он мора бити јасан и сажет, јер је у њему садржана заповест о начину понашања субјеката одређеног односа.

Образложење пресуде је саставни део формалне садржине пресуде и представља посебан део. Законодавац начелно одређује да ће суд у образложењу изложити: захтеве странака и њихове наводе о чињеницама на којима се ти захтеви заснивају, доказе као и прописе на којима је суд засновао пресуду, ако законом није другачије одређено.⁴³

Образложење пресуде је састав неколико делова а сматра се да је састављено из две целине.⁴⁴ Образложење се састоји из два дела која имају потпуно различиту садржину, где први представља осликано стање ствари а други означавање побуда, мотива и разлога суда.

³⁷ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 296.

³⁸ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 296; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 428.

³⁹ Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 356.

⁴⁰ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 518.

⁴¹ Видети: чл. 342. ст. 3. ЗПП РС.

⁴² У литератури се истиче да неправилно формулисање диспозитива пресуде није ретка појава, па се дешава да диспозитив садржи само одлуку да ли се усваја или одбија тужбени захтев а не наводи се прецизно његова садржина, или се под знаковима навода користи петитум тужбе. У оваквим случајевима, сматра се, суд треба да прецизно формулише диспозитив јер он је уствари појединачна правна норма и акт примене права (Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 428).

⁴³ Видети: чл. 342. ст. 4. ЗПП РС; Решење Окружног суда у Краљеву, Гж. 774/04 од 24. 11. 2004, Избор судске праксе, бр. 5/2006, стр. 63.

⁴⁴ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 428; Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 299; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 533 - 534. Има схватања да се образложење пресуде састоји из три дела. Први део би чинили захтеви странака, чињенице на којима се заснивају и докази; други део би били докази који су изведени и чињенице које су тада утврђене, док би трећи део чинило означавање какво је фактичко стање суд утврдио, којим

Први део образложења састоји се из: означеног стања ствари које показује какву је слику суд добио из усмене расправе и списка. Тако суд у овом делу образложења излаже: тужбени захтев, наводе и предлоге тужиоца, чињенице на којима се заснивају и доказе, одбрану туженог, његове процесноправне и материјалноправне приговоре, податке о чињеницама које су међу странкама неспорне, о чињеницама које су биле спорне, као и оним које нису биле предмет доказивања, као и начин на који је и којим је доказним средствима извршио проверу истинитости правнорелевантних чињеница.⁴⁵ Такође, овај део образложења треба да садржи и одлуке о инцидентним питањима у току парнице.⁴⁶

Начин излагања чињеничног стања мора бити сажет и прегледан, те мора бити изложено само оно што је битно, до чега суд долази прецизном и пажљивом обрадом самог чињеничног материјала, да би се избегла репродукција припремних поднесака и расправног записника.⁴⁷

Други део образложења садржи мотиве, побуде и разлоге суда који су детерминисали доношење одлуке одређене садржине. У овом делу образложења суд образлаже како је правно квалификовао спор, зашто је одређену норму одредио као правно релевантну за доношење одлуке, како је утврдио чињенице, зашто одређене сматра релевантним а друге не, које је и зашто доказе извео и како је оценио њихову доказну снагу.⁴⁸ Саставни део овог дела је и правна оцена утврђених чињеница која се састоји у налажењу правног правила, његовом тумачењу и одређивању последица које погађају странке у поступку.⁴⁹ Управо образложење пресуде представља и базу за контролу рада суда коју у поступку по правном леку спроводи инстанциони суд.⁵⁰

Овакав састав образложења пресуде није типичан за све врсте пресуда у парничном поступку. Законодавац прописује да у образложењу пресуде због пропуштања, на основу признања и на основу одрицања, суд износи само разлоге који оправдавају доношење оваквих

доказима и које је правне прописе применио (Тако: Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 356 – 357).

⁴⁵ Детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 428; Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 299 – 300; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 240 - 241; Познић, Б. - Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 278. Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 354.

⁴⁶ Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 241; Познић, Б. - Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 278. Нпр. решење о прекиду поступка, одлука о наставку поступка, решење о одбијању процесног приговора и настављању расправљања.

⁴⁷ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 300.

⁴⁸ У том смислу: Чизмовић, М. - Ђуричин, Б. – Грађанско процесно право, Културно просветна заједница, Подгорица, 1997, стр. 257.

⁴⁹ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 301.

⁵⁰ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 519.

пресуда.⁵¹ Разлог за овакво решење могућно је наћи у врло специфичном низу процесних услова које закон предвиђа за доношење ових пресуда.⁵²

На крају пресуде се увек налази својеручни потпис председника већа.

Прописујући садржину писмено израђене пресуде, законодавац не одређује да је саставни део пресуде и поука о правном леку. Али, у одредби из чл. 341. ст. 3. ЗПП РС прописано је да се странкама доставља пресуда са упутством о праву на изјављивање правног лека против пресуде. Законодавац, такође, кад су у питању поједине врсте пресуда конкретизује ово правило.

У поуци о правном леку се наводи врста тј. назив правног лека који странка против пресуде може изјавити, рок у коме странка дати правни лек може изјавити и то да се правни лек изјављује суду који је пресуду и донео.⁵³

Поука о правном леку, кад су у питању једностране пресуде, има специфичну садржину. Тако у поуци о праву на жалбу против пресуде због пропуштања мора бити наведено да се она не може побити због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања, док поука о праву на жалбу против пресуде на основу признања или одрицања мора садржати и упозорење (поуку) да се оне могу побити због битне повреде одредаба парничног поступка или због тога што је изјава о признању или одрицању дата у заблуди или под утицајем принуде или преваре.⁵⁴ Поука о правном леку саставни је део писмено израђене првостепене пресуде.

II. ПРЕСУДА КАО АКТ ПРИМЕНЕ И СТВАРАЊА ПРАВА

1. ПРЕСУДА КАО АКТ ПРИМЕНЕ ПРАВА

Одлучивање је само једна од парничних радњи које суд предузима у току поступка. Радње које суд предузима су разноврсне по форми, садржини, циљу и дејству а предузимају се ради остварења процесних циљева и законитог пружања правне заштите.⁵⁵ Одлучивање представља најважнију судску парничну радњу јер се процес пружања правне заштите једном повређеном, угроженом или оспореном грађанском субјективном праву окончава доношењем судске одлуке.

Одлучивање представља судски силогизам, с једне стране и акт воље, с друге стране.

⁵¹ Видети: чл. 342. ст. 5. ЗПП РС.

⁵² Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 241.

⁵³ Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 288.

⁵⁴ Видети: чл. 360. ст. 2. и 3. ЗПП РС.

⁵⁵ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 277.

Процес формирања и доношења судске одлуке је сложена мисаона и логичка операција.⁵⁶ Праемисса минор (доња премиса), праемиса маиор (горња премиса) и цонцлусио (закључак) представљају саставне елементе овог процеса.

Кад је у питању пресуда као акт или резултат одлучивања, под доњом премисом подразумева се чињенична подлога утврђена у току поступка. Формирање чињеничне подлоге резултат је судске радње, јер суд чињеничну подлогу ствара из стања ствари које је изнесено у току расправе. Чињеничну подлогу чине: ноторне чињенице, чињенице које су биле неспорне и чињенице чија је истинитост утврђена у поступку доказивања или применом правила о терету доказивања. Чињеничну подлогу, такође, чине и чињенице које су резултат самог поступка, као и закључци о оним чињеницама чије утврђивање није било могућно непосредно извести.⁵⁷ Кад су у питању приватна сазнања суда у погледу конкретних и тачно одређених чињеница, она не представљају саставни део чињеничне подлоге, јер суд своју одлуку не може засновати на чињеницама о којима странкама није пружена могућност да се изјасне.⁵⁸

Горњу премису представља правна норма која је протумачена и примењује се на утврђено чињенично стање. Горња премиса, уствари, представља правну подлогу одлуке суда.

Цонцлусио, као саставни део овог мисаоног и логичког процеса, представља закључак који суд изводи подвођењем доње премисе под горњу премису. Суд утврђено чињенично стање подводи под правну норму⁵⁹ и у облику закључка мериторно одлучује, јер се закључак формулише као диспозитив (изрек) судске одлуке.⁶⁰

Одлучивање, с друге стране, представља и акт воље јер садржи вољу законодавца изражену у правним правилима која се имају применити.

Појам примене права се може сагледати у ширем и ужем смислу. У ширем смислу примена права означава остваривање права у стварности, путем спонтаног или свесног понашања људи по правним нормама. У ужем смислу, примена права би означавала примену опште правне норме приликом одлучивања, на одређен, конкретан случај.⁶¹

Управо судски силогизам, као подвођење доње премисе под горњу и извођење закључка, указује на чињеницу да пресуда, као судска одлука, представља акт примене права. У ситуацији кад је утврђено чињенично стање у конкретном случају који се има решити на

⁵⁶ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 426; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 145 – 146; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 349.

⁵⁷ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 426.

⁵⁸ Видети: чл. 7. ст. 4. ЗПП РС.

⁵⁹ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 272.

⁶⁰ Кад су у питању одређене судске одлуке, њима не претходи расправљање и одлучивање о меритуму спора. У тим случајевима подлогу за судску одлуку пружа тужба. Тада се упоређује чињенични основ тужбе са чињеницама материјалноправне норме и утврђује се да ли основаност тужбеног захтева произлази из чињеничног основа тужбе. (Детаљно: Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 146).

⁶¹ Детаљно: Лукић, Д. Р. – Методологија права, Научна књига, Београд, 1983, стр. 221 – 222.

основу неке правне норме и кад је прецизно протумачена садржина правне норме, приступа се компарацији чињеница и то оних предвиђених у норми и оних утврђених у одређеном случају.⁶² Уколико резултат упоређења указује на то да стварно утврђене чињенице одговарају онима које су предвиђене нормом, долази се до закључка, као саставног дела судског силогизма. Горња премиса представља постојећу правну норму коју суд примењује у конкретном случају на утврђено чињенично стање. Како пресуда представља резултат одлучивања и спроведеног судског силогизма, то она представља и акт примене права.

2. ПРЕСУДА КАО АКТ СТВАРАЊА ПРАВА

Пресуда представља акт стварања права. Стварање права може се сагледати са два аспекта. Пресуда, као одлука коју доноси парнични суд у поступку пружања правне заштите, представља акт стварања права у ситуацијама кад се њоме формулише појединачна правна норма и кад постоје правне празнине.

Познато је да су правне норме правила о понашању људи у друштву које држава санкционише. Правна норма представља ону друштвену норму у којој је изражен одређени став о понашању који је упућен адресатима права.⁶³ Правна норма представља најбитнији елемент права чије даље разлагање доводи до тога да њени саставни делови не представљају право.⁶⁴

Класификација правних норми врши се према различитим критеријумима, што је последица њихове многобројности и различитости.⁶⁵ Једна од основних и најважнијих подела правних норми је подела на опште и појединачне правне норме.

За разлику од општих правних норми које се односе на неодређени број лица и случајева јер су сва лица њихови адресати, појединачне норме се односе на одређено лице и одређену правну ситуацију.

⁶² Тако: Лукић, Д. Р. – Методологија права, Научна књига, Београд, 1983, стр. 233.

⁶³ Тако: Благојевић, М. С. – Увод у право, Футура, Нови Сад, 1994, стр. 166.

⁶⁴ Лукић, Д. Р. – Увод у право, Научна књига, Београд, 1970, стр. 200.

⁶⁵ Основ за поделу правних норми може бити њихов садржај, врста друштвених односа које регулишу, чињеница на кога се саме норме односе, то ко се јавља као субјект њиховог стварања, облик у коме се јављају и средства којима утичу на човека да их врши (Видети: Лукић, Д. Р. – Теорија државе и права, Савремена администрација, Београд, 1976, стр. 121). Правне норме се могу поделити према услову, те оне могу бити условне и безусловне, при чему прве садрже услов а друге не. Постоји подела и на апстрактне и конкретне норме, где апстрактне представљају оне које се односе на низ случајева који су истоветни и не садрже означање тачно одређених личности, док су конкретне оне које се односе на одређени субјект и односе се на конкретан случај или догађај. Поједини аутори, с друге стране, указују на то да се условне норме доносе за ситуације које треба да наступе и да се оне неадекватно називају апстрактним, док се норме које су већ дате безусловне а називају их и конкретним нормама (Видети: Димитријевић, В. М. – Симић, Д. М. - Увод у право, Правни факултет, Ниш, 2001, стр. 194; Благојевић, М. С. – Увод у право, Футура, Нови Сад, 1994, стр. 167 – 168; Лукић, Д. Р. – Увод у право, Научна књига, Београд, 1970, стр. 201; Лукић, Д. Р. – Увод у право, Службени лист, Београд, 1994, стр. 178).

Опште правне норме не садрже одређење према групи или категорији лица, док се појединачна правна норма може односити и на више одређених лица која морају бити прецизно одређена и именована.⁶⁶

Иако се у правном животу јавља велики број како општих тако и појединачних правних норми, појединачним правним нормама поједини аутори у литератури одричу својство права.⁶⁷ Такво схватање се не може сматрати исправним. И опште и појединачне норме представљају део права, где појединачне норме уствари представљају конкретизацију општих правних норми. У литератури се с правом истиче да се право не може замислити без појединачних правних норми које “одређују понашање једног појединца у једној ситуацији која се не понавља, и које зато важе само за један појединачан случај и могу бити примењене сам једанпут”.⁶⁸

Управо пресуда, као судска одлука, представља акт стварања права посматрано са аспекта поделе правних норми на опште и појединачне правне норме. Доношењем пресуде суд врши конкретизацију апстрактне правне норме и изриче појединачну правну норму. Том појединачном правном нормом се регулише понашање странака, тако што им се изричу заповести које су законом предвиђене.⁶⁹ То значи да суд има функцију стварања права јер решава спор тако што изриче појединачну правну норму поводом појединачне животне ситуације о којој је одлучивао.

У том смислу се изјаснио и Келзен, који је сматрао да судски акт не представља само просту примену права, већ последњу тачку у стварању права. Аутор сматра да се улога суда не састоји само у формулисању већ постојећег права, већ да се појединачном нормом судске пресуде врши нужна индивидуализација и конкретизација опште и апстрактне правне норме.⁷⁰

⁶⁶ Димитријевић, В. М. – Симић, Д. М. - Увод у право, Правни факултет, Ниш, 2001, стр. 195.

⁶⁷ Сматра се да су “праве правне норме” само захтеви који се односе на све случајеве исте врсте, док они који се односе на конкретан случај нису норме (Тако: Живановић, Т. – Систем синтетичке правне филозофије, Синтетичка филозофија права I, Службени лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 65 – 67).

⁶⁸ Келзен, Х. – Општа теорија права и државе, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1951, стр. 50.

⁶⁹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 423.

⁷⁰ Наведено према: Милков, Д. – Појам управног акта, докторска дисертација, Нови Сад, 1983, стр. 268 – 269. У литератури је дуго био актуелан проблем разликовања судског и управног акта. Многобројни аутори су се бавили питањем разграничења и разликовања судског и правосудног акта према различитим критеријумима, најпре у области уставног и управног права, док је овај проблем у области судског процесног права био занемариван. Било је мишљења да се судским актима само утврђује право у одређеном случају и да су судски акти декларативне природе. С друге стране, управни акти су сматрани актима којима се ствара право и који су конститутивне природе, чиме се судским актима одрицала улога у стварању права (О теоријама и схватањима о односу управног и судског акта, детаљно: Милков, Д. – Појам управног акта, докторска дисертација, Нови Сад, 1983, стр. 254 – 284; Поповић, С. – О појму судског акта, ЗР Правно – економског факултета у Нишу, посебан отисак из бр. 1. из 1962. г, стр. 27 – 65). Судским актом се, сматра се, решава спор или сумња о постојању или садржини неког правног односа и њиме се одређује оно што јесте правно, док се управним актом ствара неки правни однос и одређује оно што треба да буде правно. Тако би судске одлуке, као декларативни акти, имале само функцију примене права (Крбек, I. – Судски акт у материјалном смислу, Анали бр. 4/1955, стр. 386 – 387; Дика, М. – Осврт на четири концепције о правној природи правосудног акта (Duguit, Kelsen, Крбек, Лукић) и покушај одређења тог појма у процесуалистичком кључу, Архив бр. 1 – 2/1989, стр. 50 – 51).

Судска пресуда би, у овом случају, као акт којим се примењује општа правна норма имала истовремено и карактер акта којим се ствара појединачна правна норма и била крајњи стадијум у стварању права.⁷¹ Стога, судска функција се не може ограничити само на примену права, већ се мора истаћи и њена улога у стварању права.

Пресуда је акт стварања права и кад се формулисано појединачном правном нормом попуњавају правне празнине и креирају правна правила.

Питање улоге пресуде, као судске одлуке, у стварању права, једно је од питања у погледу којих у литератури није било слагања. Тако постоје врло опречна схватања о могућности стварања права донесеним судским одлукама.

Према првом схватању, пресуда не представља акт стварања права већ само акт механичке примене правних норми. Према овом схватању, улога судије се ограничава на примену готовог, постојећег права на конкретан случај, па судија и нема могућност да ствара право.⁷² Како у правном поретку нема правних празнина и како није могућно да у закону не постоји решење за одређени, конкретан случај, суд путем судског силогизма само примењује право.

Према другом схватању, пресуда представља и акт примене и акт стварања права. Пошто је немогућно нормативно регулисање друштвеног живота у потпуности, постојање правних празнина се не доводи у питање. Судије тада имају слободу стварања правних норми, при чему се та слобода креће од могућности попуњавања празнина до апсолутне слободе судија и немогућности постојања унапред одређених правних правила.⁷³

Према трећем схватању, пресуда представља једини акт стварања права. Према овом схватању, постојање права изван судских одлука није могућно, па је логично да пут води од појединачног случаја ка норми а не од закона или норми ка конкретном случају.⁷⁴

И у европскоконтиненталном праву, где главна улога у стварању права припада кодификацијама, постоје правне празнине. То стога, што у животу није могућно предвидети

Но, без обзира на све разлике које постоје између судских и управних аката, истиче се да се и једнима и другима ствара право у конкретним случајевима, кроз примену закона на одређене ситуације (Тако: Милков, Д. – Управно право, Управна делатност, Научна књига, Београд, 1988, стр. 12), као и да није могућно прихватити схватање по коме су управна и судска функција истоветне (Тако: Поповић, С. – О појму судског акта, ЗР Правно – економског факултета у Нишу, посебан отисак из бр. 1. из 1962. г, стр. 65).

⁷¹ О томе и: Дика, М. – Осврт на четири концепције о правној природи правосудног акта (Duguit, Kelsen, Крбек, Лукић) и покушај одређења тог појма у процесуалистичком кључу, Архив бр. 1 – 2/1989, стр. 44 – 45.

⁷² Ово схватање заступали су Француска школа егзегезе, Историјска школа и Школа појмовне јуриспруденције (Детаљно: Кошутић, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 9 – 10). Ово схватање није одрживо, јер је немогућно замислити правни поредак без правних празнина, уједно, са пренаглашеном улогом закона и судија које би само и искључиво примењивале право.

⁷³ Видети: Кошутић, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 12 – 13.

⁷⁴ Видети: Кошутић, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 17.

све ситуације и створити норме које ће се на такве ситуације применити, зато што савремено друштво више не стоји на становишту да је правни поредак потпун и да је у њему садржан одговор на било које питање које може настати у правним односима и зато што је право као продукт културног живота несавршено.⁷⁵ Попуњавање празнина се најчешће сматра врстом тумачења права. Међутим, истиче се да се приликом попуњавања празнина не врши право тумачење већ се ствара ново право.⁷⁶

Како је друштво све развијеније и како је све теже општим нормама регулисати све односе у друштву, евидентно је да правних празнина има све више. Модерна теорија прихвата постојање правних празнина, уз констатацију да је неопходно утврдити шта изазива њихов настанак и потребу да судије имају слободу у примени и стварању права.⁷⁷ Зато се сматра да ће се све више јављати појединачне правне норме којима ће празнине бити попуњаване и то без ослонаца на општу норму.⁷⁸ Правне празнине се попуњавају на различите начине, а најчешће законском аналогijом и путем аргумендум а контрарио. Познато је да се метод аналогijе у попуњавању законских празнина користи када се ниједно процесно правило не може применити и када суд на утврђено чињенично стање примењује правило које је законом предвиђено за сличан случај, док се аргумендум а контрарио примењује у ситуацији кад се одређена правила не могу применити на неке друге случајеве.⁷⁹ Попуњавање празнина врши се и путем правне аналогijе која се састоји у проналажењу решења за конкретан случај које се ослања на начела целокупног позитивног права, узимајући у обзир право као целину и постојећу празнину.⁸⁰

Уколико у правним прописима не постоји одговор на једно питање на које се мора дати одговор и кад је суд у ситуацији да не може своју одлуку о конкретном правном случају засновати на посебном пропису, постоји правна празнина.⁸¹ У ситуацијама кад постоје правне

⁷⁵ У том смислу: Тасић, Ђ. – Проблем оправдања државе - Увод у правне науке – Енциклопедија права, Службени лист СРЈ, Београд, 1995, стр. 359; Живановић, Т. – Систем синтетичке правне филозофије, Синтетичка филозофија права I, Службени лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 199; Ђорђевић, А. – Систем приватног (грађанског) права, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 131 - 132.

⁷⁶ Лукић, Д. Р. – Методологија права, Научна књига, Београд, 1983, стр. 185 – 186.

⁷⁷ Сматра се да на настанак правних празнина утичу сложеност и динамичност друштвеног живота, као и релативна статичност правних прописа (Тако: Видети: Кошutiћ, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 149).

⁷⁸ Лукић, Д. Р. – Методологија права, Научна књига, Београд, 1983, стр. 187.

⁷⁹ Видети: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 32.

⁸⁰ Ђорђевић, А. – Систем приватног (грађанског) права, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 136.

⁸¹ Правне празнине се класификују на различите начине. Оне могу бити примарне или секундарне, тоталне или релативне, праве или неправне (Детаљно: Тасић, Ђ. – Проблем оправдања државе - Увод у правне науке – Енциклопедија права, Службени лист СРЈ, Београд, 1995, стр. 362). Перелман говори о правним празнинама и правним шупљинама и сматра да суд може да попуни празнине али не и шупљине, јер је за њихово попуњавање неопходна делатност законодавца (Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 130). Аутор говорећи о правним празнинама истиче да су могућне и ситуације кад закон ћути и кад је нејасан, тј. кад не постоји правило и кад судија мора да тумачи нејасну законску одредбу. Такође, аутор сматра да је улога судија врло битна и у ситуацијама кад

празнине, кад није могућно наћи решење за конкретан случај у општим правним нормама, постоји потреба за њиховим попуњавањем. Ако није могућно попунити празнине на напред наведене начине, суд мора да креира правну норму која ће бити примењена на конкретан случај. То је последица чињенице да суд нема могућност да одбије да поступа и одлучује у правној ствари у којој је предвиђена његова надлежност.⁸² Формулисаним појединачним нормама се попуњавају празнине и креира правно правило које може бити употребљено као одговор на питање за које опште норме нису предвиђале решење.⁸³

Како одлука суда мора бити образложена, чак и ако је закон нејасан или недовољан, судију треба овластити да потражи технике правне логике, које ће му омогућити да доведе своју одлуку у везу са правом које је на снази, и на тај начин празнину коју је увидео и попуни.⁸⁴ Тада долази до изражаја активна улога судије јер он путем правне логике врши обogaћивање закона сагласно духу права, полазећи од постојећих законских текстова и одредби.⁸⁵

3. СУДСКА ПРАКСА КАО ИЗВОР ПРАВА

Судска пракса у нашем праву не представља извор права. У англосаксонском праву судска пракса представља извор права и право се ствара путем судских прецедената, када појединачна правна норма креирана за конкретан случај добија карактер опште правне норме. У англосаксонској теорији преовладава становиште да је само једна пресуда довољна за заснивање обавезног правила за будућност.⁸⁶ У том случају се та појединачна правна норма примењује и у будућности на све случајеве исте врсте. Стварање правне норме у облику прецедента подразумева да њен стваралац води рачуна како о конкретном случају тако и хипотетички о случајевима који могу потпасти под примену управо те норме која ће добити улогу опште правне норме. Кад је у питању судски прецедент и стварање права на овај начин,

постоји сукоб између слова и духа закона (Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 135).

⁸² У том смислу: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 33. Одредбом из чл. 4. Француског Грађанског законика (Code Civile) је предвиђено: "Судија који одбије да суди, под изговором да закон ћути, да је нејасан или недовољан, може бити кривично гоњен због ускраћивања правде".

⁸³ Видети: Правно схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије, утврђено на седници од 31. маја 2005. г. у поступку решавања спорног правног питања по чл. 176. ЗПП, Билтен судске праксе ВСС бр. 1/2005, стр. 44, 49, 53; Правно схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије, утврђено на седници од 14. јуна 2005. г. у поступку решавања спорног правног питања по чл. 176. ЗПП, Билтен судске праксе ВСС бр. 1/2005, стр. 56; Пресуда Врховног суда Србије, У. 4883/2006 од 28. марта 2007. г.; Одлука Уставног суда Републике Србије, ИУ бр. 181/2005 од 28. септембра 2006. г, објављена у "Сл. Гласнику РС" бр. 106/2006 од 24. новембра 2006. г.

⁸⁴ Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 129.

⁸⁵ Перелман, Х. – Право, морал и филозофија, Нолит, Београд, 1983, стр. 143.

⁸⁶ Детаљно: Кошутић, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 20.

сматра се да он има и своје лоше стране. Оне се односе на чињеницу да се појединачна норма доноси за конкретан случај па је врло често и неприменљива за случајеве који су извесни у будућности. То изазива и крутост прецедентног права, његову неприлагодљивост а, исто тако, доводи и до повећања броја прецедената и законских празнина у ситуацијама кад се сматра да нема решења за конкретан случај.⁸⁷

У европскоконтиненталним правним системима судска пракса није извор права. Иако се сматра да значај пресуде непрестано расте, у овим правним системима пресуда не може да замени закон као основни и примарни извор права. Такође, сматра се да ни закон не може судској пресуди да порекне особине секундарног правног извора.⁸⁸ Уколико се изворима права означе само правни акти који су формално обавезни за судове и који су уставом предвиђени, судска пресуда не представља извор права. Међутим, уколико се изворима права сматрају акти ефективног стварања правних норми, неопходно је пресуду сматрати извором права.⁸⁹

Генерално посматрано, судска пракса има највећи домет онда кад су норме опште и апстрактне, па је и улога суда у већој мери стваралачка и креативна.⁹⁰ Иако у нашем праву судска пракса нема карактер формалног извора права и иако се пресуда односи само на странке у поступку, постоји неколико показатеља да је улога судске праксе у нашем праву велика. Најпре, с обзиром на хијерархијски облик организације судова, судови вишег степена могу укинути пресуде нижих судова, па тако ставови вишег суда бивају прихваћени од стране нижих судова. Такође, често мењање прописа у нашој земљи и постојање врло непрецизних правних норми, доводи до потребе да судови утврђују прави смисао правне норме.⁹¹

Основна улога судија је да право тумаче и примењују али је њихова креативна улога врло битна кад постоје апстрактне норме. Тада је нужен стваралачки допринос оних који их примењују па се сматра да судска пракса код нас снагом свог ауторитета и устаљеном интерпретацијом правних правила доводи до њихове адекватне примене.⁹² У том смислу је,

⁸⁷ У том смислу: Лукић, Д. Р. – Методологија права, Научна књига, Београд, 1983, стр. 185 – 190; Благојевић, М. С. – Увод у право, Футура, Нови Сад, 1994, стр. 205.

⁸⁸ Видети: Кошутећ, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 149.

⁸⁹ Видети: Кошутећ, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 154. Проф. Кошутећ истиче да у односу на англосаксонско право, у осталим правним системима нормативни ауторитет произлази из низа истоветних пресуда, па је извор права и судска пракса која је устаљена. Аутор сматра да уколико се ”анализом праксе судова утврди да су у њој створени извесни принципи непознати законском или обичајном праву, бесмислена је свака тврдња о судској пресуди као акту искључиво примене права” (Тако: Видети: Кошутећ, Б. – Судска пресуда као извор права, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 20).

⁹⁰ Јанковић, С. – Улога и значај судске праксе у нашем праву, стр. 2, рад је доступан на сајту www.informator.co.yu.

⁹¹ Јанковић, С. – Улога и значај судске праксе у нашем праву, стр. 2 - 5, рад је доступан на сајту www.informator.co.yu. Сматра се да одређени појмови нпр. правичност, јавни морал, злоупотреба права, итд. своје право значење добијају тек у судским одлукама, јер се тиме тумаче правни стандарди и попуњава њихова садржина.

⁹² У том смислу: Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 37.

поред праксе домаћих судова, значајна и пракса међународних судова, посебно Европског суда за људска права,⁹³ који доносећи судске одлуке тумачи и примењује Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода⁹⁴ али и ствара нова општа правила и стандарде. Стваралачка и интерпретативна улога пресуда овог суда је наглашенија него код пресуда које доносе домаћи судови.

Значај пресуде ЕСЉП може се сагледати двојачко: као повод за понављање поступка и као продор прецедентног права у наш правни систем.

Странка може захтевати понављање поступка ако је по правноснажно окончаном поступку пред домаћим судом, ЕСЉП донео одлуку о истом или сличном правном односу против Републике Србије.

Овај разлог за понављање поступка је уведен у парничну судску процедуру из више разлога. Један од основних разлога је дужност државе чланице Савета Европе да омогући измену одлуке домаћег суда. Ова могућност је условљена одлуком ЕСЉП којом се утврђује да је дошло до повреде основних људских права која су гарантована Конвенцијом. С друге стране, ово законско решење је у вези са препорукама Савета Европе⁹⁵ којима се указује државама чланицама Савета Европе да је пожељно да обезбеде могућност понављања поступка пред домаћим судом, уколико је, у одређеној правној ствари, ЕСЉП утврдио да је дошло до повреде људског права које свој основ налази у Конвенцији.⁹⁶ Поред тога, понављање поступка треба омогућити и ако странка сама сноси последице изречене пред домаћим судом а не постоји могућност да се реституција постигне на други начин осим путем понављања поступка. Логичан закључак који следи је да је странци потребна коначна пресуда ЕСЉП која је постала правноснажна, као повод за понављање поступка. Потребно је да је ЕСЉП, поступајући по појединачној представци апликанта донео одлуку којом је утврђено да је дошло до повреде одређеног људског права загарантованог Конвенцијом. С друге стране, одредбом ЗПП РС је предвиђено да је разлог за понављање поступка одлука ЕСЉП о истом или сличном правном односу против државе Србије. То значи да ће суд имати улогу да оцењује да ли се та одлука односи на конкретан случај и да ли се она може прихватити као повод за понављање поступка. У случају да одлука постоји и да се може прихватити као основ и разлог за понављање поступка, суд ће у прописаном поступку дозволити понављање поступка.

⁹³ У даљем тексту: ЕСЉП. Видети: Петровић-Шкоро, В. – Европски суд за људска права, Билтен судске праксе ВСС, бр. 3/2003, стр. 105 – 114.

⁹⁴ Наша земља је потписала конвенцију након њеног приступа Савету Европе и исту ратификовала децембра месеца 2003. године. У даљем тексту: Конвенција.

⁹⁵ Нови ЗПП РС представља резултат неопходности реформе појединих института парничне процедуре и последицу инплементирања препорука Савета Европе у поједина законска решења која овај закон предвиђа. Употреба ових препорука у креирању правила парничне процедуре доводи до хармонизације наше процедуре са принципима и стандардима европског права.

⁹⁶ Ради се о препоруци бр. Р (2000) 2 Комитета министара Савета Европе, упућеној државама чланицама за преиспитивање или поновно отварање одређених предмета пред домаћим судовима након изрицања пресуде ЕСЉП. Ова препорука је доступна на званичном сајту Савета Европе, www.coe.int.

Увођењем овог разлога за понављање поступка долази до продора прецедентног права у наш правни систем. Правне изворе грађанског процесног права представљају устав, закони, подзаконски акти као и међународни уговори који се сматрају делом унутрашњег права. Извор парничног процесног права не представља судска пракса. Судска одлука, макар до доношења новог ЗПП РС, није представљала извор права. Новоуведеним разлогом за понављање поступка судска одлука постаје извор права. У овом случају, пресуда ЕСЈП постаје извор права те и разлог за понављање поступка пред домаћим судом. Тиме је у наш правни систем извршен продор прецедентног права.

Увођење новог разлога за понављање поступка који се базира на пресуди ЕСЈП, може се сагледати са више аспеката. У литератури се сматра⁹⁷ да се увођењем овог разлога за понављање поступка предупредују будући поступци пред ЕСЈП, уколико је суд већ донео одлуку о истом или сличном правном питању. У време реформе парничне судске процедуре, када није функционисао Уставни суд Републике Србије, па није била могућна ни уставна жалба, понављање поступка је требало да заштити државу. Странка ће моћи пред домаћим судом да захтева понављање поступка уколико је ЕСЈП донео одлуку о истом или сличном правном односу. Тако се странка неће обраћати ЕСЈП већ ће правну заштиту поново затражити пред домаћим судским органима ослањајући се на одлуку ЕСЈП. То ће, свакако, допринети мањем броју обраћања појединаца ЕСЈП.⁹⁸ Држава се у овом случају штити и од одговорности за рад њених органа, поред чињенице да се на још бољи начин штите људска права која свој основ налазе у Конвенцији.

⁹⁷ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 65.

⁹⁸ У литератури се сматра да велики број представки који стиже у ЕСЈП на неки начин доводи у питање поверење у систем заштите људских права. Сматра се да су два основна разлога која доводе до тога. С једне стране, повећање броја чланица Савета Европе, а с друге, структурна неприлагођеност система који је настао пре пола века новим захтевима европског друштва. Стога се сматра да је неопходна реформа ЕСЈП која се може спровести на два начина. Један се односи на структурну интерну реформу, која би се спровела тако да не би дошло до измене саме Конвенције, док би други начин био суштински другачији те би захтевао амандмане на Конвенцију и њене измене. Тако је усвајањем Протокола бр. 14, 12. 05. 2004. г, започет рад на реформи система пружања правне заштите пред судом, која се односи на три области: онемогућавање повреда на националном нивоу и побољшање правних лекова; повећање ефикасности поступка пред судом и убрзање извршења пресуда ЕСЈП (Детаљно: Бановчанин-Хеубергер, И. – Реформа Европског суда за људска права, Европско законодавство, бр. 9 – 10. стр. 74 – 75).

ДРУГИ ДЕО

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРЕСУДА И ЊИХОВ НОРМАТИВНИ РАЗВОЈ НА ИСТОРИЈСКОМ ПЛАНУ

I. КРИТЕРИЈУМИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЈУ ПРЕСУДА

У литератури процесног права постоје многобројни критеријуми за класификацију пресуда.

Код старијих писаца грађанског процесног права,⁹⁹ основна подела пресуда је била према њиховом опсегу и садржају, те су пресуде могле бити коначне или потпуне (пуне), делимичне, међупресуде и допунске пресуде. Према поступку који је претходио њиховом доношењу, пресуде су се делиле на пресуде на основу признања, пресуде због изостанка (контумационе пресуде) и пресуде на основу расправљања или контрадикторне пресуде,¹⁰⁰ јер су и донете на основу резултата спроведене главне расправе. Такође, према врстама тужби и садржини тражене правне заштите и пресуде су се делиле на кондемпнаторне, декларативне и конститутивне.

У новијој процесној литератури, подела пресуда је у основи идентична. Основна подела пресуда је подела на оне којима се усваја тужбени захтев и оне којима се одбија тужбени захтев.¹⁰¹ Критеријум за ову поделу пресуда је успех странке у парници. Тужилац увек очекује да ће суд усвојити његов тужбени захтев. Суд ће то и учинити уколико утврди да је тужбени захтев основан. Ако из резултата извиђања и расправљања произлази да је тужбени захтев тужиоца неоснован, суд ће такав тужбени захтев одбити.

⁹⁹ Тако: Камхи, С. – Грађански судски поступак, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 388; Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 449.

¹⁰⁰ Термин “контрадикторна пресуда” није адекватан за означавање пресуда које су донете о захтевима за пресуду које у поступку истичу тужилац и тужени. Када постоје супротни захтеви странака, суд на основу резултата расправљања формира базу за одлуку и одлучује тако што тужбени захтев или усваја или одбија. Та пресуда представља пресуду донету на основу контрадикторних захтева странака. Контрадикторна би била она пресуда чији би диспозитив био у супротности са њеним образложењем.

¹⁰¹ Институт парничне судске процедуре у Републици Бугарској регулисани су одредбама Грађанског процесног кодекса (Видети: Грађански процесуален кодекс, Република Бугарска, Софија, 2002. г. У даљем тексту: ГПК). Иако законодавац у законском тексту не врши поделу пресуда које у парничном поступку могу бити донете, у теорији се врши класификација пресуда. Тако, према свом садржају и последицама, оне могу бити пресуде којима се тужбени захтев усваја и пресуде којима се тужбени захтев одбија. Пресуда којом се тужбени захтев усваја се доноси у корист тужиоца који је подигао тужбу и затражио пружање правне заштите, док се пресуда којом се одбија тужбени захтев доноси у корист туженог јер суд није усвојио тужбени захтев који је био уперен против њега (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311). Идентичну поделу пресуда познаје и аустријско право. На основу начина решавања, пресудама се тужбени захтев усваја или одбија, и то у целини, што мора бити изричито и прецизно одређено у диспозитиву пресуде. У аустријском праву, пресуде су регулисане Законом о грађанском судском поступку (Видети: Zivilprozessordnung, RGBI 1895/113. У даљем тексту: ЗПОО).

Пресуде се класификују према садржини правне заштите која се њима пружа.¹⁰² Тужилац, подижући тужбу захтева од суда да пружи правну заштиту његовом угроженом, повређеном или оспореном грађанском субјективном праву. Тужилац може захтевати од суда да туженом наложи да нешто да, учини, не учини, пропусти или трпи. Такође, тужилац може захтевати пружање правне заштите на начин да се утврди постојање одређеног правног односа, права или да се утврди да је одређена исправа истинита или неистинита. Исто тако, пружање правне заштите може бити уперено у том правцу да се она пружа тужиоцу који је тужбом захтевао преиначење одређене правне ситуације. Суд, поступајући и пружајући правну заштиту може, према овом критеријуму донети: пресуду за осуду на чинидбу, утврђавну и правнопреиначавну пресуду. Ова подела пресуда је извршена према врсти правозащитног захтева који је садржан у тужби.¹⁰³

Иако је правило да се пресудом одлучује о свим захтевима који су истакнути у тужби, постоји могућност да суд, у одређеним ситуацијама, донесе и пресуду која се односи на неке од више истакнутих захтева, само на један елемент тужбеног захтева или само на захтеве о којима је суд пропустио да одлучи. Различити су разлози који инспиришу суд да не одлучи о свим захтевима истовремено. Према процесној функцији коју имају, пресуде се деле на: коначне пресуде, делимичне пресуде, међупресуде и допунске пресуде. Проф. Чалија пресуде класификује према предмету одлучивања, те су пресуде коначне и међупресуде а коначне могу бити потпуне, делимичне и допунске.¹⁰⁴ Проф. Георгијевски говори о потпуним и непотпуним пресудама, где непотпуне пресуде представљају међупресуда, делимична и допунска пресуда.¹⁰⁵

Странке се могу различито процесно понашати у поступку. Оне могу предузимајући диспозитивне парничне радње довести до доношења пресуде и окончања поступка. Тужилац који подиже тужбу захтевајући пружање правне заштите одређене садржине, може се у току поступка одрећи свог тужбеног захтева. Тужени, с друге стране, може признати тужбени захтев или се процесно понашати тако што ће пропусти да одговори на тужбу. Тужени може

¹⁰² Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1964, стр. 489; Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 491 - 492; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 468 - 469; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 430; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 231; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 537; Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 343; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 357; Јовановић, М. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 1979, стр. 169.

¹⁰³ Поред опште прихваћене поделе тужби, у литератури се сусрећемо и са поделом која обухвата и наредбодавну тужбу. Поводом ове тужбе, парнични суд одлучује пресудом којом изриче наредбу одређеном суду пред којим тече неки други грађански судски поступак (Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 342; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 185 - 186).

¹⁰⁴ Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 537.

¹⁰⁵ Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 343.

у одговору на тужбу признати чињенице на којима се заснива тужбени захтев тужиоца. Све ове радње странака могу довести до доношења пресуда, ако су испуњени услови за њихово доношење. Странке у поступку могу истаћи и контрадикторне захтеве и резултат расправљања о њима биће подлога одлуке коју ће суд донети о тужбеном захтеву. Уколико се као критеријум за класификацију пресуда узме процесно понашање странака,¹⁰⁶ пресуде могу бити: пресуде донете на основу контрадикторних захтева странака и једностране пресуде. У једностране пресуде спадају: пресуда на основу признања тужбеног захтева, пресуда на основу одрицања од тужбеног захтева, пресуда због пропуштања и пресуда без одржавања главне расправе.

Пресуде се могу класификовати и према тренутку у поступку у коме их суд доноси. Поступак пред првостепеним судом се редовно окончава доношењем пресуде. Пресудом се мериторно одлучује о тужбеном захтеву тужиоца истакнутом у тужби. То, свакако, не значи да тужбени захтев тужиоца не може бити предмет извиђања и одлучивања у другостепеном поступку. Стога, пресуде могу бити оне које су донете у првостепеном поступку и оне донете у поступку контроле законитости донесене одлуке.

Пресуде класификоване¹⁰⁷ по наведеним критеријумима свој основ налазе у закону јер су његовим одредбама и регулисане. Постоји у литератури процесног права и класификација пресуда на пресуде без дејства и непостојеће пресуде. Ове врсте пресуда су, изузетно, законом регулисане.¹⁰⁸

Ситуација је идентична и са тзв. неисправном пресудом, која је по својој природи таква да инстанциони суд не може да је испита и изврши контролу законитости због њених недостатака који представљају битну повреду одредаба парничног поступка.

¹⁰⁶ Марковић, М. – Грађанско процесно право, књ. 1, Парнични поступак, св. 2. Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 288 – 289; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 430. Кад је у питању овај критеријум, поједини аутори пресуде класификују према начину доношења (Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 357) или према поступку који је претходио доношењу пресуде (Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 468 – 469).

¹⁰⁷ Институт парничне судске процедуре у процесном систему Републике Немачке регулисани су одредбама Зивилпроцессордонунг из 1900. године (Закон је више пута мењан и допуњаван, а текст са најновијим изменама је доступан на адреси <http://dejure.org/gesetze/ZPO>. У даљем тексту: ЗПОД). Немачко право познаје класификују пресуда на материјалноправне и процесне пресуде. Првом врстом пресуде се одлучује о правним последицама које су у тужби предвиђене и затражене, док се процесним пресудама одлучује само о претпоставкама које морају бити испуњене за допуштеност пружања правне заштите (Видети: Lent, F. – Jauerling, O. – Zivilprozessrecht, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, Munchen und Berlin, 1963, str. 168).

¹⁰⁸ Нпр. пресуда без дејства је предвиђена одредбама Породичног закона Републике Србије (Видети: “Службени гласник Републике Србије” бр. 18/2055. У даљем тексту: ПЗ РС). Према одредби из чл. 223. ПЗ РС, тужилац може у поступку у брачним парницама повући тужбу до закључења главне расправе, без пристанка туженог, а уз његов пристанак све до правноснажности пресуде. Такође, предлог за споразумни развод брака може повући један од супружника или оба супружника све док поступак није завршен судском одлуком која је постала правноснажна. Уколико је до повлачења тужбе или предлога за споразумни развод брака дошло после доношења првостепене пресуде, суд решењем утврђује да је донета пресуда без правног дејства и да се поступак обуставља.

II. ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ВРСТА ПРЕСУДА У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ СРБИЈЕ

Током историјског развоја, зависно од садржине и потребе за пружањем правне заштите, законодавац је нормирао различите врсте пресуда. У овом делу рада су анализирани законски текстови који се односе на поједине врсте пресуда у парничној процедури у нашем праву. Истраживање обухвата законске текстове којима су пресуде биле регулисане у Кнежевини Србији, од којих је последњи касније важио као процесни закон Краљевине Југославије, Федеративној Народној Републици Југославији, Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, Савезној Републици Југославији и државној заједници Србија и Црна Гора. Циљ истраживања је био да се пресуде у парничној процедури сагледају са нормативног, теоријског и практичног аспекта.

1. ПРЕСУДЕ У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ

Уставни развитак државе Србије у 19. веку кретао се од патријархалног деспотизма до парламентарне монархије по западно европском принципу, која је била подржавана сељаштвом. Доношење Устава из 1838. г. представљало је почетак организовања државне власти и модернизације њеног уређења у тадашњој српској држави. Пре доношења овог Устава, централна управа је била сведена на кнежеву канцеларију; судска и извршна власт су у начелу биле одвојене али то није имало велики значај јер је сам књаз упућивао судове како да суде, вршио контролу њихових одлука а и сам изрицао правду; посланици народне скупштине су постављани од стране књаза, није било писаних закона. Након доношења Устава, долази до великих промена па самим тим и формирања министарстава, до одвајања судске и управне власти; чиновници постају државни органи уместо кнежевих слуга и долази до доношења писаних закона.¹⁰⁹ У живот је тада продрла идеја законитости јер се највишом вољом у држави није сматрала кнежева лична воља већ апстрактна воља закона.

Писани закони су били израз тежње да се организује грађанска управа са свим законским гаранцијама јер држава више није представљала војну управу већ младу државу која је желела да уђе у круг европских земаља. Но, није било лако увести западњачку организацију власти у земљу која је дуго представљала турски пашалук. Иако је био донет велики број законика (трговачки, казнени, о судском поступку) и иако се, уз помоћ школованих Срба из Аустрије радило на модерном уређењу власти, било је евидентно да примена донетих закона није била у потпуности могућна у тадашњим условима.¹¹⁰

¹⁰⁹ Детаљно: Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига прва, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 16; Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига друга, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 129 - 130.

¹¹⁰ Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига прва, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 88 – 89.

Велике потешкоће у време стварања првих писаних законика стварала је неписменост српског народа.¹¹¹ Ти закони су писани уз помоћ Срба из Аустрије који су поседовали неопходну стручну оспособљеност за њихово стварање.¹¹² Ту проблемима није био крај јер је након доношења закона проблем био у потреби за школованим кадром који би примењивао донете законе, због чега долази до оснивања Лицеја па Велике школе. Тада у Србији долази до стварања, може се рећи, нове класе – школованих људи, који су постајали чиновници и чинили бирократију тог времена.¹¹³ Како су писмени људи били реткост у Србији, највећи део образованих људи чинили су већ поменути Срби из Аустрије који су заузимали места у судовима и министарствима.¹¹⁴

Период кодификације грађанског права у држави Србији започет је доношењем Српског грађанског законика из 1844. г. Након доношења овог законика, донети су и закони из области процесног права. Период Кнежевине Србије карактерише постојање три законска текста којима су били регулисани институти парничне процедуре. То су: Законик о судеиском поступку у парницама грађанским за Књажевство Сербско из 1853. године, Законик о поступку судејском у грађанским парницама за Књажевство Србију из 1860. године и Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажевство Србију из 1865. године.

1) Пресуде према Законнику о судеиском поступку у парницама грађанским за Књажевство Сербско из 1853. године

У Законнику о судеиском поступку у парницама грађанским за Књажевство Сербско из 1853. године,¹¹⁵ глава петнаеста је била посвећена пресудама, решењима и судским наредбама. Одредбе из чл. 573 – 588. односиле су се на пресуду као судску одлуку у судском поступку у грађанским парницама, док су се одредбе из чл. 588 – 590. односиле на решења и судске наредбе као одлуке у грађанским парницама.

Законик из 1853. г. представљао је први законик којим су била прописана правила по којима се поступало у грађанским парницама. Овим Закоником, за који се сматра да је био

¹¹¹ Према подацима из доступне литературе, у то време, на хиљаду становника Србије било је 42 писмених (Видети: Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига прва, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 88 – 89).

¹¹² О томе и: Ђорђевић, А. – Систем приватног (грађанског) права, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 66.

¹¹³ Детаљно: Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига прва, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 88 – 89; Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига друга, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 132.

¹¹⁴ То је изазивало гнев дотадашњих чланова бирократије који су без потребних квалитета обављали своје функције. Аустријски Срби су називани “немачкарима који отимају државну службу отечественим синовима” (Видети: Јовановић, С. – Политичке и правне расправе, књига друга, Геца Кон, Београд, 1932, стр. 132).

¹¹⁵ Овај законик је прогласио књаз Александар Карађорђевић. У даљем тексту: Законик из 1853. г.

исувише формалан, је уведена писменост у поступак и предвиђена тростепеност суђења са циљем пружања већих процесних гаранција у заштити права.¹¹⁶

Одредбом из чл. 573. Законика из 1853. г. је било прописано да суд доноси одлуку у виду пресуде или решења. Пресудом је суд одлучивао кад је главну ствар тј. сам предмет парнице решавао. О свим осталим питањима, суд је одлучивао решењем.¹¹⁷

Пошто је према одредбама Законика, као и према теоријским схватањима тог времена, сматрано да извршни поступак, уствари, представља наставак парничног поступка, тзв. спорна грађанска процедура је у то време обухватала област парничног и извршног процесног права. Поступак извршења је представљао само наставак парничног поступка. Сматрало се да се не ради о посебним грађанским поступцима већ да је извршни поступак био завршна фаза парничног поступка у којој се спроводило принудно извршење.¹¹⁸ Уједно, било је мишљења да један добар законик о грађанском судском поступку мора да садржи и правила по којима се поступа у извршном поступку.¹¹⁹ Из тог разлога, суд је решењем одлучивао о средствима обезбеђења.

У зависности од чињенице да ли се странка у поступку осуђује или ослобађа пресудом, уз услове или без њих, пресуда је могла бити условна или безусловна. Тако, уколико би странка била осуђена или ослобођена под условом,¹²⁰ пресуда је била условна, док је пресуда без услова било које врсте представљала безусловну пресуду. Ваља приметити да законодавац користи термине ”осудити” и ”ослободити” пресудом. Осудити је, чини се, био термин којим се указивало на то да је суд усвојио тужбени захтев тужиоца и наложио туженом понашање у складу са донесеном пресудом. Ослободити би, пак, требало да значи да је суд одбио тужиочев тужбени захтев и да се туженом, донетом судском одлуком, не налаже одређено понашање.

Законодавац је прописивао правила о форми пресуде. Било је предвиђено да пресуда мора да садржи ”унутрашњи” и ”спољашњи” вид, а садржина сваког дела понаособ била је изричито предвиђена законом. Тако се унутрашњи вид пресуде огледао и састојао у томе:¹²¹ да је пресуда

¹¹⁶ Видети: Јовановић, С. – Друга влада Милоша и Михаила (1858 – 1860), Геца Кон, Београд, 1923, стр. 66 – 68.

¹¹⁷ Видети: чл. 574. Законика из 1853. г.

¹¹⁸ Видети: Ђорђевић, А. – Систем приватног (грађанског) права, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 17; Станковић, Г. – Андра Ђорђевић као теоретичар грађанског процесног права, Општи семинар грађанског права ”Српска цивилистика”, Живот и дело проф. Др Андре Ђорђевића (1854 – 1914), Правни факултет, Ниш, 1994, стр. 7 – 8.

¹¹⁹ Аранђеловић, Д. – Перић, Ж. – Грађански судски поступак, О суђењу, Геца Кон, Београд, 1920, стр. 9.

¹²⁰ Нпр. да странка положи главну, допунску или очистителну заклетву. Заклетву нису могла полагати лица која нису навршила 17 година живота, као ни лица која због душевних и телесних недостатака нису била у стању да праву истину дознају (чл. 456 Законика из 1853. г.). Законом су биле предвиђене: главна заклетва, допунска, очистителна, откривателна и ценоодређујућа заклетва.

¹²¹ Видети: чл. 577. Законика из 1853. г.

донета од стране надлежног суда¹²², у пуном заседању већином гласова; да је донета по закону и наведеним доказима и да се спорни предмет донесеном пресудом решава.

Законодавац посебно обрађује сваки од делова унутрашњег вида пресуде. Тако су, најпре, била предвиђена правила у погледу састава суда, па је било прописано да је заседање (веће) суда морало имати најмање три судије кад се пресуда изриче.¹²³ Такође, било је предвиђено да се суд приликом решавања парнице морао придржавати домаћег права.¹²⁴

Услови под којима је странка у поступку била осуђивана или ослобађана, морали су јасно бити изложени у пресуди. Суд није могао парничној странци да досуди више од онога што је она захтевала. То је последица начела диспозиције по коме странка захтева пружање правне заштите одређујући врсту правне заштите коју захтева и њен обим. Суд је то морао да чини сходно одредбама закона.¹²⁵

Формална садржина пресуде била је утврђена законом а саставни делови писменог састава пресуде су према одредби из чл. 583. Законика из 1853. г. били: увод, наводи парничних странака и побуде и мотиви суда због којих наводе и доказе странака усваја или одбацује, диспозитив и закључак.

Садржина увода је била прецизно одређена. Увод пресуде је морао да садржи: означавање суда који пресуду изриче и назнаку да ли је надлежан или одређен; имена и презимена тужиоца, туженог (општа одређења нису била дозвољена),¹²⁶ свих учесника и њихових пуномоћника уколико их је било и означавање предмета парнице. Уколико надлежан суд из одређених разлога није могао да поступа, одређивана је надлежност другог суда и то је морало бити означено у уводу пресуде.

Образложење (извод, записник) пресуде је морало да садржи само истините, веродостојне наводе, догађаје и околности које је противна странка изнела.¹²⁷ Такође, извод је садржао и наводе које је странка за истините признала или им се супротставила. Посебно су били означавани докази који су и од које странке наведени, као и разлози због којих их суд усваја или одбацује.

¹²² За одлучивање у грађанским парницама били су надлежни земаљски судови и то, према одредби из чл. 8. Законика из 1853. г, редовни и ванредни. Редовни судови су били: примирителни, окружни или првостепени суд (и суд Вароши Београда), Апелациони и Врховни суд. Као ванредни суд је могао поступати изборни (компромисни) суд (Видети: чл. 9. Законика из 1853. г). Касациону власт је према одредби из чл. 10. Законика из 1853. г. упражњавао само Књаз Србије.

¹²³ Видети: чл. 578. Законика из 1853. г.

¹²⁴ Видети: чл. 579. Законика из 1853. г. Законодавац је прописујући да се суд мора придржавати домаћег права, користио термин "земаљски закони".

¹²⁵ Видети: чл. 582. Законика из 1853. г.

¹²⁶ Видети: чл. 584. ст.1. т. 2. Законика из 1853. г. Нпр. одређење "Петар Н. и његови ортаци" није било дозвољено, осим у ситуацијама кад удружења имају свог фирмоводитеља, који је имао власт да у име целог друштва потписује или прихвата обавезе. У овом случају (нпр. удружење трговаца) било је довољно означити име и презиме фирмоводитеља, са додатком "и друштво (удружење)".

¹²⁷ Видети: чл. 585. Законика из 1853. г.

Диспозитив пресуде је морао јасно да садржи шта се којој странци досуђује или од чега се ослобађа.¹²⁸ Диспозитив је морао садржати и одлуку о споредним тражењима (нпр. од ког дана теку интереси уколико их има) као и решење о парничним трошковима које би једна странка морала другој надокнадити, које је представљало саставни део диспозитива пресуде. Означење парционог рока је, исто тако, било саставни део диспозитива, тако да је диспозитив пресуде садржао и означење да странка која је парницу изгубила, оно на шта је осуђена, у року од 8 дана од дана пријема пресуде мора испунити. Уколико странка то не учини, власт је пресуду принудним путем извршавала.¹²⁹

Закључак пресуде је, према одредби из чл. 587. Законика из 1853. г. садржавао потпис председавајућег судије и секретара (или оних који њих замењују), тачно означено место, датум и годину кад је пресуда донета.

Иако је Законик из 1853. г. изричито предвиђао само ослобађајућу и осуђујућу пресуду, из његових одредаба се може закључити да су постојале и пресуде које у данашње време постоје у парничном поступку.

Пресуда због изостанка постојала у овом закону, с тим да је она била доношена и онда кад тужилац и тужени нису на рочишту били присутни. У писменом позиву странкама за рочиште, било је означено и упозорење, да ће суд, уколико странка на рочиште не дође, другој странци, која дође, на њен захтев пресуду о спорном предмету по закону изрећи.¹³⁰ Уколико тужилац на одређено рочиште дође, а тужени који је изостао није јавио да не може доћи и није захтевао да се расправа продужи, суд је, уколико је имао признање од туженог да му је позив достављен, могао одлучити на два начина. Суд је могао на захтев тужитеља продужити расправу на трошак туженог или против њега изрећи пресуду ако и уколико утврди основаност тужбеног захтева.¹³¹ Ако је тужени дошао на рочиште, а тужитељ није јавио суду да не може доћи нити је продужење расправе захтевао, тужени је имао две могућности. Прва је била да је могао захтевати да суд друго рочиште одреди и то на трошак тужитеља, док је друга била да суд његово противљење забележи у записник и пресуду изрекне.¹³² Законодавац у одредбама закона говори о продужењу рочишта, па је евидентно да није било разликовања између рочишта и расправе. Рочиште се не може продужити, јер се оно сматра одржаним и кад странке нису дошле на рочиште, али се зато расправа може продужити јер се она може одвијати на једном или више рочишта.

2) Пресуде према Законнику о поступку судејском у грађанским парницама за Књажевство Србију из 1860. године.

¹²⁸ Видети: чл. 586. Законика из 1853. г.

¹²⁹ Видети: чл. 586. Законика из 1853. г.

¹³⁰ Видети: чл. 49. Законика из 1853. г.

¹³¹ Видети: чл. 53. Законика из 1853. г.

¹³² Видети: чл. 57. Законика из 1853. г.

Први процесни закон је био заснован на доминацији начела писмености. Поступак је био претерано формализован што је доводило до спорог рада судова и одуговлачења поступка. То је изазивало незадовољство грађана и из тог разлога је започео рад на реформи цивилне процедуре, да би се омогућила ефикаснија заштита грађанских субјективних права.

Кнез Милош, као владалац у Србији у време доношења новог законика, је утицао на рад комисија које су биле задужене за реформу грађанске процедуре.¹³³ Највећа реформа за време његове владавине била је упрошћење и убрзање поступка у грађанским парницама, што је постигнуто доношењем Законика о поступку судејском у грађанским парницама за Књажевство Србију из 1860. године.¹³⁴ Законик из 1860. г. је у оквиру дванаесте главе садржао правила која су се односила на судске одлуке. Као судске одлуке, по овом законнику, биле су предвиђене пресуде, решења и судске наредбе.

Начелном одредбом из чл. 214. Законика из 1860. г. било је прописано да се пресудом као судском одлуком главна ствар решава. Може се констатовати да је управо одредбом из овог члана законодавац предвидео коначну пресуду, као судску одлуку којом се ауторитативно и мериторно пружа тражена правна заштита. Решењем су се решавале споредне ствари а наредбе је суд издавао у циљу одржавања реда у парници и обезбеђења ефикасног извиђања.

Постојала је могућност да пресуда буде условна. Овде се, уствари, ради о пресуди за осуду на чинидбу под условом. Пресуда је била условна кад је извршење главне чинидбе било условљено одређеним испуњењем. Наравно, услови су у пресуди морали бити изричито и јасно означени.¹³⁵

Законодавац је предвиђао и правила у погледу начина гласања. Пресуда је доношена у пуном заседању, једногласно или већином гласова. Глас судије приликом одлучивања имао је важност само уколико је судија свој глас засновао на доказима који су изведени. Уколико је судија на други начин знао за предмет поступка, он је, према одредби из чл. 218. Законика из 1860. г, о томе суд морао да обавести, и да из већа иступи кад се пресуђује. Евидентно је да је законодавац овим правилима прописивао правила о искључењу и изузећу судија. У овом случају постојала је заинтересованост судије и он није могао да поступа у конкретном предмету. Такође, тај судија није могао бити позван за сведока.

¹³³ Тако: Јовановић, С. – Друга влада Милоша и Михаила (1858 – 1860), Геца Кон, Београд, 1923, стр. 66 – 68.

¹³⁴ Закон је прогласио Књаз Српски Милош Обреновић I. У даљем тексту: Законик из 1860. г. Одредбама овог законика није била предвиђена надлежност Касационог суда, уведено је усмено саслушање парничних странака и сведока, као и суђење по писменим исправама без непотребних формалности које су продужавале поступак. Има мишљења да је усменост поступка пред првостепеним судовима тековина реформи кнеза Милоша у овом домену и да су његове реформе убрзале како суђење тако и извршење пресуда преко нарочитих судских извршитеља (Видети: Јовановић, С. – Друга влада Милоша и Михаила (1858 – 1860), Геца Кон, Београд, 1923, стр. 66 – 68).

¹³⁵ Видети: чл. 216. Законика из 1860. г.

Одредбама законика је била предвиђена и садржина пресуде. У пресуди је морало бити означено: назив суда и чињеница да ли је надлежан или одређен;¹³⁶ имена и презимена судија који су пресудили и генералије секретара; имена и презимена тужиоца и туженог, њихових пуномоћника, њихово пребивалиште, где друштво води парницу и име и презиме онога који друштво потписује са додатком “друштво”, и оно око чега је парница.¹³⁷ Из наведених елемената садржине пресуде, може се закључити да је законодавац вршио разликовање између физичких и правних лица. Када законодавац говори о друштву које води парницу, он мисли на правно лице које може бити странка у поступку. Исто тако, кад се говори о личним подацима оног ко друштво потписује са додатком друштво, мисли се на заступника правног лица.

Одредбом из чл. 219. Законика из 1860. г. било је прописано да у пресуди, након напред наведених података, у диспозитиву, као појединачној правној норми, треба јасно и прецизно навести шта се парничару досуђује.

Морао је бити означен и дан од кога му се досуђује интерес, износ парничних трошкова и висина судских такси које треба да плати. Исто тако, морало је бити означено да ће тужени бити дужан све то да испуни кад пресуда постане извршна.¹³⁸

У образложењу пресуде је морало бити означено како је и чиме парничар своје право доказивао, затим, да ли се чега одрекао, имена свих сведока и чињеница које су они посведочили.

На свакој пресуди морао је бити означен број, место и време њеног изрицања.¹³⁹

Одредбама из чл. 52. Законика из 1860. г. биле су предвиђене последице пропуштања странака, уколико се не одазову на позив суда. Уколико на расправно рочиште не дођу парничари, суд је окончавао поступак и решењем је тужиоца осуђивао на накнаду трошкова и дангубе сведоцима који су дошли. Решење је на њихов захтев одмах бивало извршно.

Уколико на рочиште, одређеног дана, тужилац није дошао, већ само тужени, и затражио је да се суди, суд је саслушавши његову одбрану, према пријављеној тужби и одбрани, изрицао пресуду.¹⁴⁰ Уколико би тужитељ дошао и затражио да се суди, суд је изрицао пресуду по самој тужби уколико је утврђена основаност тужбеног захтева. Ако је тужитељ износио нове доказе и нове чињенице, суд га је, према одредби из чл. 55. Законика из 1860. г, упућивао на нову парницу.

¹³⁶ Кад су парничари имали право да се поравнају, они су могли да се сложе да им спор реши избрани суд (чл. 281. Законика из 1860. г).

¹³⁷ Видети: чл. 219. ст. 1. Законика из 1860. г.

¹³⁸ Законом је било предвиђено да је пресуда извршива кад се против ње не може апелирати ни жалити, што указује на чињеницу да је закоником била регулисана и материја извршног поступка, као природног наставка парничног поступка (Видети: чл. 215. Законика из 1860. г). Правни лекови предвиђени овим законом, апелат и жалба, могли су бити изјављени против одлуке окружних судова (пресуда и решења) и то Апелационом суду (чл. 222. Законика из 1860. г).

¹³⁹ Видети: чл. 219. ст. 4. Законика из 1860. г.

¹⁴⁰ Видети: чл. 53. Законика из 1860. г.

Одредбама законика је био регулисан и институт враћање у пређашње стање. Законодавац је предвиђао да странке имају могућност да оправдају изостанак од суђења. Парничар који би због изостанка парницу изгубио, имао је право да у року од осам дана од дана кад му је пресуда предата (достављена), затражи усмено или писмено код истог суда да се поново суди.¹⁴¹ Парничар је, према одредби из чл. 93. Законика из 1860. г, морао (требао) да наведе узрок изостанка и исти докаже.

3) Пресуде према Законику о поступку судском у грађанским парницама за Књажевство Србију из 1865. године

Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажевство Србију из 1865. г,¹⁴² као трећи у низу процесних закона, садржао је, у глави шестој, одредбе које су биле посвећене судским одлукама.

Општом одредбом из чл. 303. Законика из 1865. г. је било предвиђено, као и у претходним законима, да суд доноси одлуке у виду пресуда, решења или судских наредби. Пресудом се предмет парнице решавао, решењима су се решавала сва споредна питања, а судским наредбама се управљало током парнице.¹⁴³

Као и одредбама ранијих законика, био је прописан поступак доношења пресуде. Тако је одредбама из чл. 304. Законика из 1865. г. било прокламовано да пресуда мора бити донета од стране надлежног или одређеног суда¹⁴⁴ у пуном заседању једногласно или већином гласова; да мора бити изречена по закону и наведеним доказима; да се пресуда мора изрећи само о ономе што се тражи а не о нечему другом и да се мора донети тако да се њоме парнична ствар решава. Овим одредбама су била прописана правила у погледу делегације надлежности, састава суда, начина гласања и начела диспозиције.

Формална садржина пресуде била је овим законским текстом детаљније уређена у односу на претходне законике. Тако је пресуда морала садржати: означање стварно и месно надлежног суда уз констатацију да ли је суд надлежан или одређен; означање имена и презимена тужиоца и туженог, њихових пуномоћника и заштитника (законских заступника тј. старатеља) и пребивалишта; означање предмета парнице, имена и презимена судија који су пресудили и

¹⁴¹ Видети: чл. 92. Законика из 1860. г.

¹⁴² Овај законик је прогласио књаз Михајло Обреновић, III 26. фебруара 1865. г. а исти је ступио на снагу 16. јуна те године. У даљем тексту: Законик из 1865. г.

¹⁴³ Кад су у питању средства обезбеђења, треба рећи да је извршни поступак и према овом законуку представљао наставак парничног поступка. Поступак обезбеђења се покретао предлогом, који је садржао посебан правозаштитни захтев и суд је о њему одлучивао решењем.

¹⁴⁴ Судови у Србији су били: Општински - примирителни (у предметима до 250 гроша), првостепени окружни судови, Суд вароши Београда, Трговачки суд у Београду, Апелациони суд (као виши суд) и Касациони суд. У извесним случајевима могао је поступати и избрани суд. Избрани суд је поступао кад су парничари били вољни да им спор реши тај суд (чл. 433 – 434. Законика из 1865. г). Евидентно је да решења претходног законика о двостепености суђења нису пружала довољне процесне гаранције у заштити права, па се овим законом поново уводи тростепеност суђења.

секретара или писара који је присуствовао пресуђивању; означање онога што је тужилац тражио, основа његовог тражења и доказа којима је своје тражење поткрепљивао. Пресуда је, такође, морала садржати и означање да ли је тужени тражење тужиоца признао и ако није, који су његови докази, ако их има.

У пресуди је морало бити означено и место и време њеног изрицања.¹⁴⁵

Према овом законнику, иако не сасвим изричито, било је предвиђено постојање пресуде на основу признања тужбеног захтева. Тужени је имао право да призна тужиочев тужбени захтев и означање да је то учинио је било саставни део садржине пресуде. У супротном, кад тужени није признао тужбени захтев, он је бранећи се од тужбе, не признајући тужбени захтев, истицао свој захтев за пресуду и исти поткрепљивао доказима, па се радило о контрадикторним захтевима. Пресуда је садржала и означање које је доказе суд допустио, а уколико је неке одбио и образложење за поступање на тај начин; означање параграфа закона по коме је пресуђено као и да ли се тужиоцу нешто досуђује и шта, или се његов захтев одбија.¹⁴⁶

Уколико су у тужби били истакнути и захтеви поводом споредних тражења, кад се пресудом досуђивала камата, односно право, морало је бити означено које је врсте право, ког износа и од кад траје. Уколико су се парнични трошкови досуђивали парничару или сведоцима, у пресуди је требало да буде означено колики су трошкови и то појединачно за сваког коме се досуђују. Овај део пресуде је, уствари, представљало решење о парничним трошковима које је саставни део диспозитива пресуде.

Овај законик је поред ”општег типа” пресуде предвиђао и могућност доношења пресуде због изостанка, с тим да су поједина решења, у односу на ранија, била другачија. Уколико неко из важних разлога (напрасне болести, других неодложних препрека) без своје кривице сам не може доћи, а није ни пуномоћника на рочиште могао да пошаље, дужан је био да то суду јави најкасније до дана одржавања рочишта и да доказе за своје разлоге приложи. Уколико је било немогућно да се докази прибаве, странка је морала обећати да ће положити заклетву.¹⁴⁷

Уколико је суд из приложених доказа закључио, макар и по вероватноћи, да су разлози и препреке за изостанак релевантни, суд је одређивао друго рочиште. Против овакве одлуке суда није било могућно изјављивање жалбе,¹⁴⁸ јер се радило о одлуци којом се управљало поступком. У случају да суд није поднете доказе допустио, или ако странка није могла набавити доказе и није обећала да ће положити заклетву, суд је, пошто је саслушао странку која је дошла на рочиште, према одредби из чл. 132. Законика из 1865. г, изрицао пресуду.

Ако која странка није дошла на рочиште, суд је ону која је дошла и сведоке који су дошли саслушавао и пресуду изрицао. Али, суд је, према одредби из чл. 171. Законика из 1865. г,

¹⁴⁵ Видети: чл. 305. ст. 1. т. 11. Законика из 1865. г.

¹⁴⁶ Видети: чл. 305. ст. 1. т. 1 – 9. Законика из 1865. г.

¹⁴⁷ Видети: чл. 130. Законика из 1865. г.

¹⁴⁸ Видети: чл. 131. Законика из 1865. г.

претходно испитивао и утврђивао да ли је позив странци која није дошла био уредно уручен, и тек ако је утврдио да јесте, изрицао пресуду.

2. ПРЕСУДЕ У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

1) Пресуде према Законнику о поступку у грађанским парницама за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године

Законик о поступку у грађанским парницама (грађански парнични поступак) за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, од 13. јула 1929. године¹⁴⁹ је први процесни закон из периода прве Југославије. Ступање на снагу овог законика означило је и престанак важења посебних процесних закона који су важили на шест различитих правних подручја.

Законик из 1929. г. није представљао оригиналну творевину јер му је као узор послужило Аустријски грађански законик из 1895. г. Закоником из 1929. г. је по први пут била извршена класификација пресуда у самом законском тексту, што је и последица утицаја АГЗ, који је представљао законодавно дело највишег квалитета¹⁵⁰ државе која је била развијена и у којој је право било развијено. Тако су правилима овог Законика биле предвиђене: пресуда за осуду на чинидбу, коначна, делимична пресуда, међупресуда, допунска пресуда, пресуда на основу одрицања, пресуда на основу признања као и пресуда због изостанка или пропуштања.

Суд је могао донети пресуду за осуду на чинидбу и наложити туженом да нешто да, учини, не учини или трпи, само уколико је чинидба била доспела до тренутка доношења пресуде. Изузетак од овог правила је постојао кад је суд усвајао захтев за издржавање, када је било могућно туженог осудити и на давања која нису доспела и која доспевају након доношења пресуде.¹⁵¹ Парициони рок за испуњење дуговане чинидбе износио је 15 дана. У одређеним случајевима, када се имала извршити одређена радња или конкретан посао, уз обзир на туженикове прилике је одређиван примерен рок за њихово извршење.

Истицање супсидијарног захтева је било могућно па је тужилац могао у тужби или на расправи да изјави да је вољан да уместо дуговане чинидбе прими одређени износ новца. Тако је према одредби из чл. 506. Законика из 1929. г. било прописано да се у пресуди треба изрећи да се тужени може ослободити од испуњења чинидбе ако плати износ новца који је тужилац вољан да прими.

Законодавац је предвиђао да је суд био дужан донети пресуду, чим је спор сазрео за коначну одлуку. Суд је, према одредби из чл. 486. ст. 2. Законика из 1929. г. требао да поступи

¹⁴⁹ У даљем тексту: Законик из 1929. г.

¹⁵⁰ Аранђеловић, Д. – Грађанско процесно право Краљевине Југославије, књига прва, Штампарија Јовановић, Београд, 1933, стр. 4.

¹⁵¹ Видети: чл. 502. Законика из 1929. г.

на идентичан начин и кад је за коначну одлуку био сазрео само захтев из једне парнице, уколико их је више било спојено ради заједничког расправљања.

Суд је могао закључити расправу и у једном делу и донети и делимичну пресуду. Суд је то могао да учини у одређеним ситуацијама¹⁵² и то кад је један део тужиоцевог захтева или неки од захтева, уколико их је више било истакнуто у тужби, сазрео за одлуку. Део захтева или неки од захтева тужиоца могао је сазрети за одлуку услед изричитог признања или уопште.¹⁵³ Суд је могао да донесе делимичну пресуду и кад је била подигнута противтужба. Суд је доносио делимичну пресуду кад је само захтев из тужбе или захтев из противтужбе био сазрео за одлуку.

Законодавац је предвиђао да суд може донети делимичну пресуду и кад је био истакнут приговор противтражбине ради пребијања. Уколико је тужени приговором истицао постојање противтражбине ради пребијања, која није у правној вези са утуженом тражбином, суд је могао о тужбеном захтеву донети делимичну пресуду под условом да је расправа о тужбеном захтеву била сазрела за одлуку. Што се истакнуте противтражбине тиче, расправа поводом ње је била настављана без прекида. Уколико је суд утврдио да захтев поводом противтражбине ради пребијања није било могућно усвојити, суд је коначном пресудом изрицао да се захтев ради пребијања одбија.¹⁵⁴ У случају да је суд утврдио да је захтев у потпуности или делимично основан, суд је коначном пресудом изрицао да је делимичном пресудом досуђена тражбина, у целини или делимично, пребијањем измирена.

Према одредби из чл. 488. Законика из 1929. г. свака делимична пресуда се у погледу правних лекова сматрала самосталном пресудом. Такође, било је предвиђено и да, уколико суд, доносећи делимичну пресуду, није у могућности да одмах одлучи и у погледу трошкова у вези са захтевом о коме је одлучено, споредним тражбинама из захтева или делом захтева, да се то морало у пресуди изрећи као и то да се одлука о томе оставља за каснију пресуду.¹⁵⁵

Законом је било предвиђено да суд у парничном поступку може донети и међупресуду. Ову врсту пресуде суд је могао донети у погледу основа тужбеног захтева, уколико је у парници био оспорен и основ и износ тужбеног захтева, а за одлуку је био сазрео само основ захтева. У том случају суд је доносио пресуду о основу тужбеног захтева – међупресуду. Циљ доношења ове пресуде је био да се олакша расправљање, тако што ће прво бити утврђена

¹⁵² Детаљно о могућностима доношења делимичне пресуде: Аранђеловић, Д. – Грађанско процесно право Краљевине Југославије, књига друга, Штампарија Јовановић, Београд, 1933, стр. 166 – 168; Горшић, Ф. – Коментар грађанског парничног поступка, књига друга, Геца Кон, Београд, 1933, стр. 229 – 231; Најман, Г. – Коментар грађанског парничног поступка, Планета, Београд, 1935, стр. 1065 – 1066; Верона, А. – Цуља, С. – Законик о поступку судском у грађанским парницама, Југословенска штампа, Загреб, 1934, стр. 570 – 572.

¹⁵³ Видети: чл. 487. ст. 1. Законика из 1929. г.

¹⁵⁴ Видети: чл. 487. ст. 3. Законика из 1929. г.

¹⁵⁵ Видети: чл. 488. ст. 2. у вези са чл. 154. ст. 2. Законика из 1929. г.

основаност основа тужбеног захтева и постојање права или правног односа од чега зависи одлука о тужбеном захтеву.¹⁵⁶

Међупресудом се, према одредби из чл. 489. ст. 2. Законика из 1929. г. могло одлучити и пре одлуке о главној ствари и у другим случајевима. Међупресудом је суд могао одлучити и у случају да је био истакнут међупредлог да се нешто утврди. Тужилац је могао, без пристанка туженог, да до тренутка закључења главне расправе стави предлог да се утврди неки, у току парнице оспорени правни однос или право, од чијег постојања или непостојања је, у целости или делимично, зависила одлука о тужбеном захтеву.¹⁵⁷ Тада је суд могао одлучити међупресудом под условом да је расправа о том питању била сазрела за одлуку.¹⁵⁸ Такође, тужени је могао у току усмене расправе ставити предлог за утврђење. Туженом за овакав захтев није био потребан посебан тужиочев пристанак.¹⁵⁹ И у овом случају, суд је о предмету утврђења могао одлучити међупресудом.

Међупресуда је, као судска одлука, сматрана коначном пресудом у погледу правних лекова. У зависности од тога да ли је међупресудом одлучено о основу тужбеног захтева или о међупредлогу за утврђивање, зависио је и ток поступка у случају да је изјављен правни лек против међупресуде. Уколико је против међупресуде донесене поводом основа тужбеног захтева био изјављен призив или ревизија, поступак и расправљање по тужби је бивало заустављано. У овом случају је долазило до застајања са поступком до одлуке о изјављеном правном леку. Поступак је био настављан тек након правноснажности међупресуде.¹⁶⁰ Кад је међупресудом било одлучено о међупредлогу за утврђивање, расправљање о главној ствари је било настављано без обзира на призив или ревизију изјављену против међупресуде. Но, могло се догодити да суд нареди да се до правноснажности донесене међупресуде заустави расправљање о тужби, ако је том међупресудом одлучено да не постоји правни однос или право које је било битно за одлучивање о главној ствари.¹⁶¹ Против наредбе ове врсте, није било могућно изјавити правни лек.

Уколико суд није могао приликом доношења међупресуде, да одмах одлучи и о трошковима, у самој међупресуди је морало бити означено да се одлука о том питању оставља за каснију пресуду. Тако је било предвиђено одредбом из чл. 489. ст. 4. у вези са одредбом из чл. 154. ст. 2. Законика из 1929. г.

Пресуда на основу одрицања и пресуда на основу признања су у законнику биле регулисане на врло оскудан начин. Према одредби из чл. 490. ст. 1. Законика из 1929. г. суд је доносио пресуду на основу одрицања и на предлог туженика одбијао тужбени захтев тужиоца

¹⁵⁶ Најман, Г. – Коментар грађанског парничног поступка, Планета, Београд, 1935, стр. 1071.

¹⁵⁷ Видети: чл. 331. ст. 1. Законика из 1929. г.

¹⁵⁸ Видети: чл. 489. ст. 2. Законика из 1929. г.

¹⁵⁹ Видети: чл. 354. ст. 2. у вези са чл. 331. Законика из 1929. г.

¹⁶⁰ Видети: чл. 489. ст. 3. Законика из 1929. г.

¹⁶¹ Видети: чл. 489. ст. 3. Законика из 1929. г.

кад се тужилац на првом рочишту или на усменој спорној расправи изричито одрекао свог захтева. Морали су да буду испуњени одређени услови да би суд донео ову пресуду и то: да је тужилац изјаву о одрицању дао до закључења главне расправе и да је тужени предложио да се донесе пресуда којом се тужбени захтев одбија. Тужилац је имао могућност да се одрекне тужбеног захтева у целини као и да се делимично одрекне захтева. Такође, тужиочево одрицање могло је да буде уперено и само на један од више тужбених захтева. У тој ситуацији, суд је, према одредби из чл. 490. ст. 2. Законика из 1929. г. доносио делимичну пресуду. Ову пресуду је суд, на предлог туженика, доносио услед изричитог одрицања тужиоца од дела или једног од више истакнутих захтева.¹⁶²

С друге стране, тужени је имао могућност да призна тужбени захтев делимично или у целини. Тужени је изјаву о признању тужбеног захтева могао дати на првом рочишту или усменој спорној расправи. Могућност да призна тужбени захтев имало је само лице које је имало право да располаже предметом парнице, у супротном признање није производило дејства.¹⁶³ Признање тужбеног захтева није смело да се тиче захтева који потиче из немогућег, неморалног или недозвољеног посла.¹⁶⁴ Суд је у том случају доносио пресуду на основу признања.¹⁶⁵ За доношење ове пресуде био је потребан предлог тужиоца.

Пресуду због изостанка суд је доносио под тачно и прецизно одређеним условима. Доношење ове пресуде било је условљено, најпре, изостанком једне од парничних странака са првог рочишта. Уколико су тужилац или тужени изостали са првог рочишта, суд је доносио пресуду због изостанка. Суд је доносио ову врсту пресуде на предлог странке која је дошла на прво рочиште.¹⁶⁶ Поред предлога присутне странке за доношење ове пресуде морали су бити испуњени и други услови. Суд је сматрао истинитим чињеничне наводе странке која је присуствовала рочишту а који су се односили на предмет спора. Суд их је сматрао веродостојним уколико нису били у супротности са чињеницама које су произашле из резултата поступка или општепознатим чињеницама.¹⁶⁷ Тако је та чињенична подлога била и основ за доношење пресуде због изостанка. То није значило да је суд увек доносио пресуду

¹⁶² Да би одрицање од тужбеног захтева произвело своја дејства и довело до доношења пресуде на основу одрицања није било потребно да само одрицање прихвати тужени, јер се ради о једностраној парничној радњи тужиоца (Тако: Најман, Г. – Коментар грађанског парничног поступка, Планета, Београд, 1935, стр. 1079; Верона, А. – Цуља, С. – Законик о поступку судском у грађанским парницама, Југословенска штампа, Загреб, 1934, стр. 575).

¹⁶³ Горшић, Ф. – Коментар грађанског парничног поступка, књига друга, Геца Кон, Београд, 1933, стр. 236.

¹⁶⁴ Најман, Г. – Коментар грађанског парничног поступка, Планета, Београд, 1935, стр. 1080.

¹⁶⁵ Видети: чл. 491. Законика из 1929. г.

¹⁶⁶ У том смислу: Верона, А. – Цуља, С. – Законик о поступку судском у грађанским парницама, Југословенска штампа, Загреб, 1934, стр. 578.

¹⁶⁷ Видети: чл. 492. Законика из 1929. г.

због изостанка јер је било могућно утврдити да захтев странке која је дошла није основан или из других разлога.¹⁶⁸

Странка која је изостала са првог рочишта је имала могућност да пре рочишта приложи писмена. Према одредби из чл. 493. ст. 1. Законика из 1929. г. ова писмена нису узимана у обзир. Пресуду због изостанка је доносио судија на првом рочишту уколико су били испуњени услови за њено доношење.¹⁶⁹

Суд је у парничном поступку могао донети и пресуду због пропуштања. Ову пресуду је суд доносио на предлог тужиоца, који је предлагао да се о главној ствари донесе пресуда због пропуштања зато што тужени није на време предао одговор на тужбу. Тужилац је, такође, предлагао суду да сматра истинитим чињеничне наводе као у случају пресуде због изостанка. Ову врсту пресуде доносио је судија појединац (председник већа као судија појединац), и то, према одредби из чл. 494. ст. 1. Законика из 1929. г, у року од 8 дана, без одређивања расправе.

Ситуација је била сасвим различита уколико је тужени на првом рочишту изнео приговоре. Тужени је могао изнети приговор да није допуштен редован правни пут, да суд није надлежан, да парница већ тече или да је ствар правноснажно пресуђена.¹⁷⁰ Уколико је по приговору туженог било наређено одвојено расправљање,¹⁷¹ тужилац је имао могућност да након одбијања тих приговора предложи да се о главној ствари донесе пресуда због пропуштања. Уколико није била одређена одвојена расправа о приговору, тужилац је могао претходно да предложи да се одреди рочиште за усмену расправу и да се расправа ограничи на изнесене приговоре.¹⁷² Уколико би приговори били одбијени, одмах би, на предлог тужиоца била донета пресуда због пропуштања.

Законодавац је био предвидео и решење за случај да тужени не преда на време одговор на тужбу али да се појави на првом рочишту. У том случају, према одредби из чл. 494. ст. 3. Законика из 1929.г, суд је доносио пресуду због пропуштања. Усмени наводи туженог који су се тicali главне ствари нису били од битне важности и нису се узимали у обзир приликом доношења пресуде због пропуштања.

Постојала је, такође, и могућност да се тужилац не појави на рочишту и то оном одређеном на његов предлог да се расправља о приговорима које је тужени истакао на првом рочишту. У случају да је тужилац изостао, долазило је до мировања поступка. Мировање

¹⁶⁸ Детаљно: Горшић, Ф. – Коментар грађанског парничног поступка, књига друга, Геца кон, Београд, 1933, стр. 239.

¹⁶⁹ Видети: чл. 493. ст. 2. Законика из 1929. г.

¹⁷⁰ Видети: чл. 494. ст. 2. Законика из 1929. г. Законодавац говори о приговору “да спор већ тече”. Овакав начин означавања приговора се мора критиковати, јер спор не може да тече. Спор је несагласност до које долази у материјалноправним односима а парница представља редован начин за решење грађанскоправног спора. Зато се може говорити о приговору да “парница већ тече”.

¹⁷¹ Веће је могло, пре почетка усмене спорне расправе, наредити да се о приговорима расправља одвојено и по службеној дужности одреди рочиште за расправу о њима (чл. 355. ст. 2. Законика из 1929. г).

¹⁷² Видети: чл. 494. ст. 2. Законика из 1929. г.

поступка у овом случају је, уствари, била санкција за неделатног тужиоца. Како је тужилац предложио да се расправља о приговорима које је тужени истакао на првом рочишту и како је суд одредио рочиште за расправљање о њима, тако се непојављивање тужиоца на том рочишту могло сматрати његовом пасивношћу. Зато је и мировање поступка, које је последица тужиоцевог изостанка са овог рочишта, било санкција за његово процесно понашање. Тужени није могао да предложи да се донесе пресуда због пропуштања, нити је, према одредби из чл. 494. ст. 4. Законика из 1929. г, могао да тражи да се одложи рочиште за расправу о главној ствари.

Правила су била сасвим другачије постављена за ситуације кад је тужени на време подносио одговор на тужбу. Уколико је рочиште за усмену расправу о спору било одређено пошто је тужени на време поднео одговор на тужбу, а једна странка је изостала са тог или неког каснијег рочишта, присутна странка је могла да предложи да се донесе пресуда на том рочишту.¹⁷³ Присутна странка је могла да истакне нове чињеничне наводе, супротне садржини писмених поднесака које је предала или супротне њеним пређашњим изјавама и чињеничним наводима. Ти нови чињенични наводи су узимани у обзир само уколико су противној странци били пре рочишта саопштени припремним поднеском.

Било је предвиђено и да се приликом доношења пресуде нису узимали у обзир само резултати изведених доказа, већ и изјаве и чињенични наводи странке која је изостала, које је она раније изнела. Они су морали бити означени у припремним поднесцима, записницима и њиховим прилозима или су били предмет доказа наређеног на ранијем рочишту.¹⁷⁴

Пресуда због изостанка странке није могла бити донесена у случају да је био истакнут приговор и да је још увек трајала одвојена расправа о њему. Уколико је текла одвојена расправа о приговору недопустивости редовног правног пута, ненадлежности суда, о приговору да већ тече парница или да је ствар правноснажно пресуђена, ова пресуда је могла бити донета само након одбијања приговора судском одлуком која је постала правноснажна.¹⁷⁵ Тек тада су биле отклоњене процесне сметње за допуштено одлучивања.

Правила у погледу доношења пресуде због изостанка била су примењивана и кад је странка била удаљена из суднице због непристојног понашања.¹⁷⁶ Ова одлука је, у овом случају, била и мера процесне дисциплине и санкција због непоштовања суда и реда у судници.

Законом је било прецизно прописано поступање суда у поступку кад је једна странка изостала са рочишта. Суд је, без обзира на изостанак једне од странака, био дужан да води рачуна о свим питањима о којима се водило рачуна по службеној дужности. Противна странка

¹⁷³ Видети: чл. 495. ст. 1. Законика из 1929. г.

¹⁷⁴ Видети: чл. 495. ст. 1. Законика из 1929. г.

¹⁷⁵ Видети: чл. 495. ст. 2. Законика из 1929. г.

¹⁷⁶ Видети: чл. 496. Законика из 1929. г.

је била дужна да докаже све што је било потребно у погледу питања која су се имала узети у обзир по службеној дужности.¹⁷⁷

Одредбама из чл. 498. Законика из 1929. г. прецизно је било прописано кад је суд одбијао предлог за доношење пресуде због изостанка или пропуштања. Предлог је био одбијан ако није било доказа да је изостала странка била уредно позвана на рочиште. У тој ситуацији, судија је могао, на предлог странке која је била присутна, да одложи доношење пресуде и то до дана који се одређује и да закључи расправу.¹⁷⁸ У том року који је одређиван, било је потребно да стигне доставница. Уколико је из ње или изведених извиђања о достављању произлазило да је изостала странка на време била примила позив, те и да је могла да дође на рочиште, важила је фикција да странка није желела да се изјашњава и суд је доносио пресуду због изостанка. Суд је ову пресуду, према одредби из чл. 498. ст. 1. т. 1. Законика из 1929. г, доносио у року од осам дана од дана кад је доставница стигла или од дана кад су завршена извиђања о достављању.

Предлог за доношење пресуде због изостанка или пропуштања био је одбијан и уколико је било општепознато да је странка која је изостала, неким природним догађајем или другим неотклоњивим случајем била спречена да дође, као и у случају да странка која је била присутна није могла на рочишту поднети доказ који суд тражи у погледу околности која се по службеној дужности мора узети у обзир.¹⁷⁹

Уколико се предлог односио на то да се пресуда због изостанка или пропуштања донесе против супарничара, он је био одбијан уколико се радило о супарничарству код кога се по природи правног односа или по закону дејство пресуде односило на све супарничаре. Кад су у питању јединствени супарничари, уколико само за једног супарничара није било доказа да је уредно позван или ако је постојала нека препрека за једног од њих, суд је предлог за доношење пресуде одбијао.¹⁸⁰

Уколико суд није усвојио предлог за доношење пресуде због изостанка или пропуштања, расправа је по службеној дужности била одлагана на време које је одговарало околностима. Према одредби из чл. 498. ст. 3. Законика из 1929. г, на ново рочиште је била позвана и она странка која је са првог рочишта изостала.

Законодавац је био прописао и правила за ситуацију кад је закључак којим је одбијан предлог да се донесе ова пресуда укинут у поступку по правном леку. У поступку по рекурсу могло се догодити да је укинут закључак којим је суд одбио предлог за доношење пресуде због изостанка или пропуштања. У том случају, ову пресуду је суд, према одредби из чл. 499. Законика из 1929. г, могао да донесе и без одређивања новог рочишта.

¹⁷⁷ Видети: чл. 497. ст. 1. Законика из 1929. г.

¹⁷⁸ Детаљно: Аранђеловић, Д. – Грађанско процесно право Краљевине Југославије, књига друга, Штампариија Јовановић, Београд, 1933, стр. 186 – 187.

¹⁷⁹ Видети: чл. 498. ст. 2. т. 2 - 3. Законика из 1929. г.

¹⁸⁰ Видети: чл. 498. ст. 2. Законика из 1929. г.

Постојала је могућност да суд пропусти да одлучи о неком захтеву о којем је требао да одлучи. У тим ситуацијама суд је накнадно одлучивао у виду допунске пресуде.¹⁸¹ Иницијатива за доношење ове пресуде потицала је од странака које су предлог за допуну пресуде морале да поднесу суду у прецизно одређеном року. То је био рок од осам дана од дана достављања пресуде. У случају да је странка пропустила овај рок, према одредби из чл. 519. ст. 2. Законика из 1929. г. није могла тражити враћање у пређашње стање.

Суд је о предлогу за доношење допунске пресуде одлучивао по претходној усменој расправи коју је ограничавао на расправљање о захтеву о коме није донета одлука. Предлог за допуну пресуде суд је могао и одбити и то у виду закључка. Према одредби из чл. 520. Законика из 1929. г, расправа о допуни пресуде није утицала на ток рока за изјављивање правног лека против пресуде, која се имала допунити или исправити.

3. ПРЕСУДЕ У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1) Пресуде према Закону о парничном поступку из 1957. године

Иако је након рушења правног поретка прве Југославије дошло до почетка рада на кодификацији процесног права, до доношења Закона о парничном поступку није брзо дошло. Судови су до доношења Закона о парничном поступку из 1957. г.¹⁸² примењивали правила Законика из 1929. г. У литератури има мишљења¹⁸³ да је непостојање процесног закона имало добре стране у том периоду јер је дошло до елиминисања оних института који нису остваривали своју функцију и до избијања у први план одређених института који су добили своју праву улогу, док се као лоша страна одсуства закона истиче да је, под утицајем различитих фактора, дошло до губљења неких основних института парничне процедуре.

Пре доношења ЗПП из 1957. г. правила која су имала значај за парничну процедуру била су садржана у многобројним законима.

ЗПП из 1957. г. је у одредбама које су се односиле на судске одлуке предвиђао: пресуду за осуду на чинидбу, коначну, делимичну и допунску пресуду, међупресуду, пресуду на основу признања и пресуду због изостанка.

Одредбама из чл. 314. ЗПП из 1957. г. била је регулисана коначна пресуда. Тако је било прописано да суд одлучује пресудом о захтеву који се тиче главне ствари и споредних

¹⁸¹ Видети: чл. 519. ст. 1. Законика из 1929. г.

¹⁸² Закон о парничном поступку је Народна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије усвојила 7. децембра 1956. године а био је објављен у “Службеном листу ФНРЈ” бр. 4/1957. г. У даљем тексту: ЗПП из 1957. г. О доношењу овог закона, детаљно: Станковић, Г. – Осврт на промене у парничном законодавству нове Југославије, ЗР ПФ у Нишу, сепарат, 1975, стр. 129 – 130.

¹⁸³ Станковић, Г. – Осврт на промене у парничном законодавству нове Југославије, ЗР ПФ у Нишу, сепарат, 1975, стр. 120.

тражења. Уколико је постојало више захтева, суд је о свим захтевима, по правилу, одлучивао једном пресудом. Уколико је више парница било спојено ради заједничког расправљања, а за коначну одлуку је био сазрео само захтев из једне парнице, суд је могао донети коначну пресуду само у погледу тог захтева.

Пресуда за осуду на чинидбу била је регулисана тако да је било прописано да суд може наложити туженом да изврши одређену чинидбу и то уколико је она доспела до закључења главне расправе.¹⁸⁴ Суд је могао да наложи туженом испуњење и чинидби које нису доспеле, нпр. кад је усвајао захтев за издржавање.¹⁸⁵ Такође, одредбом из чл. 315. ст. 3. ЗПП из 1957. г, је било прописано да пресуда којом се туженом налаже да преда или преузме ствари дате у закуп може бити донесена и пре престанка тих односа.

Тужилац је у тужби могао да истакне супсидијарни захтев. Тужилац је могао у тужби да тражи да му се досуди извесна ствар и, истовремено, до закључења главне расправе да изјави да је вољан да уместо ствари прими и одређени новчани износ. Суд је у тој ситуацији, уколико је усвајао тужбени захтев, изрицао у пресуди да се тужени може ослободити од предаје ствари исплатом тог новчаног износа.¹⁸⁶

Уколико се у пресуди налагало извршење одређене чинидбе, морао је бити одређен и рок у коме је лице било дужно извршити чинидбу. Рок за извршење чинидбе износио је 15 дана, уколико посебним прописима није било другачије одређено.¹⁸⁷ За чинидбе које се нису састојале у новчаном давању суд је могао да одреди дужи рок, док је парициони рок у меничним и чековним споровима износио 8 дана. Рок за извршење чинидбе је текао почев од првог дана од дана достављања преписа пресуде.

Кад је тужилац у тужби истакао више тужбених захтева, постојала је могућност да неки од њих или део једног од захтева раније сазри за коначну одлуку. Сазрелост захтева или његовог дела за коначну одлуку могла је бити последица изричитог признања или последица расправљања и извиђања пред судом. Тада је суд могао донети коначну одлуку. У погледу сазрелих захтева или дела захтева, суд је могао да закључи расправу и донесе делимичну пресуду.¹⁸⁸

Доношење делимичне пресуде било је могућно и кад је била подигнута и противтужба. Тада је за одлуку могао сазрети само захтев из тужбе или само захтев из противтужбе. Суд је у том случају о једном од захтева за коначну одлуку могао да одлучи и то делимичном пресудом.

Суд је по службеној дужности и на основу сопствене оцене процењивао да ли ће донети делимичну пресуду. Законом је било предвиђено да суд мора да води рачуна о једном

¹⁸⁴ Видети: чл. 315. ст. 1. ЗПП из 1957. г.

¹⁸⁵ Видети: чл. 315. ст. 2. ЗПП из 1957. г.

¹⁸⁶ Видети: чл. 316. ЗПП из 1957. г.

¹⁸⁷ Видети: чл. 317. ЗПП из 1957. г.

¹⁸⁸ Видети: чл. 318. ст. 2. ЗПП из 1957. г.

критеријуму. Суд је приликом оцене да ли ће донети делимичну пресуду, нарочито узимао у обзир величину захтева или дела захтева који је за одлуку и сазрео.

Делимична пресуда донета услед испуњења законом предвиђених услова за њено доношење је представљала самосталну пресуду у погледу правних лекова и њеног принудног извршења.

Законом је била предвиђена и међупресуда. Законодавац је прописивао који услови су морали бити испуњени да би суд ову пресуду и донео. Уколико је тужени оспорио уједно основ тужбеног захтева и износ тужбеног захтева, суд је могао донети међупресуду. Међупресуда је одлука којом се одлучивало о основу тужбеног захтева уколико је у погледу основа ствар била сазрела за доношење одлуке. Разлози целисходности били су мотив за суд да најпре одлучи о основу тужбеног захтева кад је то било могуће: када су били оспорени и основ и износ тужбеног захтева и кад је ствар у погледу основа била сазрела за одлуку.¹⁸⁹ Суд је након доношења међупресуде застајао са расправљањем и извиђањем о износу тужбеног захтева. Застој у расправљању трајао је до правноснажности међупресуде. У односу на Законик из 1929. г, ЗПП из 1957. г. није изричито предвиђао могућност доношења међупресуде поводом захтева за утврђење у току поступка па самим тим није предвиђао ни правила о застајању са поступком у том случају.

Правила по којима је суд поступао кад је тужени признао тужбени захтев била су предвиђена у одредбама из чл. 320. ЗПП из 1957. г. Уколико је тужени до закључења главне расправе признао тужбени захтев, суд је, без даљег расправљања, доносио пресуду којом је усвајао тужбени захтев – пресуду на основу признања. Суд ову пресуду није доносио иако су били испуњени услови за њено доношење уколико се радило о захтевима којима странке нису могле слободно располагати.¹⁹⁰

Доношење ове пресуде је могло бити и одложено. Уколико је суд налазио да је потребно да се о околностима у вези са располагањем странака претходно морају прибавити обавештења од странака или државних органа, суд је, према одредби из чл. 320. ст. 3. ЗПП из 1957. г, одлагао доношење пресуде на основу признања.

Кад је у питању пресуда због изостанка, законодавац је прецизно одређивао у којим ситуацијама ће ова пресуда бити донета, који услови морају бити испуњени за њено доношење и кад се доношење ове пресуде одлаже. Тако је суд, уколико тужени није дошао на припремно рочиште до његовог закључења или на прво рочиште за главну расправу ако припремно рочиште није држано, или ако је дошао на ова рочишта али није хтео да се упусти у расправљање или се удаљио са рочишта али није оспорио тужбени захтев, доносио пресуду којом се усваја тужбени захтев – пресуду због изостанка.¹⁹¹ Ову врсту пресуде суд је доносио

¹⁸⁹ Видети: чл. 319. ст. 1. ЗПП из 1957. г.

¹⁹⁰ Видети: чл. 320. ст. 2. ЗПП из 1957. г.

¹⁹¹ Видети: чл. 321. ст. 1. ЗПП из 1957. г.

само уколико су били испуњени и услови који су таксативно законом били предвиђени и то: да је тужени био уредно позван,¹⁹² да је тужилац предложио доношење пресуде због изостанка, да тужени није поднеском оспорио тужбени захтев, да је основаност тужбеног захтева произлазила из чињеница наведених у тужби, да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису биле у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са општепознатим чињеницама и да нису постојале општепознате околности из којих је произлазило да је тужени био спречен оправданим разлозима да на рочиште дође.¹⁹³

Ову пресуду суд није доносио и кад су били испуњени услови за њено доношење уколико се радило о захтевима којима странке нису могле слободно располагати¹⁹⁴ а то су били захтеви који су били противни правилима јавног морала, принудним прописима о управљању и располагању друштвеном имовином и другим прописима, као и одредбама међународних уговора.

Суд је могао да донесе и пресуду којом је тужбени захтев одбијан и то кад из чињеница наведених у тужби није произлазила основаност тужбеног захтева, а тужба на рочишту није била преиначена.¹⁹⁵

Одлагање доношења пресуде због изостанка било је могућно у различитим ситуацијама. Најпре, суд је могао да одложи доношење ове пресуде уколико је било потребно да се о околностима у погледу слободних располагања странака претходно прибаве обавештења од странака или државних органа. Доношење пресуде због изостанка суд је могао да одложи и у случају да није било доказа да је тужени уредно позван, а несумњиво је било да му је позив упућен.¹⁹⁶ У том случају председник већа одређивао је рок који није могао бити дужи од 30 дана за достављање у земљи односно дужи од шест месеци за достављање у иностранству, да се извиди да ли је тужени уредно позван. Уколико би се у том року утврдило да је тужени био уредно позван, председник већа је доносио пресуду због изостанка. У овим случајевима, суд је пресуду због изостанка могао да донесе без саслушања странака.¹⁹⁷

Законом је била предвиђена и посебна жалба, која је могла бити изјављена против одлуке којом се одбија предлог тужиоца да се донесе пресуда због изостанка.¹⁹⁸

Ако је суд пропустио да одлучи о свим захтевима о којима се морало одлучити пресудом или је пропустио да одлучи о делу захтева, странка је, према одредби из чл. 328. ст. 1. ЗПП из

¹⁹² О томе, видети: Митић, М. - Уредан позив и контумација, Гласник АКВ бр. 5/1958, стр. 17 – 23; Базала, Б. – Шта се сматра уредним позивом на рочиште, Гласник АКВ бр. 7/1958, стр. 4 – 11.

¹⁹³ Видети: чл. 321. ст. 1. т. 1 - 6. ЗПП из 1957. г.

¹⁹⁴ Видети: чл. 321. ст. 2. ЗПП из 1957. г. О овој пресуди видети и: Одлука Врховног суда АПВ бр. Гж. 363/1958, Гласник АКВ, бр. 10/1958, стр. 30 - 31; Одлука Врховног суда АПВ бр. Гж. 973/58 и Одлука Врховног суда АПВ, бр. Рев. 131/1958, Гласник АКВ бр. 8/59, стр. 23; Одлука Врховног суда АПВ бр. Гж. 712/58, Гласник АКВ бр. 6/1959, стр. 32; Одлука Врховног суда АПВ бр. Гж. 99/58, Гласник АКВ, бр. 12/1958, стр. 25 - 26.

¹⁹⁵ Видети: чл. 321. ст. 4. ЗПП из 1957. г.

¹⁹⁶ Видети: чл. 321. ст. 5. ЗПП из 1957. г.

¹⁹⁷ Видети: чл. 321. ст. 7. ЗПП из 1957. г.

¹⁹⁸ Видети: чл. 321. ст. 6. ЗПП из 1957. г.

1957. г, могла у року од 15 дана од дана пријема преписа пресуде да предложи парничном суду да се изврши допуна пресуде. Овакав предлог странке, који је био неблаговремен или неоснован, бивао је одбациван односно одбијан од стране председника већа без одржавања рочишта.¹⁹⁹

Одредбама из чл. 329. ЗПП из 1957. г. било је прописано поступање суда у случају да је предлог за допуну пресуде био основан. Уколико је предлог био основан, председник већа је заказивао главну расправу пред већем ради доношења пресуде о захтеву о коме није одлучено. Ова је пресуда могла бити донета и без поновног отварања главне расправе. То се догађало кад је ову пресуду доносило исто веће које је донело и првобитну пресуду, а захтев у погледу кога се тражила допуна је био довољно расправљен.²⁰⁰ Предлог за доношење ове пресуде који је неблаговремен или неоснован, а веће суда је нашло да је такав, био је одбијан решењем.

Била је могућна и ситуација да је поред предлога за допуну пресуде изјављен и правни лек. Ако је против донете пресуде била изјављена и жалба против пресуде, првостепени суд је застајао са достављањем ове жалбе другостепеном суду, све до тренутка доношења одлуке о предлогу за допуну пресуде и истицања рока за жалбу против те одлуке.²⁰¹

Ако је против одлуке о допуни пресуде била изјављена жалба, она је заједно са жалбом против првобитне пресуде достављана другостепеном суду.²⁰² Уколико је првобитна пресуда побијана жалбом само због тога што првостепени суд није одлучио о свим захтевима странке, жалба се сматрала предлогом странке да се донесе допунска пресуда.²⁰³

4. ПРЕСУДЕ У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1) Пресуде према Закону о парничном поступку из 1976. године

Закон о парничном поступку из 1976. г.²⁰⁴ регулисао је пресуду као одлуку којом се окончава парнични поступак као и врсте пресуда које је суд могао донети у поступку. ЗПП из 1976. г. и ЗПП из 1957. г. се у начелу нису разликовали јер је ЗПП из 1976. г. представљао само новелирани текст претходног закона а не резултат реформе парничне процедуре. Тако је само

¹⁹⁹ Видети: чл. 328. ст. 2. ЗПП из 1957. г.

²⁰⁰ Видети: чл. 329. ст. 2. ЗПП из 1957. г.

²⁰¹ Видети: чл. 330. ст. 1. ЗПП из 1957. г.

²⁰² Видети: чл. 330. ст. 2. ЗПП из 1957. г.

²⁰³ Видети: чл. 330. ст. 4. ЗПП из 1957. г.

²⁰⁴ Видети: “Сл. лист СФРЈ” бр. 4/77. ЗПП из 1976. г. донет је 24. децембра 1976. године, а ступио је на снагу 1. јула 1977. године. Закон је више пута мењан и допуњаван. У даљем тексту: ЗПП из 1976. г.

измењен и допуњен текст ЗПП из 1957. г. након усвајања и доношења постао нов закон из области парничне процедуре.²⁰⁵

Код пресуде за осуду на чинидбу, било је предвиђено да туженом може бити наложено испуњење недоспелих чинидби не само у случају издржавања, већ и кад суд усвоји тужбени захтев за накнаду штете у виду ренте, због изгубљене зараде или других прихода по основу рада или због изгубљеног издржавања.²⁰⁶

Новина у овом законском тексту је пресуда на основу одрицања, која је по први пут регулисана у нашем праву. Одрицање од тужбеног захтева се сматрало повлачењем тужбе. Према одредби из чл. 181. ст. 3. ЗПП из 1957. г, тужилац је могао да се одрекне тужбеног захтева све до закључења главне расправе и у том случају се тужба сматрала повученом. За овакву радњу тужиоца није био потребан пристанак туженог, а тужилац који се одрекао тужбеног захтева није могао у истој ствари поново подићи тужбу и тражити пружање правне заштите.²⁰⁷ О одрицању од тужбеног захтева суд је по службеној дужности водио рачуна у току целог поступка.

ЗПП из 1976. г. је предвиђао пресуду на основу одрицања коју је суд доносио у случају да се тужилац одрекао тужбеног захтева. Уколико се тужилац одрекао тужбеног захтева до закључења главне расправе, суд је без даљег расправљања доносио пресуду којом је одбио тужбени захтев. Пристанак туженог није био услов за пуноважност одрицања тужиоца од истакнутог тужбеног захтева.²⁰⁸

Ова пресуду суд није доносио и кад су били испуњени услови за њено доношење. Тако, пресуда на основу одрицања није била доношена кад је суд оценио да се ради о захтеву којим странке не могу располагати. То су били захтеви који су у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала.²⁰⁹ Уколико је било потребно да се о овим околностима претходно прибаве обавештења, суд је одлагао доношење пресуде на основу одрицања.

5. ПРЕСУДЕ У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ ДРЖАВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА

ЗПП из 1976. г. важио је дуги низ година. Овај закон савезног карактера је 2003. године добио улогу републичког закона. Стварањем државне заједнице Србија и Црна Гора, компетенција у регулисању грађанских судских поступака била је додељена чланицама нове

²⁰⁵ У то време, било је неопходно ускладити одредбе ЗПП из 1976. г. са Уставом СФРЈ из 1974. г. Тако је Закон о изменама и допунама ЗПП из 1957. г. због многобројних измена у законским решењима, постао нови ЗПП из 1976. г (Детаљно: Станковић, Г. – Уставне промене и цивилна процедура, ”Уставне промене у нас”, ЗР ПФ у Приштини, Косовска Митровица, 2004, 94 – 95).

²⁰⁶ Видети: чл. 326. ст. 2. ЗПП из 1976. г.

²⁰⁷ Видети: чл. 181. ст. 4. и 5. ЗПП из 1976. г.

²⁰⁸ Видети: чл. 331. а ст. 2. ЗПП из 1976. г.

²⁰⁹ Видети: чл. 331. а ст. 3. у вези са чл. 3. ст. 3. ЗПП из 1976. г.

државне творевине.²¹⁰ Према одредбама Уставног закона о спровођењу Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора,²¹¹ ранији савезни прописи важили су као републички на територијама држава чланица и престали би да важе у тренутку доношења републичких закона у одређеним областима. Тако је ЗПП из 1976. г. добио карактер републичког закона и важио је на територији Републике Србије све до доношења новог ЗПП РС.

Рад на кодификацији парничне судске процедуре у државама чланицама није текао уједначено.²¹² У Црној Гори је раније започето са радом на кодификацији, док је ЗПП РС донет крајем 2004. године. Ово свакако није било урађено у року одређеном одредбама ЗСУП, који је предвиђао усклађивање законских текстова држава чланица са Уставном повељом до краја 2003. године. Но, рад на ЗПП у нашој земљи је завршен, што је резултирало значајним изменама правила по којима се поступа у оквиру овог грађанског судског поступка.

6. ПРЕСУДЕ У ПАРНИЧНОЈ ПРОЦЕДУРИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Као што је већ речено, нови ЗПП Републике Србије донет је крајем 2004. године и ступио је на снагу фебруара 2005. године. Нови законски текст предвиђа нова решења у погледу појединих врста пресуда, али су, исто тако, предвиђене и неке сасвим нове врсте пресуда. Тако су предвиђене пресуда без усмене расправе, пресуда због пропуштања, другостепена међупресуда. Све врсте пресуда које суд може донети у парничном поступку, према одредбама ЗПП РС, предмет су детаљне анализе у овом раду.

²¹⁰ О томе: Станковић, Г. – Уставне промене и цивилна процедура, ЗР ПФ у Приштини “Уставне промене у нас”, Косовска Митровица, 2004, стр. 88 – 89.

²¹¹ Видети: “Сл. лист СЦГ” бр. 1 од 4. 02. 2003. У даљем тексту: ЗСУП.

²¹² Ситуација је била идентична и кад је у питању извршна судска процедура (Опширније: Боранијашевић, В. - Противизвршење, Задужбина Андрејевић, Београд, 2005, стр. 25).

ТРЕЋИ ДЕО

ВРСТЕ ПРЕСУДА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Глава прва

I. ВРСТЕ ПРЕСУДА ПРЕМА САДРЖИНИ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

Основна подела пресуда у парничном поступку врши се према томе која врста правне заштите је самом пресудом странци пружена.²¹³ Један од основних критеријума за класификацију пресуда је садржина правне заштите која се пресудом пружа. Према овом критеријуму пресуда може бити осуђавна, утврђавна и преображајна. Ова подела пресуда је у вези са поделом тужби у парничном поступку, управо према истом критеријуму. Према томе какву правну заштиту тужилац тужбом тражи, с обзиром на то да сам тужилац одређује врсту правне заштите коју од суда захтева, тужбе могу бити тужбе за осуду на чинидбу, тужбе за утврђење и тужбе за правно преиначење. Произлази да ове врсте пресуда представљају логичан одговор на захтев тужиоца истакнут у тужби.

1. ПРЕСУДА ЗА ОСУДУ НА ЧИНИДБУ

Тужилац у тужби истиче захтев, тражећи од суда да наложи туженом извршење одређене чинидбе или заповести да се на одређени начин понаша, или да нешто да, учини, не учини, пропусти или трпи. Пресудом за осуду на чинидбу се само одговара на овај захтев, те се туженом и налаже одређено понашање.

Овакав однос тужбе за осуду на чинидбу и пресуде за осуду на чинидбу последица је начела диспозиције у парничном поступку и везаности суда за захтеве странака у поступку. Тужилац одређује обим и врсту правне заштите коју тражи. Суд је везан захтевом тужиоца и његов задатак је утврђивање основаности односно неоснованости тужбеног захтева. Од оцене суда да ли је тужбени захтев тужиоца основан, увек зависи и то какву ће правну заштиту суд странци пружити. Код ове пресуде, уколико је тужилац истакао захтев за осуду на чинидбу, суд ће, уколико је утврдио да је захтев основан, наложити туженом да изврши одређену

²¹³ У бугарској процесној литератури, према класификацији проф. Сталева, пресуде могу бити оне којима се утврђује постојање спорног права и оне којима се постојање спорног права негира. За пресуде којима се утврђује постојање одређеног права карактеристичан је правно појачани утицај на то, судским путем, утврђено право. Ове пресуде, осим утврђујућих, могу бити и осуђујуће и правнопреиначавне (конститутивне). За пресуде којима се негира постојање права је специфично то што имају правно отежавајући утицај на оспорено право. Ове пресуде су само утврђујуће. Класификацију пресуда према садржини правне заштите познају и аустријско и немачко право.

чинидбу, тј. ону коју је тужилац у тужби означио као дуговану.²¹⁴ Уколико је суд нашао да је захтев неоснован, он ће тужбени захтев одбити.²¹⁵

Однос између тужбе и пресуде, описан на овај начин, није правило. Основаност тужбеног захтева је разлог за пружање правне заштите онакве врсте какву је тужилац у тужби захтево. Уколико се деси да суд утврди да је тужбени захтев неоснован, он такав захтев и одбија. Суд одбија тужбени захтев и таква пресуда има декларативан карактер.²¹⁶ Том пресудом се само утврђује да не постоји право тужиоца на пружање правне заштите оне садржине коју је у тужби захтевао и да сам тужбени захтев није основан.

Пресуда за осуду на чинидбу је најчешћи облик пресуде у парничном поступку. Ова пресуда се доноси поводом захтева истакнутог у тужби за осуду на чинидбу и то у оним ситуацијама кад суд захтев из тужбе усваја као основан.²¹⁷ Уједно, тужба за осуду на чинидбу²¹⁸ представља најчешћи тип тужбе у поступку. Тужилац овом тужбом жели да оствари материјалноправни захтев који постоји и који није остварен. Тужилац тај захтев, који је тражбеноправне природе²¹⁹ у овом случају остварује судским путем. Тужилац захтева од суда да наложи туженом да нешто учини, не учини, да нешто трпи, нешто да или се од нечега

²¹⁴ Видети: Пресуда Другог Општинског суда у Београду, ИИИ П. бр. 7558/2004 од 27. 05. 2005. г.; Пресуда Општинског суда у Нишу, П - 699/2004 од 16. 01. 2006. г.

²¹⁵ Видети: Пресуда Општинског суда у Новом Пазару, П. бр. 662/06 од 28. 11. 2006. г.

²¹⁶ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 358; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 430; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 469;

²¹⁷ Осуђујуће пресуде су, према бугарском праву, оне пресуде којима се усваја тужбени захтев који је био истакнут у тужби за осуду на чинидбу. Овом пресудом се, осим утврђивања постојања спорног права, налаже туженом испуњење одређене чинидбе (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311). Према аустријском праву, пресудом за осуду на чинидбу се налаже туженом да нешто учини, не учини, да, или трпи (Видети: Fasching, H. – Lehrbuch des osterreichischen Zivilprozessrechts, Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990, str. 699).

²¹⁸ Као технички термин за означавање ове тужбе у литератури се користи и термин тужба за обавезивање на чинидбу (Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 158). Аутори који пледирају за употребу овог термина сматрају да је термин обавезивање ближи суштини грађанских субјективних права и да термин осуда асоцира на казну затвора и повреде које носе већи степен друштвене опасности, као нпр. прекршаји или кривична дела. Уз дужно поштовање према изнетим аргументима сматрам да ово схватање није исправно. Сматрам да је термин осуда на чинидбу адекватан из више разлога. Најпре, термин обавезивање је термин облигационог права. Тако, могу се обавезати уговорне стране код одређеног уговора, на добровољној бази. У овом случају, осуда на чинидбу је санкција према туженом, наређење да испуни одређену чинидбу. Термин осуда код ове тужбе има своје пандане – наређење, налагање да се изврши одређена чинидба. Још један од аргумената аутора који су против употребе овог термина је и тај да се њиме потенцира ауторитет суда као државног органа и пресуде којом се изриче осуда као правна санкција (Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 158). Чини се да овај аргумент не стоји, јер ауторитет суда постоји, било да се ради о делима од веће друштвене опасности или о захтевима из области грађанског процесног права. Суд је увек тај непристрасни трећи који пружа правну заштиту. Чини се да термин осудити може бити адекватан било да се ради о грађанским субјективним правима било о неким другим повредама. И једне и друге су санкционисане а правну заштиту пружа суд.

²¹⁹ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 186.

уздржи. Тужилац има правни интерес за тражење правне заштите ове врсте самим тврђењем да има материјалноправни захтев према туженом.²²⁰

Услов за доношење пресуде за осуду на чинидбу је, свакако, основаност тужбеног захтева. Суд пре доношења пресуде ове врсте мора да утврди да ли постоји правни однос да би могао да нареди да се тужени понаша на одређени начин.

Суд у процесу закључивања утврђује да постоји правни однос у материјалноправним односима и да постоји и овлашћење које је основ тужиоцвог тражења за изрицање пресуде за осуду на чинидбу. Управо утврђење да правни однос и овлашћење тужиоца постоје, разлог су да суд донесе пресуду за осуду на чинидбу и наложи туженом испуњење одређене чинидбе: да трпи, да нешто да, учини или не учини. Захтев за утврђење је прећутно садржан у захтеву за осуду на чинидбу, па је декларативна одлука редовно елемент садржине образложења пресуде за осуду на чинидбу.²²¹

Пресуда за осуду на чинидбу²²² представља пресуду која има одређене карактеристике које нису својствене осталим пресудама у парничном поступку. Оне се тичу парниционог рока, модалитета осуде на чинидбу и њене извршности.

²²⁰ О правном интересу и врстама тужби за осуду на чинидбу, детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 335; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 214; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 306 – 307.

²²¹ Одлука декларативног типа о постојању условљавајућег односа може бити и део диспозитива одлуке. То ће се догодити у случају кумулације тужбених захтева, уколико је истакнут посебан захтев за утврђење који тужилац истиче уз захтев за осуду на чинидбу или ако је такав захтев истакао тужени у противтужби (Тако: Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 359). С друге стране, у овим случајевима је могућно, истовремено, донети декларативну одлуку о захтеву за утврђење у току парнице (међупредлогу за утврђење) и кондемпнаторну пресуду којом се туженом налаже одређено понашање (Тако: Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 470).

²²² Ова пресуда је нормирана и у Закону о парничном поступку Републике Хрватске (Видети: “Народне новине Републике Хрватске” бр. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01 и 117/03. У даљем тексту: ЗПП РХ), Закону о правдном поступку Републике Словеније (Видети: “Урадни лист Републике Словеније” бр. 26-1210/1999. У даљем тексту: ЗПП СЛ), Закону о парничном поступку Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (Видети: “Службени гласник Брчко дистрикта Босна и Херцеговина” бр. 5/2000. Закон је више пута мењан и допуњаван. У даљем тексту: ЗПП БД), Закону о парничном поступку Републике Српске (Видети: “Службени гласник Републике Српске” бр. 58/2003, 85/2003. У даљем тексту: ЗПП РС), као и Закону о парничном поступку Федерације Босне и Херцеговине (Видети: “Службене новине Федерације Босне и Херцеговине” бр. 53/2003. У даљем тексту: ЗПП ФБиХ). Државу Босну и Херцеговину чине три засебне територијалне јединице. Према Дејтонском споразуму и Анексу 4 Општег оквирног споразума о миру у Босни и Херцеговини, њу чине два ентитета – Република Српска и Федерација Босна и Херцеговина, и Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине. С обзиром на висок степен хармонизације законских текстова између Републике Српске и Федерације БиХ (Детаљно: Кузмановић, Р. – Уставност Босне и Херцеговине у свијетлу новог свјетског поредка и транзиције, ПЖ бр. 12/2002, стр. 1037 – 1048), до кога је дошло захваљујући заједничком раду комисија на изради закона и страном фактору, пресуде и врсте пресуда се у правним системима оба ентитета не разликују у нормативном смислу, осим у појединим детаљима. Ова врста пресуде регулисана је и одредбама Закона о парничном поступку Републике Црне Горе (Видети: “Службени лист Републике Црне Горе” бр. 22/2004. У даљем тексту: ЗПП ЦГ) и Закона за парнична постапка Републике Македоније (Видети: “Службен весник Републике Македоније” бр. 79/2005 од 21. 09. 2005. г. У даљем тексту: ЗПП РМ).

1) Парициони рок

Пресудом за осуду на чинидбу се одређује парициони рок, као рок за добровољно испуњење дуговане чинидбе. Прецизно одређивање овог рока својствено је само осуђујућим пресудама.²²³

У литератури²²⁴ је спорна правна природа овог рока. Има схватања да је донекле неисправно што се парициони рок дефинише као рок за добровољно испуњење дуговане чинидбе. Логичан закључак који произлази би био да тужени, након протеча овог рока, не може добровољно испунити дуговану чинидбу. Аутори који пледирају за ово схватање сматрају, што је коректно, да овај рок нема такав карактер. Тужени може и након протеча овог рока добровољно испунити дуговану чинидбу, али је сам рок такав да обезбеђује сигурност туженом да до његовог истека тужилац не може захтевати принудно извршење. Оваква природа париционог рока упућује на то да је он дилаторне природе и да представља рок пре чијег истека није допуштено предузимање одређене радње. Тако, пре истека овог рока тужилац не може тражити принудно извршење а уколико тужени испуни чинидбу у париционом року, до поступка судског извршења неће ни доћи. У литератури²²⁵ има и мишљења да је парициони рок, уствари, рок за извршење обавезе грађанског права, па се на овај рок се не могу односити специфична правила процесног права о роковима. Парициони рок представља материјалноправни рок који је предвиђен за накнадно остваривање овлашћења јер је то рок за испуњење дуговане чинидбе, а пресуда је намењена томе да изазове дејства у материјалноправним односима.

Парициони рок износи 15 дана. Ово је парициони рок предвиђен одредбама ЗПП РС кад посебним прописима није нешто друго предвиђено.²²⁶ Одступања од правила да парициони рок траје 15 дана регулисана су правилима по којима се поступа у посебним парничним поступцима. Тако ће суд, у поступку у парницама из радних односа, у пресуди којом се налаже извршење неке чинидбе, одредити рок од осам дана за њено извршење.²²⁷ Ситуација је идентична и у поступку за издавање платног налога, где суд у самом платном налогу изриче да је тужени дужан да у року од осам дана по пријему платног налога поступи по одлуци суда (или у истом року подигне приговоре против платног налога). Уколико је платни налог издат у меничним и чековним споровима, рок за извршење чинидбе износи три дана.²²⁸

²²³ Видети: Пресуда Вишег привредног суда у Београду, Пж-4945/72. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 343; Пресуда Општинског суда у Нишу, П – 272/2005 од 31. 10. 2005. г.

²²⁴ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 359; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 471.

²²⁵ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 471.

²²⁶ Видети: чл. 333. ст. 2. ЗПП РС.

²²⁷ Видети: чл. 437. ЗПП РС.

²²⁸ Видети: чл. 455. ст. 2. ЗПП РС.

У поступку у парницама о споровима мале вредности рок за извршење чинидбе је краћи и износи осам дана.²²⁹ Рок у овом трајању предвиђен је и у поступку о привредним споровима с тим да суд може, према одредби из чл. 489. ст. 3. ЗПП РС, одредити и дужи рок, уколико се ради о чинидбама које се не састоје у новчаном давању.

Кад су у питању поступци у парницама поводом колективних уговора и поступци у парницама због сметања државине, трајање париционог рока није прецизно одређено. Код поступка у парницама поводом колективних уговора је предвиђено да суд у пресуди којом се налаже извршење одређене чинидбе, мора одредити рок за њено извршење (чл. 443. ЗПП РС). Код поступка у парницама због сметања државине, је, такође, уопштено прописано да ће суд рок за испуњење дужности које су наложене странкама, одредити према околностима појединог случаја (чл. 450. ст. 1. ЗПП РС). Сматрам да је одређивање трајања париционог рока у овим случајевима на овај начин последица законом прописане дужности суда да приликом одређивања париционог рока посвети нарочиту пажњу потреби хитног решавања ових спорова (код колективних уговора) и сваког појединачног случаја према његовој природи (у поступку у парници поводом сметања државине). Може се, чини се, закључити да рок за добровољно извршење чинидбе у овим парницама неће бити у трајању од 15 дана, с обзиром на хитност у поступању у овим поступцима, и да ће исти најчешће бити у трајању од осам дана. Овакав закључак произлази из чињенице да парициони рок не може бити краћи од рока за изјављивање редовног правног лека, што је евидентно и код осталих посебних парничних поступака. Како је рок за изјављивање жалбе и у поступку у парницама поводом колективних уговора и парницама због сметања државине осам дана,²³⁰ логично је да ће парициони рок износити макар тих осам дана.

Одступање од правила да рок за извршење чинидбе износи 15 дана одређено је и у одредби из чл. 333. ст. 2. ЗПП РС, којом је одређено да у меничним и чековним стварима овај рок износи осам дана.²³¹

Одступање од правила да парициони рок износи 15 дана²³² налазимо и у случају да се ради о чинидбама које се не састоје у новчаном давању. Према одредбама ЗПП РС, суд у овом

²²⁹ Видети: чл. 478. ст. 5. ЗПП РС.

²³⁰ Видети: чл. 444. и чл. 450. ст. 2. ЗПП РС. У литератури се истиче да једино у поступку у парницама због сметања државине, парициони рок може бити краћи од рока за изјављивање жалбе. Сматра се да се у том случају жалби одузима суспензивно дејство а упориште за ово схватање се налази у одредби из чл. 450. ст. 3. ЗПП РС којом је предвиђено да суд из важних разлога може одлучити да у поступку у парницама због сметања државине, жалба не задржава извршење решења (Тако: Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 472).

²³¹ Тако је предвиђено и одредбама из чл. 328. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 313. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 258. ст. 2. ЗПП БД, чл. 334. ст. 2. ЗПП ЦГ, чл. 314. ст. 2. ЗПП РМ,

²³² Видети: Пресуду Врховног суда Хрватске, Гж-3846/75. од 7. 10. 1976. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 343. Историјски посматрано, дужина општег париционог рока се није мењала у законским текстовима. Тако је, према одредби из чл. 505. ст. 1. Законика из 1929. г, одредби из чл. 317. ст. 2. ЗПП из 1957. г, и одредби из чл. 328. ст. 2. ЗПП из 1976. г. било прописано трајање париционог рока у износу од 15 дана.

случају може одредити и дужи рок за њихово испуњење.²³³ Суд мора водити рачуна о томе у ком је времену могућно извршити такву чинидбу. Суд одређује дужи рок онда кад утврди да је странка у објективној немогућности да изврши чинидбу у року од 15 дана који је законом прописан.²³⁴ Сматра се²³⁵ да је одређивање дужег париционог рока нарочито оправдано уколико се ради о извршењу одређеног дела. У литератури има мишљења²³⁶ да суд овај рок мора одређивати тако што ће процењивати околности сваког појединог случаја и процењивати у ком временском интервалу је заиста могућно извршити одређену чинидбу. Суд ће приликом одређивања дужег рока за испуњење чинидбе, која се не састоји у новчаном давању, водити рачуна и о факторима који могу утицати на извршење чинидбе. Тако се може рећи да радна способност странке која треба да изврши чинидбу, њено познавање и искуство у предузимању сличних дела, као и процена времена потребног за припремање и ефектизацију саме чинидбе, јесу фактори о којима суд мора водити рачуна приликом одређивања овог рока, који је дужи од прописаног. Сматра се, да суд, такође, мора да посвети нарочиту пажњу старању о томе да странка која је дужна да изврши чинидбу не буде спречена или ометана у обављању нормалних делатности.²³⁷

Чини се да је могућно другачије технички означити овај рок у закону. Тако би можда било исправније законом прописати да ће суд моћи да одреди дужи, ”примерен рок”, за испуњење чинидби које се не састоје у новчаном давању. Парициони рок тада добија карактер примереног рока у коме странка може извршити чинидбу. Суд ће, свакако, и ако се овај рок у закону овако значи, процењивати који ће то примерен рок у конкретном случају бити адекватан за извршење одређене неновчане чинидбе.²³⁸

Могућно је да дође до тога да ће суд скратити парициони рок и да он може трајати и краће од 15 дана, а може се десити и да се решењем одреди и да чинидба буде извршена одмах (у поступку у парницама због сметања државине).²³⁹

Решења о париционом року у правним системима појединих балканских земаља су, мање више, идентична као у нашем праву. Општи рок за извршење чинидбе у трајању од 15 дана предвиђен је и одредбама ЗПП РХ, ЗПП СЛ, ЗПП БД, ЗПП ЦГ и ЗПП РМ. Једино је према одредбама ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ рок за извршење чинидбе одређен у трајању од 30 дана. Од

²³³ Видети: чл. 333. ст. 2. ЗПП РС.

²³⁴ Идентично решење предвиђено је и одредбом из чл. 328. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 313. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 258. ст. 2. ЗПП БД, чл. 334. ст. 2. ЗПП ЦГ, чл. 314. ст. 2. ЗПП РМ.

²³⁵ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 472.

²³⁶ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 285.

²³⁷ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 285.

²³⁸ На овај начин је рок за испуњење неновчане чинидбе био предвиђен у Законику из 1929. г. Он није био означен као дужи рок, већ као примерен а законом су биле тачно предвиђене околности о којима је суд морао водити рачуна приликом одређивања овог рока (Детаљно: Аранђеловић. Д. – Грађанско процесно право, књига 2, Београд, 1933, стр. 192 - 193).

²³⁹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 640.

овог правила постоје одступања која се могу јавити уколико је другим, посебним прописима другачије одређено и уколико се ради о чинидбама које се не састоје у новчаном давању, поводом којих суд може одредити и дужи рок.²⁴⁰ Парициони рок је краћи кад су у питању поступци у парницама поводом чековних и меничних спорова и он је законом одређен у трајању од 15 дана.

Одредбама ЗПП РС предвиђен је и тренутак од кога почиње да тече парициони рок. Овај рок почиње да тече првог дана после достављања преписа пресуде странци којој је наложено извршење одређене чинидбе.²⁴¹

Питање односа између париционог рока и рока за изјављивање правног лека, који представљају два различита рока, је врло специфично, посебно са аспекта њиховог трајања идентичне природе. Општи парициони рок и рок за изјављивање жалбе трају исто, тј. 15 дана. Тако, уколико странка не изјави правни лек, пресуда постаје правноснажна, а протек париционог рока омогућује пресуди да постане извршна. Уколико суд одреди дужи рок за извршење чинидбе, пресуда ће постати правноснажна, а тек протеком париционог рока и извршна.

Само изјављивање правног лека има утицаја на ток париционог рока. Изјављивање правног лека има за последицу прекид тока рока за извршење чинидбе и сматра се да парициони рок није ни почео да тече. Он ће поново почети да тече кад странци буде достављена одлука инстанционог суда, којом јој је, такође, наложено извршење одређене чинидбе.

У литератури има мишљења²⁴² да је у пресуди за осуду на чинидбу, након одређивања париционог рока, непотребно стављати ознаку “под претњом принудног извршења”, што је често у пракси. Сматра се, међу ауторима који пледирају за ово решење, да овакво поучавање странке није неопходно с обзиром на то да просечан човек зна да је могућно принудно извршење пресуде за осуду на чинидбу, ако чинидба није испуњена у париционом року. Чини се да овакво схватање подлеже одређеној критици. Просечност човека, његова образованост и

²⁴⁰ Видети: чл. 179. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

²⁴¹ Видети: чл. 333. ст. 3. ЗПП РС. Идентично решење садрже и ЗПП СЛ у одредби из чл. 313. ст. 3, ЗПП БД у одредби из чл. 258. ст. 3. и ЗПП РМ у одредби из чл. 314. ст. 3. У црногорском праву, одредбом из чл. 334. ст. 3. ЗПП ЦГ прописано је да рок за извршење чинидбе почиње да тече првог дана после достављања преписа правноснажне пресуде странци којој је наложено извршење, уколико законом није другачије одређено. Чини се да је законодавац погрешно употребио термин “достављање преписа правноснажне пресуде” јер пресуда није правноснажна. Тек након достављања преписа пресуде странке могу изјавити правни лек а правноснажност пресуде је могућна тек након тога. На то нас упућује и законодавац који, у одредби из чл. 345. ЗПП ЦГ каже, да у случајевима кад се пресуда доставља странци, рок за изјављивање правног лека почиње првог наредног дана након пријема пресуде. Према одредбама из чл. 179. ст. 3. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ парициони рок, као рок за испуњење чинидбе, почиње тећи од првог дана након доношења пресуде. Уколико се пресуда доставља према правилима о достављању, рок почиње да тече првог дана након достављања преписа пресуде странци којој је наложено извршење чинидбе.

²⁴² Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 267.

квалификованост за познавање права тешко је утврдив критеријум. Са сигурношћу се не може рећи да је сваки човек упознат са чињеницом да се, уколико не испуни дуговану чинидбу, његова чинидба има извршити принудним путем. Чак и ако се прихвати да је то могућно, овакво поступање би било у супротности са начелом поучавања неуке странке. Суштина овог начела је да суд, странку невичну праву, поучава о њеним процесним овлашћењима. Стога је и дужност суда да, поред осталих начина поучавања, нпр. поуке о правном леку и последицама пропуштања, поучи неуку странку и о последицама неизвршења чинидбе у року одређеном за њено добровољно извршење.²⁴³

На овај проблем се може погледати и са других аспеката. Чини се да је претња принудним извршењем и један традиционални, историјски елемент пресуде за осуду на чинидбу кад се одређује парациони рок. Тако је било и у судској пракси у време важења Законика из 1929. г.²⁴⁴ Са оваквом праксом се наставља и надаље, све до данашњих дана. У судској пракси је, евидентно, овај елемент стилизације диспозитива пресуде за осуду на чинидбу, неизоставан. С друге стране, овај додатак је и елемент разликовања парничног и извршног поступка, који странку упозорава да, уколико у одређеном року који је законом предвиђен, не изврши дуговану чинидбу, тужилац има право на подизање предлога за извршење и покретање извршног судског поступка ради намирења или обезбеђења свог потраживања. Такође, стављањем ознаке "под претњом принудног извршења" суд настоји да сачува правни поредак. Стављањем у изглед последица непоштовања судске одлуке (могућности принудног извршења), суд опомиње странку (дужника) да поштовањем одлуке и испуњењем чинидбе треба да отклони настало патолошко стање у једном правном односу које угрожава правни поредак. Са свега наведеног, сматрам да није неопходно елиминисати овај елемент диспозитива пресуде за осуду на чинидбу, и да исти представља "украс" који годинама краси ову врсту пресуде.

2) Модалитети осуде на чинидбу

А) Доспелост чинидбе

Доспелост чинидбе један је од услова за доношење пресуде за осуду на чинидбу. Самим законом је предвиђено да је ову врсту пресуде могућно донети само уколико је чинидба

²⁴³ Одредбама новог ЗПП РС ово начело је нормативно уобличено на нов начин. Начело поучавања неуке странке је дужност суда само у ситуацији кад странка нема пуномоћника (Детаљно: Станковић, Г. – Предговор за Закон о парничном поступку Републике Србије, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 18; Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 35).

²⁴⁴ Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 464, 469 - 470.

доспела.²⁴⁵ Тренутак закључења главне расправе је увек тренутак од битног значаја за оцену основаности истакнутог тужбеног захтева.²⁴⁶

Уколико чинидба није доспела у време покретања поступка, то није сметња за одвијање поступка с обзиром на то да она може доспети до закључења главне расправе, момента битног за оцену стања ствари и доношење пресуде. У случају да је тужилац подигао тужбу пре доспелости чинидбе, суд не може да одбаци тужбу,²⁴⁷ заснивајући своју одлуку на том разлогу. Суд одбацује тужбу уколико у току претходног испитивања тужбе утврди да постоје процесне сметње и ако не успе, и поред предузетих мера, да их отклони. Доспелост чинидбе представља материјалноправну претпоставку па суд, уколико чинидба није доспела, не може да одбаци тужбу.

Од правила да чинидба мора бити доспела до тренутка закључења главне расправе постоје одређени изузеци. Они су предвиђени законом, па је могућно туженом наложити и извршење чинидби које нису доспеле. То је могућно кад суд усвоји захтев за издржавање,²⁴⁸ за накнаду штете у виду ренте због изгубљене зараде или других прихода по основу рада или због изгубљеног издржавања.²⁴⁹

Изузетак од поменутог правила налазимо и у одредби из чл. 331. ст. 3. ЗПП РС. Овом одредбом је предвиђено да пресуду којом је наложено туженом да преда или преузме ствари

²⁴⁵ Видети: чл. 331. ст. 1. ЗПП РС. Идентично решење предвиђено је и одредбама из чл. 326. ст. 1. ЗПП РХ, чл. 311. ст. 1. ЗПП СЛ, чл. 256. ст. 1. ЗПП БД, чл. 177. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, чл. 332. ст. 1. ЗПП ЦГ, чл. 312. ст. 1. ЗПП РМ.

²⁴⁶ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 430.

²⁴⁷ Тако: Цуља, С. – Трива, С. – Коментар Закона о парничном поступку, св. 2, Народне новине, Загреб, 1957, стр. 107. Треба приметити да аутори користе неадекватан технички термин и говоре о ”доспелости тужбеног захтева”, сматрајући да суд не сме одбацивати тужбу уколико је тужилац подигао исту пре доспелости тужбеног захтева. Треба рећи да тужбени захтев не може да доспе већ да може доспети само чинидба и то до закључења главне расправе, што је, по правилу, услов за доношење пресуде за осуду на чинидбу.

²⁴⁸ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Гж 2390/87. Наведено према: Ристић, Д. В. – Ристић, Д. М. – Практикум за парницу, Савремена администрација, Београд, 2004, стр. 201; Пресуда Општинског суда у Новом Пазару, П. бр. 158/06 од 7. 11. 2006. г. О висини и трајању издржавања, видети чл. 162 - 163. ПЗ РС. У литератури се истиче да је законодавац прописујући овакво решење поштовао начело хуманости и да је заштитио положај издржаваног лица, које би било у тежој ситуацији када би за сваки ускраћени износ морало да тужи даваоца издржавања (Тако: Познић, Б. – Осуда на будуће камате, Анали бр. 6/1984, стр. 842). Овакво решење је предвиђено и одредбама из чл. 326. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 311. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 177. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, чл. 332. ст. 2. ЗПП ЦГ, чл. 312. ст. 2. ЗПП РМ. Ово одступање прописано је и одредбом из чл. 256. ст. 2. ЗПП БД. Врло је чудно што у овом ставу датог члана законодавац користи термин ”обавезати” туженика на радње које нису доспеле, иако је у првом ставу овог члана одређено да се овом пресудом налаже туженику да обави одређену радњу. Термин ”обавезати” је термин облигационог права, па је и у овом ставу требало да стоји да се туженом могу наложити и чинидбе које нису доспеле. Ово је само начин да се укаже на недоследност законодавца.

²⁴⁹ Видети: чл. 331. ст. 2. ЗПП РС и чл. 332. ст. 2. ЗПП ЦГ. У литератури је било разматрања и о питању осуде на будуће камате. Истиче се да судови, доносећи пресуде за осуду на чинидбу у погледу главнице и затезних камата, изричу и осуде на камате које буду доспеле до дана исплате. Та камата је недоспела до закључења главне расправе те се и сматра будућом чинидбом. Аутори који су се бавили овим питањем истичу да је нецелисходно што законодавац не пружа основ за овакве одлуке суда (Тако: Познић, Б. – Осуда на будуће камате, Анали бр. 6/1984, стр. 842 – 844).

дате у закуп суд може донети и пре престанка тих односа.²⁵⁰ У тренутку подизања тужбе, захтев за предају закупљене ствари није доспео јер уговор о закупу ствари, закључен на неодређено време, траје. Суд може донети пресуду за осуду на чинидбу и однос закупа престаје да постоји у тренутку наступања правноснажности донесене пресуде. Од тог часа, материјално правни захтев за предају ствари је доспео. Овде се, наиме, ради о два процесна захтева. Један се односи на раскид уговора о закупу а други на предају закупљене ствари која се држи без основа.

Кад чинидба није доспела до закључења главне расправе, тужбени захтев се, по правилу, одбија. Поједини аутори у теорији сматрају²⁵¹ да је непотребно да се приликом одбијања тужбеног захтева због недоследности чинидбе констатује да се тужбени захтев одбија као преурањен.²⁵² У прилог потребе за овом констатацијом износе се аргументи да би нова тужба, поднета након доспелости чинидбе, имала исти предмет и да би суд морао да одбаци другу тужбу због рес иудицата ако не би било означено да је захтев одбијен као преурањен.²⁵³ Аутори који оспоравају ово схватање²⁵⁴ сматрају да је непотребно означавати да је захтев одбијен као преурањен јер је неоснованост захтева везана за закључење главне расправе, а доспелост чинидбе наступа касније, па је могућно подићи нову тужбу. Овакво схватање је, чини се, сасвим исправно. Доспелост чинидбе представља претпоставку материјалноправне природе која је од битног значаја за доношење кондемпнаторне пресуде. Кад чинидба није доспела, суд према стању ствари у тренутку закључења главне расправе доноси пресуду којом одбија тужбени захтев. Али то не значи да тужилац не може покренути нову парницу уколико сматра да је настала промена важна за одлуку о основаности тужбеног захтева. У овом случају, наступање доспелости чинидбе, у ствари, представља нову чињеницу, која ће довести до тога да се ради о новом догађају и самим тим о новом стању ствари. То ће омогућити тужиоцу да поводом решавања спора у постојећем односу, покрене нову парницу. Логично је, да након тога пресуда која је била донета, нема више дејства. У овом случају се не може говорити о рес иудицата. Кад је у питању *res iudicata*, одређени услови морају бити испуњени. Тако, идентитет странака, захтева и чињеничног стања доводе до тога да се једна спорна ствар сматра

²⁵⁰ Идентично решење је предвиђено одредбама из чл. ЗПП СЛ, чл. 312. ст. 3. ЗПП РМ и чл. 256. ст. 3. ЗПП ДБ.

²⁵¹ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 266.

²⁵² У односу на наше право, ЗПП ЦГ садржи и одредбу којом се прописује да уколико чинидба која је предмет тужбеног захтева није доспела до закључења главне расправе, суд тужбени захтев одбија као преурањен. (Видети: чл. 332. ст. 3. ЗПП ЦГ). И у црногорском праву законодавац користи термин “обавезати” туженог на чинидбе, који је неадекватан.

²⁵³ У литератури се истиче и то да је у судској пракси забележено и да је одбијање тужбеног захтева са ознаком “преурањен” обавезно праћено и навођењем у образложењу пресуде да је чинидба недоследна, да се након доспелости чинидбе може подићи нова тужба и да се не узима у обзир да је о истом захтеву већ донета пресуда (Тако: Живковић, С. - О тужби у парници, ПЖ бр. 11/1971, стр. 34).

²⁵⁴ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 266.

пресуђеном ствари. У овом случају, приговор *res iudicata* није оправдан јер не постоји истоветност чињеничног стања.

Б) Супсидијарна кумулација тужбених захтева

Поред могућности да пресуда за осуду на чинидбу буде донета и код недоспелих чинидби, један од модалитета пресуде за осуду на чинидбу је и осуда на испуњење супсидијарног захтева. Оваква могућност најпре је последица могућности супсидијарне кумулације тужбених захтева, те правила Закона о облигационим односима²⁵⁵ којим је регулисана установа факултас алтернатива солутионис.

Могућност доношења пресуде за осуду на испуњење супсидијарног захтева у вези је са факултативним обавезама у облигационом односу. Факултативне обавезе су оне обавезе које су унапред одређене, чији је предмет прецизиран. Наиме, одређена је обавеза коју дужник има испунити. Оно што даје специфичан карактер овим обавезама је то што ова обавеза не мора бити испуњена само извршењем оне чинидбе која се дугује. Она се може испунити и извршењем друге чинидбе, која се може захтевати, односно испунити. Код факултативних обавеза се, у ствари, сматра да егзистира један предмет који се дугује а више оних којима се дуг може исплатити²⁵⁶ – *una res est in obligation, sed plures res sunt in solutione*. Овде се ради о томе да је могућно да постоји разлика између предмета обавезе и предмета испуњења а само овлашћење за испуњење чинидбе другим предметом односно новчаним износом се назива факултас алтернатива. Ово овлашћење се одређује правним послом или законом.

На терену материјалног права, факултас алтернатива може припадати повериоцу или дужнику. Дужник може бити овлашћен да се ослободи извршења одређене чинидбе испуњењем друге чинидбе, а такође, поверилац може да захтева да се уместо дуговане чинидбе изврши друга чинидба, друге врсте, друге природе. Кад поверилац има овлашћење за замену чинидбе, сматра се,²⁵⁷ говори се о факултативном потраживању, где тужени – дужник, од изјаве повериоца о замени предмета, дугује не више првобитни већ касније одређен предмет или чинидбу.

На терену процесног права, одредбом из чл. 332. ЗПП РС је прописана могућност да суд може у пресуди изрећи да се тужени може ослободити од давања одређене ствари или чинидбе чије му је извршење наложено ако плати одређени новчани износ или испуни другу чинидбу. Свакако, суд ће моћи да поступи на овај начин само уколико је тужилац у тужби тражио да се досуди извесна ствар или туженом наложи испуњење одређене чинидбе, а истовремено је у

²⁵⁵ Видети: “Сл. лист СФРЈ” бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и “Сл. лист СРЈ” бр. 31/93. У даљем тексту: ЗОО.

²⁵⁶ Радишић, Ј. – Облигационо право, општи део, С.А.М. Консалтинг центар, Београд, 1993, стр. 43.

²⁵⁷ Лексикон грађанског права, Номос, Београд, 1996, стр. 801.

тужби изјавио да је вољан да уместо ствари прими неку другу чинидбу или новчани износ. Овде се ради о супсидијарној кумулацији тужбених захтева. Тужилац истиче свој основни захтев - да се досуди извесна ствар или туженом наложи извршење одређене чинидбе. С друге стране, тужилац у тужби истиче, поред главног захтева, и помоћни (супсидијарни) захтев да се тужени испуњењем неке друге чинидбе или исплатом одређеног новчаног износа може ослободити дуговане чинидбе из основног тужбеног захтева. Карактеристично је то да супсидијарни захтев не може бити тај чије ће испуњење туженом бити наложено. Тужилац може од суда тражити само да суд наложи туженом да испуни одређену чинидбу, док супсидијарни захтев има такву природу да се одлуком о њему само констатује да дужник има право да се ослободи дуговане чинидбе испуњењем неке друге чинидбе или исплатом одређеног новчаног износа.²⁵⁸

Суштина свега реченог је у томе да се главни тужбени захтев односи на неновчану чинидбу а да се супсидијарни, помоћни захтев, односи само на тражење тужиоца да елемент садржине диспозитива пресуде за осуду на чинидбу буде и констатација да се тужени може ослободити дуговане чинидбе управо испуњењем неке друге или исплатом одређене суме новца. Тако је и поступање суда усклађено са оваквим захтевом. Предмет расправљања и извиђања је основаност главног тужбеног захтева. Уколико суд на основу спроведеног расправљања утврди да је тужбени захтев тужиоца који се односи на неновчану чинидбу основан, он доноси пресуду за осуду на чинидбу и налаже туженом да испуни ту чинидбу. Супсидијарни захтев тужиоца није предмет расправљања и одлучивања пред судом. Суд не испитује основаност супсидијарног тужбеног захтева. Суд не утврђује да ли тај износ новца који је тужилац означио у супсидијарном тужбеном захтеву одговара вредности неновчане чинидбе коју је тужени дужан да испуни јер то није спорно. Како се сматра да право туженог да изабере предмет испуњења није спорно,²⁵⁹ суд само у диспозитиву пресуде констатује да тужени има право да чинидбу испуни на други начин. Тачније, да тужени може чинидбу испунити и плаћањем одређеног новчаног износа или испуњењем чинидбе друге врсте.²⁶⁰

Тужени није осуђен пресудом на испуњење факултативне чинидбе или плаћање износа новца и његова изјава о томе да ће испунити ту чинидбу не изазива правна дејства у облигационом односу. Тужени има овлашћење да изабере на који ће начин испунити дуговану чинидбу. Ово овлашћење туженог, уствари, не преиначује предмет чинидбе и оно не спада у

²⁵⁸ Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 330 - 331.

²⁵⁹ Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 331.

²⁶⁰ Нови ЗПП РС донео је новину у регулисању садржине пресуде кад је био истакнут супсидијарни тужбени захтев. Претходним законским текстовима је било предвиђено да се тужени може ослободити испуњења дуговане чинидбе неновчане природе ако плати новчани износ који је тужилац одредио (чл. 327. ЗПП из 1976). Новим ЗПП РС се предвиђа да се тужени може ослободити дуговане неновчане чинидбе и испуњењем друге чинидбе. Ова промена је уствари последица самог регулисања установе факултас алтернатива у ЗОО којим је оваква могућност за дужника предвиђена (чл. 409. ЗОО).

ред тзв. права уобличавања.²⁶¹ С друге стране, сам тужилац у поступку за принудно извршење има право да захтева испуњење само дуговане чинидбе неновчане природе.

Уколико тужени у парницином року не испуни ни дуговану неновчану чинидбу нити испуни супсидијарни захтев, тужилац покретањем извршног судског поступка може захтевати само испуњење неновчане чинидбе која је била предмет главног процесног тужбеног захтева. Тужени (дужник), с друге стране, има право да изабере како ће и на који начин поступити, све док тужилац у извршном поступку не добије дуговану чинидбу у потпуности или делимично.²⁶²

У литератури²⁶³ се сусрећемо и са схватањем да код установе факултас алтернатива уствари и нема кумулације тужбених захтева. Аутори који заступају ово схватање сматрају да је тужени само овлашћен да своју обавезу испуни на други начин, плаћањем одређеног износа новца или извршењем друге чинидбе, те да алтернативна могућност ослобађања од обавезе представља грађанскоправну понуду. Аутори истичу, да чињеница да правноснажност не обухвата ову могућност, иако је она део диспозитива одлуке, говори о томе да се не елиминише њен грађанскоправни карактер и да се не може говорити о кумулацији тужбених захтева.

Сматрам да се, у ситуацији кад тужилац у тужби истиче супсидијарни захтев, ипак ради о кумулацији тужбених захтева. Тужилац истиче главни процесни захтев и помоћни захтев који се односи на могућност туженог да се ослободи одређене чинидбе тако што ће извршити другу или исплатити одређени новчани износ. Помоћним захтевом тужилац од суда тражи да у диспозитив одлуке унесе и ту констатацију, и суд и тада фактички одлучује.

Кад је у питању супсидијарна кумулација тужбених захтева, ситуација на нормативном плану у правним системима појединих балканских земаља је идентична као у нашем праву. Према словеначком и хрватском праву, уколико је тужилац у тужби или на расправном рочишту изјавио да је спреман да уместо траженог давања прими неку другу чинидбу, тужени се, уколико суд усвоји тужбени захтев, може ослободити чинидбе и испуњењем неке друге чинидбе,²⁶⁴ новчане или неновчане. Супротно, у македонском праву, суд у пресуди изриче да тужени може да се ослободи од давања траженог предмета плаћањем означеног новчаног износа, уколико је тужилац до закључења главне расправе изјавио да је вољан да прими

²⁶¹ Права уобличавања карактеристична су за односе са алтернативним облигацијама, где избор чинидбе није ништа друго до чин модификације сложене алтернативне облигације у просту, чиме се предмет алтернативне обавезе коначно одређује. Ова изјава о избору мења облигационе односе између дужника и повериоца. Детаљно: Радишић, Ј. - Облигационо право, општи део, С.А.М. Консалтинг центар, Београд, 1993, стр. 42.

²⁶² Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 330; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 343.

²⁶³ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 324; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 172.

²⁶⁴ Видети: чл. 312. ЗПП СЛ и чл. 327. ЗПП РХ. Видети и: Трива, С. – Дика, М. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 423.

одређени новчани износ уместо дуговане чинидбе.²⁶⁵ Идентично решење садрже и ЗПП ДБ²⁶⁶, ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ²⁶⁷ и ЗПП ЦГ.²⁶⁸

В) Осуда на чинидбу под условом и алтернативна осуда на две или више чинидби по избору туженог

Још један од модалитета осуде на чинидбу је и осуда на чинидбу под условом. Суд може донети пресуду за осуду на чинидбу и наложити туженом да изврши одређену чинидбу под условом да тужилац истовремено изврши какву противчинидбу према туженом. Овакво решење последица је постојања приговора неиспуњеног уговора – *exceptio non adimpleti contractus*. Постојање овог приговора је специфично својство узајамних уговора код којих се по правилу, обавезе испуњавају истовремено. Но, како се може догодити да поверилац захтева испуњење обавезе а сам није испунио своју, нити показује спремност да то учини, дужник може истаћи приговор неиспуњења уговора. Одредбама ЗОО је предвиђено да у двостраним уговорима ниједна страна није дужна да испуни своју обавезу ако друга страна не испуни или није спремна да истовремено испуни своју обавезу²⁶⁹. Такође, предвиђено је да на суду једна странка може истаћи да није дужна да испуни своју обавезу док и друга странка не испуни своју. Према одредби из чл. 122. ст. 2. ЗОО суд ће у том случају странци која то истакне, наложити испуњење своје обавезе кад и друга странка то учини.

Приговор неиспуњења уговора представља средство материјалноправне одбране туженог, чијим истицањем се постиже доношење пресуде којом се налаже обема странкама да изврше своје обавезе истовремено.²⁷⁰ Овај приговор представља средство којим тужени не жели да порекне постојање своје обавезе, већ је његова намера да њиме своју обавезу, тј. њено испуњење услови испуњењем обавезе тужиоца.²⁷¹ Суд ће тада донети пресуду за осуду на чинидбу која је под условом. Суд ће наложити туженом да изврши чинидбу али уз истовремено испуњење обавезе од стране тужиоца.

Још један од модалитета пресуде за осуду на чинидбу је алтернативна осуда на две или више чинидби по избору туженог. Алтернативна осуда на две или више чинидби по избору туженог могућна је код алтернативне кумулације тужбених захтева. Кумулација тужбених захтева ове врсте могућна је само изузетно и то код парница које се воде поводом

²⁶⁵ Видети: чл. 313. ЗПП РМ.

²⁶⁶ Видети: чл. 257. ЗПП ДБ.

²⁶⁷ Видети: чл. 178. ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ.

²⁶⁸ Видети: чл. 333. ЗПП ЦГ.

²⁶⁹ Видети: чл. 122. ст. 1. ЗОО.

²⁷⁰ Приговор неиспуњења уговора представља, сматра се, дилаторни приговор, чијим истицањем се постиже доношење пресуде којом се налаже обема странкама да изврше своје обавезе истовремено. О неким другим становиштима: Радишић, Ј. - Облигационо право, општи део, С.А.М. Консалтинг центар, Београд, 1993, стр. 146. О приговору, и: Лексикон грађанског права, Номос, Београд, 1996, стр. 572 - 573.

²⁷¹ Тако: Филипче, С. – Дејство приговора о неиспуњењу уговора, ПЖ бр. 5/1963, стр. 56 – 57.

алтернативних облигација²⁷² и кад тужилац истиче више тужбених захтева и тражи осуду туженог на исту чинидбу али по разним основима.

Алтернативним облигацијама сматрају се оне облигације чији предмет није одређен већ одредив. Ове облигације за предмет имају две или више чинидби али њихов коначан предмет одређује лице које има право избора. У овом случају, дужник дугује више различитих чинидби с тим да није дужан да све њих испуни већ ће испунити само једну од њих. Елементи алтернативних облигација су алтернативно право повериоца да захтева испуњење одређене чинидбе и алтернативна обавеза дужника да изврши једну од чинидби.²⁷³ Коначан предмет облигације није одређен, али ће бити у тренутку кад буде извршен избор дуговане чинидбе или предмета испуњења. Право избора може припадати повериоцу, дужнику или трећем лицу, и зависно од тога, један од ових субјеката врши одређивање коначног предмета облигације.

Процесно понашање странака у парницама које се воде поводом алтернативних облигација²⁷⁴ зависи од права избора које припада некој од њих. Уколико тужилац има право избора, он се може понашати двојако. Тужилац може, и овлашћен је, да изврши избор до тренутка подизања тужбе. У том случају, тужилац истиче само један тужбени захтев којим захтева од суда да наложи туженом испуњење дуговане чинидбе коју је он сам изабрао. Други начин би био тај да тужилац истакне алтернативне захтеве, односно подигне тужбу са алтернативним захтевима. Тужилац је у овом случају, иако је имао право избора дуговане чинидбе, подигао тужбу са алтернативним захтевима. Овакво поступање тужиоца, могло би да изазове реакцију туженог која би се састојала у позивању тужиоца од стране туженог, да изврши избор дуговане чинидбе, у складу са његовим правом на избор, и у исто време, и позив на преиначење тужбе. Тужилац у овом случају може преиначити тужбу и тако свести чинидбе на само једну и захтевати од суда да туженом наложи испуњење те чинидбе. С друге стране, тужилац може да то и не учини, па право избора чинидбе прелази на дужника, што би имало последице по несметано одвијање самог поступка.²⁷⁵

Право избора може припадати и туженом дужнику. У том случају тужени би имао овлашћење да изабере једну од чинидби коју ће испунити. Наравно, томе мора да претходи подизање тужбе са алтернативним тужбеним захтевом. У овом случају, понашање тужиоца поводом избора чинидбе било би неадекватно, јер би тужилац не истицањем алтернативног захтева, а истицањем главног захтева, извршио право избора, тражио испуњење одређене

²⁷² Видети: Пресуда Вишег трговинског суда, Пж. 10610/05 од 12. 12. 2005, Избор судске праксе, бр. 5/2007, стр. 57.

²⁷³ Видети: Старовић, Б. – Алтернативне и факултативне облигације и њихово остваривање у парничном и извршном поступку, Анали бр. 6/1984, стр. 845.

²⁷⁴ Алтернативне обавезе нису условне обавезе, што произлази из тога да се, свакако, нешто дугује. Неизвесност у том погледу не постоји, већ само у погледу тога која ће од чинидби која се дугује бити извршена (Тако: Радишић, Ј. - Облигационо право, општи део, С.А.М. Консалтинг центар, Београд, 1993, стр. 40).

²⁷⁵ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 328.

чинидбе и захтев би тада био неоснован. То би свакако било неисправно, јер тужилац нема право избора, те истиче алтернативни захтев и од суда захтева да наложи туженом да испуни једну од дугованих чинидби.

Кад се ради о модалитету осуде на чинидбу код алтернативних захтева, тужилац у тужби истиче све могућности испуњења чинидбе. Задатак суда је да утврди да ли је тужбени захтев основан. Уколико јесте, суд доноси пресуду за осуду на чинидбу којом налаже туженом испуњење једне или више чинидби по његовом избору. Право туженог да изабере чинидбу коју ће испунити и тако елиминисати своју дужност, траје све до испуњења чинидбе у извршном поступку. Тужилац, као извршни поверилац, може покренути поступак принудног судског извршења и захтевати испуњење свог потраживања. У тренутку кад једна од дугованих ствари буде предата повериоцу у судском извршном поступку, престаје право дужника – туженог на избор чинидбе.²⁷⁶ Предаја дуговане ствари у судском извршном поступку извршена је по избору тужиоца – извршног повериоца.²⁷⁷

Алтернативна кумулација тужбених захтева постоји и у ситуацијама кад тужилац тражи испуњење исте чинидбе, али по различитим основима. Оваква могућност је само последица чињенице да је могућно да постоје два различита материјалноправна захтева којима треба да се испуни једна чинидба. Стоји да тужилац у овом случају кумулира тужбене захтеве, који су различити, али је предмет обавезе исти. Чинидба је иста и тужилац није заинтересован како ће се тужени ослободити обавезе.

3) Извршење пресуде за осуду на чинидбу

Доношење пресуде за осуду на чинидбу не представља гаранцију да ће правна заштита бити дефинитивно пружена. Од туженог зависи да ли ће добровољно у парционом року извршити наложену чинидбу.

Уколико тужени то не учини, поступак пружања правне заштите није дефинитивно окончан. Тужилац има право да као извршни поверилац покрене судски извршни поступак. Пресуда за осуду на чинидбу је, насупротив утврђујућој и правнопреиначавној пресуди, подобна за принудно извршење.²⁷⁸ Тужилац би покретањем судског извршног поступка затражио

²⁷⁶ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 223; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 329.

²⁷⁷ Право избора предмета (чинидбе) може имати и треће лице. У изостанку избора трећег лица, право је повериоца и дужника да затраже од суда да изврши избор чинидбе. Тада би суд, најпре, утврдивши да постоји алтернативна обавеза, конститутивном одлуком извршио избор, па након тога пресудом за осуду на чинидбу наложио туженом њено испуњење (Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 329).

²⁷⁸ И према бугарском праву, ова пресуда је подобна за принудно извршење уколико тужени у парционом року не испуни чинидбу чије му је испуњење наложено донетом пресудом (Видети: Сталев, Ж. – Блгарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311). Тако је

испуњење свог потраживања принудним путем с обзиром на то да до испуњења није дошло добровољно од стране туженог. У овом поступку тужилац захтева да му се, по правилима по којима се поступа у судском извршном поступку, пружи правна заштита и тако изврши саображавање факата праву.

2. УТВРЂУЈУЋА ПРЕСУДА

Утврђујућа (декларативна) пресуда је једна од врста пресуда коју суд може донети у парничном поступку. Ова пресуда представља одлуку суда коју он доноси поводом тужбе за утврђење, кад утврђује постојање или непостојање неког правног односа или права или утврђује да је нека исправа неистинита или истинита.²⁷⁹ Ова врста пресуде се може донети и поводом тужби за осуду на чинидбу и тужби за правнопреиначење, и није подобна за принудно извршење.

1) Тужба за утврђење и утврђујућа пресуда

Тужба за утврђење представља једину врсту тужбе која је законом изричито регулисана.²⁸⁰ Према дикцији законодавца, постоји могућност да тужилац у тужби затражи да суд само утврди постојање, односно непостојање неког права или правног односа, или истинитост, односно неистинитост неке исправе.²⁸¹ У литератури има мишљења²⁸² да је тражење правне заштите ове природе процесног карактера, с обзиром да правна заштита која се пружа не налази свој основ у самом материјалноправном односу чије се утврђење тражи, нити је, с друге стране, последица конкретног материјалноправног овлашћења. Схватање о процесној природи захтева за пружањем овакве правне заштите произлази из чињенице да тужилац подиже ову тужбу и захтева да се утврди постојање или непостојање правног односа или права само кад тужени својим изјавама или радњама ствара правну несигурност, изазивајући спор о праву или правном односу. Поента подизања тужбе са захтевом ове врсте је

предвиђено и у аустријском процесном праву (Видети: Fasching, H. – Lehrbuch des osterreichischen Zivilprozessrechts, Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990, str. 699).

²⁷⁹ И према бугарском праву, утврђујуће пресуде су оне пресуде чији садржај је исцрпљен утврђивањем да спорно право постоји или не постоји (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311).

²⁸⁰ Тужба за утврђење представља "младу" врсту тужбе у процесном праву. Због тога процесни закон регулише само тужбу за утврђење. Потребу за утврђењем је раније задовољавала тужба за осуду на чинидбу.

²⁸¹ Видети: чл. 188. ст. 1. ЗПП РС. И према аустријском праву, утврђујућом пресудом се утврђује постојање или непостојање одређеног права или правног односа или истинитост или неистинитост одређеног документа (Видети: Фасцхинг, Х. – Lehrbuch des osterreichischen Zivilprozessrechts, Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990, str. 699).

²⁸² Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 302; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 332.

у потреби за доношењем судске одлуке којом ће, на ауторитативан начин, бити унета правна сигурност и уклоњена неизвесност у правним односима.

Тужилац овом тужбом не захтева да се одређени правни однос заснује, промени или оконча, нити захтева да суд туженом наложи да изврши одређену чинидбу. Тужилац само захтева да се утврде елементи постојеће правне ситуације, чиме ће бити предупређене повреде права у будућности.²⁸³ Кад постоји извесност, у будућности постоји смањена могућност да дође до спора у погледу правних односа, права и захтева. У томе се и огледа значај и функција декларативне пресуде, јер она, не стварајући нове односе и не мењајући постојеће, уствари, делује пре доношења повреде права са циљем да се умање могућности за њено евентуално наступање у будућности.²⁸⁴

Тражење правне заштите декларативног типа може бити усмерено у два правца. Тужилац може тражити да се утврди да одређено право или правни однос постоји или да је нека исправа истинита.²⁸⁵ С друге стране, он може тражити и да се утврди да одређено право не постоји као ни правни однос, или да је садржина неке исправе неистинита. Стога постоји и подела ових тужби на тужбе за позитивно и тужбе за негативно утврђење. Тужбе за позитивно и негативно утврђење²⁸⁶ израз су правне ситуације у којој се тужилац налази и у којој има потребу за подизањем једне од набројаних тужби. Кад тужени оспорава постојање права, правног односа или истинитост неке исправе, чиме угрожава тужиочеву правну сферу, тужилац ће подићи тужбу за позитивно утврђење и тако захтевати правну заштиту која ће му бити пружена утврђујућом пресудом којом ће бити утврђено постојање права, правног односа или истинитост исправе. С друге стране, тужени може тврдити да има неко право према тужиоцу, да су стране у одређеном односу као и да је одређена исправа истинита, а њоме се потврђује нешто што иде на штету тужиоца. У том случају тужилац тражи од суда да утврди да однос не постоји или да је исправа неистинита.

Утврђујућом пресудом се одлучује како по тужби за позитивно, тако и по тужби за негативно утврђење. Кад је подигнута тужба за позитивно утврђење суд може усвојити тужбени захтев и тако утврдити да постоји одређено право, правни однос или да је истинита одређена исправа. Такође, суд може одбити тужбени захтев и констатовати да право и правни однос не постоје и да исправа није истинита. Ако суд усвоји захтев за позитивно утврђење, он

²⁸³ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 470; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 160.

²⁸⁴ У том смислу: Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 27.

²⁸⁵ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, рев. 2746/03 од 22. 10. 2003, Избор судске праксе, бр. 5/2006, стр. 62.

²⁸⁶ У литератури се тужба за позитивно утврђење и тужба за негативно утврђење често означавају као позитивна тужба и негативна тужба за утврђење (Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 30 – 31). Овакво означавање није исправно. Тужба не може бити ни позитивна ни негативна већ тражење правне заштите може бити усмерено на утврђивање постојања права, правног односа или истинитости исправе, или на утврђивање непостојања права, правног односа или неистинитости исправе. Тако ће утврђење бити или позитивно или негативно.

уствари пресудом утврђује да право или прави однос односно истинитост исправе јесте онаква каква произлази из диспозитива саме пресуде.

Код тужбе за негативно утврђење, кад суд усвоји тужбени захтев, он, уствари, констатује да право или правни однос не постоје, односно да је исправа неистинита. Суд може овакав захтев и одбити, и констатовати да право или правни однос постоје, односно да је одређена исправа истинита.

Питање правног интереса тужиоца за тражење декларативне правне заштите је законом уређено. Тако је одредбом из чл. 188. ЗПП РС предвиђено да тужилац може подићи тужбу за утврђење кад је то посебним прописима предвиђено, кад тужилац има правни интерес да суд утврди постојање односно непостојање неког спорног права или правног односа, пре доспелости захтева за чинидбу из тог односа, или истинитост или неистинитост неке исправе, или кад тужилац има неки други правни интерес. Из самог законског правила произлазе три ситуације.

Прва ситуација је она у којој је тужиоцу посебним прописима омогућено да захтева заштиту декларативне природе. Законодавац у овом случају унапред утврђује постојање правног интереса за подизање тужбе за утврђење. Тужилац тражи пружање правне заштите декларативног типа и без доказивања конкретног правног интереса (нпр. тужба за утврђење очинства, чл. 251. ПЗ РС). Правни интерес не морају да доказују ни лица која су у неком другом поступку нпр. оставинском, извршном или стечајном упућена на покретање парнице.²⁸⁷

Друга могућна ситуација у којој тужилац може тражити декларативну правну заштиту је она кад он захтева утврђење постојања свог материјалноправног захтева пре доспелости захтева за чинидбу. Овде је, на неки начин, уређен и однос декларативне и кондемпнаторне правне заштите. Тужилац може захтевати пружање правне заштите декларативног типа пре тренутка кад би био у могућности да захтева доношење пресуде за осуду на чинидбу. Он би тужбом за утврђење само захтевао да се утврди да постоји његов захтев и да тако унесе сигурност у правни живот пре него наступи тренутак кад може да истакне захтев да се туженом наложи извршење одређене чинидбе. Стога, самосталан захтев за утврђење код доспелих чинидби, уствари, и није могућан, јер тужилац нема интереса да се утврђује нешто што ће суд и онако утврђивати кад подигне тужбу за осуду на чинидбу.

Трећа ситуација је она којом је законом предвиђено да тужилац може да подигне тужбу за утврђење и кад има неки други правни интерес. Правни интерес тужиоца увек постоји кад није сигурно остварење његових будућих права, кад процесно понашање туженог може изазвати спор у будућности и кад постоји оправдана потреба тужиоца да суд мериторно утврди питања у вези са правом, правним односом или исправом. Има мишљења да је ова одредба закона

²⁸⁷ Тако: Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 146.

широка и непрецизна и да као таква ствара могућност за различита тумачења а не доприноси јединству судске праксе.²⁸⁸

Тужилац сам доказује постојање свог правног интереса за тражење правне заштите ове природе. Он треба да учини вероватним постојање свог правног интереса.²⁸⁹ С друге стране, суд по службеној дужности испитује постојање правног интереса тужиоца у току целог поступка. Овај правни интерес се не подразумева, осим кад је предвиђен самим законом. Зато суд, ех оффицио, води рачуна о овој процесној претпоставци²⁹⁰ и испитује постојање правног интереса тужиоца за пружање декларативне правне заштите. Суд може констатовати да правни интерес тужиоца не постоји и на тај начин, по службеној дужности, одбаци тужбу.²⁹¹

Тужба за утврђење специфична је и по самом предмету. Законом је изричито предвиђено да тужилац може у тужби тражити да суд само утврди постојање, односно непостојање неког права или правног односа, или да утврди истинитост или неистинитост неке исправе. Произлази да предмет тужбе за утврђење могу бити право, правни однос и истинитост односно неистинитост исправе. У литератури има мишљења да овакво законско прописивање и није било потребно јер самог права без постојања правног односа и нема.²⁹² Могућно је да предмет утврђења не буде цео правни однос, као скуп права и обавеза, већ само једно право као његов елемент.²⁹³ Најчешће се тужбом тражи утврђивање постојања или непостојања одређеног правног односа. У том случају битно је да је однос конкретан и да постоји у време суђења. Предмет утврђења је однос у садашњости јер не постоји могућност да се захтева утврђење постојања будућих односа који не егзистирају а чије је настајање могућно. Поред тога што се не може тражити утврђивање будућих правних односа, не може се тражити ни утврђивање апстрактног правног питања као ни утврђивање правних последица правног односа који

²⁸⁸ Свилановић, Г. - Проширење тужбе за утврђење, ПЖ бр. 11 – 12/89, стр. 1581; Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 154 – 155. Супротно, проф. Живановић сматра да је овакво решење практично и да омогућава тужиоцу да подигне тужбу за утврђење и кад има неки други правни интерес а не само кад је законом тако предвиђено. (Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 156 – 157).

²⁸⁹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 304. Проф. Трива сматра да правни интерес тужиоца за пружање правне заштите декларативног карактера не постоји, по правилу, у ситуацијама кад пружање кондемпнаторне и конститутивне правне заштите значи и пружање потпуне правне заштите. Сматра се, да тужилац тада нема правни интерес за утврђивање онога што се мора утврдити поводом пружања друге две врсте правне заштите.

²⁹⁰ Видети: Решење Врховног суда Србије, Рев. 4022/03 од 26. 02. 2004, Избор судске праксе, бр. 12/2005; Пресуда Окружног суда у Ваљевоу, Гж. 1658/05 од 15. 12. 2005, Избор судске праксе, бр. 10/2006, стр. 62.

²⁹¹ О томе и: Свилановић, Г. - Проширење тужбе за утврђење, ПЖ бр. 11 – 12/89, стр. 1583; Вулићевић, В. - О тужби за утврђење, ЈА бр. 3 – 4/1966, стр. 63.

²⁹² Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 303. О томе и: Свилановић, Г. - Проширење тужбе за утврђење, ПЖ бр. 11 – 12/89, стр. 1577.

²⁹³ Супротно, проф. Живановић истиче да се тужбом за утврђење може захтевати само утврђење конкретног правног односа у целости, “али се не може тражити утврђење одређеног елемента у датом правном односу” (Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 92).

постоји.²⁹⁴ Предмет утврђивања не може бити ни објашњавање смисла и домета правних норми. С друге стране, поред тога што однос мора постојати у садашњости, не постоји сметња да предмет утврђивања буде и однос који је везан за рок или услов.

Постоји могућност да предмет тужбе за утврђење буде и однос из прошлости али само уколико су евидентне његове последице у садашњости и ако може да буде основ за остваривање неког права у садашњости.

Предмет тужбе за утврђење може бити и неко право. Сматра се²⁹⁵ да су то најчешће апсолутна субјективна права и да се тражењем декларативне правне заштите, наиме, спречава евентуална повреда ових права.²⁹⁶

Одређена чињеница или чињенични скуп не може бити предмет тужбе за утврђење.²⁹⁷ Сматра се²⁹⁸ да правне чињенице представљају елемент неког права или правног односа, те да се може утврђивати само постојање или непостојање правног односа који се на чињеницама заснива.

Предмет ове тужбе може бити тврђење тужиоца да је нека исправа истинита или неистинита. Исправе представљају доказ о садржини неког правног односа. Питање истинитости или неистинитости исправе се у овом случају односи на аутентичност потписа издаваоца исправе. Иако је законодавац непрецизан када се говори о истинитости исправе, тужбом се тражи да се утврди да ли је аутентичан потпис издаваоца исправе тј. да ли исправа потиче од лица које је означено као потписник саме исправе, и на тај начин одлучи о истинитости или неистинитости исправе. Сматра се²⁹⁹ да је могућност за тужиоца да може тужбом тражити да се утврди истинитост или неистинитост неке исправе одступање од правила да предмет тужбе за утврђење не могу бити чињенице. Проф. Живановић сматра да је овакво решење исправно и да се корист од ове врсте утврђења огледа у сврсисходности и могућности за решавање неких других, евентуалних, питања на основу тог утврђења.³⁰⁰ Истинитост или неистинитост исправе треба разликовати од истинитости или неистинитости њене садржине. Истинитост или неистинитост садржине исправе није предмет ни тужбе ни правне заштите која се по њој пружа већ предмет доказног поступка.

По правилу, поводом тужбе за утврђење суд одлучује утврђујућом пресудом. Овом пресудом се одлучује о истинитости или неистинитости неке исправе, односно о постојању или

²⁹⁴ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 303.

²⁹⁵ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 333.

²⁹⁶ Видети: Пресуда Општинског суда у Новом Пазару, П. бр. 236/04 од 7. 11. 2006. г.

²⁹⁷ Видети: Решење Округног суда у Ваљево, Гж. 1129/05 од 29. 09. 2005, Избор судске праксе, бр. 10/2006, стр. 63.

²⁹⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 344.

²⁹⁹ Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 109.

³⁰⁰ Живановић, М. – Тужба за утврђење у парничном поступку, докторска дисертација, Бања Лука, 1991, стр. 113.

непостојању одређеног правног односа или права. Међутим, ову пресуду суд може донети и поводом тужбе за осуду на чинидбу и тужбе за правнопреиначење.

Тужбом за осуду на чинидбу тужилац од суда захтева да наложи туженом да испуни одређену чинидбу и да се понаша на одређени начин – да нешто да, учини, не учини, трпи или пропусти. Пресудом за осуду на чинидбу, по правилу, суд усваја тужбени захтев и изриче заповест туженом. Али, може се догодити да суд утврди да је тужбени захтев неоснован и у том случају суд одбија тужбени захтев. У овој ситуацији, суд доноси пресуду која има карактер пресуде којом се утврђује да је тужбени захтев неоснован – пресуду за негативно утврђење.

Ситуација је идентична и кад је у питању пресуда поводом тужбе за правно преиначење. Кад суд поводом ове тужбе утврди да тужилац нема овлашћење за тражење заштите овог типа, он доноси пресуду којом одбија захтев за пружање правне заштите конститутивне природе. У том случају пресуда, такође, има карактер пресуде негативног утврђења.³⁰¹

2) Утврђујућа пресуда и принудно извршење

Декларативна пресуда није подобна за принудно извршење. Ова пресуда не може представљати извршну исправу као основ за покретање извршног судског поступка.³⁰²

Немогућност остваривања правне заштите у извршном поступку поводом ове пресуде произлази из њене правне природе. Овом пресудом се само декларише садржај правних односа у садашњости или прошлости. Тако се овом пресудом само на ауторитативан начин утврђује постојање или непостојање неког правног односа или права, односно утврђује истинитост или неистинитост одређене исправе. Самим утврђењем се правна заштита пружа, па се самом пресудом елиминишу спорови из правног односа, стварају услови за извесност у односима, како у садашњости тако и у будућности, и спречавају повреде које би могле да настану. Само утврђење је и циљ декларативне правне заштите у парници. Стога се, правноснажношћу пресуде за утврђење и коначно пружа правна заштита која је тражена.

3. ПРАВНОПРЕИНАЧАВНА ПРЕСУДА

Правнопреиначавну пресуду суд доноси кад до промене правне ситуације није могло доћи вољом субјеката и без учешћа суда. Ова пресуда је карактеристична по томе што се доноси

³⁰¹ И према бугарском праву, утврђујућим пресудама се окончавају поступци који се воде поводом утврђујућих тужби, али и поступци поводом тужби за осуду на чинидбу и правнопреиначење у ситуацијама када су тужбени захтеви одбијени као неосновани (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311).

³⁰² И у бугарском процесном праву, ове пресуде постају правноснажне али се не могу принудно извршити нити имају конститутивно дејство (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311).

поводом тужбе за правнопреиначење, што њене последице наступају у тренутку њене правноснажности те чињенице да није подобна за принудно извршење.

1) Тужба за правнопреиначење и правнопреиначавна пресуда

Тужба за преиначење правне ситуације³⁰³ је тужба којом тужилац од суда захтева да доношењем одлуке промени грађанскоправни однос у садашњости. Тужилац треба да буде носилац преображајног права, па на основу тврђења да поседује такво право он и захтева одлуку суда те садржине.

Под преображајним правом подразумева се овлашћење којим носилац тог права може изјавом воље променити правну ситуацију.³⁰⁴ Сматра се³⁰⁵ да постоје две врсте преображајних права. Прву би чинила она права за чије остварење је довољна једнострана изјава воље носиоца самог овлашћења, док би друга била она код којих је потребна двострана изјава воље, тачније, изражавање две сагласне изјаве воље.

Некада је садејство суда неопходно да би се дошло до правне промене. Тада, тужилац мора да подигне тужбу за правнопреиначење јер само судском одлуком може бити изазвана правна промена. Правноснажност донете судске одлуке означавала би и тренутак кад настаје жељена правна промена. Стога ће, тужилац подићи ову врсту тужбе увек кад правна промена коју тражи не може бити изазвана једностраном или двостраном изјавом воље, као и кад је законом прописано да до правне последице не може доћи без садејства суда у конкретном случају. Претпоставља се да тужилац мора бити титулар преображајног права.

Правна заштита која се пружа конститутивном пресудом а захтева тужбом за правнопреиначење је јако специфична. Пружање правне заштите на овај начин је, чини се, у супротности са принципом да судске одлуке немају улогу стварања нових права³⁰⁶ и да не доводе до промене у материјалноправном односу.³⁰⁷ Сматра се да судске одлуке не представљају “правнопроизводну чињеницу”³⁰⁸ јер се њима не ствара нити мења грађанско

³⁰³ За означење ове тужбе у литератури процесног права користе се и термини: правостварајућа, конститутивна, правопреиначавна и преображајна тужба.

³⁰⁴ У литератури постоји подела ових права према дејствима која производе, тако да преображајна права могу бити стварајућа, јер се њима стичу субјективна права, затим она којима се модификују постојећа стања и она којима се укидају постојећи односи (Тако: Станковић, О. - Водинелић, В. - Увод у грађанско право, Номос, Београд, 1996, стр. 107 - 108).

³⁰⁵ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 189 - 190; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 336.

³⁰⁶ Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 413. Овом тужбом се, сматра проф. Чалија, превазилази функција поступка у служби остваривања, а не стварања права, јер се у односу на тужбу за осуду на чинидбу и тужбу за утврђење којима се захтева остварење односно утврђење постојећих правних односа, овом тужбом захтева од суда да донесе пресуду којом ће бити извршена правна промена.

³⁰⁷ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 360.

³⁰⁸ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 156. У правнопреиначавне тужбе, сматра се, спадају и тзв. процесне

субјективно право, јер томе служе правни послови. По правилу, судским одлукама се утврђује постојање већ постојећих права или се остварују права. Има мишљења³⁰⁹ да овај вид правне заштите, уствари, свој ослонац налази у заштити општих интереса и чињеници да се дејства промене правног односа могу односити и на трећа лица. Тада је улога суда неизбежна јер стварање правних промена једностраном или сагласним изјавама воље није било могућно. Упркос правилу да се у парници не стварају нови правни односи и права, већ да се штите, правнопреиначавном тужбом тужилац тражи од суда да испита и утврди, и судском одлуком мериторно одлучи, да ли има право на правну промену коју захтева и да ли су испуњени услови за њено наступање.³¹⁰

Тужилац тужбом за преиначење правне ситуације захтева стварање правних односа који не битишу у садашњости. Тужилац захтева правну промену која се може састојати у настанку, престанку или промени грађанскоправног односа, или у промени одређене процесне ситуације. Свакако, одређени услови морају бити испуњени да би суд могао да поступа и да би била пружена правна заштита оне садржине коју је тужилац захтевао.

Први услов је да је тужилац носилац преображајног права. Ово право може бити стварно или хипотетичко. Други услов се односи на вољу тужиоца која је јасно изражена. То значи да је тужилац дужан да подигне правнопреиначавну тужбу и на тај начин, изражавајући своју вољу за правном променом, захтева пружање правне заштите конститутивне природе. То је услов који мора бити испуњен да би суд поступао по тужби и одлучивао о захтеву.

Трећи услов³¹¹ је да је суд одлучио и донео одлуку којом усваја тужбени захтев. Усвајањем тужбеног захтева била би пружена правна заштита, те би правна промена настала правноснажношћу ове одлуке.

Питање правног интереса за подизање тужбе за преиначење правне ситуације је решено на врло специфичан начин. У ситуацијама кад тужилац једностраном изјавом воље не може постићи правну промену, већ му је садејство суда неопходно, он подиже тужбу за правно преиначење. Како је доношење судске одлуке и једини начин да правна промена коју тужилац захтева, буде и изазвана, сматра се да тужилац има несумњив правни интерес за подизање тужбе за преиначење правне ситуације.³¹² Стога се правни интерес тужиоца претпоставља, што

тужбе – тужба за поништај пресуде избраног суда, тужба за поништење судског поравнања, опозициона, опугнациона и излучна тужба у извршном поступку којима се тражи да се извршење према тужиоцу прогласи недопуштеним (Тако: Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 157; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 415).

³⁰⁹ Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 161 – 162; Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 156.

³¹⁰ Чуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 369.

³¹¹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 308-309; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 336.

³¹² Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 219 - 220; Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 215.

уједно и значи да тужилац правни интерес и не мора доказивати. Правни интерес тужиоца се претпоставља због чињенице да не постоји други начин да тужилац изазове правну промену, осим да се обрати суду подизањем тужбе за правно преиначење.³¹³

Кад је тужилац подигао тужбу за правнопреиначење суд може одлучити двојако: може усвојити тужбени захтев или одбити тужбени захтев. Суд, најпре, утврђује да ли постоје услови за доношење пресуде којом се усваја тужбени захтев. Суд испитује да ли постоји право тужиоца на правну промену тј. да ли је он титулар преображајног права и да ли је могућно у правном поретку изазвати правну промену коју захтева тужилац. Захтев тужиоца је, уствари, захтев за промену односа или правне ситуације, те суд о томе и одлучује. Уколико суд утврди да је тужилац титулар преображајног права, да је своју вољу за правном променом изричито формулисао у тужби и да је могућна правна промена, суд ће донети пресуду за правнопреиначење којом ће усвојити тужбени захтев.

У литератури процесног права³¹⁴ има схватања да заштити која се пружа путем правнопреиначавне пресуде претходи утврђивање постојања правних односа међу странкама. Проф. Трива сматра да резултат самог утврђивања улази у образложење пресуде. Суд утврђује постојање правних односа или правне ситуације чија се промена тражи, те последица самог утврђивања у виду констатације, утврђујућег карактера, чини саставни део образложења правнопреиначавне пресуде.

На поменута разматрања, надовезује се и питање које је врло актуелно у литератури процесног права. То је питање ко уствари ствара правну промену коју је тужилац захтевао у тужби, под условом да је тужбени захтев усвојен. Могућна су два решења.

Према једном, праву промену ствара суд. Кад суд утврди да је титулар преображајног права изразио вољу за правном променом и пошто је утврдио да постоје његов правни интерес, као и претпоставке предвиђене законом, суд усваја тужбени захтев и на тај начин ствара правну промену захтевану у тужби.

Друго схватање које је заступљено у литератури³¹⁵ је да правну промену ствара закон, да правна промена није израз воље судије, већ воља закона. Аутори који заступају ово схватање, сматрају да суд само апстрактне норме претвара у конкретне и да правнопреиначавне пресуде јесу исто што и утврђујуће пресуде. Наиме, само на подлози утврђења потребних услова за

³¹³ Постоје и ситуације кад се правни интерес за подизање правнопреиначавне тужбе не претпоставља. То су ситуације у којима је законом допуштено да овај тип правне заштите затраже и лица која нису субјекти одређеног правног односа. Тада, лица процесно легитимисана за тражење правне заштите правнопреиначавне природе морају доказати постојање правног интереса. Она морају доказати да постоји конкретан правни интерес да заштиту конститутивне природе траже баш у конкретном случају (Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 337; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 310).

³¹⁴ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 309.

³¹⁵ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 190; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 162; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 190.

изазивање правне промене, аутори сматрају, може и произаћи правна промена, па преображајне пресуде представљају и утврђујуће, с тим да су њима одређени и услови који морају бити испуњени за остварење правне промене.³¹⁶

Сматрам да изнето схватање није исправно и да постоји разлика између утврђивних и преображајних пресуда. Утврђујућа пресуда се доноси поводом захтева тужиоца да се утврди да ли постоји или не постоји одређени правни однос, или да је истинита или неистинита одређена исправа. Тужилац у том случају захтева само утврђење, што ће суд учинити уколико усвоји тужбени захтев. С друге стране, предмет преображајне тужбе је сасвим другачији. У овом случају, тужилац, као титулар преображајног права, захтева правну промену која се и врши, уколико је суд усвојио тужбени захтев и уколико је пресуда постала правноснажна. Дакле, сам захтев код обе тужбе је различит јер је код прве усмерен на утврђење а код друге на тражење правне промене у правним односима или промену правне ситуације. Тужилац подижући преображајну тужбу тврди да му припада право да промени одређену ситуацију па тражи да суд донетом одлуком промени грађанскоправни однос који постоји. Може се онда рећи да је код преображајне тужбе, уствари, захтев за утврђење прећутно садржан у захтеву за правну промену. Стога, склон сам закључку да утврђење које је резултат испитивања које суд изводи, може бити само део образложења преображајне пресуде, као што је то случај и са кондемпторним пресудама, где суд утврђује право тужиоца и обавезу дужника, и то тврђење, такође, уноси у образложење пресуде. И код кондемпторне и код преображајне пресуде, уношење утврђујуће одлуке у образложење пресуде је нека врста оправдања како за осуду на чинидбу код прве, тако и на вршење правне промене код друге врсте пресуде.

Осуђујуће, уврђујуће и правнопреиначавне тужбе се разликују по свом циљу. Може се рећи да је циљ осуђујуће тужбе елиминисање дисбаланса између правне норме и фактичког стања, да је циљ утврђујуће тужбе превенција – утврђење правних односа на мериторан начин а са циљем предупређења каснијих могућних повреда. Правнопреиначавна тужба³¹⁷ нема овај

³¹⁶ У литератури процесног права има и схватања да преображајна пресуда представља правну чињеницу. Сматра се да карактер правне чињенице ова пресуда има јер непосредним путем изазива и производи правну промену у правном односу (Чалија, Б. – Омановић, С. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 2000, стр. 192).

³¹⁷ Питање правнопреиначавних тужби у теорији процесног права је спорно и има схватања да све тужбе треба поделити на оне за осуду на чинидбу и тужбе за утврђење. Аутори који пледирају за ово схватање сматрају да конститутивне тужбе нису потребне јер суд није овлашћен да ствара право и правне односе. Проф. Камхи критикујући овакво схватање истиче да конститутивна снага судске одлуке произлази из правне норме, која садржи услове чије је испуњење основ за правну промену која се путем правнопреиначавне тужбе тражи и да суд доношењем правнопреиначавне пресуде не ствара апстрактни правни однос већ ствара конкретни правни однос који је последица одређене правне ситуације (Тако: Камхи, С. – Грађански судски поступак, Сарајево, Веселин Маслеша, 1961, стр. 307 – 308). О томе и: Чизмовић, М. - Ђуричин, Б. – Грађанско процесно право, Културно просветна заједница, Подгорица, 1997, стр. 166.

циљ. Њен циљ је правна промена али само уз садејство суда који ће утврдити да је странка била овлашћена да тражи правну промену и да је своју вољу за променом јасно изразила.³¹⁸

Пресуда може имати карактер утврђујуће пресуде кад суд одбија тужбени захтев садржан у тужби за преиначење правне ситуације. Суд може да утврди да тужилац није титулар преображајног права и да нема право да захтева одређену правну промену. У том случају, суд одбија тужбени захтев и ова пресуда има, фактички, карактер пресуде негативног утврђења. Ова пресуда нема карактер правнопреиначавне пресуде јер нису били испуњени услови за претендовану правну промену у правном односу.

Основна карактеристика пресуде за правнопреиначење је у томе да њене последице и дејства наступају у тренутку њене правноснажности. Уколико суд усвоји тужбени захтев истакнут у тужби за правнопреиначење, суд доноси правнопреиначавну пресуду и непосредно врши промену у материјално-правним односима.³¹⁹ Утврђујућом пресудом се констатује постојање или непостојање правног односа или права или истинитост или неистинитост исправе. Кондемнаторном пресудом се туженом налаже одређено понашање у материјалноправним односима, па уколико тужени не поступи у складу са пресудом, могућно је њено принудно извршење. За разлику од ове две врсте пресуда, правнопреиначавном пресудом се изричито у диспозитиву не утврђује постојање права, већ се самом пресудом непосредно врши правна промена коју је тужилац у тужби захтевао. То, уствари, значи да се правноснажношћу пресуде остварује материјално право тужиоца, чији је он титулар и непосредно уноси промена у материјалноправне односе.³²⁰

Како се овом врстом пресуде непосредно врши промена у правном поретку, она није подобна за принудно извршење.³²¹ Правноснажношћу правнопреиначавне пресуде изазива се настанак, измена или престанак одређеног грађанскоправног односа, или промена одређене правне ситуације. Тада принудно извршење уопште није ни потребно.³²² Правна промена се непосредно уноси у правни поредак па је и пружање правне заштите у тренутку правноснажности пресуде и окончано.

³¹⁸ У том смислу: Чуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 448 – 449.

³¹⁹ Тако: Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 345; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 539. И у аустријском праву преображајна пресуда представља пресуду којом се врши правна промена у правном односу између странака и то у тренутку наступања њене правноснажности (Fasching, H. – Lehrbuch des osterreichischen Zivilprozessrechts, Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990, стр. 699).

³²⁰ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 431; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 309.

³²¹ И према бугарском праву, конститутивне пресуде су оне пресуде којима се усваја тужбени захтев истакнут у тужби за правнопреиначење. И овим пресудама се потврђује постојање одређеног права или правног односа и у исто време врши правна промена која је захтевана. Правна промена се непосредно врши наступањем правноснажности ових пресуда па њихово принудно извршење није могућно (Видети: Сталев, Ж. – Блгарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 311).

³²² Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 158; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 360.

Дејства правнопреиначавне пресуде се односе само на будућност. Њена дејства непосредно настају након њене правноснажности и делују само за будућност. Постоје и одређене ситуације кад ова пресуда има и повратно дејство³²³ и сматра се³²⁴ да се њено деловање уназад протеже од времена настанка одређене чињенице која има битни значај за истицање захтева конститутивне природе.

Правнопреиначавну пресуду представља и пресуда којом се поништава брак након његовог престанка. Према одредби из чл. 30. ПЗ РС брак престаје поништењем и разводом на дан правноснажности пресуде о поништењу односно разводу. Тужбу за поништење брака тужилац подиже кад сматра да постоје разлози који изазивају апсолутну или релативну ништавост брака³²⁵ а са циљем престанка брака који је производио исте последице као и брак који је пуноважан.³²⁶ Поводом тужбе која има правнопреиначавни карактер, суд уколико усваја тужбени захтев, доноси правнопреиначавну пресуду којом се брак поништава. По правилу, ова пресуда производи дејства само за будућност. Но, може се догодити да правнопреиначавну тужбу за поништење брака тужилац подигне и након престанка брака. То је могућно, јер право на поништење ништавог брака представља лично право које не застарева.³²⁷ Уколико брак престане смрћу једног од супружника или разводом брака, тужба за поништење брака може бити подигнута. У литератури се истиче³²⁸ да разлог за подизање ове тужбе након престанка брака може бити осујећење преживелог супружника да наследи умрлог или да оствари право на пензију, кад постоје разлози који изазивају ништавост брака. Поводом ове тужбе правнопреиначавног карактера, суд доноси правнопреиначавну пресуду.

Пресуда којом је одлучено поводом права прече куповине и којом се поништава правни посао је, такође, правнопреиначавног карактера. Право прече куповине представља овлашћење за имаоца овог права да захтева од сопственика одређене ствари да му је понуди пре свих осталих купаца, у случају да жели да ствар отуђи.³²⁹ Могућно је да сопственик ствари не понуди имаоцу права да купи ствар и да са трећим лицем закључи уговор о продаји. Ималац права прече куповине моћи ће да подигне правнопреиначавну тужбу за престанак правног односа, у овом случају за поништење правног посла. Тужилац ће имати правни интерес за подизање ове тужбе јер само уз садејство суда може остварити своје право прече куповине.

³²³ О томе и: Јовановић, М. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 1979, стр. 92.

³²⁴ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 310.

³²⁵ Детаљно о разлозима за апсолутну и релативну ништавост брака: Драшкић, М. – Породично право, Досије, 1998, Београд, стр. 116 – 124.

³²⁶ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 546.

³²⁷ Право на поништење брака не застарева само кад је у питању апсолутна ништавост брака. Кад је у питању рушљивост брака, ово право је везано за рок па тужилац тужбу за поништење рушљивог (релативно ништавог) брака може подићи у роковима који су предвиђени законом а односе се на конкретан разлог за рушљивост брака (Видети: 215 – 217. ПЗ РС).

³²⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 546.

³²⁹ Видети: Станковић, О. – Орлић, М. – Стварно право, Номос, Београд, 1999, стр. 286.

Суд ће, одлучујући по тужбеном захтеву, уколико је он основан, донети правнопреиначавну пресуду којом ће бити поништен правни посао. Како је захтев за утврђење пређутно садржан у захтеву за правнопреиначење, суд ће одлучујући и утврдити да је тужилац уствари имао права прече куповине и то право му признати.³³⁰

Правнопреиначавном пресудом се одлучује и у поступку за измену висине доприноса за издржавање. Онда када се промене околности које су биле меродавне за одређивање висине доприноса за издржавање (алиментације) постоји могућност да прималац или давалац издржавања затраже измену већ досуђеног износа издржавања. Заинтересована странка подиже тужбу, правнопреиначавног карактера и захтева промену садржине постојећег правног односа. Суд утврђује да ли је захтев за измену висине досуђеног издржавања основан и уколико утврди да јесте, одређује нови износ издржавања, мењајући на тај начин садржину постојећег правног односа. Иако се поступак за измену висине доприноса за издржавање покреће правнопреиначавном тужбом, има мишљења да пресуда донета у овом случају, према својим последицама, има карактер пресуде за осуду на чинидбу.³³¹ Оно што је карактеристично је то да је подизање тужбе и покретање нове парнице за измену висине доприноса за издржавање могуће иако постоји раније донета пресуда која је постала правноснажна. Правило рес иудиката не важи у овом случају јер суд одлучује о новом, измењеном чињеничном стању. То чињенично стање је настало након наступања правноснажности раније донете пресуде и није обухваћено временским границама правноснажности претходне одлуке донете у погледу износа доприноса за издржавање.³³² Са тим у вези, истиче се³³³ и да у поступку за измену висине доприноса за издржавање не долази до побијања нити испитивања и укидања раније донесене пресуде, већ се доношењем пресуде остварује право странке на промену садржине правног односа. Ранија пресуда остаје да постоји али, иако правноснажна, не производи дејства.

³³⁰ Врло је специфично питање остваривања права прече куповине у условима инфлације. Дешавало се да имаоци права прече куповине положи код суда износ новца који је делимично или потпуно обезвређен, у ситуацији кад су касно сазнали за продају или кад им је то одговарало на било који начин. Судска пракса је стала на становиште да се мора вршити валоризација износа цене који је имаоца права прече куповине положио код суда, у случају да је износ обезвређен услед инфлације. Стога се имаоцу права прече куповине налаже да кад је износ уговорене цене положио код суда онда кад је износ услед инфлације делимично или у потпуности обезвређен, у поступку за поништење уговора о продаји и признању права прече куповине, најкасније до закључења главне расправе положи код суда и износ обезвређеног дела износа или износа у целини, валоризованог применом стопе раста цена на мало за време од када је купац цену платио до полагања тако валоризованог износа код суда (Видети: Правно схватање утврђено на седници Грађанског одељења Врховног суда Србије од 28. фебруара 1995. године).

³³¹ Тако: Станковић, Г. – Поступак за валоризацију издржавања, ЗР ПФ у Нишу, бр. XXVI, 1986, стр. 52.

³³² Станковић, Г. – Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 570 – 571.

³³³ Тако: Станковић, Г. – Поступак за валоризацију издржавања, ЗР ПФ у Нишу, бр. XXVI, 1986, стр. 53.

У литератури има мишљења да преображајна пресуда представља пресуду без дејства уколико је правна промена већ наступила.³³⁴ Пресудом без дејства се сматра она пресуда која упркос свом постојању не може да изазове правно дејство.³³⁵ Преображајна пресуда се доноси поводом преображајне тужбе којом се захтева промена правне ситуације и којом тужилац врши своје право на правну промену у ситуацијама кад се она није могла догодити вољом субјеката и без учешћа суда као непристрасног трећег у процесном односу. Овом пресудом се непосредно врши правна промена. Ова правна промена ће бити излишна уколико је до правне промене дошло пре доношења пресуде. Могло би се сматрати у складу са овим схватањем, да је правна промена могућна у току поступка и то вољом субјеката у ситуацијама кад странке нису предузеле парничне радње којима би поступак био обустављан. Тада би, пресуда која је донета била без дејства јер је правна промена већ наступила и самим тим и последице које су њојме изречене. Оваквом схватању се, свакако, може приговорити. Сматрам да до правне промене коју је тужилац у тужби захтевао неће доћи у току поступка, тачније, до такве правне промене вољом странака не може доћи. Тужилац се са захтевом преображајне природе обратио суду и затражио пружање правне заштите управо због тога што жељена правна промена није могла да наступи без садејства суда. Тако правна промена неће моћи да настане ни у току поступка самом вољом странака, већ ће она наступити доношењем пресуде поводом захтева за правном променом коју је тужилац у тужби захтевао. Управо је улога суда у овом случају од великог значаја јер суд доношењем судске одлуке и непосредно врши промену која у правном животу није могла да наступи без његове улоге. Стога се преображајна пресуда, сматрам, не може ни у ком случају сматрати пресудом без дејства, посебно не у случају кад тражена правна промена не може настати без учешћа суда.

³³⁴ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 176.

³³⁵ Поред пресуде без дејства, у теорији се говори и о непостојећој пресуди. Ова пресуда фактички и не постоји и не може да изазове жељена правна дејства. Непостојећа пресуда представља пресуду која нема сва потребна обележја која би је чинила постојећом. Непостојећом пресудом се сматра пресуда која нема сва потребна својства, сва обележја која су неопходна једној судској радњи да би имала карактер и својство пресуде (Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Ниш, 2002, стр. 394; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 536).

I. ВРСТЕ ПРЕСУДА ПРЕМА ЊИХОВОЈ ПРОЦЕСНОЈ ФУНКЦИЈИ

Све пресуде које суд може донети у парничном поступку немају исту процесну функцију. Са циљем да се остваре различити правно – технички и правно – политички циљеви законодавац је прописао да суд у току парничног поступка може, уколико не одлучи о свим захтевима истакнутим у тужби, да одлучи о неким захтевима који су сазрели за коначну одлуку, о основу тужбеног захтева или одлучи о захтевима о којима је пропустио а био је дужан да одлучи. Тако се, према процесној функцији, пресуде деле на коначне, делимичне, међупресуде и допунске пресуде.³³⁶ Нови ЗПП РС је донео новине у погледу појединих врста пресуда класификованих према овом критеријуму. Тако је предвиђено да суд може донети, поред међупресуде, као одлуке о основу тужбеног захтева у првостепеном поступку, и међупресуду у поступку контроле законитости побијане судске одлуке.

1. КОНАЧНА ПРЕСУДА

Коначна пресуда представља судску одлуку којом се, у једној инстанци, одлучује о свим захтевима истакнутим у тужби. Овом пресудом се одлучује кад сви захтеви сазру за одлучивање.³³⁷

Коначна пресуда се назива и потпуном пресудом.³³⁸ Термин потпуна пресуда није термин који користи ЗПП РС, али га користе поједини аутори у теорији процесног права. Свакако, треба истаћи да термини коначна и потпуна пресуда нису сасвим идентични. Ови термини су, може се рећи и условљени и да потпуност пресуде изазива и коначност саме одлуке.

Уколико је пресудом одлучено о свим захтевима истакнутим у тужби, како главним тако и споредним, пресуда је уједно и коначна. То није принцип јер свака коначна пресуда није

³³⁶ У аустријском праву, према процесној функцији, пресуде се деле на коначне, делимичне, привремене и допунске пресуде. У немачком праву, пресуде се према предмету одлучивања деле на коначне пресуде и привремене пресуде. Коначном пресудом се завршава судски процес, уколико није дозвољен правни лек. У оквиру коначне пресуде разликују се потпуна и делимична пресуда. Привременом пресудом се решавају само процесна прејудицијелна питања, њоме се регулише развој догађаја али никад не завршава поступак пружања правне заштите (Тако: Lent, F. – Jauerling, O. – Zivilprozessrecht, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, Munchen und Berlin, 1963, str. 168).

³³⁷ И у правним системима бивших југословенских република и појединих европских земаља, коначна пресуда се означава као пресуда којом се одлучује о свим захтевима истакнутим у тужби и којом се поступак окончава у једној инстанци. Видети: чл. 310. ст. 1. ЗПП СЛ, 325. ст. 1. ЗПП РХ, чл. 176. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, чл. 255. ст. 1. ЗПП ДБ, чл. 331. ст. 1. ЗПП ЦГ, чл. 311. ст. 1. ЗПП РМ, чл. 390. ст. 1. ЗПОО; чл. 300. ст. 1. ЗПОД.

³³⁸ Камхи, С. – Грађански судски поступак, Сарајево, Веселин Маслеша, 1961, стр. 388 - 389; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 473 - 474; Проф. Чуља говори о пуној пресуди (Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 450); Чизмовић, М. - Ђуричин, Б. – Грађанско процесно право, Културно просветна заједница, Подгорица, 1997, стр. 251 - 252; Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, стр. 347 - 348.

истовремено и потпуна пресуда. То се јасно види на примеру делимичне пресуде којом суд одлучује о једном тужбеном захтеву или делу захтева који је сазрео за одлучивање. Делимична пресуда није потпуна пресуда али је коначна и има своју самосталну судбину у погледу захтева о коме је одлучено.

У литератури има мишљења да је потпуна пресуда иако није тако означена у процесним законима, онај основни тип пресуде коју суд доноси, јер је последица чињенице да суд једном одлуком одлучује о свим захтевима који су у парници истакнути.³³⁹

Дужност суда да одлучи једном пресудом, која би била потпуна, произлази из самог закона. Одредбама из чл. 330. ЗПП РС је предвиђено да суд пресудом одлучује о захтеву који се тиче главне ствари и споредних тражења, као и то да суд, по правилу, одлучује једном пресудом и кад постоји више захтева и одлучује о свим тим захтевима. Тако ће суд коначном пресудом одлучивати о свим захтевима у случају објективне и субјективне кумулације, једном пресудом ће одлучивати и о захтеву из тужбе и захтеву из противтужбе, о захтеву из тужбе и захтеву истакнутом у приговору противтражбине ради пребијања. Кад је у питању спајање парница ради заједничког расправљања, доношење коначне пресуде могућно је и у погледу само једне парнице. Уколико је захтев из једне парнице сазрео за одлуку, суд може донети пресуду само у погледу захтева из те парнице.³⁴⁰

Поједини аутори³⁴¹ врше и подкласификацију коначне пресуде, те она може бити потпуна коначна и делимична коначна пресуда. Под потпуном коначном пресудом подразумева се она пресуда којом је суд одлучио како о главним, тако и о споредним захтевима. Суд овом врстом коначне пресуде одлучује о свим захтевима за пресуду који су у тужби били истакнути.

С друге стране, делимична коначна пресуда је пресуда коју суд доноси кад одлучује о делу истакнутог тужбеног захтева или о једном од више истакнутих захтева у тужби. Тако би делимичне коначне пресуде биле делимична пресуда и допунска пресуда.

Коначна пресуда може да буде осуђујућа, утврђујућа и правнопреиначавна и њоме се тужбени захтев или усваја или одбија. Постоји и могућност да овом пресудом тужбени захтев буде делимично усвојен или делимично одбијен. Коначна пресуда, такође, може бити и резултат располагања странака својим тужбеним захтевом.

Доношењем коначне пресуде исцрпљују се све теме за расправљање и извиђање и на тај начин се и завршава поступак у одређеној судској инстанци. Тада више нема потребе за расправљањем о основаности истакнутих захтева. Евентуално, у поступку по правним лековима може доћи до посредног испитивања основаности тужбеног захтева, на основу

³³⁹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 474;

³⁴⁰ Видети: чл. 330. ст. 3. ЗПП РС. Видети и: чл. 310. ст. 3. ЗПП СЛ, чл. 325. ст. 3. ЗПП РХ, чл. 255. ст. 3. ЗПП ДБ, 331. ст. 3. ЗПП ЦГ, чл. 311. ст. 3. ЗПП РМ, чл. 390. ст. 2. ЗПОО; чл. 300. ст. 2. ЗПОД.

³⁴¹ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 431; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 361; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 539.

результата извиђања и расправљања пред судом који је донео коначну пресуду у тој инстанци.³⁴² Овом пресудом се завршава парница, а изјављивање правних лекова и ток поступка по њима, у принципу, не морају довести до измене ове одлуке, јер пресуда може бити потврђена од стране вишестепеног суда.³⁴³

2. ДЕЛИМИЧНА ПРЕСУДА

Доношење делимичне пресуде представља одступање од правила да се једном пресудом одлучује о свим захтевима, што се оправдава правно-политичким захтевима. Разлози економичности, сигурности и ефикасности у пружању правне заштите дају предност овој пресуди којом се одлучује о неком захтеву или делу тужбеног захтева. Овом пресудом се убрзава поступак и однос парничара чини извесним,³⁴⁴ као што се и одлучује о захтевима чим је то могуће, што иде у прилог ефикасности у пружању правне заштите.³⁴⁵

Делимичном пресудом се завршава првостепени поступак поводом једног од више истакнутих захтева или дела истакнутог захтева у тужби. Суд на сопствену иницијативу доноси делимичну пресуду уколико сматра да је неки од тужбених захтева или део захтева сазрео за одлуку, било услед признања, одрицања или довољне расправљености.

Законом је одређено кад може бити донета делимична пресуда. Ако су од више истакнутих тужбених захтева, услед признања, одрицања или на основу расправљања, само неки сазрели за коначну одлуку или је само део једног захтева сазрео за коначну одлуку, суд може у погледу сазрелих захтева, односно дела захтева, закључити расправу и донети пресуду.³⁴⁶

Доношењем делимичне пресуде врши се, на неки начин, подела укупно истакнутих тужбених захтева. Проф. Трива сматра да је деоба тужбених захтева квантитативна – вертикална³⁴⁷ и да деоба захтева кумулираних у тужби доводи до доношења више коначних одлука. Како неки од захтева, било услед признања, одрицања или на основу расправљања сазри за коначну одлуку, суд доноси коначну делимичну одлуку о том захтеву или делу захтева. Таквом одлуком се, пред првостепеним судом, завршава поступак по захтеву или делу захтева о коме је одлучивано.

1) Иницијатива за доношење делимичне пресуде

³⁴² Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 474;

³⁴³ Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, стр. 348.

³⁴⁴ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 432.

³⁴⁵ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 474.

³⁴⁶ Видети: чл. 334. ст. 1. ЗПП РС.

³⁴⁷ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 474.

Делимичну пресуду суд доноси по службеној дужности. Суд нема дужност, не мора да донесе делимичну пресуду. Он не мора да донесе ову пресуду и кад су испуњени услови за њено доношење. Суд оцењује да ли је неки од тужбених захтева сазрео за коначну одлуку или је део захтева такав да је могућно поводом њега донети делимичну пресуду. То значи да суд има дискреционо право да одлучи делимичном пресудом кад буде сматрао да су испуњени услови за њено доношење.

Доношење делимичне пресуде у вези је са одређеним овлашћењима суда и његовим задацима. Суд предузима парничне радње међу којима је и управљање парницом. Радње управљања парницом су разноврсне а суд се њиховим предузимањем стара о ефикасности и економичности поступка, о законитости поступања као и процесној грађи коју формира након изношења и прикупљања процесног материјала и његове тријаже. Управо старање суда о ефикасности поступка битно је и код делимичне пресуде, јер суд предузима мере да, кад су испуњени услови, донесе ову пресуду и спречи одуговлачење поступка без потребе. Са овим у вези је и дужност суда да странци пружи правну заштиту у разумном року. Праву странке на суђење у разумном року одговара дужност суда да путем мера управљања поступком допринесе да се поступак ефикасно спроведе и да странци правна заштита буде пружена без одлагања и одуговлачења. Доношењем делимичне пресуде остварује се начело о суђењу у разумном року јер се њоме ликвидира спор који је био повод за парницу.

У правним системима бивших југословенских република и појединих европских земаља, кад је у питању иницијатива за доношење делимичне пресуде, ситуација на нормативном плану је скоро идентична оној у нашем праву. Тако у хрватском, словеначком, црногорском, македонском, аустријском и немачком парничном процесном праву, делимичну пресуду доноси суд по службеној дужности.³⁴⁸

У правном систему Брчко дистрикта Босне и Херцеговине ситуација је нешто другачија. Кад услед процесног понашања туженог, који признаје тужбени захтев или услед довољне расправљености пред судом³⁴⁹ неки од захтева које је тужилац истакао сазру за коначну одлуку или кад је само један део тужбеног захтева сазрео за коначну одлуку, суд може о неким сазрелим захтевима или о делу тужбеног захтева донети делимичну пресуду. Законодавац је предвидео да суд може на предлог једне од парничних странака донети делимичну пресуду.³⁵⁰ Суд по службеној дужности не може донети ову пресуду већ само по предлогу странака.

³⁴⁸ Видети: чл. 329. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 314. ст. 1. ЗПП СЛ, 335. ст. 1. ЗПП ЦГ, чл. 315. ст. 1. ЗПП РМ, чл. 391. ст. 1. ЗПОО; чл. 301. ст. 1. ЗПОД.

³⁴⁹ Одрцање од тужбеног захтева није предвиђено као повод за доношење делимичне пресуде према одредбама ЗПП БД. Можда је законодавац сматрао да ће бити ретке ситуације у којима ће се тужилац одрећи истакнутог тужбеног захтева и тако иницирати доношење делимичне пресуде. Законодавац је можда сматрао да је и нелогично да се тужилац одрекне једног од више захтева јер их је истакао у тужби и захтевао пружање правне заштите поводом њих. Том логиком, онда је и пресуда на основу одрицања сувишна у закону. Сматрам да је одрицање од тужбеног захтева требало да буде разлог раније сазрелости неких захтева за доношење коначне одлуке.

³⁵⁰ Видети: чл. 259. ст. 1. ЗПП БД.

Уколико постоји такав предлог, а неки од захтева или део захтева је сазрео за коначну одлуку, суд закључује расправу и доноси делимичну пресуду.

Законодавац је одредбом из чл. 334. ст. 3. ЗПП РС наложио суду да приликом одлучивања да ли ће донети делимичну пресуду, нарочито узме у обзир величину захтева или дела захтева који је сазрео за одлуку. Произлази да суд, процењује величину захтева или дела захтева који су сазрели за одлуку и доноси делимичну пресуду.³⁵¹ Суд ће то учинити кад буде сматрао да је доношење ове пресуде целисходно и да то захтева процесна економија у поступку а интерес странака ће, свакако, бити испуњен њеним доношењем јер ће правна заштита у првостепеном поступку бити пружена поводом дела захтева или неког од захтева истакнутих у тужби. Неки аутори сматрају да је доношење делимичне пресуде и питање управљања поступком и да суд доноси ову пресуду инспирисан разлозима целисходности.³⁵²

У литератури се сусрећемо са схватањем да делимична пресуда може бити донета како по службеној дужности тако и на предлог странке.³⁵³ Други аутори истичу да странка има право да захтева од суда да донесе делимичну пресуду али да јој је онемогућено да изјави жалбу против одлуке којом суд одбија тај захтев.³⁵⁴ У литератури има мишљења³⁵⁵ да иако предлог странке за доношење делимичне пресуде постоји, суд није дужан да је донесе уколико сматра да то није целисходно и да би израда пресуде и њено достављање било неекономично с обзиром на малу вредност дела захтева или захтева који је сазрео за одлуку. С друге стране, интереси парничних странака се морају поштовати јер би било нелогично не одлучити делимичном пресудом о сазрелим захтевима или делу захтева а сасвим је извесно да ће поступак у погледу осталих захтева или дела захтева трајати дуго.

2) Услови за доношење делимичне пресуде

Делимична пресуда се може донети кад је у парници било истакнуто више захтева за пресуду и кад за одлуку сазри неки од истакнутих захтева. Начелно посматрано, могу се одредити ситуације у којима суд може да донесе делимичну пресуду. Делимичну пресуду суд ће донети: уколико услед признања туженог неки од кумулираних захтева постају неспорни, а остали захтевају даље расправљање; ако услед одрицања тужиоца од неког од кумулираних

³⁵¹ Идентично решење је предвиђено и одредбама из чл. 329. ст. 1. ЗПП РХ, чл. 314. ст. 3. ЗПП СЛ, чл. 259. ст. 3. ЗПП БД, чл. 335. ст. 3. ЗПП ЦГ, чл. 315. ст. 1. ЗПП РМ.

³⁵² Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 268; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 268.

³⁵³ Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, стр. 348; Чуља, С. - Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 451; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 476.

³⁵⁴ Камхи, С. – Грађански судски поступак, Сарајево, Веселин Маслеша, 1961, стр. 389.

³⁵⁵ Чуља, С. – Трива, С. – Коментар Закона о парничном поступку, св. 2, Народне новине, Загреб, 1957, стр. 125.

захтева он постаје неспоран, а остали су спорни; ако је била подигнута противтужба а за одлуку је сазрео само захтев из тужбе или захтев из противтужбе; ако је у парници сазрео за одлучивање захтев о постојању тужиоачеве тражбине, а истакнут је приговор противтражбине ради пребијања, и кад је за коначну одлуку сазрео само један од више кумулираних захтева из тужбе.³⁵⁶

И у правним системима бивших југословенских република, кад су у питању радње странака које доводе до сазрелости захтева за коначну одлуку, ситуација је скоро једнака оној у нашем праву. Тако, према одредбама хрватског и македонског права основ за доношење делимичне пресуде је сазрелост неких од више тужбених захтева или дела захтева за коначну одлуку. Ако су на основу расправљања за коначну одлуку сазрели само неки од више истакнутих тужбених захтева³⁵⁷ или је сазрелост захтева последица признања односно одрицања од тужбеног захтева, суд је дужан да донесе делимичну пресуду³⁵⁸ без одлагања. Према одредбама ЗПП ЦГ и ЗПП СЛ, суд може да закључи да је захтев сазрео за одлучивање уколико је тужени признао тужбени захтев или један његов део, или је стекао закључак о томе на основу резултата расправљања и извијања. У том случају, суд доноси пресуду у погледу тих захтева. Одрицање од тужбеног захтева не може бити повод за доношење делимичне пресуде, како је предвиђено нашим правом.³⁵⁹

Делимичну пресуду суд може донети уколико тужени призна неке од кумулираних тужбених захтева. Тужени има право да призна неке од више истакнутих захтева које је тужилац истакао у тужби и тако створи основ за доношење делимичне пресуде. Признање тужбеног захтева представља једнострану диспозитивну парничну радњу туженог којом он признаје основаност тужбеног захтева, у целисти или делимично и ствара посебну процесну ситуацију,³⁶⁰ у којој потреба за даљим расправљањем постаје излишна. Суд има задатак да утврди да ли је допуштено признање тужбеног захтева, као процесна изјава воље, и после тога прекине са извијањем стања ствари јер је самим признањем елиминисан спор међу парничарима и отклоњена несагласност која је међу њима постојала.

³⁵⁶ И према аустријском праву, уколико неки од захтева истакнутих у тужби или део тужбеног захтева раније сазри за коначну одлуку услед признања туженог или његове довољне расправљености пред судом, суд без даљег извијања пресуђује доносећи делимичну пресуду управо у погледу неког од захтева или дела захтева истакнутог и формулисаног у тужби (Видети: чл. 391. ст. 1. ЗПОО). Законодавац је, у одредби из чл. 394. ст. 2. ЗПОО, регулишући пресуду на основу одрицања, прописао да се одрицање тужиоца може односити и само на неки од захтева које је истакао у тужби, као и на део тужбеног захтева, и да суд у том случају, на основу одрицања, доноси делимичну пресуду. Тако је и одрицање од тужбеног захтева повод за доношење делимичне пресуде. Тако је и у немачком праву (Детаљно: Lent, F. – Jauerling, O. – Zivilprozessrecht, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, Munchen und Berlin, 1963, str. 170).

³⁵⁷ Видети: чл. 329. ст. 1. ЗПП РХ, чл. 315. ст. 1. ЗПП РМ.

³⁵⁸ Видети: чл. 329. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 315. ст. 2. ЗПП РМ.

³⁵⁹ Видети: чл. 314. ст. 1. ЗПП СЛ и чл. 335. ст. 1. ЗПП ЦГ.

³⁶⁰ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 376.

Повод за доношење делимичне пресуде може бити и одрицање тужиоца од неких од истакнутих тужбених захтева, које је кумулирао у тужби.³⁶¹ Само одрицање од тужбеног захтева представља парничну радњу диспозитивне природе. Од воље тужиоца зависи да ли ће се одрећи неких од више кумулираних тужбених захтева и тако одустати од захтева за пружање правне заштите. Тужилац, одричући се од свог тужбеног захтева, губи право да исти захтев истакне према истом туженом у новој парници, а суд нема дужност да испитује основаност његове изјаве о одрицању од тужбеног захтева. Суд ће само испитивати допуштеност ове парничне радње тужиоца, а како се сам тужилац изјаснио о правној неоснованости свог захтева, суд је дужан само да пресуди јер нема више спора те је ствар сазрела за одлуку. Суд доноси коначну одлуку, делимичну пресуду, а остали захтеви о којима се тужилац није изјаснио биће предмет даљег расправљања и извијања у поступку.

И подигнута противтужба може створити повод за доношење делимичне пресуде. Сам законодавац предвиђа да суд делимичну пресуду може донети и кад је подигнута противтужба, ако је за одлуку сазрео само захтев из тужбе или захтев из противтужбе.³⁶² Идентично решење је предвиђено и у хрватском, словеначком, црногорском, македонском, аустријском и немачком праву.³⁶³

Противтужба представља парничну радњу туженог која уједно садржи нови захтев за пресуду истакнут у току парнице. Туженом је омогућено да у току парнице која тече поводом тужбе тужиоца против њега, истакне нови захтев за пресуду и оствари свој сопствени, нови захтев за пресуду. Разлози целисходности и економичности мотивисали су законодавца да омогући туженом да у парници која тече предузме самосталну парничну радњу ради заштите свог грађанског субјективног права.³⁶⁴ Страначке улоге се у поступку по противтужби мењају, а законом су прецизно одређене и претпоставке за допуштеност противтужбе.³⁶⁵ Тужени може подићи противтужбу до закључења главне расправе; пред судом код кога већ тече парница

³⁶¹ Иако доношење делимичне пресуде инспиришу целисходност и процесна економија у поступку, суд може одлучити да не донесе делимичну пресуду иако има основа за њено доношење. Суд може одложити доношење ове пресуде док парница у потпуности не сазри за одлучивање. Сматра се, да би било некоректно да суд ову пресуду не донесе уколико је неки од захтева или део захтева сазрео за одлуку услед признања или одрицања од тужбеног захтева. С обзиром на то да постоји могућност да тужени опозове признање тужбеног захтева као и да тужилац опозове одрицање од тужбеног захтева, све до тренутка доношења пресуде, суд може доћи у ситуацију да мора да извиђа и прикуља доказе о основаности тужбеног захтева (Тако: Чуља, С. – Трива, С. – Коментар Закона о парничном поступку, св. 2, Народне новине, Загреб, 1957, стр. 114).

³⁶² Видети: чл. 334. ст. 2. ЗПП РС.

³⁶³ Видети: чл. 329. ст. 4. ЗПП РХ; чл. 314. ст. 2. ЗПП СЛ; чл. 259. ст. 2. ЗПП БД; чл. 335. ст. 2. ЗПП ЦГ; чл. 315. ст. 4. ЗПП РМ, чл. 391. ст. 2. ЗПОО; чл. 301. ст. 1. ЗПОД.

³⁶⁴ Противтужба представља самосталну парничну радњу туженог зато што судбина поступка по тужби тужиоца не утиче на ток поступка по противтужби. Подизањем противтужбе заснована је надлежност суда и поступак по противтужби ће бити настављен и у оним ситуацијама кад суд тужбу одбаци или тужилац повуче тужбу, што је вид диспонирања тужиоца правом на пружање правне заштите.

³⁶⁵ Видети: чл. 192. ЗПП РС.

између истих парничара; код надлежног суда,³⁶⁶ ако је за захтеве из тужбе и противтужбе предвиђена иста врста поступка и ако су захтеви из тужбе и противтужбе у вези, ако се могу пребити или ако захтев из противтужбе има прејудицијални карактер у односу на захтев из тужбе, односно, ако се противтужбом тражи утврђење неког права или правног односа од чијег постојања или непостојања зависи у целини или делимично одлука о тужбеном захтеву.

Кад је тужени истакао нови захтев за пресуду у току парнице у противтужби и кад су испуњене све претпоставке за њену допуштеност, суд може поступати различито.

Поводом истакнутих захтева из тужбе или захтева из противтужбе, суд може поступити на два начина. У овом случају постоји множина захтева за пресуду о којима суд треба да одлучи. Суд може о оба захтева донети једну одлуку, али може одлучити и делимичном пресудом. Доношење делимичне пресуде биће могућно у оној ситуацији кад један од ових захтева раније сазри за одлучивање. Свакако, није ограничено да ли ће то бити захтев из тужбе или захтев из противтужбе.³⁶⁷ Једини критеријум за доношење делимичне пресуде у овом случају је сазрелост једног од захтева за коначну одлуку.

У литератури постоји мишљење да доношење делимичне пресуде, кад је истакнут захтев из противтужбе, неће бити могућно у случају кад су истакнути конексни захтеви.³⁶⁸ Истакнути захтеви за пресуду из тужбе и из противтужбе могу бити у таквом односу да није могућно да истовремено буду основани, тако да тада није могућно донети пресуду о једном од захтева.³⁶⁹

Законодавац се није изричито изјаснио да ли је могућно доношење делимичне пресуде и у поступку у коме је истакнут приговор противтражбине ради пребијања. У литератури сам наишао на различита схватања. Она се крећу од тога да није могућно доношење делимичне пресуде у поступку у коме је истакнут приговор противтражбине ради пребијања,³⁷⁰ до оних којима се пледира за могућност доношења делимичне пресуде у поступку, с тим да ће се њоме само утврдити постојање тужиочевог потраживања.³⁷¹

³⁶⁶ Она се не може подићи уколико је за захтев из противтужбе стварно надлежан виши суд или суд друге врсте. Она се може подићи уколико о захтеву из противтужбе треба да суди исти суд у другом саставу.

³⁶⁷ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2190/95 од 22. 05. 1995. Наведено према: Ристић, Д. В. – Ристић, Д. М. – Практикум за парницу, Савремена администрација, Београд, 2004, стр. 203; Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2190/95 од 22. 05. 1995, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 2/1995, стр. 27 – 28; Пресуда Општинског суда у Нишу, П. бр. 2283/04 од 22. 2. 2005. г.

³⁶⁸ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 432; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 234.

³⁶⁹ Нпр. утврђивање постојања стварне службености – утврђивање постојања права службености; тужба за развод брака – противтужба за развод брака (Тако: Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 362 - 363; стр. 432).

³⁷⁰ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 268; Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 268.

³⁷¹ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 369; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 475; Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Ниш, 1971, стр. 286.

Приговор противтражбине ради пребијања је страначка парнична радња туженог у поступку. Ова радња туженог садржи нови захтев за пресуду у току парнице којим тужени тврди да према тужиоцу има противтражбину и захтева од суда да својом одлуком изврши пребијање. Одлука о основаности новог захтева истакнутог у приговору противтражбине ради пребијања зависиће од тога да ли је он основано истакнут.³⁷² Пред судом су два захтева за пресуду. Постојање потраживања странака истакнутих у тужби и приговору противтражбине биће предмет утврђивања и испитивања од стране суда. Уколико суд утврди да потраживања постоје, то доводи до пребијања, уколико су услови за пребијање испуњени. Пребијање суд врши одлуком коју доноси и тиме, уколико изврши пребијање, одбија тужбени захтев, било у целости било делимично. То значи да суд врши пребијање тако што одбија тужбени захтев у целости или га делимично усваја и налаже туженом да испуни део некомпензираног потраживања. Уколико је суд утврдио да је тужени неосновано подигао приговор, суд усваја тужбени захтев тужиоца. Кад је суд утврдио да је тужбени захтев тужиоца неоснован он га одбија као неоснован, а о захтеву из приговора не одлучује јер он представља несамосталан захтев за пресуду.

Приговор противтражбине ради пребијања има специфичну правну природу. Ова парнична радња туженог је несамосталне природе и њена правна судбина зависи од тужбе и захтева који је у њој истакнут. Расправљање и одлучивање о приговору противтражбине неће бити могућно уколико тужилац тужбу повуче или уколико тужба буде одбачена. Такође, уколико парница не буде завршена доношењем пресуде, пребијање није могућно.

Постоје различита схватања о могућности доношења делимичне пресуде у поступку у коме је истакнут приговор противтражбине ради пребијања. Аутори који сматрају да доношење делимичне пресуде није могућно, аргументе за своје схватање налазе у закону који такву могућност изричито не предвиђа. Поједини аутори³⁷³ сматрају да непостојање законских одредаба не спречава суд да у поступку одлучи делимичном пресудом, али само у погледу постојања тужиоцеве тражбине. О захтеву за пресуду садржаном у приговору се не може одлучивати јер сам приговор представља несамосталну парничну радњу.³⁷⁴ Иако се истиче да суд може одлучити делимичном пресудом о тужбеном захтеву, морамо се ограничити на то да се судском одлуком у овој ситуацији може само утврдити постојање тужиоцеве тражбине, а не усвојити тужбени захтев. Истицање приговора противтражбине ради пребијања доводи до тога да су захтев из тужбе и захтев из приговора повезани и условљени, те се не може усвојити тужбени захтев. Усвајање самог тужбеног захтева тужиоца делимичном пресудом значило би да потраживање туженог, које је у приговору противтражбине истакнуто, уствари, не

³⁷² Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 367 - 368.

³⁷³ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 475.

³⁷⁴ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 379.

постоји.³⁷⁵ Како то још увек није утврђено, то значи да није могућно делимичном пресудом усвојити тужбени захтев. Овом пресудом се само може утврдити да постоји тужиочево потраживање. Аутори који заступају ово схватање, исто базирају на потреби поштовања интереса тужиоца и онемогућавању фаворизације туженог. Сматра се да би непостојање могућности да се донесе делимична пресуда у поступку у коме је истакнут приговор противтражбине ради пребијања служило само као инструмент за одуговлачење поступка што би штетило општим процесним интересима и интересу самог тужиоца.³⁷⁶

Кад је у питању судска пракса, ставови су, такође, различити. Има одлука којима се сматра да је доношење делимичне пресуде могућно, уколико су испуњени услови за одлучивање о тужбеном захтеву,³⁷⁷ до оних којима се одбија могућност доношења ове пресуде у поступку у коме је истакнут приговор противтражбине ради пребијања.³⁷⁸

Иако у суштини не постоје велике разлике у нормативном регулисању ове пресуде у нашем праву и у правним системима бивших југословенских република, постоје и одређене разлике. ЗПП РХ садржи специфично решење кад је у питању делимична пресуда. Делимична пресуда може бити донета и кад су у питању обични супарничари. Сам законодавац упућује на одредбу из чл. 200. ЗПП РХ којом је прописано да је сваки супарничар у парници самостална странка и да његове радње или пропуштања не користе и не штете другим супарничарима. Сходно томе, суд је дужан да донесе делимичну пресуду уколико је тужбени захтев који се тиче више супарничара сазрео за коначну одлуку и то на основу признања или одрицања само према неком од супарничара. Такође, суд је дужан да донесе ову пресуду и уколико је неки од захтева из тужбе који се тичу различитих супарничара сазрео на основу одрицања или признања за коначну одлуку, само према супарничару кога се тиче.³⁷⁹ Идентично решење садржи и ЗПП РМ.³⁸⁰

³⁷⁵ У случају да је приговор неосновано истакнут суд у првом ставу диспозитива донете одлуке потврђује да постоји тужиочево потраживање, у другом да не постоји тужениково потраживање и у трећем ставу усваја тужбени захтев.

³⁷⁶ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 475.

³⁷⁷ Видети: Пресуда Савезног суда, Гзс. 17/79. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 344.

³⁷⁸ Видети: Решење Вишег привредног суда у Београду, Пж-1335/74; Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 3653/63; Врховни суд Србије, Рев. 405/65; Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 3652/68. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 344 - 345.

³⁷⁹ Видети: чл. 329. ст. 3. ЗПП РХ.

³⁸⁰ Одредбом из чл. 315. ст. 3. ЗПП РМ прописано је да је суд дужан, уколико тужбени захтев који се односи на више супарничара сазри за коначну одлуку услед признања или одрицања само према неком од супарничара, да донесе делимичну пресуду само према супарничару на кога се односи. Суд је дужан да поступи на овај начин и уколико неки од више тужбених захтева који се односи на различите супарничаре сазри за одлуку на основу признања или одрицања. У оквиру ових законских одредби, у ЗПП РМ се налазе и одредбе које се односе на ситуацију кад је против донесене делимичне пресуде изјављена жалба. У том случају, суд умножава списе предмета и заједно са преписом одлуке, жалбе и одговора на жалбу доставља другостепеном суду а поступак у погледу захтева или дела захтева о коме није одлучено се продужава. На исти начин првостепени суд поступа и кад је против делимичне пресуде изјављен ванредни правни лек (Видети: чл. 315. ст. 6. ЗПП РМ).

ЗПП ЦГ у погледу делимичне пресуде садржи и једно решење које не садржи ЗПП РС. Ова одредба се односи на ситуацију кад делимична пресуда није дозвољена и кад је суд не може донети. Тако, делимична пресуда није дозвољена, тј. њено доношење није могуће у парници у којој је тужбом односно противтужбом обухваћено више захтева, ако се о основаности тих захтева, због природе спорног односа, може одлучити само једном пресудом.³⁸¹

Делимична пресуда није предвиђена одредбама ЗПП РС и ЗПП ФБиХ. У литератури има мишљења³⁸² ”да делимична пресуда и међупресуда не налазе своје рационално правно упориште у новом законском тексту”. Проф. Станковић сматра³⁸³ да је разлог за овакво законодавно решење чињеница да делимична пресуда (и међупресуда, која такође није предвиђена у овим регионалним правним системима) иако израз принципа економичности, у пракси може изазвати не само дуже трајање парнице него и повећање парничних трошкова.

Правна природа делимичне пресуде је специфична, што је природна последица тога да се њоме одлучује само о једном од више истакнутих захтева или делу захтева који је сазрео за одлуку. Законом је предвиђено да је делимична пресуда самостална у погледу изјављивања правних лекова и њеног извршења.³⁸⁴

Доношење делимичне пресуде у поступку изазива његово раздвајање и то на део у коме је донесена делимична пресуда и део у коме није одлучено судском одлуком и који захтева даље расправљање. Делимичном пресудом суд је одлучио о неком од више захтева који је сазрео за одлуку, и та одлука је у целости и у сваком погледу самостална, како са аспекта изјављивања правних лекова тако и са аспекта извршења. Правна судбина делимичне пресуде и пресуда које би у истој инстанци могле бити донете нису у условљавајућем односу тако да касније донете пресуде о осталим тужбеним захтевима не зависе од претходно донесене делимичне пресуде, као што ни делимична пресуда није везана за остале пресуде које би биле донете у поступку. Задатак је суда да пази да након доношења делимичне пресуде не донесе накнадну одлуку којом би одлучио о захтевима о којима је већ одлучио делимичном пресудом, осим у случају да делимична пресуда буде укинута у поступку контроле законитости.

Овом врстом пресуде суд не може одлучити о споредним тражењима, као ни о трошковима поступка. У делимичној пресуди суд изриче да ће о споредним тражења и трошковима поступка одлучити у коначној пресуди, којом ће бити одлучено о захтевима који су касније сазрели за одлучивање и за које је суд, у каснијем току поступка стекао уверење да

³⁸¹ Видети: чл. 335. ст. 4. ЗПП ЦГ.

³⁸² Тако: Омановић, С. – Драфт новог Закона о парничном поступку Федерације Босна и Херцеговина, Магистрат, Сарајево, 2003, стр. 77.

³⁸³ Тако: Станковић, Г. – Врсте међупресуда према одредбама Закона о парничном поступку, стр. 5, рад је доступан на сајту www.informator.co.yu.

³⁸⁴ Видети: чл. 334. ст. 4. ЗПП РС. Видети и: чл. 329. ст. 6. ЗПП РХ, чл. 314. ст. 4. ЗПП СЛ, чл. 259. ст. 4. ЗПП БД, чл. 335. ст. 5. ЗПП ЦГ чл. 315. ст. 5. ЗПП РМ, чл. 392. ст. 1. ЗПОО.

су сазрели за одлучивање. Сматра се³⁸⁵ да је овакав начин одлучивања о трошковима поступка посебно погодан у ситуацијама кад би раздвајање трошкова који се односе на захтеве о којима је већ одлучено било знатно тешко.

Доношење делимичне пресуде о захтевима који су сазрели за одлучивање или делу захтева, не представља препреку за даље вођење поступка по захтевима или делу захтева за које суд није убеђен да су сазрели за одлучивање. Поступак по њима се наставља и тежи свом циљу – коначној пресуди.

3. МЕЋУПРЕСУДА

Међупресуду суд доноси кад одлучује о основу тужбеног захтева. У литератури се објашњава да међупресуда не представља судску одлуку којом се одлучује о тужбеном захтеву, нити одлуку о кумулираним захтевима, већ одлуку која се односи на елемент тужбеног захтева.³⁸⁶

Суд међупресудом одлучује уколико су спорни и основ и износ (висина) тужбеног захтева.³⁸⁷ Међупресуда као судска одлука,³⁸⁸ може бити донета у парницама у којима је истакнут тужбени захтев за осуду на чинидбу. Да би суд наложио туженом да се понаша на тражени начин, суд утврђује постојање обавезе туженог да чинидбу и испуни. У тој ситуацији, тужени може да оспори право тужиоца и висину тужбеног захтева који је тужилац формулисао у тужбеном захтеву. Кад се тужени процесно понаша на овај начин, суд може прво одлучити о основу тужбеног захтева, што ће учинити међупресудом, док ће о висини тужбеног захтева одлучити коначном пресудом. Суд ће одлучити, како се види, о елементу тужбеног захтева – његовом основу.

³⁸⁵ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 477.

³⁸⁶ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 432; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 541; Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ 11 – 12/89, стр. 1626.

³⁸⁷ Видети: чл. 335. ст. 1. ЗПП РС.

³⁸⁸ Аустријско и немачко парнично процесно право познају привремене пресуде. Тако се привремене пресуде сматрају пресудама којима се одлучује о питањима о којима се доносе претходне одлуке, од којих зависи одлучивање о главној ствари. Након привремене пресуде доноси се коначна одлука којом се дефинитивно одлучује о конкретном, истакнутом захтеву за пресуду. Привременим пресудама се одлучује о питањима процесне природе која су од битне важности за објективно одлучивање, нпр. одлука о промени тужбе, одлука о гомилању тужби, о дејству судског поравнања, итд (О томе и: Салма, М. – Међупресуда, ПЖ бр. 12/2005, стр. 160). Ове одлуке суд доноси по службеној дужности, утичу на ток поступка а одлука о главној ствари се доноси тек коначном пресудом. Овим врстама пресуда се одлучује о допуштењу споредне интервенције, о ускраћивању права сведочења и о одбацивању парничног приговора (Тако: Lent, F. – Jauerling, O. – Zivilprozessrecht, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, Munchen und Berlin, 1963, стр. 168 – 169). Међупресуда представља привремену пресуду коју суд може донети у току поступка. Како захтев истакнут у тужби може бити оспорен и у погледу основа и у погледу износа, тако се може догодити да је расправљање у погледу основа тужбеног захтева завршено и да је основ тужбеног захтева сазрео за одлуку. Тада суд може само о основу тужбеног захтева одлучити међупресудом. Међупресуда, као привремена пресуда, представља одлуку о једном елементу тужбеног захтева, о његовом основу (Видети: чл. 304. ЗПОД и чл. 393. ст. 1. ЗПОО).

Међупресуда, као судска одлука, је специфична и по томе што представља одступање од правила да пресуда представља резултат одлучивања о захтеву и у границама захтева које су странке изнеле.

Међупресуда као одлука има за циљ остварење одређених циљева у парничном поступку. Међупресудом се постиже остваривање начела економичности у поступку. То се постиже поједностављењем поступка у сложеним правним предметима у којима су спорни и основ и висина тужбеног захтева.³⁸⁹ Суд, кад су спорни и основ и висина истакнутог тужбеног захтева, из разлога целисходности, доноси одлуку о основу тужбеног захтева међупресудом, да се не би узалудно утврђивала висина спорног тужбеног захтева, уколико сам захтев није основан. Суд одлучује међупресудом о основу тужбеног захтева уколико нађе да је основ тужбеног захтева основан. Након правноснажности међупресуде суд наставља са извиђањем о висини тужбеног захтева о коме ће одлучити коначном пресудом.³⁹⁰ На тај начин ће се уштедети рад на утврђивању висине тужбеног захтева, уколико основ тужбеног захтева није основан и утицати и на остварење начела о суђењу у разумном року. Ова врста судске одлуке утиче и на ефикасност поступка јер га убрзава и скраћује те се о износу тужбеног захтева расправља тек правноснажности одлуке о постојању и основаности основа тужбеног захтева. Овом судском одлуком се, свакако, утиче и на уштеду парничних трошкова.

Функција међупресуде, коју она по схватању законодавца треба да има, не мора увек бити остварена. Уколико се странка жали и међупресуда буде укинута, то не значи да ће поступак бити краћи, већ ће, супротно, бити дужи а и парнични трошкови ће бити већи.

У теорији има и схватања да међупресуда своју улогу у пуном смислу речи има кад првостепени суд није сигуран у исправност свог става о основаности основа тужбеног захтева, па се њеним доношењем одлаже расправљање о висини тужбеног захтева док другостепени суд не оцени законитост међупресуде.³⁹¹ Овом схватању се може приговорити. Суд не доноси одлуку, у овом случају међупресуду, уколико није сигуран у своје ставове. Суд инспирисан разлозима целисходности, процесне економије, ефикасности и начела о суђењу у разумном року доноси међупресуду у погледу основа тужбеног захтева и изриче да је основ тужбеног захтева основан, а не са циљем да одложи одлучивање о висини тужбеног захтева. Могућна је и ситуација да странке не изјаве правни лек против међупресуде, па да другостепени суд и не суделује у одлучивању.

Уколико се анализирају услови који морају бити испуњени за доношење међупресуде, може се закључити да суд ову судску одлуку може донети само уколико је тужени оспорио

³⁸⁹ Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 541.

³⁹⁰ Тако је предвиђено и одредбом из чл. 393. ст. 3. ЗПОО. О томе и: Салма, М. – Међупресуда, ПЖ бр. 12/2005, стр. 162.

³⁹¹ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 269.

основ и висину тужбеног захтева.³⁹² С обзиром да је тужени оспорио износ тужбеног захтева, није могућно у поступку по сваком захтеву кондемпнаторне природе донети међупресуду. То ће бити могућно само поводом захтева који се односе на новчано потраживање или оних који се односе на одређену количину заменљивих ствари.

Има мишљења да овакво ограничење није адекватно и да доношење међупресуде треба да буде могућно поводом свих кондемпнаторних захтева у којима тужени оспорава основ тужбеног захтева.³⁹³ Проф. Трива истиче да треба омогућити доношење међупресуде увек када је то сврсисходно, јер би, у случају да није извесно да ли је захтев основан, непотребно била ангажована средства и рад. Поједини аутори сматрају да треба омогућити доношење међупресуде и у овим ситуацијама. Своје схватање аргумендују тиме да условљавајући правни однос, уколико је одговор на њега позитиван и уколико је основ тужбеног захтева основан, омогућује судији, који је, уз то, савестан и искусан, да одлучује да ли уопште произлази она правна последица коју је тужилац захтевао формулишући свој тужбени захтев.³⁹⁴ Поједини аутори, такође, сматрају да међупресуду треба дозволити и у парницама које нису кондемпнаторне природе.³⁹⁵

У литератури³⁹⁶ се посебно истиче корисност међупресуде у парницама за накнаду штете, где је ова пресуда и најчешћа. У овим парницама се захтев тужбе односи на исплату одређеног новчаног износа по основу накнаде штете, па је свакако лакше и целисходније о висини тужбеног захтева расправљати након утврђења да је основ тужбеног захтева основан. У овим парницама основно питање је питање одговорности туженог за накнаду штете. Позитиван одговор указује на основаност тужбеног захтева, па се расправља о висини штете коју треба надокнадити, што је, сматра се,³⁹⁷ у појединим случајевима јако тешко.

Као што је речено, међупресуда се може донети поводом кондемпнаторних захтева тј. тужби. Али, међупресуду суд може донети и поводом кондемпнаторне противтужбе и поводом захтева за утврђење у току парнице.³⁹⁸

³⁹² Видети: Пресуда Врховног суда Хрватске, Гж-2665/75. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 346.

³⁹³ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 503.

³⁹⁴ Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 358.

³⁹⁵ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 503. Супротно: Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ 11 – 12/89, стр. 1626.

³⁹⁶ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 503; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 542; Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 451.

³⁹⁷ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 503. Проф. Трива наглашава да је утврђивање висине накнаде штете јако тешко утврдити у споровима за накнаду штете која је настала због смрти или тешке телесне повреде. Иако проф. Трива говори о споровима за накнаду штете, треба истаћи да се ради о поступку у парницама за накнаду штете, јер је спор само био повод за парницу.

³⁹⁸ У аустријском праву, међупресуда коју суд доноси кад је истакнут захтев за утврђење у току парнице се означава као привремена пресуда. Уколико је захтев истакнут а ствар у погледу утврђивања постојања

Противтужба представља страначку парничну радњу туженог којом он остварује своје право на правну заштиту у парници која тече и којом он истиче самостални захтев за пресуду. Процесне улоге тужиоца и туженог се ротирају, тужени постаје противтужилац а ранији тужилац противтужени. Противтужилац, ранији тужени, сада истиче захтев за пресуду кондемпнаторне природе. Ранији тужилац, сада противтужени, може оспорити и основ и висину истакнутог захтева од стране првобитног туженог, сада противтужиоца. Суд у овој ситуацији, уколико сматра да је целисходно, може о основу захтева за пресуду истакнутог у противтужби одлучити међупресудом.

Суд може одлучити међупресудом и кад је у току парнице истакнут захтев за утврђење.³⁹⁹ То је парнична радња тужиоца којом он истиче нови захтев за пресуду у току парнице. Овим захтевом тужилац тражи да суд утврди да постоји, односно да не постоји, правни однос или право од кога зависи основаност тужбеног захтева.⁴⁰⁰ У овом случају, одлука о спору и основаности тужбеног захтева зависи управо од правног односа који је у току саме парнице постао споран. Кад је у парници у којој је истакнут захтев за утврђење за одлуку сазрео управо захтев који је тужилац истакао у захтеву за утврђење, суд може одлучити међупресудом. Међупресуда је у овом случају од прејудицијелног значаја за одлуку о тужбеном захтеву.⁴⁰¹ Прејудицијелни значај међупресуде се огледа у чињеници да се њоме одлучује о постојању односа који је условљавајуће природе.

Међупресуда коју суд доноси у овој ситуацији се разликује од међупресуде која се доноси у ситуацији кад је само тужени оспорио и основ и висину тужбеног захтева. Ову међупресуду суд доноси на иницијативу странке у поступку. Ову међупресуду суд доноси на захтев тужиоца који је истакао захтев за утврђење у току поступка. Њено доношење је целисходно с обзиром на чињеницу да се међупресудом поступак, по правилу, скраћује и да се њеним доношењем утиче на смањење парничних трошкова.

Наравно, не мора да значи да ће суд увек кад је истакнут захтев за утврђење у току поступка и донети међупресуду. Могућност да расправљање о овим захтевима буде одвојено, доводи и до могућности да суд прво одлучи о захтеву за утврђење, па о тужбеном захтеву. Тако

или непостојања правног односа сазри за одлучивање, суд може донети привремену пресуду (Видети: чл. 393. ст. 2. ЗПОО).

³⁹⁹ Ова парнична радња тужиоца је у Законику из 1929. г. била означена термином “међупредлог да се нешто утврди”. У ЗПП из 1957. г. и ЗПП из 1976. г. одредба о могућности за тужиоца да може да истакне захтев за утврђење у току парнице била је саставни део одредаба о тужби за утврђење, па тужиочева радња није ни означавана посебним техничким термином. До доношења ЗПП РС, који предвиђа захтев за утврђење у току парнице, у литератури су се користили и термини “инцидентни захтев за утврђење”, као и “прејудицијелни захтев за утврђење” (Нпр. Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 305 – 306; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 188 – 189; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 160 – 161; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 217 - 218).

⁴⁰⁰ Видети: чл. 189. ст. 1. ЗПП РС.

⁴⁰¹ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 433.

ће суд, најпре, међупресудом одлучити о захтеву који је истакнут у захтеву за утврђење а након тога о тужбеном захтеву кад је сазрео за одлучивање. Суд не мора да донесе међупресуду о захтеву за утврђење и тада суд о новом захтеву за пресуду одлучује коначном пресудом.

1) Иницијатива за доношење међупресуде и поступак њеног доношења

Међупресуду доноси суд по сопственој иницијативи. Кад суд оцени да је целисходно и сврсисходно и да је одлучивање о елементу тужбеног захтева могућно, суд може донети међупресуду. ЗПП РС не садржи изричита правила о томе да ли странке могу захтевати доношење међупресуде. Међупресуда се може донети и кад то предложи и захтевају странке, уколико су испуњени законски услови.⁴⁰²

Аутори који пледирају за могућност доношења међупресуде на захтев странака⁴⁰³ сматрају да, уколико тужилац захтевом за утврђење, а тужени одговарајућом тужбом, захтевају да се о одређеном односу који има условљавајући карактер одлучи међупресудом, суд то треба и да учини. Свакако, разлог економичности ће и у овом случају бити од изузетне важности. Међупресуда донета по иницијативи странака је другачија од оне коју доноси суд по службеној дужности јер је подобна за стицање и материјалне и формалне правноснажности и изазива дејства и изван парнице у којој је донесена.⁴⁰⁴ То је и логично, јер се ради о одлуци о новом захтеву за пресуду у току парнице кад суд одлучује о целом захтеву за пресуду а не само о елементу тужбеног захтева.

У правним системима бивших југословенских република република, међупресуду суд доноси по службеној дужности а из разлога целисходности.⁴⁰⁵

Одредбама ЗПП БД којима је регулисана међупресуда предвиђено је једно специфично решење. Суд може из разлога сврсисходности донети пресуду само о основу тужбеног захтева, уколико је тужени оспорио и основ и износ тужбеног захтева, а на предлог једне од парничних странака.⁴⁰⁶ Суд међупресуду не доноси по службеној дужности већ само уколико је постојао предлог странке за њено доношење.⁴⁰⁷ То је, вероватно, директна последица доминације принципа диспозиције.

⁴⁰² Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 504; Цуља, С. - Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 451; Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 358 - 359.

⁴⁰³ Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 358 - 359.

⁴⁰⁴ Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 358 - 359.

⁴⁰⁵ Видети: чл. 316. ст. 1. ЗПП РМ; чл. 315. ст. 1. ЗПП СЛ, чл. 330. ст. 1. ЗПП РХ, чл. 336. ст. 1. ЗПП ЦГ.

⁴⁰⁶ Видети: чл. 260. ст. 1. ЗПП БД у вези са чл. 335. ст. 1. ЗПП РС.

⁴⁰⁷ У правном систему Републике Српске и Федерације Босна и Херцеговина, међупресуда није регулисана као пресуда коју суд може донети у парничном поступку. Има мишљења да међупресуда, иако је суд доноси из разлога економичности и ефикасности, у пракси може довести до повећања парничних трошкова и дужег трајања парнице. Тако је могућно да након укидања међупресуде од стране другостепеног суда, првостепени суд у поновљеном поступку извиђа чињенице које су битне за основаност тужбеног захтева, што може да изазове дужег трајање поступка. Могућно је и да у

Међупресуда као судска одлука представља одлуку коју суд доноси кад одлучује о условљавајућем правном односу. Условљавајући правни однос, односно питање његовог постојања и утицаја на сам тужбени захтев, предмет је одлучивања од стране суда. Суд утврђује да ли однос постоји, односно да не постоји и тако одлучује да ли ће донети међупресуду. Стога је исправно схватање појединих аутора⁴⁰⁸ који сматрају да је у захтеву за осуду на чинидбу уствари прећутно садржан захтев за утврђење, те да суд најпре о њему извиђа. Суд утврђује да ли постоји однос који има условљавајућу природу и који уствари утиче на основаност тужбеног захтева који је истакнут у тужби. Уколико суд утврди да овакав однос постоји, онда је тужбени захтев основан. То доводи до закључка да је и основ тужбеног захтева основан.⁴⁰⁹ То је и разлог да суд одлучи међупресудом о основу тужбеног захтева, а да расправљање и одлучивање о висини тужбеног захтева буде остављено за коначну одлуку. Проф. Познић сматра да суд треба да донесе међупресуду уколико постоји висок степен вероватноће да ће коначном пресудом тужиоцу бити досуђен неки износ, без обзира на његову висину.⁴¹⁰

Застајање са поступком у погледу расправљања о износу тужбеног захтева је законом изричито предвиђено кад је у питању међупресуда. Кад суд донесе међупресуду, суд застаје са извиђањем о износу тужбеног захтева све до тренутка правноснажности међупресуде.⁴¹¹

поновљеном поступку буде утврђено да је тужбени захтев неоснован, када ће тужилац морати да плати већи износ судских трошкова. Такође, може се и испоставити да је доношење међупресуде било нецелисходно, јер је након њене правноснажности суд, извиђајући у погледу висине тужбеног захтева, утврдио да тужиоцу припада врло мали износ новчаних средстава (Детаљно: Станковић, Г. – Врсте међупресуда према одредбама Закона о парничном поступку, стр. 5, рад је доступан на сајту www.informator.co.yu). Проф. Станковић сматра да је можда то и био разлог да законодавци у ентитетима не предвиде могућност доношења ове пресуде у парничном поступку.

⁴⁰⁸ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 433.

⁴⁰⁹ У конкретном примеру из судске праксе на који сам наишао истражујући публиковану судску праксу, суд је одлучио међупресудом на тај начин што је одбио тужбени захтев тужиоца и одлучио да застане са расправљањем о износу тужбеног захтева до правноснажности пресуде. Другостепени суд је поступајући по жалби утврдио да је донесена међупресуда донета уз битну повреду одредаба парничног поступка, уз погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање и уз погрешну примену материјалног права, па је исту одлуку укинуо и вратио предмет првостепеном суду на поновно одлучивање. Овакав став другостепеног суда је сасвим исправан, јер се међупресудом не може одбити тужбени захтев као неоснован. Међупресуда представља одлуку суда о основу тужбеног захтева и ако је суд донесе из разлога целисходности, он на тај начин одлучује о основу тужбеног захтева који је био споран. О износу, који је, такође, споран, суд одлучује након наступања правноснажности донесене међупресуде а до тог тренутка застаје са поступком. У конкретном случају, првостепени суд је одредио застајање са поступком у ситуацији кад је донео међупресуду којом је одбио тужбени захтев, што је нелогично. У ситуацији кад суд доноси одлуку којом одбија тужбени захтев као неоснован, нема потребе за застајањем са поступком јер је процес пружања правне заштите пред првостепеним судом на тај начин окончан (Видети: Решење Вишег трговинског суда Пж. 6795/2000 од 18. 01. 2001, ПТП бр. 11/2002, стр. 68). Видети и: Решење Вишег трговинског суда Пж. 4680/2005 од 10. 06. 2005. г; Решење Вишег трговинског суда Пж. 14515/2005 од 30. 12. 2005. г; Решење Округног суда у Чачку Гж. 324/2007 од 21. 02. 2007. г; Решење Округног суда у Чачку Гж. 566/2007 од 4. 04. 2007. г.

⁴¹⁰ Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ 11 – 12/89, стр. 1629.

⁴¹¹ Видети: чл. 335. ст. 1. ЗПП РС. Видети и: чл. 330. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 315. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 260. ст. 2. ЗПП БД, чл. 336. ст. 2. ЗПП ЦГ, чл. 316. ст. 2. ЗПП РМ.

У литератури је било мишљења⁴¹² да би застајање са поступком у овом случају требало поистоветити са прекидом поступка. Аутори аргументују своје схватање тако што ситуацију код међупресуде поистовећују са ситуацијом кад суд може прекинути поступак о првобитно истакнутом тужбеном захтеву чекајући да се пред истим судом одлучи о парници која има прејудицијалан значај за првобитну парницу.

Сматрам да ово схватање није прихватљиво. Ово схватање је настало у времену када застајање са поступком није било изричито законом предвиђено као вид привременог обустављања парничне делатности. Проф. Трива је сматрао да у тој ситуацији долази до прекида поступка по одлуци суда, иако је дикција у ЗПП била другачија.

Данас, у савременом праву код нас, прекид поступка и застајање са поступком представљају два сасвим различита појавна облика привременог обустављања парничног поступка. ЗПП РС предвиђа на таксативан начин ситуације у којима долази до прекида поступка и правила о настављању прекинутог парничног поступка. С друге стране, предвиђено је да ће суд застати са поступком кад је то изричито предвиђено законом или кад у току поступка суд оцени да је то целисходно.⁴¹³ О томе досноси решење по службеној дужности и одређује колико ће застајање трајати. У овом случају, код међупресуде, застајање са расправљањем траје до тренутка њене правноснажности.

Против међупресуде, као судске одлуке, могућно је изјавити правни лек.⁴¹⁴ Против међупресуде је допуштена самостална жалба. Управо од исхода поступка по жалби зависи да ли ће се даље расправљати о износу тужбеног захтева, па је и застајање са поступком целисходно.

Прва могућна ситуација је она у којој тужени није изјавио жалбу. Тада, након истека рока за изјављивање жалбе, међупресуда је постала формално правноснажна и коначно је утврђено да је основ тужбеног захтева основан. У том случају се наставља расправљање о износу тужбеног захтева.

Друга могућна ситуација је она у којој је тужени изјавио жалбу и кад је другостепени суд одлучивао у поступку по жалби. У овом случају су могућне две подситуације. Прва је она кад је другостепени суд потврдио првостепену међупресуду. У поступку по жалби суд је утврдио да је одлука првостепеног суда законита и правилна. И у овом случају међупресуда постаје формално правноснажна и може се након тога расправљати о износу тужбеног захтева. И у овом случају и у случају да тужени није изјавио жалбу, наступањем формалне правноснажности, основаност тужбеног захтева је коначно утврђена и сам основ тужбеног захтева неће моћи да буде предмет побијања и испитивања. Основаност тужбеног захтева неће

⁴¹² Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 504.

⁴¹³ Видети: чл. 219. ст. 1. ЗПП РС.

⁴¹⁴ Према аустријском и немачком праву, ова пресуда се сматра коначном пресудом што се побијања правним лековима тиче (Видети: чл. 304. ст. 2. ЗПОД).

моћи да буде побијана ни пред првостепеним ни пред вишестепеним судом, тј. основ тужбеног захтева неће моћи да се побија жалбом која може бити изјављена на коначну одлуку коју ће суд донети о износу тужбеног захтева.⁴¹⁵

Ситуација која је супротна двома наведеним је она у којој другостепени суд преиначује међупресуду. Другостепени суд има право да у поступку по жалби преиначи првостепену пресуду уколико утврди да је она незаконита, неправилна или неправедна. Другостепени суд може да закључи да је првостепени суд погрешно применио материјално и том случају, суд ће преиначити међупресуду и то тако што ће донети одлуку којом ће одбити тужбени захтев.⁴¹⁶ Ова одлука има карактер коначне одлуке.

Међупресуда има утврђујући карактер и доноси се само кад суд сматра да је то целисходно и кад утврди да је основ тужбеног захтева основан. Ова одлука се не доноси кад суд утврди да не постоји условљавајући однос и да основ тужбеног захтева није основан. Суд може да утврди да такав однос не постоји и да самим тим нема места расправљању о износу тужбеног захтева. У тој ситуацији суд не доноси међупресуду већ доноси коначну одлуку којом тужбени захтев одбија. Суд поступа на овај начин јер сматра да резултати расправљања о основу тужбеног захтева, указују на неоснованост самог захтева у потпуности.⁴¹⁷ Утврђујући да је основ тужбеног захтева неоснован, суд уствари одлучује о целом захтеву, тако што га одбија коначном пресудом.⁴¹⁸ Сматра се да и ова пресуда има утврђујући карактер.⁴¹⁹

Питање које логично следи је питање правноснажности међупресуде као судске одлуке донете поводом основа тужбеног захтева. Теоријски ставови аутора у литератури се у многоме разликују. Поједини аутори сматрају⁴²⁰ да међупресуда може да постане само формално правноснажна. С друге стране, други аутори⁴²¹ сматрају да је међупресуда подобна и за материјалну правноснажност и да производи дејства и ван парнице у којој је донета. Аргументи оних аутора који се залажу и за материјалну правноснажност међупресуде су у томе да је међупресудом коначно утврђено да је основ тужбеног захтева основан, и да би, у супротном, да суд није међупресудом одлучивао о основаности тужбеног захтева, суд одлучио коначном пресудом за осуду на чинидбу и о овом спорном питању. Али, сматра се, тада би ова

⁴¹⁵ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 268; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 234.

⁴¹⁶ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Загреб, 1972, стр. 505.

⁴¹⁷ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Загреб, 1972, стр. 504.

⁴¹⁸ Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 433; Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ 11 – 12/89, стр. 1628; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 235; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 542.

⁴¹⁹ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 362.

⁴²⁰ Станковић, Г. Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 433; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 542; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 362; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 268.

⁴²¹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 481.

одлука представљала саставни део разлога за пресуду тако да не би била подобна за стицање правноснажности.⁴²² На овај начин, аутори који пледирају за ово схватање, сматрају да је утврђење основаности тужбеног захтева коначно и да стиче и својство материјалне правноснажности и да испољава сва своја дејства и ван парнице у којој је донета међупресуда.

С друге стране, аутори који сматрају да је међупресуда подобна само за стицање формалне правноснажности истичу да међупресудом није одлучено о тужбеном захтеву.⁴²³ Овај аргумент треба, свакако, снажно подржати и констатовати да међупресуда није одлука о тужбеном захтеву нити делу тужбеног захтева, већ само одлука о једном елементу тужбеног захтева – његовом основу. Тако, уколико суд донесе међупресуду и утврди да постоји право или правни однос, суд ће бити везан за ову одлуку само у току парнице, јер ће се након правноснажности међупресуде расправљати о износу тужбеног захтева, те ће се о целом тужбеном захтеву одлучити коначном пресудом која ће бити подобна за стицање и формалне и материјалне правноснажности. Следећи аргумент аутора који се залажу само за формалну правноснажност међупресуде је начело диспозиције и тврдња да би то утицало на сужење обима овог начела у поступку. Непосредни предмет парнице одређује сам тужилац. Он одређује тужбени захтев, формулише га и тражи пружање правне заштите. У случају међупресуде, тужилац није тражио да дође до одлучивања о основаности основа тужбеног захтева, осим када је истакао захтев за утврђење у току парнице. Суд то утврђује по службеној дужности па се сматра да је ова одлука идентична било којој другој одлуци суда којом он одлучује о неком условљавајућем односу и да таква одлука нема могућности да постане материјално правноснажна. Међутим, уколико је међупресудом одлучено о захтеву за утврђење у току парнице, на иницијативу тужиоца, донета међупресуда може постати и формално и материјално правноснажна.

Коначна пресуда је у суштини условљена садржином међупресуде.⁴²⁴ У том смислу, суд неће коначном пресудом поново одлучивати о основу тужбеног захтева, већ ће само одлучити о износу тужбеног захтева. Међупресуда се, као самостална судска одлука, не уноси у диспозитив осуђујуће пресуде већ представља саставни део њеног образложења. Овакав карактер међупресуде указује на специфичан однос кондемпнаторног и декларативног система правне заштите.

Једно од многобројних специфичних питања која се поводом међупресуде јављају је и питање да ли се међупресуда може побити предлогом за понављање поступка и да ли је могуће да суд дозволи понављање поступка. У литератури се ставови теоретичара разликују. Има мишљења да није дозвољено изјављивање предлога за понављање поступка против

⁴²² О томе: Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 235.

⁴²³ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 362; Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ 11 – 12/89, стр. 1634.

⁴²⁴ О томе и: Чуља, С. – Трива, С. – Коментар Закона о парничном поступку, св. 2, Народне новине, Загреб, 1957, стр. 117.

донесене међупресуде с обзиром на то да међупресуда, као судска одлука, не представља правноснажну и коначну одлуку којом је поступак окончан.⁴²⁵ Стога се понављање поступка може тражити поводом донете коначне пресуде. Други аутори сматрају⁴²⁶ да се и против међупресуде може захтевати понављање поступка, без обзира на чињеницу да она представља само одлуку о једном елементу тужбеног захтева а не коначну пресуду о тужбеном захтеву истакнутом у тужби. Сматрам да је ово схватање прихватљиво. Аутори за овај став основ налазе у чињеници да је међупресуди претходио поступак који је завршен и када је међупресудом одлучено о томе да ли захтев има основ. Проф. Познић сматра да је побијање међупресуде предлогом за понављање поступка оправдано, с обзиром на то да би у супротном, морала да буде донесена коначна пресуда и да буде извиђано и одлучено у погледу износа тужбеног захтева, што би било излишно у ситуацији кад би у поступку по предлогу за понављање поступка дошло до укидања међупресуде.⁴²⁷

На предлог странке, поступак који је одлуком суда правноснажно завршен може се поновити уколико су испуњени законом предвиђени услови за изјављивање предлога за понављање поступка. Основни услов за понављање поступка је да је поступак завршен одлуком суда која је постала правноснажна. Кад странка захтева понављање поступка поводом донете међупресуде, сматрам да је овај услов испуњен. То практично значи да је међупресудом окончан део поступка, али у суштини, самосталан поступак извиђања, расправљања и одлучивања о основу тужбеног захтева. Износ тужбеног захтева је елемент тужбеног захтева о коме суд извиђа и одлучује накнадно. Стицањем правноснажности међупресуда добија карактер судске одлуке којом је завршен поступак о основаности основа тужбеног захтева. Отуда је ова одлука и подобна да буде предмет побијања предлогом за понављање поступка, чиме се утиче на остварење принципа правне сигурности и извесности.

Међупресудом се, по правилу, не одлучује о накнади парничних трошкова. Како накнада трошкова зависи од успеха странке у поступку а за то је битна коначна пресуда, међупресудом се не одлучује о накнади трошкова насталих до њене правноснажности јер постоји могућност да износ накнаде буде нижи од оне која је тужиоцу призната међупресудом и коју је тужилац наплатио.⁴²⁸

1) Другостепена међупресуда

⁴²⁵ О томе: Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ бр. 11 – 12/1989, стр. 1636.

⁴²⁶ Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ бр. 11 – 12/1989, стр. 1636; Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 476; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 595.

⁴²⁷ Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ бр. 11 – 12/1989, стр. 1636.

⁴²⁸ Познић, Б. – Међупресуда, ПЖ бр. 11 – 12/1989, стр. 1632.

Нови ЗПП РС донео је моногобројне новине у погледу правних лекова. Нова правила садржана у овом закону омогућују суду да у поступку по жалби⁴²⁹ одлучи на један сасвим нов и врло специфичан начин.

Одредбама новог ЗПП РС створена је могућност за суд да и у другостепеном поступку донесе међупресуду. Законом је изричито предвиђено да суд може укинути првостепену пресуду и само у погледу износа тужбеног захтева кад нађе да у погледу одлуке о основу тужбеног захтева не постоје разлози због којих се пресуда побија, као ни разлози на које суд пази по службеној дужности.⁴³⁰ У први мах, стилизација одредбе о одлуци коју суд може донети не упућује да се ради о другостепеној међупресуди. Могло би се закључити да је то одлука суда којом се укида првостепена пресуда у погледу износа тужбеног захтева, док се у део одлуке о основу тужбеног захтева не задира. Суд у другостепеном поступку налази да је одлука првостепеног суда о основу тужбеног захтева исправна, док сматра да је у погледу износа тужбеног захтева погрешно одлучио. Посредно, ова одлука јесте другостепена међупресуда јер се њоме поред укидања првостепене пресуде у погледу износа тужбеног захтева, потврђује одлука првостепеног суда у погледу основа тужбеног захтева.

Жалилац изјављивањем жалбе покреће поступак контроле законитости донете одлуке. Жалилац, као овлашћено лице, изјављује жалбу и тражи од суда да изврши контролу законитости одлуке за коју сматра да је за њега неповољна, неправилна и незаконита. Користећи своје право на правни лек, жалилац у жалби одређује и обим побијања, што значи да пресуду може да побија у целини или делимично. У одређеној ситуацији, жалилац може побијати донету пресуду само у погледу износа тужбеног захтева, док основ тужбеног захтева није предмет побијања. У тој ситуацији је могућно доношење тзв. другостепене међупресуде, којом би првостепена пресуда била укинута само у погледу износа тужбеног захтева.

⁴²⁹ Нови ЗПП РС донео је многобројне новине у погледу жалбе као правног лека. Најпре, изричитом законском формулацијом је одређено да странка може све до доношења одлуке другостепеног суда да повуче већ изјављену жалбу (чл. 356. ст. 2. ЗПП РС). Допуна и исправка непотпуне жалбе више није могућна на записник код суда, већ жалилац то мора да учини поднеском у складу са законом (чл. 358. ст. 1. ЗПП РС). Нове чињенице и нови докази могу бити изнети у жалби само уколико су постојали оправдани разлози за њихово неизношење до закључења главне расправе пред првостепеним судом (чл. 359. ЗПП РС). Извршено је и редуковање разлога који су повреду одредаба парничног поступка од битног значаја (чл. 361. ЗПП РС). Кад је у питању одговор на жалбу, прописано је да другостепени суд о њему неће разматрати уколико је неблаговремен (чл. 366. ст. 3. ЗПП РС). Новине се тичу и дужности суда у погледу отварања другостепене расправе, прекорачења тужбеног захтева које је санкционисано, дужности другостепеног суда да образложи детаљно одлуку у случају да укида првостепену одлуку (чл. 382. ЗПП РС), те прописивања рокова у којима је другостепени суд дужан да након доношења одлуке врати списе првостепеном суду и дужности првостепеног суда да закаже рочиште по пријему решења другостепеног суда (чл. 383. и 384. ст. 1. ЗПП РС). Детаљно: Станковић, Г. – Предговор за Закон о парничном поступку Републике Србије, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 25 - 28; Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 55 – 60; Андрејевић, С. – Поступак по жалби – расправа пред другостепеним судом, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 2/2005, стр. 242 – 252; Станковић, Г. – Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање као разлог за жалбу у парничном поступку, Билтен судске праксе Округног суда у Нишу, бр. 22/2006, стр. 137 – 148.

⁴³⁰ Видети: чл. 373. ст. 2. ЗПП РС.

Доношење другостепене међупресуде је, свакако, у вези са овлашћењима која другостепени суд има у поступку пружања правне заштите. Другостепени суд има касаторна и реформаторна овлашћења.

У случају доношења другостепене међупресуде, суд има касаторна овлашћења јер укида првостепену пресуду само у погледу износа тужбеног захтева. Овом одлуком он потврђује одлуку првостепеног суда у погледу основа тужбеног захтева. Суд ће то моћи да учини само уколико су испуњени одређени услови.

Први услов је да не постоје разлози због којих се пресуда побија а у вези су са основом тужбеног захтева. Тако суд утврђује да ли су разлози из којих се жалба изјављује и пресуда побија повезани са основом тужбеног захтева. Ако суд утврди да се разлози побијања не односе на одлуку о основу тужбеног захтева, он ће првостепену одлуку укинути само у погледу износа тужбеног захтева.

Други услов за поступање суда на овај начин је и да у погледу одлуке о основу тужбеног захтева не постоје разлози на које суд пази по службеној дужности.⁴³¹ Уколико не постоје разлози на које суд пази по службеној дужности у погледу основа тужбеног захтева, суд ће донети тзв. другостепену међупресуду. Кумулативним испуњењем оба услова који су наведени, ствара се ситуација у којој је утврђено да одлука о основу тужбеног захтева није предмет побијања и да не постоје разлози о којима суд води рачуна по службеној дужности. Тада, другостепени суд утврђује да је донесена пресуда у првостепеном поступку, иначе кондемпнаторног типа, основана у погледу основа тужбеног захтева, а да је само питање износа спорно. Како је објекат побијања само одлука о износу тужбеног захтева, суд доноси одлуку којом укида првостепену пресуду само у погледу износа тужбеног захтева а самим тим и потврђује одлуку првостепеног суда о основу тужбеног захтева. Отуда се оваква одлука другостепеног суда може назвати међупресудом јер је само потврда одлуке првостепеног суда о основу тужбеног захтева. С друге стране, другостепени суд, доносећи одлуку о укидању пресуде само у погледу износа тужбеног захтева, уствари креира ситуацију када осуђавна пресуда постаје међупресуда коју је донео суд у поступку контроле законитости и која је постала правноснажна.⁴³²

4. ДОПУНСКА ПРЕСУДА

⁴³¹ Листа разлога на које суд пази по службеној дужности је редукована у односу на раније важећи ЗПП. Суд по службеној дужности пази на битне повреде парничног поступка и то: правилан састав и објективност суда; апсолутну надлежност суда; располагање странака које је незаконите природе; неуредност заступања и онемогућавање странке да расправља пред судом (Видети: чл. 361. ст. 2. т. 1, 2, 5, 7 и 9. ЗПП РС). Према раније важећем ЗПП из 1976. г. суд је, *ex officio*, пазио на разлоге који се тичу битних повреда одредаба парничног поступка које су биле регулисане у одредбама из чл. 354. ст. 2. ЗПП из 1976. г.

⁴³² Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 459.

Задатак суда је да у парничном поступку странкама пружи закониту, правилну и ефикасну правну заштиту. Поштовање овог правила, свакако, не искључује могућност да у поступку пружања правне заштите дође и до грешке суда, која ће изазвати правне последице и потребу за допуном пресуде.⁴³³ Суд изводи закључак путем судског силогизма и, по правилу, одлучује о тужбеном захтеву у целини. Суд испитује чињенице, изводи потребне доказе и тако формира чињеничну подлогу коју супсумира под одређено правно правило и одлучује о главном захтеву и споредним захтевима. Од овог правила постоје и изузеци, кад услед грешке суда не дође до одлуке којом се одлучује о свим захтевима тужиоца.

Законодавац је конкретно одредио у којим случајевима ће моћи да буде донесена допунска пресуда. Услов за тражење ове пресуде, која је класификована према њеној процесној функцији, је да је суд пропустио да одлучи о свим захтевима о којима се мора одлучити пресудом, или је пропустио да одлучи о делу тужбеног захтева.⁴³⁴

А) Иницијатива за доношење допунске пресуде и рокови за подношење предлога за допуну пресуде

Ограничења у погледу предлога за доношење допунске пресуде извршена су на два начина и односе се на то ко може тражити доношење ове пресуде и одређивање рока у коме се њено доношење може захтевати.

Доношење допунске пресуде могу затражити само странке о чијим правима се одлучивало у поступку, тј. о чијим захтевима није у потпуности одлучено пресудом која је донесена, и то подношењем предлога за доношење допунске пресуде. Одредбом из чл. 343. ст.

⁴³³ Грешке суда у поступку пружања правне заштите могу бити различите природе и самим тим, могу да изазову и различите правне последице. Уколико се грешка суда састоји у погрешном означању имена и бројева, или у грешкама у писању и рачунању, као и кад се ради о несагласности преписа пресуде са изворником, ради се о грешкама које ће бити отклоњене исправљањем пресуде (чл. 349. ЗПП РС). Битније грешке суда, које се нпр. односе на то да суд није одлучио о свим захтевима или није одлучио о предмету спора у целини, не могу бити елиминисане исправљањем пресуде.

⁴³⁴ Видети: чл. 343. ст. 1. ЗПП РС. На исти начин је допунска пресуда предвиђена и у бугарском праву, па кад се догоди да суд није одлучио о неким тужбеним захтевима кад их је више било изјављено, или није одлучио о делу тужбеног захтева, странка може захтевати допуну пресуде. Није од битне важности да ли је захтев или део захтева о коме суд није одлучио истакнут у првобитној тужби или накнадно, или у противтужби. У теорији се изричито говори о ситуацијама када се пресуда сматра потпуном и кад странка не може захтевати допуну пресуде. Тако, није реч о непотпуној пресуди када се ради о очигледној фактичкој грешци, кад суд није образложио пресуду и кад се може извршити њена исправка (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 442). Према немачком праву, допуна пресуде је, такође, могућна уколико суд пропусти да одлучи о делу захтева о коме је требало да одлучи или о неким од више захтева истакнутих у тужби. Допуна пресуде се може захтевати уколико није одлучено о свим захтевима а утврђено је стање ствари или је накнадно извршена корекција чињеничног стања. Разлог за тражење да се допуна пресуде изврши може бити и чињеница да је суд сасвим или делимично пропустио и да одлучи о трошковима поступка (Видети: чл. 321. ст. 1. ЗПОД). На идентичан начин је допунска пресуда предвиђена и у аустријском праву (чл. 423. ст. 1. ЗПОО).

1. ЗПП РС прописано је да странка може предложити парничном суду да се изврши допуна пресуде. Тако је законом искључена могућност да суд по службеној дужности донесе допунску пресуду. Кад закон прописује да “странка” може затражити доношење ове пресуде, он не говори тачно да ли право на тражење доношења ове пресуде припада и тужиоцу и туженом, или само неком од њих. Право да парничном суду предложи да се изврши допуна пресуде, тј. да се донесе допунска пресуда имају и тужилац и тужени. У литератури има мишљења⁴³⁵ да обе странке имају то право из различитих разлога: тужилац, јер суд није одлучио о захтеву који је он истакао, а тужени (нпр. кад није одлучено о захтеву из противтужбе) због тога што има право на коначну одлуку о захтеву поводом кога је парница и покренута. Произлази да иако потреба за доношењем допунске пресуде проистиче из пропуста и немарности суда и чињенице да није одлучио о свим захтевима о којима је требало да одлучи, или је пропустио да одлучи о делу захтева, иницијатива за њено доношење не може потећи од самог суда.⁴³⁶

Друго ограничење у погледу предлога односи се на законом прописани рок у коме странке могу захтевати доношење допунске пресуде. Странке могу у року од 15 дана од дана пријема пресуде предложити суду да се изврши допуна пресуде.⁴³⁷ Рок у овом трајању, предвиђен законом, је преклузиван⁴³⁸ и уколико протекне, странке више не могу захтевати доношење допунске пресуде нити поднети предлог за допуну пресуде. Прописивање овог рока је, сматра се,⁴³⁹ израз тежњи законодавца да се из разлога правне сигурности одреди рок који ће означити престанак литиспенденције по захтевима о којима није одлучено.

⁴³⁵ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 477.

⁴³⁶ У бугарском праву се допуна пресуде врши само на захтев једне од странака и суд не може допунити пресуду по службеној дужности. И тужилац и тужени имају право да затраже допуну пресуде јер свака странка има право да од суда тражи да у потпуности реши правни спор који је био предмет парнице (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 443. Идентично решење је предвиђено и у аустријском правном систему.

⁴³⁷ Видети: чл. 343. ст. 1. ЗПП РС; Пресуда Врховног суда Србије, П. Рев. 150/94 од 25. 05. 1994. Наведено према: Ристић, Д. В. – Ристић, Д. М. – Практикум за парницу, Савремена администрација, Београд, 2004, стр. 203. Видети и: Базала, Б. – Допуна судских одлука, Гласник АКВ бр. 1/1959, стр. 7. Дужина рока за подношење предлога за допуну пресуде се мењала у ранијим законским текстовима, па је тако рок у трајању од осам дана био предвиђен одредбама Законика из 1929. г, а у трајању од 15 дана одредбама ЗПП из 1957. г. и ЗПП из 1976. г. У правним системима бивших југословенских република овај рок, такође, износи 15 дана, осим према одредбама из чл. 192. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, према којима овај рок износи 30 дана. Кад су у питању правни системи појединих европских земаља, ситуација је различита. Према аустријском праву, рок за подношење овог предлога износи 14 дана (чл. 423. ст. 2. ЗПОО) и почиње да тече од дана достављања пресуде странкама. Идентично решење је предвиђено и у немачком праву (чл. 321. ст. 2. ЗПОД), док је бугарским правом предвиђено да рок траје као и рок за жалбу и износи 30 дана. Овај рок се рачуна од дана одржавања рочишта на коме је објављена пресуда са образложењем, и то за странку која је присуствовала објављивању пресуде. За странку која није присуствовала објављивању пресуде и кад је суд одложио доношење пресуде, рок почиње да тече од датума саопштења странци да је пресуда са образложењем готова (Видети: чл. 193. ст. 1. ГПК; Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 443).

⁴³⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 433; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 242; Камхи, С. – Грађански судски поступак, Сарајево, Веселин Маслеша, 1961, стр. 392.

⁴³⁹ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 364.

Законом је, такође, прописано и какве су последице у случају да странка у предвиђеном, преклузивном року, не поднесе предлог за допуну пресуде. Одредбом из чл. 343. ст. 3. ЗПП РС је предвиђено да ће се сматрати да је тужба у одређеном делу повучена, ако странка не предложи доношење допунске пресуде у одређеном року.⁴⁴⁰ То странку не спречава да покрене нову парницу у погледу неког од захтева или дела захтева о коме је суд у првобитној парници пропустио да одлучи, осим у случају застарелости. Стога, има мишљења⁴⁴¹ да одређивање рока у коме се може тражити доношење допунске пресуде, не спречава странке да заштите своје интересе, у новој парници, што ће бити мање економично и ефикасно, јер резултати претходно вођене парнице неће моћи да буду подлога за расправљање и одлучивање о захтеву или делу захтева о коме није било одлучено.

Странка има право да у делу о коме није одлучено, подигне тужбу и затражи заштиту својих права, јер се не може говорити о пресуђеној ствари – *res iudicata*.⁴⁴² Такође, сматра се⁴⁴³ да одређени рок од 15 дана и има то значење, да до његовог протеча траје а да његовим протеком престаје литиспенденција о захтеву или делу захтева о коме је суд пропустио да одлучи пресудом коју је донео.

Б) Поступак доношења допунске пресуде

Као што је речено, поступак за доношење допунске пресуде покреће се предлогом странака. Суд одлучује о предлогу и то тако што ће без одржавања рочишта одбацити неблаговремени предлог и такође, одбити неосновани предлог за допуну пресуде.⁴⁴⁴

Суд у поступку доношења допунске пресуде најпре испитује сам предлог. Основаност предлога којим странка од суда тражи да изврши допуну пресуде, опредељује сам ток поступка. Његова основаност је услов за заказивање главне расправе, што није правило кад је у питању доношење допунске пресуде.⁴⁴⁵

⁴⁴⁰ Видети: Пресуда Окружног суда у Сплиту, Гж-2629/82. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 360.

⁴⁴¹ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 364.

⁴⁴² Камхи, С. – Грађански судски поступак, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 392.

⁴⁴³ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1964, стр. 498.

⁴⁴⁴ Видети: чл. 343. ст. 2. ЗПП РС.

⁴⁴⁵ У бугарском праву, суд разматра предлог за допуну пресуде само уколико је захтев допуштен. Захтев за допуну пресуде је допуштен уколико је пресуда непотпуна; ако је предлог поднело лице које је легитимисано на изјављивање предлога и кад је предлог за допуну пресуде поднет у законом предвиђеном року (Видети: Сталев, Ж. – Бугарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 443). Предлог за допуну пресуде је недопуштен уколико нису испуњени наведени услови.

Законом је прецизно утврђено да ће суд уколико утврди да је предлог за допуну пресуде основан, заказати главну расправу.⁴⁴⁶ Циљ главне расправе је расправљање о захтеву или делу захтева о коме је суд пропустио да одлучи претходном одлуком. На главној расправи би, као последица расправљања, требало да произађе доношење допунске пресуде.⁴⁴⁷

Но, поновно отварање главне расправе није увек неопходно. Може се десити да отварање главне расправе није целисходно и да није потребно за доношење допунске пресуде. До поновног отварања главне расправе неће доћи у оним случајевима кад су испуњени законом предвиђени услови за доношење допунске пресуде без њеног отварања. Тако, уколико допунску пресуду доноси исто веће које је донело и првобитно донету пресуду којом је суд пропустио да одлучи о неком захтеву или делу захтева тужиоца, неће бити неопходно отварање главне расправе по предлогу странке за доношење допунске пресуде.⁴⁴⁸ Неопходно је да је исто судско веће одлучивало о претходним захтевима да не би дошло до поновног отварања главне расправе. Свака промена у саставу судског већа доводи до потребе за отварањем главне расправе јер начело непосредности није у потпуности остварено. Такође, постоји могућност да је довољно расправљен и захтев у погледу кога се захтева допуна пресуде.⁴⁴⁹ И у овом случају није потребно поново отворити главну расправу.

Уколико је ипак отворена главна расправа, суд ће извиђати о захтеву или делу захтева о коме је пропустио да одлучи и изводити доказе ради формирања чињеничне подлоге за одлучивање о овом захтеву.

⁴⁴⁶ Видети: чл. 344. ст. 1. ЗПП РС. У процесном праву БиХ, предвиђено је другачије решење. Према одредби из чл. 193. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, уколико нађе да је предлог за допуну пресуде основан, суд поступа на другачији начин. Суд у овом случају, поново не отвара главну расправу, већ доноси допунску пресуду о захтеву или делу захтева који није решен. Суд је дужан да то учини у року од осам дана. Такође, према одредби из чл. 271. ЗПП БД није предвиђена могућност отварања главне расправе ради доношења допунске пресуде.

⁴⁴⁷ У бугарском правном систему, предлог за допуну пресуде се доставља противној странци. Кад је предлог за допуну пресуде допуштен, суд позива странке, одржава рочиште и узима га у разматрање. Суд о предлогу одлучује у истом или другом саставу. Суд разматра суштину дела захтева или неког од захтева о коме је пропустио да одлучи. Само разматрање предлога зависи и од тренутка и начина на који је суд пропустио да одлучи: да ли се то догодило у току расправе или приликом доношења пресуде. Ако су се у међувремену појавиле или су откривене нове чињенице и нови докази, и они ће моћи да се изнесу само уколико су од значаја за део захтева или неки од захтева о коме суд није одлучио. Ако је предлог за допуну основан, суд доноси допунску пресуду у погледу захтева о којима није одлучио или о делу захтева (Сталев, Ж. – Блгарско грађанско процесуално право, Универзитетско издање, Софија, 1994, стр. 444). У немачком праву, усмено расправљање поводом предлога да се изврши допуна пресуде се заказује на захтев странака. Противнику предлагача да се допуни пресуда се доставља позив за рочиште и то са предлогом предлагача да суд одлучи о захтевима или делу захтева о коме није одлучио (Видети: чл. 321. ст. 3. ЗПОД). Према аустријском праву, поновно отварање главне расправе у погледу доношења допунске пресуде је ствар оцене суда. Суд може поново отворити главну расправу да би извиђао и одлучио о захтевима или делу захтева о коме није одлучио. Суд ће то да учини само уколико сматра да је то неопходно (Видети: чл. 423. ст. 3. ЗПОО).

⁴⁴⁸ Тако и према одредби из чл. 340. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 326. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 349. ст. 2. ЗПП ЦГ, чл. 329. ст. 2. ЗПП РМ.

⁴⁴⁹ Видети: Решење Вишег привредног суда у Београду, Пж-958/74. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 360.

Поновно отварање главне расправе не спречава суд да решењем одбаци предлог за допуну пресуде. Уколико се десило да у ранијем току поступка предлог за допуну пресуде није одбачен као неблаговремен, суд ће, и након отварања главне расправе предлог одбаци. Суд може предлог за допуну пресуде и одбити, уколико утврди да је неоснован.⁴⁵⁰ Суд оцењује да ли је предлог неоснован а он ће свакако бити такав уколико суд утврди да је претходно донесеном одлуком одлучено о свим захтевима које је тужилац истакао и целокупном тужбеном захтеву. У овом случају, суд би странку могао да казни због злоупотребе процесних овлашћења.

Нема места тражењу да се допуни пресуда уколико је суд одлучио о свим захтевима али неке није усвојио или није усвојио тужбени захтев у целини. Допуна пресуде није могућна јер и негативна одлука, одлука којом се одбија тужбени захтев, у целини или делимично, представља резултат судске парничне радње одлучивања.

О предлогу странке за допуну пресуде, било да га одбацује као неблаговремен или одбија као неоснован, суд одлучује решењем.⁴⁵¹ Против овог решења је дозвољена посебна жалба, што произлази из правне природе овог решења. У литератури има мишљења да је жалба против овог решења могућна, јер оно не представља решење тј. одлуку о управљању парницом.⁴⁵²

Уколико суд предлог странке за допуну пресуде не одбаци као неблаговремен или не одбије као неоснован, остаје му само могућност да одлучи тако што ће донети допунску пресуду и тако елиминисати свој пропуст - чињеницу да није одлучио о делу захтева или неком од захтева које је тужилац истакао у тужби. Суд у поступку доношења допунске пресуде нема могућност да преиначи своју првобитно донету одлуку.⁴⁵³

Предмет одредаба из чл. 345. ЗПП РС односи се на специфичан однос између предлога за допуну пресуде и жалбе против пресуде, којом је само делимично одлучено о истакнутим захтевима и која је последица пропуштања суда.

Могућна је ситуација да је поред предлога странке за допуну пресуде изјављена и жалба против пресуде којом није одлучено о свим захтевима или делу захтева. Поједини аутори сматрају да предлог за допуну пресуде може бити изјављен у истом поднеску у коме је изјављена жалба због непотпуности прводонесене пресуде.⁴⁵⁴ Поступање суда у овом случају је врло специфично. Првостепени суд застаје са достављањем жалбе на пресуду другостепеном

⁴⁵⁰ Видети: чл. 344. ст. 3. ЗПП РС. Видети и: чл. 340. ст. 3. ЗПП РХ, чл. 326. ст. 3. ЗПП СЛ, чл. 329. ст. 3. ЗПП РМ. Овакво решење није заступљено у црногорском праву.

⁴⁵¹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 434.

⁴⁵² Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 478; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 365.

⁴⁵³ Камхи, С. – Грађански судски поступак, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 392.

⁴⁵⁴ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 288.

суду.⁴⁵⁵ Разлог за привремено обустављање парничне делатности налази се у томе да се чека одлука суда о предлогу за допуну пресуде, као и протек рока за жалбу против донесене допунске пресуде. Суд ће у поступку по предлогу за допуну пресуде донети допунску пресуду и тако одлучити о захтеву или делу захтева о коме је пропустио да одлучи. Кад одлука буде донесена, мора се сачекати рок од 15 дана у коме странка на донету допунску пресуду може изјавити жалбу.

Уколико против одлуке о допуни пресуде странка изјави жалбу, суд поступа на законом предвиђен начин. У тој ситуацији, суд жалбу против допунске пресуде заједно са жалбом против првобитно донете пресуде доставља другостепеном суду.⁴⁵⁶

У хрватском законодавству су у овом случају прописана другачија правила. Одредбама ЗПП РХ, прописан је специфичан однос између предлога за допуну пресуде и жалбе против пресуде. Могућна је ситуација да је уз предлог за допуну пресуде изјављена и жалба против пресуде, као редовни правни лек против одлуке која је донета а којом није одлучено о свим захтевима односно делу захтева истакнутог у тужби. Поступање првостепеног суда у овом случају може бити двојако. Тај суд може доставити препис списа са жалбом другостепеном суду и наставити поступак поводом предлога за доношење допунске пресуде. Суд, такође, може застати са достављањем жалбе другостепеном суду док не буде донета одлука о предлогу за допуну пресуде и док не протекне рок за жалбу против те одлуке, па ако против одлуке о допуни пресуде буде изјављена жалба, ту жалбу, заједно са жалбом против прводонете пресуде достави другостепеном суду.⁴⁵⁷

Поред ових правила која су прописана законом и којима је уређен специфичан однос између предлога за допуну пресуде и жалбе на пресуду, законодавац прописује и фикције у погледу жалбе и предлога за допуну пресуде.

Уколико се пресуда коју је донео првостепени суд побија жалбом само због тога што суд није својом одлуком, пресудом, одлучио о свим захтевима или делу захтева који су били предмет парнице, жалба ће се сматрати предлогом странке да се донесе допунска пресуда. Жалба изјављена а заснована на овом разлогу представљаће, уствари, предлог за доношење допунске пресуде, о захтеву или делу захтева о коме је првостепени суд пропустио да одлучи.⁴⁵⁸ У овој ситуацији долази до конверзије.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ Видети: Пресуду Вишег привредног суда Србије, Пж. 2481/74. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 362. Видети и: чл. 327. ст. 1. ЗПП СЈ, чл. 272. ст. 1. ЗПП БД, чл. 194. ст. 1. ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ, чл. 350. ст. 1. ЗПП ЦГ, чл. 330. ст. 1. ЗПП РМ.

⁴⁵⁶ Видети: чл. 345. ст. 2. ЗПП РС. Идентично решење је предвиђено и у правним системима бивших југословенских република.

⁴⁵⁷ Видети: чл. 341. ст. 1. ЗПП РХ.

⁴⁵⁸ Идентично решење садржано је и у одредбама из чл. 341. ст. 2. ЗПП РХ, чл. 327. ст. 3. ЗПП СЈ, чл. 272. ст. 3. ЗПП БД, чл. 194. ст. 3. ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ, чл. 350. ст. 3. ЗПП ЦГ и чл. 330. ст. 3. ЗПП РМ.

⁴⁵⁹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 434.

У литератури сам наишао на супротно мишљење у погледу оваквог односа између жалбе против пресуде и захтева за доношење допунске пресуде. Поједини аутори сматрају⁴⁶⁰ да предлог за допуну пресуде не би требао да има утицај на пресуду која је претходно донесена, као да ни супротан утицај није могућан. Сматра се да пресуда коју је суд донео, пропутивши да одлучи о делу тужбеног захтева или неком од њих, представља делимичну пресуду која има самосталну процесну судбину. Сматрајући да самим тим, нема правих и суштинских разлога за повезивање предлога за допуну пресуде и жалбе против пресуде, исти аутори сматрају да је тежња законодавца била да уређењем односа између ова два института на овај начин оствари начело економичности и предупреди техничке проблеме.⁴⁶¹

Овакав став се, чини се, не може прихватити, јер првобитна пресуда коју је суд донео не одлучивши о делу захтева или неком од захтева није делимична пресуда. Делимична пресуда је она пресуда коју суд доноси уколико је за одлучивање сазрео неки од истакнутих захтева или део захтева и то кад су испуњени законом предвиђени услови за њено доношење. С друге стране, пресуда поводом које се тражи допуна је пресуда којом суд није одлучио о делу захтева или свим захтевима који су били истакнути, што је последица пропуста суда. Допунска пресуда уствари представља последицу отклањања пропуста суда да одлучи о свим захтевима или делу захтева.⁴⁶²

Допунска пресуда представља самосталну пресуду.⁴⁶³ То значи да незадовољна странка ову пресуду може побијати свим допуштеним правним средствима која су предвиђена одредбама ЗПП РС.⁴⁶⁴

Иако су првобитно донета пресуда и допунска пресуда донета на захтев странке да суд одлучи о делу захтева или захтеву о коме није одлучио, коначне и делимичне у односу на целину захтева, оне нису у узајамном односу.⁴⁶⁵ И једну и другу карактерише сасвим самостална правна судбина.

Допунску пресуду, сматра се⁴⁶⁶ суд може донети и у инстанционом поступку, такође на иницијативу странака а не по службеној дужности. Суд то чини уколико одлука донета по правном леку представља пропуст суда да одлучи о свим захтевима који су у њему били истакнути.⁴⁶⁷

⁴⁶⁰ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 478.

⁴⁶¹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 478.

⁴⁶² Георгијевски, С. – Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 348.

⁴⁶³ Камхи, С. – Грађански судски поступак, Сарајево, Веселин Маслеша, 1961, стр. 392; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 279; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 242.

⁴⁶⁴ И према бугарском праву, допунска пресуда је самостална у погледу побијања правним лековима (Видети: чл. 193. ст. 2. ГПК).

⁴⁶⁵ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 365.

⁴⁶⁶ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 280; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 242.

⁴⁶⁷ Видети: Решење Окружног суда у Ваљевоу, Гж. 1139/03 од 29. 12. 2003, Избор судске праксе, бр. 5/2006, стр. 63 – 64.

I. ПРЕСУДЕ НА ОСНОВУ КОНТРАДИКТОРНИХ ЗАХТЕВА СТРАНАКА И ЈЕДНОСТРАНЕ ПРЕСУДЕ

Према процесном понашању странака, тужиоца и туженог, суд доноси пресуду. Донета пресуда може бити последица процесног понашања једне од странака или обе странке у поступку. Уколико пресуда буде однета на основу одрицања од тужбеног захтева, на основу признања тужбеног захтева, на основу признања чињеница у одговору на тужбу или због пропуштања странке да одговори на тужбу у одређеном року, пресуда ће бити једнострана јер представља последицу процесног понашања једне странке у поступку. Уколико суд доноси пресуду одлучујући о захтевима странака, међусобно супротним, онда је пресуда она донета на основу контрадикторних захтева странака.⁴⁶⁸

I. ПРЕСУДЕ НА ОСНОВУ КОНТРАДИКТОРНИХ ЗАХТЕВА СТРАНАКА

Пресуде на основу контрадикторних захтева странака су пресуде које суд доноси на основу резултата расправе о захтевима странака који су истакнути у току поступка. Право је и тужиоца и туженог, као парничних странака, да у току поступка истичу захтеве за пресуду и на тај начин од суда захтевају пружање правне заштите. Тужилац, подижући тужбу истиче свој захтев за пресуду. С друге стране, тужени има могућност да се од тужбе, коју је тужилац подигао, брани. Он ће то учинити тако што ће се упустити у парницу и истаћи свој захтев за пресуду. Захтев туженог ће, уствари, бити захтев за одбијање захтева тужиоца формулисаног у тужби. У овој ситуацији постоје два захтева, захтев тужиоца и туженог који су контрадикторни, међусобно супротни и искључиви. Свака од странака истиче свој захтев и захтева од суда да исти усвоји. Супротност између захтева тужиоца и туженог може бити

⁴⁶⁸ У аустријском праву, такође, постоји подела на једностране пресуде и пресуде на основу контрадикторних захтева странака. Основ за ову класификацију пресуда је учешће странака у прикупљању процесног материјала. Тако се сматра да пресуда донета на основу контрадикторних захтева странака представља основни тип пресуде. Ове пресуде се доносе на основу супротних ставова, тврдњи и тражења странака и обе странке учествују у прикупљању процесног материјала који ће бити подлога за доношење одлуке суда. С друге стране су једностране пресуде. Тачније, у литератури се истиче да странка у поступку може признати тужбени захтев парничног противника и да се у том случају може донети пресуда на основу признања, или пресуда на основу одрицања, када се тужилац одриче од свог тужбеног захтева. Једнострану пресуду представља и пресуда због изостанка (Детаљно: Fasching, H. – Lehrbuch des osterreichischen Zivilprozessrechts, Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990, стр. 698). У немачком праву, врши се класификација пресуда која се заснива на расправи која је вођена и чији је пресуда резултат. Тако се разликују пресуде на основу контрадикторних захтева странака и пресуде због изостанка (неодазивања судском позиву). Критеријум је, значи, учешће странака у поступку, тако да у поступку учествују или обе странке или само једна парнична странка (Видети: Lent, F. – Jauerling, O. – Zivilprozessrecht, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, Munchen und Berlin, 1963, стр. 168).

двојака. Супротност између захтева се може заснивати на супротности у погледу чињеница или у супротности у погледу права. Могућна је и ситуација кад су захтеви међусобно супротни и у погледу чињеница и у погледу права.⁴⁶⁹

Странке расправљају о захтевима које су истакле и који су контрадикторни. С једне стране, странке расправљајући покушавају да код суда створе слику да је њихов захтев основан, док је с друге стране, на суду да конструише базу одлуке која ће бити резултат расправе спроведене по контрадикторним захтевима странака.

У литератури, поједини аутори пресуде донете на основу контрадикторних захтева странака означавају термином "контрадикторне" пресуде. Овакав начин означавања ових пресуда није адекватан, јер контрадикторност указује на супротност, која у овом случају, постоји у погледу захтева тужиоца и туженог. Контрадикторном пресудом би могла да се назове пресуда у којој је диспозитив пресуде у супротности са образложењем.⁴⁷⁰

2. ЈЕДНОСТРАНЕ ПРЕСУДЕ

1) ПРЕСУДА ЗБОГ ПРОПУШТАЊА

Једна од новина⁴⁷¹ коју доноси нови ЗПП РС у погледу пресуда је увођење још једне врсте пресуда у наш процесни систем. Правилима овог процесног закона предвиђена је пресуда због пропуштања. Ова пресуда није сасвим непозната у нашем процесном систему. Ова врста пресуде била је предвиђена правилима Законика из 1929. године.

А) Пресуда због пропуштања у праву Краљевине Југославије

Законик о судском поступку у грађанским парницама (грађански парнични поступак) за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године предвиђао је пресуду због пропуштања.

⁴⁶⁹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Прва свеска, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 460.

⁴⁷⁰ Супротност диспозитива пресуде њеном образложењу, само је један од разлога за немогућност испитивања пресуде. Одредбом из чл. 361. ст. 2. т. 12. ЗПП РС је прописано да битна повреда одредаба парничног поступка постоји увек уколико пресуда има недостатака због којих се не може испитати, а нарочито ако је диспозитив пресуде неразумљив, ако противречи сам себи или разлозима пресуде; ако пресуда уопште нема разлога или у њој нису наведени разлози о битним чињеницама, или су ти разлози нејасни или противречни; ако о битним чињеницама постоји противречност између онога што се у разлозима пресуде наводи о садржини исправе, записника о исказима датим у поступку и самих тих исправе или записника или изведеним доказима.

⁴⁷¹ Многобројне новине које је нови ЗПП РС унео у процесни режим већ су дале резултате. Решења новог закона којима се утиче на ефикасност и економичност поступка, те поштовање начела о суђењу у разумном року, довела су до смањења предмета у првостепеним поступцима, што је последица како мањег броја примљених предмета тако и већег броја предмета који су окончани. С друге стране, истиче се и чињеница да је прилив предмета код другостепених судова увећан, што је резултат ефикаснијег завршавања предмета у првостепеној инстанци (Детаљно: Петровић-Шкоро, В. – Примена Закона о парничном поступку, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2006, стр. 183).

Одредбом из ст. 1. параграфа 494. било је предвиђено да уколико туженик не преда на време одговор на тужбу, тужилац може предложити да се о главној ствари донесе пресуда због пропуштања. Ову пресуду је суд доносио уколико су била испуњена два основна услова. Први се односио на то да туженик није на време одговорио на тужбу, а други да је тужилац предложио доношење ове пресуде. Свему овоме је, свакако, претходило тзв. прво рочиште које је одређивано за поједине радње странака. Према одредбама овог закона, прво рочиште се одржавало пред председником већа или пред чланом већа коме је председник то наложио. Странке су се могле поравнати на том рочишту и изјавити разне процесне приговоре (нпр. приговор недопустивости редовног правног пута, приговор ненадлежности суда и друге приговоре). На овом рочишту могле су бити донете пресуда на основу признања, на основу одрицања и пресуда због изостанка, а тужиоцу је могло бити дозвољено и преиначење тужбе.

На одржаном рочишту, и то првом, суд је могао да стекне уверење да о спорној ствари треба заказати рочиште за усмену расправу.⁴⁷² У том случају, суд је наређивао туженику да одговори на тужбу и то у року који му суд одреди. Сам рок за одговор на тужбу није био законом прецизно одређен. Законодавац је само прописивао дужност суда да рок одреди према околностима сваког појединачног случаја, али је, исто тако, прописивао да рок не може бити дужи од четири недеље. Суд је доносио закључак,⁴⁷³ и туженику налагао да одговори на тужбу. Туженик је био дужан да одговори на тужбу у том року. Садржина одговора је била предвиђена законом. Одговор на тужбу је морао да садржи захтев одређене садржине и означење чињеница и доказних средстава у случају да је туженик оспоравао тужбени захтев тужиоца истакнут у тужби.

Неблаговремен одговор на тужбу суд је одбацивао по службеној дужности.⁴⁷⁴ Супротно, проф. Аранђеловић сматра да неблаговремен одговор на тужбу, након протекла рока за његово изјављивање, суд није могао усвојити ни уз пристанак тужиоца већ га је одбијао закључком по службеној дужности.⁴⁷⁵

Даљи поступак био је детерминисан тиме да ли је на првом рочишту, које је било одржано, изнет који од приговора. Било је могућно да на првом рочишту није био изнет ниједан приговор. У том случају ситуација је била једноставна јер је тужилац могао да предложи да се донесе пресуда због пропуштања о главној ствари. Председник већа, као судија појединац одлучивао је о доношењу ове пресуде, без одређивања и одржавања расправе и пресуду је доносио у року од осам дана (чл. 494. Законика из 1929. г).

⁴⁷² Тако: Аранђеловић, Д. – Грађанско процесно право Краљевине Југославије, књ. 2, Штампарија Јовановић, Београд, 1933, стр. 182.

⁴⁷³ Закључак је био судска одлука у оним случајевима кад суд није одлучивао пресудом а могао је по садржини бити решење, налог или наредба (чл. 521. Законика из 1929. г).

⁴⁷⁴ Горшић, Ф. – Коментар грађанског парничног поступка, II, Геца Кон, Београд, 1933, стр. 242; Најман, Г. - Коментар грађанског парничног поступка, Штампарија Планета, Београд, 1935, стр. 1093.

⁴⁷⁵ Тако: Аранђеловић, Грађанско процесно право Краљевине Југославије, књ. 2, Штампарија Јовановић, Београд, 1933, стр. 182.

Ситуација је била другачија уколико је туженик на првом рочишту истакао приговоре. Туженик је могао истаћи приговор да је недопуштен редован правни пут, да суд није надлежан, да парница већ тече или да је ствар правноснажно пресуђена. Тада су могле бити разликоване две ситуације. Прва би била кад је било наређено одвојено расправљање о истакнутим приговорима а друга кад није била одређена одвојена расправа о приговорима који су били истакнути на првом рочишту. У првој ситуацији, тужилац је имао само једну могућност. Он је могао да предложи да суд донесе пресуду због пропуштања само уколико су приговори били одбијени. Приговори су могли бити одбијени само на рочишту на коме се о њима расправљало, те је тужилац могао предложити доношење ове пресуде само на том рочишту. Беспредметно је говорити о ситуацији кад је на овом рочишту усвојен неки од приговора. У том случају суд је закључком одбацивао тужбу, а предлог за доношење пресуде због пропуштања губио је свој значај. Било је могуће да је суд усвојио приговор ненадлежности суда, па је тужилац предложио да се тужба упуту суду који је он означио. Одредбама из чл. 357. Законика из 1929. г. било је предвиђено да суд тужиочев предлог за упућивање другом суду треба да усвоји осим ако сматра да је и тај суд очигледно ненадлежан. Упућивање тужбе надлежном суду није доводило до прекида тока парнице, јер су сви списи и записници били достављани надлежном суду који је по њима надаље извиђао и одлучивао.

Ситуација је била сасвим другачија кад није била одређивана одвојена расправа о истакнутим приговорима. Тужилац није могао да предложи доношење пресуде због пропуштања. Он је то могао да учини само на рочишту које је било заказано након одбијања приговора, па би суд, уколико одбије приговоре, донео пресуду због пропуштања на тужиочев предлог.⁴⁷⁶ Законом је прецизно било одређено да се чињенични усмени наводи туженог нису узимали у обзир приликом доношења пресуде због пропуштања (чл. 494. ст. 3. Законика из 1929. г). Његови наводи који се тичу главне ствари, а односе се на изношење чињеница као и оспоравње чињеница које је тужилац изнео, нису били од битне важности јер је тужени пропустио да благовремено одговори на тужбу и исте на тај начин истакне.

Тужиочев изостанак са овог рочишта, чије одржавање је он иницирао, доводило је до мировања поступка. С друге стране, изостанак туженог са овог рочишта није имао за последицу мировање поступка јер је суд могао извиђати и одлучивати о приговорима и донети пресуду због пропуштања уколико би они били одбијени.⁴⁷⁷ Тужени, с друге стране, није могао да предложи доношење пресуде због пропуштања нити да захтева одлагање расправе о главној ствари.

⁴⁷⁶ Најман, Г. - Коментар грађанског парничног поступка, Штампариија Планета, Београд, 1935, стр. 1095; Аранђеловић, Д. - Грађанско процесно право Краљевине Југославије, књ. 2, Штампариија Јовановић, Београд, 1933, стр. 183; Горшић, Ф. - Коментар грађанског парничног поступка, II, Геца Кон, Београд, 1933, стр. 243.

⁴⁷⁷ Најман, Г. - Коментар грађанског парничног поступка, Штампариија Планета, Београд, 1935, стр. 1095.

Б) Услови за доношење пресуде због пропуштања и поступак њеног доношења

Пресуда због пропуштања, по својој правној природи, представља једнострану пресуду јер је последица понашања једне странке у поступку. Законодавац је прописао услове који морају бити испуњени да би суд донео ову врсту пресуде, прописао правила за ситуације кад ова пресуда неће бити донета, кад се одлаже њено доношење као и правила у погледу њеног побијања правним средствима. Пресуда због пропуштања је предвиђена и у појединим правним системима балканских држава.⁴⁷⁸

Пресуда због пропуштања којом се усваја тужбени захтев ако тужени не поднесе одговор на тужбу у одређеном року, биће донета ако су испуњени и други услови за њено доношење. Тако ће суд донети ову пресуду уколико је туженом уредно достављена тужба; ако је тужени поучен о последицама пропуштања да одговори на тужбу; ако чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са чињеницама које су општепознате; ако је тужени пропустио да одговори на тужбу; ако основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби; уколико не постоје општепознате околности из којих произлази да су туженог спречили оправдани разлози да одговори на тужбу и ако се ради о захтевима странака којима се може располагати.⁴⁷⁹

У правним системима бивших југословенских република услови који морају бити испуњени да би суд донео ову пресуду су идентични онима који су предвиђени нашим правом, са извесним разликама.

У хрватском законодавству,⁴⁸⁰ услови за доношење ове пресуде су таксативно одређени као у нашем праву.⁴⁸¹

У односу на правила која су у погледу ове пресуде предвиђена одредбама ЗПП РС, црногорско право не предвиђа као услов за доношење ове пресуде да не постоје општепознате околности из којих произлази да су туженог спречили оправдани разлози да одговори на тужбу. Такође, питање недопуштених диспозиција странака у ЗПП ЦГ је формулисано као таксативно наведен услов за доношење ове пресуде. Одредбама нашег права, посебан став члана закона је посвећен овом питању и констатовано је да пресуда због пропуштања неће бити донета иако су услови испуњени а суд утврди да се ради о захтевима којима странке не

⁴⁷⁸ Ова пресуда је у хрватском законодавству означена термином “пресуда због оглухе”, док је у македонском праву означена термином “пресуда због неподношења одговора на тужбу”.

⁴⁷⁹ Видети: чл. 338. ст. 1. т. 1 – 4. ЗПП РС.

⁴⁸⁰ У литератури има мишљења да пресуда због оглухе представља уствари пресуду коју суд изриче против туженог а заснива је на чињеници да је тужени признао чињеничне наводе тужиоца на којима заснива тужбени захтев. Сматра се да суд полази од апсолутне пресумције да је тужени тиме што није поднео одговор на тужбу уствари признао чињенице на којима је тужбени захтев заснован. Тако: Трива, С. – Дика, М. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 604.

⁴⁸¹ Видети: чл. 331б. ст. 1. т. 1 – 4. ЗПП РХ. Детаљно: Трива, С. – Дика, М. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 605 – 607.

могу располагати. Одредбама ЗПП ЦГ није посебно наглашено да тужени треба да буде поучен о последицама у случају да не одговори на тужбу у законском року.

Да би суд донео пресуду због пропуштања, према одредби из чл. 182. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, тужбени захтев мора бити основан јер је прописано да суд неће донети ову пресуду уколико је тужбени захтев очигледно неоснован. Законодавац прописује да је захтев очигледно неоснован уколико је очигледно противан чињеницама наведеним у тужби и ако су чињенице на којима се заснива тужбени захтев у очигледној супротности са доказима које је сам тужилац предложио или са чињеницама које су општепознате.⁴⁸² У овим случајевима суд неће донети пресуду због пропуштања, већ ће донети пресуду којом се одбија тужбени захтев. Пресуду због пропуштања којом се усваја тужбени захтев суд неће донети и онда кад утврди да се ради о захтеву или делу захтева који је супротан принудним прописима и којим странке не могу располагати.⁴⁸³ Тако је прописано одредбом из чл. 182. ст. 4. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

У македонском праву, суд у парничном поступку може донети и пресуду због неподношења одговора на тужбу. Уколико тужени не поднесе одговор на тужбу у одређеном року, суд доноси пресуду којом усваја тужбени захтев уколико су испуњени и следећи услови: да су туженом уредно достављени тужба и позив за давање одговора на тужбу; да основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби; да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је тужилац поднео или са општепознатим чињеницама и да не постоје општепознате околности из којих произлази да је тужени био оправдано спречен да поднесе одговор на тужбу.⁴⁸⁴

У словеначком праву, пресуду због пропуштања суд доноси кад тужени у року који је законом прописан не одговори на тужбу. Суд доноси пресуду којом усваја тужбени захтев, ако нема одговора на тужбу а испуњени су услови предвиђени одредбом из чл 318. ст. 1. ЗПП СЛ, и то: ако је туженом уредно достављена тужба на одговор; ако се не ради о захтеву којим странке не могу слободно располагати, у складу са одредбом из чл. 3. ст. 3. ЗПП СЛ; ако основаност тужбеног захтева произлази из чињеница које су наведене у тужби; ако чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са општепознатим чињеницама.

Компарацијом правила у погледу ове пресуде са правилима којима је ова пресуда регулисана у нашем праву, долазимо до закључка да су услови за њено доношење исти с тим да су различито технички редиговани.

Први и основни услов који мора бити испуњен, према правилима нашег права, да би суд донео пресуду због пропуштања је да је туженом уредно достављена тужба. Достављању тужбе

⁴⁸² Видети: чл. 182. ст. 2. т. 1 – 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

⁴⁸³ О пресуди због пропуштања, видети и: Момчиловић, Р. – О условима за доношење пресуде због пропуштања у парничном поступку Републике Српске, Годишњак ПФ у Бањој Луци, бр. XXIX, 2005, стр. 143 – 149.

⁴⁸⁴ Видети: чл. 319. ст. 1. т. 1 – 4. ЗПП РМ.

туженом претходи претходно испитивање тужбе. Овом судском парничном радњом се испитује допуштеност тужбе да би суд могао да поступа по њој у процесу пружања правне заштите. Уколико суд утврди да је тужба формално уредна, да нема процесних сметњи а самим тим и да је тужба допуштена, суд отвара поступак у правној ствари, тужбу узима у поступак и одлуком наређује достављање тужбе туженом.⁴⁸⁵

Уредно достављање тужбе туженом основни је услов за доношење пресуде због пропуштања. Овом судском парничном радњом се постиже упознавање адресата са садржином тужбе и пружа му се могућност да се од тужбе брани. Још један од услова за доношење пресуде због пропуштања који мора бити испуњен а непосредно је у вези са првим, наведеним условом, је да је тужени поучен о последицама пропуштања да на тужбу одговори у законом прописаном року.

Суд мора туженог поучити, што је у складу са начелом поучавања неуке странке, да мора одговорити на тужбу у одређеном року и да му укаже на последице пропуштања предузимања ове страначке парничне радње. Овде се ради о концентрацији поступка и увођењу преклузије. Улога суда је у овом случају превентивна јер суд упозорава туженог на последице пропуштања.

Кад је у питању уредно достављање, могућно је одлагање доношења пресуде због пропуштања.⁴⁸⁶ То ће се догодити кад суд оцени да је потребно извршити проверу која се тиче уредног достављања. То ће бити у случају да нема доказа да је туженом уредно достављена тужба а не постоји сумња да му је она упућена.⁴⁸⁷ Тада суд одређује рокове у којима треба извршити извиђања у погледу уредног достављања. Тако суд одређује рок који не може бити дужи од 30 дана за достављање у земљи, односно дужи од рока потребног за достављање у смислу чл. 130. ст. 2. ЗПП РС. Овом одредбом није одређен рок у коме се достављање мора извршити, тако да се код одлагања доношења пресуде због пропуштања, услед потребе за утврђивањем да ли је тужба уредно достављена, има узети одређен разуман рок за испитивање уредности достављања писмена, у овом случају тужбе, држављанима РС у иностранству. Суд извиђа да ли је тужба туженом уредно достављена. Од резултата извиђања зависи да ли ће суд донети пресуду због пропуштања. Уколико суд утврди да је тужба туженом уредно достављена, суд ће након одлагања, донети пресуду због пропуштања.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 352. О достављању тужбе туженом, процесно правним и материјалноправним дејствима достављања, детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Правни факултет, Ниш, 2007, стр. 364 - 365.

⁴⁸⁶ Одредбама ЗПП ЦГ и ЗПП СЛ је општено прописано да ће доношење ове пресуде бити одложено уколико је потребно да се о околностима поводом услова за доношење пресуде због пропуштања прибаве претходна обавештења.

⁴⁸⁷ Видети: чл. 338. ст. 5. ЗПП РС.

⁴⁸⁸ Видети: чл. 338. ст. 5. ЗПП РС. Према одредбама ЗПП РХ и ЗПП РМ рок не може бити дужи од 30 дана за достављање у земљи, односно дужи од шест месеци за достављање у иностранству (Видети: чл. 331б. ст. 5. ЗПП РХ и чл. 319. ст. 5. ЗПП РМ).

Следећи услов који мора бити испуњен да би суд донео пресуду због пропуштања је да је тужени пропустио да одговори на тужбу у року. Услов за доношење ове пресуде огледа се у пропуштању туженог да предузме ову парничну радњу и тиме се од тужбе брани. Карактер ове парничне радње туженог је одредбама ЗПП РС битно измењен. Промене у погледу одговора на тужбу последица су и знатних измена које се тичу припремања главне расправе. Одређени циљеви, као што су убрзање поступка, поштовање и остварење начела о суђењу у разумном року, као и поштовање процесне дисциплине, инспирисали су законодавца да промени концепт припремног поступка.⁴⁸⁹ Припремни поступак је према одредбама ЗПП РС обавезна етапа у поступку, у којој би требало да се изврши потпуно прикупљање процесног материјала.⁴⁹⁰ Припремно рочиште је, такође, постало обавезно.

Ситуација је идентична и кад је у питању писмени одговор на тужбу јер је и он постао обавезан. Према одредбама ранијих законских текстова тужени је имао право али не и дужност да одговори на тужбу. Такође, тужени је могао да изнесе свој одговор на тужбу на припремном рочишту.⁴⁹¹ Према одредбама новог ЗПП РС тужени је дужан да у року од 30 дана од дана пријема тужбе поднесе суду одговор на тужбу. Овакво регулисање одговора на тужбу свакако иде у прилог доминацији начела писмености у парничном поступку, кроз које се и остварује концентрација поступка.

Одговор на тужбу представља парничну радњу туженог. Овом радњом тужени се изјашњава о тужби и захтеву за пресуду који је тужилац истакао и формулисао у тужби. Тужени може у одговору на тужбу да се од тужбе брани или да се од тужбе не брани.

Садржина одговора на тужбу је законом прецизно одређена. Тужени је дужан да у одговору на тужбу истакне процесне приговоре, као и да се изјасни да ли признаје или оспорава тужбени захтев. У случају да тужени оспорава тужбени захтев, у одговору на тужбу морају бити означене чињенице на којима тужени заснива своје наводе и докази којима се те чињенице утврђују.⁴⁹² Прописано је, такође, да одговор на тужбу треба да садржи све податке које мора имати и сваки други поднесак.⁴⁹³

Уколико тужени реши да се од тужбе не брани, он може да призна тужиочев тужбени захтев. Уколико се од тужбе брани, тужени може да оспори тужбени захтев. Његовим изјавама опредељена је и садржина одговора на тужбу. Тужени је, како закон налаже, дужан да у одговору на тужбу истакне процесне приговоре и да се изјасни да ли признаје или оспорава

⁴⁸⁹ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 46.

⁴⁹⁰ Станковић, Г. – Ново парнично процесно право Републике Србије, Право, теорија, пракса, бр. 2 -3/ 2005, стр. 15; Станковић, Г. – Предговор за Закон о парничном поступку Републике Србије, у: Станковић, Г. – Рајовић, В. - Закони о парничном и извршном поступку, Службени лист, Београд, 2005, стр. 39.

⁴⁹¹ Видети: чл. 287. ст. 1. ЗПП из 1976.

⁴⁹² Видети: чл. 284. ст. 2. ЗПП РС.

⁴⁹³ Видети: чл. 284. ст. 1. ЗПП РС у вези са чл. 100. ЗПП РС.

истакнути тужбени захтев.⁴⁹⁴ Такође, тужени може у одговору на тужбу оспорити тужбени захтев али признати чињенице на којима се захтев заснива. Закон у одредби из чл. 284. ст. 2. ЗПП РС предвиђа да уколико тужени оспорава захтев, у одговору на тужбу мора означити и чињенице на којима заснива своје наводе и доказе којима се те чињенице утврђују.

Поступање суда ће, у зависности од садржине одговора на тужбу, бити различито. Уколико тужени призна тужбени захтев, суд ће ако су испуњени сви законом предвиђени услови, донети пресуду на основу признања. Кад тужени призна чињенице, а оспори тужбени захтев, суд ће, ако утврди да је неспорно стање ствари међу странкама, донети пресуду без одржавања расправе, под условом да су испуњени и остали услови предвиђени законом.

Могућна је и ситуација да је тужени одговорио на тужбу али да садржина одговора на тужбу не одговара когентним нормама и да суд не може поступати по одговору. Одговор на тужбу може да има недостатке у садржини, јер нису поштована правила о минималној садржини поднеска који садржи одговор на тужбу. Недостаци могу бити формалне или садржинске природе. У том случају, пошто суд није у могућности да по одговору на тужбу поступа, важи фикција да тужени није поднео одговор на тужбу.⁴⁹⁵ Тада ће суд, сматрајући да је тужени пропустио да одговори на тужбу, донети пресуду због пропуштања, уколико су испуњени и остали законом предвиђени услови. То ће бити санкција због повреде законских когентних правила.

Следећи услов за доношење пресуде због пропуштања, који мора бити испуњен, је да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са поднетим доказима или општепознатим чињеницама. Сам тужилац формулишући захтев за пресуду у тужби, наводи и чињенице на којима заснива свој захтев. Самим тим, тужилац износи одређено стање ствари суду, којим оправдава истицање свог захтева за пресуду и исти образлаже.⁴⁹⁶ Осим изношења релевантних чињеница, тужилац је дужан да у тужби означи и доказна средства, којима би, евентуално, биле утврђиване изнете чињенице.⁴⁹⁷ Тужилац појединачно за сваку од чињеница нуди доказна средства у циљу утврђивања истинитости чињеница. Услов за доношење пресуде због пропуштања је и да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је сам тужилац предложио. Иако суд не утврђује стање ствари и не изводи доказе, суд мора да утврди супротност наведених чињеница са доказима, што ће учинити у поступку претходног испитивања тужбе, кад се упознаје са садржином исправа које су уз

⁴⁹⁴ Видети: чл. 284. ст. 1. ЗПП РС.

⁴⁹⁵ Видети: чл. 285. ЗПП РС. О одговору на тужбу, видети: Петрушић, Н. - Последице пропуштања рокова у новом парничном процесном праву Републике Србије, ЗР ПФ у Ниш, ХЛИВ/2004, стр. 139 – 140.

⁴⁹⁶ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 320.

⁴⁹⁷ Видети: чл. 187. ст. 1. ЗПП РС; Решење Окружног суда у Чачку, Гж. 104/06 од 25. 01. 2006, Избор судске праксе, бр. 7 – 8/2006, стр. 71.

тужбу поднете суду.⁴⁹⁸ Ако суд утврди да супротност постоји, неће бити испуњени услови за доношење пресуде због пропуштања.

Законодавац предвиђа да наведене чињенице не смеју бити у супротности са чињеницама које су општепознате. Општепознатим чињеницама се сматрају оне чињенице у чију истинитост нема потребе сумњати, с обзиром на то да су познате ширем кругу људи на једном географском подручју. Оне су ноторне ако су познате у време и месту где се суди конкретни спор а један од чланова већа их познаје или је за њих сазнао у ранијем раду и сећају их се судије.⁴⁹⁹ Општепознате чињенице нису предмет доказивања и суд их по службеној дужности узима у подлогу одлуке.

Одређена ноторна чињеница нема карактеристике истинитости те је могућан доказ о противном. Истинитост неке општепознате чињенице може бити и последица заблуде појединих лица као и већег броја људи, па се сматра да постојање односно непостојање неке општепознате чињенице може бити предмет доказивања као што се може доказивати да једна чињеница уопште није ноторна.

Уколико суд утврди да су чињенице које је тужилац навео у тужби у супротности са општепознатим чињеницама, он неће донети пресуду због пропуштања.

Услов који, такође, мора бити испуњен да би суд могао да донесе пресуду због пропуштања је и да основаност тужбеног захтева произлази из чињеница које су у тужби наведене.⁵⁰⁰ Тужилац у тужби означава чињенице на којима заснива свој тужбени захтев. Управо из тих чињеница треба да произлази основаност тужбеног захтева да би суд донео пресуду због пропуштања. Суд утврђује основаност тужбеног захтева из понуђених чињеница и зависно од резултата утврђивања може двојако поступити. Уколико суд утврди да је тужбени захтев основан и да његова основаност произлази из чињеница које су у тужби наведене, суд ће, уколико су испуњени и други законом предвиђени услови, донети пресуду због пропуштања, којом се тужбени захтев усваја. Уколико утврди да основаност тужбеног захтева не произлази из чињеница наведених у тужби, суд ће донети пресуду којом се тужбени захтев одбија.

Међутим, пре доношења пресуде ове садржине, суд ће пружити могућност тужиоцу да преиначи тужбу. Ако из чињеница које је тужилац навео у тужби не произлази основаност тужбеног захтева, суд ће заказати припремно рочиште. На том рочишту тужилац може да преиначи тужбу. Уколико тужилац то не учини, суд ће донети пресуду којом се тужбени захтев

⁴⁹⁸ У том смислу: Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 274.

⁴⁹⁹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 398.

⁵⁰⁰ Видети: Решење Окружног суда у Београду, Гж. бр. 10867/05 од 28. 06. 2006, Билтен судске праксе Окружног суда у Београду, бр. 73/2006, стр. 135 – 136; Решење Окружног суда у Чачку, Гж. 1537/05 од 16. 02. 2005, Избор судске праксе, бр. 1/2007, стр. 61.

одбија.⁵⁰¹ Могућно је и да тужилац преиначи тужбу. Тада је потребно да буду испуњени одређени услови да би преиначење тужбе било допуштено. Тужени мора пристати на преиначење тужбе због тога што је до преиначења тужбе дошло након достављања тужбе туженом. Уколико тужени није присутан на рочишту, а тужилац преиначи тужбу, суд доставља туженом тужбу која је преиначена. Суд туженом налаже да одговори на преиначену тужбу и заказује ново рочиште на које позива парничне странке.

Чини се да је потребно, на овом месту, одредити и саму правну природу пресуде којом се тужбени захтев одбија јер његова основаност не произлази из чињеница наведених у тужби.⁵⁰² Сматрам да ова пресуда не представља пресуду због пропуштања. Иако суд ову пресуду доноси у околностима које су сличне онима у којима се доноси пресуда због пропуштања, она ипак то није. Овакав закључак произлази из одредбе закона којом је прописано да суд доноси пресуду којом усваја тужбени захтев (пресуду због пропуштања) ако су испуњени одређени услови. Дакле, пресудом због пропуштања се тужбени захтев усваја. Кад се, затим, говори о одбијању тужбеног захтева услед његове неоснованости јер не произлази из чињеница наведених у тужби, законодавац једноставно говори о пресуди којом се тужбени захтев одбија. Законодавац није прецизно одредио да ће суд донети пресуду због пропуштања којом се тужбени захтев одбија, већ само пресуду којом се тужбени захтев одбија. Сам закон не говори о пресуди због пропуштања у овом случају. Тако се може закључити да се ради о коначној пресуди којом суд одлучује о тужбеном захтеву и исти одбија. Оваква пресуда је последица чињенице да тужилац није тужбу преиначио на припремном рочишту и да основаност тужбеног захтева не произлази из чињеница наведених у тужби.

Овај услов предвиђен за доношење пресуде због пропуштања је материјалноправне природе. У литератури се сматра да постојање овог услова не утиче на допуштеност суђења, већ само на могућност доношења пресуде одређене садржине – у овом случају, пресуде којом се тужбени захтев усваја.⁵⁰³ Суд ће свакако донети пресуду, само што ће у случају кад основаност тужбеног захтева не произлази из чињеница наведених у тужби а тужба није

⁵⁰¹ Видети: чл. 338. ст. 3. ЗПП РС. О томе и: Милутиновић, Љ. – Тужба и одговор на тужбу, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2006, стр. 242. Идентично решење је прописано одредбом из чл. 331б. ст. 4. ЗПП РХ и чл. 319. ст. 4. ЗПП РМ. Према одредби из чл. 318. ст. 3. ЗПП СЛ суд може одбити тужбени захтев у ситуацији кад из чињеница наведених у тужби не произлази основаност тужбеног захтева, али није предвиђено, као у нашем праву, да суд заказује у овом случају припремно рочиште и да тужба на том рочишту може бити преиначена.

⁵⁰² Питање правне природе пресуде којом се тужбени захтев одбија било је актуелно и у време важења ранијих законских текстова којима је била предвиђена пресуда због изостанка. Био је предвиђен идентичан услов за доношење пресуде због изостанка. Основаност тужбеног захтева морала је да произлази из чињеница из тужбе. Уколико то није био случај, суд је, ако тужба није била преиначена, доносио пресуду којом је тужбени захтев одбијао. Сматра се да је и ова пресуда пресуда због изостанка (Омановић, С. – Драфт новог Закона о парничном поступку Федерације Босне и Херцеговине, Магистрат, Сарајево, 2003, стр. 119) док су други аутори сматрали да она то није била (Рачић, Р. – Пресуда због пропуштања, ПЖ 12/2004, стр. 176; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 273).

⁵⁰³ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Загреб, 1972, стр. 512; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 489.

преиначена, донети одлуку којом се тужбени захтев одбија. Суд примењује материјално право и по својој оцени доноси пресуду одређене садржине. Зависно од тога да ли основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби или не, суд доноси пресуду због пропуштања којом се захтев усваја или коначну пресуду којом одбија тужбени захтев тужиоца.⁵⁰⁴

Следећи услов који мора бити испуњен да би суд могао да донесе пресуду због пропуштања је да не постоје општепознате околности из којих произлази да је процесно понашање туженог оправдано. Уколико постоје општепознате околности које указују да су туженог спречили оправдани разлози да одговори на тужбу, суд неће моћи да донесе пресуду због пропуштања.⁵⁰⁵ Произлази да неоправдани разлози треба да буду узрок процесног понашања туженог и његовог пропуштања да одговори на тужбу. У супротном, нема услова за доношење ове пресуде јер ће тужени пропуштање да одговори на тужбу оправдати разлозима који произлазе из општепознатих околности.⁵⁰⁶ Постојање оваквих околности, свакако, оправдава пропуштање туженог да на тужбу одговори.

Законом је предвиђено да ова пресуда, без обзира на испуњеност услова, неће бити донета уколико суд утврди да је реч о захтевима којима странке не могу слободно располагати.⁵⁰⁷ То су захтеви странака који су у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала. Уколико суд утврди да је недозвољено диспонирање захтевима странака, суд неће донети ову пресуду. Ово правило, предвиђено одредбама ЗПП РС,⁵⁰⁸ регулисано је и одредбама других закона којима је доношење ове пресуде изричито забрањено. Тако нпр. ПЗ РС забрањује доношење ове пресуде у брачним, матернитетским и патернитетским парницама, парницама за заштиту права детета и парницама за вршење односно лишење родитељског права.⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ У литератури се, поводом овог законског услова за доношење пресуде због пропуштања, говори о конклюдентности тужбе па се сматра да тужба мора да буде конклюдентна тј. да према материјалном праву тужбени захтев проистиче из чињеница наведених у тужби (Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 273; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 237 – 238). Чини се да тужба не може бити конклюдентна. Конклюдентне изјаве воље су карактеристичне за облигационо право. Тужба не представља конклюдентну изјаву воље, већ диспозитивну парничну радњу.

⁵⁰⁵ Видети: чл. 338. ст. 1. т. 4. ЗПП РС.

⁵⁰⁶ Као типичан пример општепознатих околности које могу оправдати туженог за пропуштање да одговори на тужбу су елементарне непогоде (поплаве, земљотрес), евакуација становништва услед агресије на одређену територију, епидемије заразних болести и смештај становништва у карантин.

⁵⁰⁷ Видети: чл. 338. ст. 2. ЗПП РС у вези са чл. 3. ст. 3. ЗПП РС. О томе и: Мандић, Ј. – Пресуда због пропуштања, Јубиларни Зборник радова, ПФ Приштина, Косовска Митровица, 2006, стр. 83.

⁵⁰⁸ Према ЗПП РХ, суд и поред тога што су испуњени услови за доношење пресуде због пропуштања, ову пресуду неће донети уколико нађе да се ради о захтеву којим странке не могу располагати. Ако се ради о захтевима супротним јавном поретку, правилима морала и принудним прописима, а суд сматра да је потребно претходно прибавити обавештења поводом њих, он може и одложити доношење пресуде због пропуштања. Видети: чл. 331б. ст. 3. ЗПП РХ. Идентично решење садржи и ЗПП РМ у одредби из чл. 319. ст. 3. ЗПП РМ.

⁵⁰⁹ Видети: чл. 224. ст. 1. ПЗ РС, чл. 258. ст. 1. ПЗ РС и чл. 271. ст. 1. ПЗ РС.

Сви напред наведени услови морају бити испуњени да би суд донео пресуду због пропуштања.⁵¹⁰ Законодавац предвиђа кумулативно испуњење ових услова. Уколико суд утврди да су услови испуњени, он доноси пресуду којом усваја тужбени захтев – пресуду због пропуштања.⁵¹¹ Суд ову врсту пресуде доноси по службеној дужности⁵¹² и без одржавања расправе.⁵¹³

Дужност суда да ову пресуду донесе по службеној дужности не елиминише могућност да тужилац предложи суду њено доношење. Тужилац може да предложи суду да донесе пресуду због пропуштања у ситуацији кад је суд пропустио да ову пресуду донесе по службеној дужности. У том случају, суд ће, уколико су испуњени законом предвиђени услови, накнадно донети ову пресуду.

Пресуду због пропуштања на предлог тужиоца суд неће донети у свим ситуацијама. Тако суд ову пресуду неће донети уколико се ради о захтевима којима странке не могу располагати. Ова одлука суда, којом се одбија предлог тужиоца да се донесе пресуда због пропуштања не подлеже побијању путем посебне жалбе.⁵¹⁴

Пресуду због пропуштања може донети судија појединац, а такође и председник већа.

Суд може одложити доношење ове пресуде уколико треба да утврди да се ради о недопуштеним диспозицијама странака као и ради провере уредног достављања. Законодавац прописује да суд може пресуду због пропуштања донети и без изјашњења странака.⁵¹⁵ Резултати извршених провера биће додатни услов за доношење пресуде због пропуштања и суд ову пресуду може донети без изјашњења странака кад сматра да за то нема потребе и да су испуњени услови за њено доношење.⁵¹⁶

Одређене специфичности, сматра се,⁵¹⁷ односе се и на образложење пресуде због пропуштања. Образложење ове пресуде састоји се од изнетих разлога који се тичу испуњености законом предвиђених претпоставки за доношење ове врсте пресуде.

⁵¹⁰ Видети: Решење Округног суда у Чачку, Гж. 1628/05 од 28. 12. 2005, Избор судске праксе, бр. 10/2006.

⁵¹¹ Видети: Решење Вишег трговинског суда, Пж. 13565/05 од 22. 02. 2006, Избор судске праксе бр. 5/2007, стр. 60 – 61.

⁵¹² Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 54.

⁵¹³ Видети: Решење Округног суда у Новом Саду, Гж. 1475/06 од 20. 04. 2006, ПТП бр. 5 – 6/2007, стр. 68 – 69. Свакако, ова пресуда је сасвим различита од пресуде без одржавања расправе која је предвиђена правилима ЗПП РС. Основни услов за доношење пресуде због пропуштања је да је тужени пропустио да одговори на тужбу, док се пресуда без одржавања расправе доноси пошто је тужени у одговору на тужбу признао чињеничне наводе тужиоца. Заједничка карактеристика обе пресуде је једино што суд обе, уз испуњење законом предвиђених услова, доноси без одржавања расправе.

⁵¹⁴ Видети: чл. 338. ст. 6. ЗПП РС; Решење Вишег трговинског суда, Пж. 8127/05 од 21. 10. 205, ПТП бр. 5 – 6/2006, стр.76. Видети и: чл. 331б. ст. 6. ЗПП РХ и чл. 319. ст. 6. ЗПП РМ.

⁵¹⁵ Видети: чл. 338. ст. 7. ЗПП РС.

⁵¹⁶ Идентично решење садржано је у одредби из чл. 331б. ст. 7. ЗПП РХ и чл. 319. ст. 7. ЗПП РМ.

⁵¹⁷ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 54.

б) Побијање пресуде због пропуштања

Основни редовни правни лек предвиђен правилима ЗПП је жалба која представља ограничен правни лек јер жалилац не може да је изјави из свих законом предвиђених разлога. Пресуда због пропуштања се не може побијати због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања.⁵¹⁸ То је последица чињенице да суд приликом доношења ове пресуде није утврђивао чињенично стање, које није било оспорено.

У одредби из чл. 361. ст. 2. т. 6. ЗПП РС предвиђено је да постоји битна повреда одредаба парничног поступка уколико је суд противно одредбама ЗПП донео пресуду због пропуштања. Битна повреда одредаба парничног поступка постоји и кад је суд противно одредбама закона засновао своју одлуку на недозвољеним располагањима странака или је незаконитим поступањем, а нарочито пропуштањем достављања, онемогућио странку да расправља пред судом.⁵¹⁹ И остале битне повреде одредаба парничног поступка могу бити разлог за изјављивање жалбе против пресуде због пропуштања.

Жалилац може пресуду због пропуштања побијати и због погрешне примене материјалног права, уколико је суд погрешно применио норму материјалног права или уопште није применио такву норму у конкретном случају у коме је требало да је примени. Већ је речено да приликом доношења пресуде због пропуштања суд утврђује да ли основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби. Само тужилац пружа процесни материјал суду и чињеничну подлогу одлуке чине само оне чињенице које је тужилац изнео а тужени их није оспорио. У том случају, суд примењује материјално право и одлучује о томе да ли је тужиочев захтев основан и да ли тужиоцу припада правна последица коју је предложио. Суд у оваквој примени материјалног права може и да погрешно протумачи и примени неку другу норму. У том случају жалилац има право да побија пресуду због пропуштања жалбом због погрешне примене материјалног права јер је суд погрешно и оценио да основаност тужбеног захтева произлази из чињеница и доказа наведених у тужби.⁵²⁰ Суд би у инстанционом поступку одлучивао о жалби и укинуо ову незакониту пресуду.

Има мишљења⁵²¹ да би требало дозволити побијање пресуде због пропуштања и због мана воље. Аутор који се залаже за овакво схватање, констатује да су мане воље разлог за побијање пресуде на основу признања и пресуде на основу одрицања и да овај разлог треба да буде и разлог за побијање пресуде због пропуштања. Такође, сматра се да низ преварних радњи трећег

⁵¹⁸ Видети: чл. 360. ст. 2. ЗПП РС.

⁵¹⁹ Видети: чл. 361. ст. 2. т. 5 - 6. ЗПП РС.

⁵²⁰ Рачић, Р. – Пресуда због пропуштања, ПЖ бр. 12/2004, стр. 177.

⁵²¹ Бодирога, Н. – Пресуда због пропуштања, ПЖ бр. 12/2005, стр. 121 – 122.

лица и тужиоца могу бити разлог што је тужени пропустио да одговори на тужбу и изазвао доношење пресуде због пропуштања.

Оваквом схватању се, чини се, може приговорити. Најпре, треба констатовати да се пресуда на основу одрицања и пресуда на основу признања доносе на основу изричите и изјављене воље туженог, када признаје тужбени захтев, и тужиоца кад се од истог одриче. С друге стране, код пропуштања да се одговори на тужбу нема изјављене воље туженог. Он је, у овом случају, пропустио да одговори на тужбу. Признање тужбеног захтева и одрицање од тужбеног захтева могу бити резултат преваре, принуде или заблуде. Поставља се питање да ли то може бити и случај са пропуштањем да се на тужбу одговори. Сматрам да не, посебно због тога што је тужени поучен о последицама пропуштања. Туженом се уредно доставља тужба на одговор и он је поучен о последицама пропуштања.

С друге стране, само пропуштање може бити оправдано, па тужени може изјавити предлог за враћање у пређашње стање. Не значи ли то, да би, несавесни тужени, ако би протекли рокови за враћање у пређашње стање, посезали за овим правним средством поводом мана воље, управо са циљем да одуговлаче поступак. Пресуда због пропуштања је мера процесне дисциплине и њен задатак је поштовање начела суђења у разумном року и санкционисање пасивног понашања туженог у поступку, као и санкција за туженог који је предао одговор на тужбу који је имао недостатке.

Пресуда због пропуштања се може побијати и предлогом за враћање у пређашње стање. Враћање у пређашње стање⁵²² као процесни институт служи отклањању штетних последица пропуштања које је учињено из оправданих разлога. Овај процесни институт странка може да употреби само уколико се пропуштена радња не може накнадно предузети, с циљем да се странци омогући предузимање пропуштене радње и осујети успех противника странке заснован управо на пропуштању странке.

Новине које ЗПП РС доноси у регулисању враћања у пређашње стање одраз су поштовања начела процесне економије и начела ефикасности парничног поступка, која су конкретизована и кроз правила о другим институтима парничног процесног права.⁵²³

Како би законодавац осујетио злоупотребу процесних овлашћења од стране странака, тачно су законом предвиђени услови под којима је допуштено враћање у пређашње стање. Тако морају бити испуњени одређени услови да би странка могла да затражи враћање у пређашње стање. То су: пропуштање рочишта или рока за предузимање радње у поступку;

⁵²² Нови ЗПП РС пласира термин “враћање у пређашње стање” у односу на раније законске текстове у којима је овај институт парничног процесног права био означавао термином “повраћај у пређашње стање” (чл. 117 – 122. ЗПП из 1976).

⁵²³ Станковић, Г. – Предговор за Закон о парничном поступку, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 16 – 17.

губитак права на предузимање пропуштене радње у даљем поступку;⁵²⁴ постојање оправданог разлога који је узрок пропуштања; постојање могућности да се тражи враћање у пређашње стање – да је оно допуштено и законом могућно; предлог странке да јој се дозволи враћање у пређашње стање и накнадно предузимање радње и да је враћање у пређашње стање затражено благовремено.⁵²⁵

Код пресуде због пропуштања тужени захтева враћање у пређашње стање јер је пропустио да одговори на тужбу у законом предвиђеном року, што је проузроковало доношење пресуде због пропуштања уколико су били испуњени и остали законом предвиђени услови за њено доношење. Тужени, уствари, захтева да се поступак врати у стадијум пре пропуштања радње и да се укине пресуда због пропуштања. Да би до ових последица дошло, морају бити кумулативно испуњени сви услови које закон предвиђа.

Први услов је испуњен пропуштањем туженог да одговори на тужбу у року од 30 дана од дана достављања тужбе са поуком о последицама пропуштања. Ову радњу тужени не би могао да предузме у каснијем току поступка што значи да је наступила преклузија, чиме је и други услов испуњен. Тужени, такође, мора оправдати разлог пропуштања, и доказати да је оправдан разлог који је изазвао пропуштање.⁵²⁶

Законом су предвиђени рокови у којима тужени може поднети предлог за враћање у пређашње стање. Рокови су у односу на ранији ЗПП из 1976. знатно краћи. Предвиђени су и даље, субјективни и објективни рок за изјављивање предлога за враћање у пређашње стање. Тужени може поднети предлог који садржи процесни захтев и покренути адхезиони поступак у субјективном року који износи осам дана.⁵²⁷ Овај рок се рачуна од дана кад је престао разлог који је проузроковао пропуштање а уколико је странка тек касније сазнала за пропуштање, рок се рачуна од дана кад је за то сазнала. Објективни рок за изјављивање предлога за враћање у пређашње стање износи 60 дана и после протекла тог рока од дана пропуштања, није могућно тражити враћање у пређашње стање.⁵²⁸ Скраћење рокова за подношење предлога за враћање у

⁵²⁴ У литератури се сматра да могућност предузимања радње и накнадно, доводи до губитка важности за пропуштање, и без обзира на то што би дејство радње било и мањег ефекта (Тако: Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 199).

⁵²⁵ Видети: чл. 111 – 112. ЗПП РС. О условима и: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 293 – 294; Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Загреб, 1972, стр. 305 – 308; Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 271; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2005, стр. 141; Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 200 – 201; Чизмовић, М. - Ђуричин, Б. – Грађанско процесно право, Културно просветна заједница, Подгорица, 1997, стр. 200 - 201.

⁵²⁶ У литератури процесног права оправданим разлогом се сматра постојање непредвиђеног или неотклоњивог догађаја који је спречио предузимање одређене радње (Тако: Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 171).

⁵²⁷ Видети: чл. 112. ст. 2. ЗПП РС. Према одредбама ЗПП из 1976. г, субјективни рок је износио 15 дана.

⁵²⁸ Видети: чл. 112. ст. 3. ЗПП РС. Према одредбама ЗПП из 1976. г, објективни рок је износио 3 месеца. О томе и: Мандић, Љ. – Пресуда због пропуштања, Јубиларни Зборник радова, ПФ у Приштини, Косовска Митровица, 2006, стр. 85.

пређашње стање у литератури се оправдава потребом за окончањем овог адхезионог поступка у разумном року, као и потребом за спречавањем непотребног одуговлачења поступка.⁵²⁹

Предлог за враћање у пређашње стање се подноси суду код кога је требало извршити пропуштenu радњу.

Предлог за враћање у пређашње стање, као правни лек, има одређене карактеристике. Он је редован,⁵³⁰ ремонстративан, суспензиван, ограничен и преклузиван правни лек. Његова ограниченост огледа се у погледу објекта побијања, разлога за изјављивање те круга лица овлашћених за његово изјављивање. Њега може изјавити само тужени који је пропустио да одговори на тужбу, само уколико је из оправданих разлога пропустио да то учини а може се побијати само одлука која је резултат пропуштања туженог да одговори на тужбу. Овај правни лек је суспензиван јер одлаже правноснажност одлуке а преклузиван је јер се мора изјавити у прецизно законом одређеним роковима.

О предлогу за враћање у пређашње стање одлучује суд код кога је требало предузети пропуштenu радњу. Суд може предлог за враћање у пређашње стање одбацити, одбити или усвојити. Суд ће решењем одбацити предлог за враћање у пређашње стање уколико је неблагоприятан или недозвољен. Предлог ће суд одбацити и ако је неуредан што ће се догодити у случају да странка није уз предлог поднела нити предложила одговарајуће доказе а сам предлог није заснован на општепознатим чињеницама.⁵³¹

О самом предлогу се, по правилу, одлучује без расправе.⁵³² Но, уколико је суд оценио да је ради правилног утврђивања чињеница потребно да се изведу докази, он ће заказати рочиште.⁵³³ Без рочишта ће се редовно одлучивати кад тужени оправдане разлоге доказује исправама или кад се ради о општепознатим чињеницама. Одбацивање предлога за враћање у пређашње стање могућно је и у ситуацији кад је сам предлагач пропустио рочиште одређено поводом предлога за враћање у пређашње стање.

Интерес брзине поступка је, сматра се у литератури,⁵³⁴ да се разлози пропуштања не испитују, али се и истиче да начело правичности налаже потребу да се странци која је

⁵²⁹ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 39.

⁵³⁰ Предлог за враћање у пређашње стање може бити ванредан правни лек, уколико је пресуда, донета након пропуштања, постала правноснажна. Детаљно о предлогу за враћање у пређашње стање као ванредном правном леку, видети: Мандић, Љ. – Рачић, Р. – Правни лекови у ванпарничном поступку, Ниш, 2002, стр. 245 – 271.

⁵³¹ Видети: чл. 115. ст. 2. ЗПП РС.

⁵³² Подношење предлога за враћање у пређашње стање не утиче на ток парнице. Суд може одлучити да застане са поступком док траје поступак по предлогу и до правноснажности решења донетог поводом предлога.

⁵³³ Видети: чл. 115. ст. 4. ЗПП РС

⁵³⁴ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 99; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Сарајево, Правни факултет, 1986, стр. 393.

пропустила да изврши одређену радњу допусти и омогући да затражи отклањање штетних последица.

Код одбијања предлога за враћање у пређашње стање, ситуација је сасвим јасна. Уколико суд утврди да је предлог неоснован, он ће га и одбити. Ако тужени није доказао оправданост разлога за пропуштање да одговори на тужбу, суд ће одбити предлог за враћање у пређашње стање.

С друге стране, уколико суд утврди да је предлог основан, он усваја предлог и омогућава туженом враћање у пређашње стање. Овом одлуком се укидају одлуке које су донете као последица пропуштања,⁵³⁵ у овом случају пресуда због пропуштања, и све остале последице пропуштања. Суд враћа поступак у пређашње стање и туженом у овој ситуацији омогућава да одговори на тужбу и да се од тужбе брани.

Уколико суд усвоји предлог за враћање у пређашње стање, против такве одлуке суда није дозвољена жалба. Жалба ће бити дозвољена, изузетно, уколико је усвојен неблагоприятан или недозвољен предлог за враћање у пређашње стање.⁵³⁶

Кад је у питању побијање пресуде због пропуштања, у правним системима појединих балканских земаља ситуација је специфична.

Ова се пресуда, према одредбама ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, не може побијати жалбом, која је на листи редовних правних лекова.⁵³⁷ Заинтересованој странци на располагању стоји само предлог за враћање у пређашње стање, којим ову пресуду донету у парничном поступку може побијати.⁵³⁸ У овом случају, тужени се може послужити предлогом за враћање у пређашње стање. Тужени, такође, може изјавити жалбу у случају да је предлог за враћање у пређашње стање одбијен. Суд може одбити предлог странке за враћање у пређашње стање уколико је оценио да није постојао оправдан разлог за пропуштање одговора на тужбу. У том случају, странка против које је донесена пресуда због пропуштања може изјавити жалбу због одбијања предлога за враћање у пређашње стање.⁵³⁹

Предлог за враћање у пређашње стање је могућно изјавити под одређеним условима. Уколико странка пропусти рочиште или рок за предузимање неке радње у поступку а то буде разлог да губи право на предузимање те радње у каснијем току поступка, суд може тој странци, на њен предлог, допустити да накнадно обави ту радњу. Суд ће то учинити ако оцени да је до

⁵³⁵ У овом случају, пресуда коју је суд укинуо усвајајући предлог за враћање у пређашње стање, представља пресуду без дејства. Укинута пресуда фактички постоји али не изазива било каква правна дејства.

⁵³⁶ Видети: чл. 116. ЗПП РС.

⁵³⁷ Има мишљења да је овакво законодавно решење у супротности са Уставом Републике Српске, као и да изјављивање предлога за враћање у пређашње стање само из одређених процесних разлога туженом не обезбеђује заштиту права и законитости (Тако: Рачић, Р. – Пресуда због пропуштања, ПЖ бр. 12/2004, стр. 179). Може се рећи и да је ово решење у супротности са чл. 13. Европске конвенције и да је њиме повређено право на делотворан правни лек, на који има право свако коме су повређена права и слободе предвиђене Конвенцијом.

⁵³⁸ О томе и: Чизмић, Ј. – Поврат у пријашње стање, ПЖ бр. 13/2007, стр. 577.

⁵³⁹ Тако: Рачић, Р. – Пресуда због пропуштања, ПЖ бр. 12/2004, стр. 181.

пропуштања дошло услед оправданих разлога који се нису могли предвидети ни избећи.⁵⁴⁰ У овом случају, тужени би морао да докаже да је пропустио да преда писмени одговор на тужбу у законском року, услед разлога који су били оправдани, и уз то, да није постојала могућност да их предвиди и избегне. Наравно, суд би приликом одлучивања о предлогу за враћање у пређашње стање оцењивао да ли је аргументација туженог довољна и адекватна.

Да би тужени успео у својој намери, изјављивањем предлога за враћање у пређашње стање, он мора благовремено изјавити ово правно средство. Законом су тачно одређени рокови у којима се предлог мора изјавити. Тако се предлог подноси у року од осам дана, рачунајући од дана кад је престао разлог који је проузроковао пропуштање. Уколико је странка тек касније сазнала за пропуштање, онда рок почиње да тече од дана кад је странка за то сазнала.⁵⁴¹ Овде се ради о субјективном року. Објективни рок за изјављивање предлога за враћање у пређашње стање је одређен, тако да је предвиђено да се враћање у пређашње стање не може захтевати након протекла рока од 60 дана од дана пропуштања.⁵⁴²

Изјављивање предлога у овим, законом прописаним роковима, сам предлог карактерише као благовремен и то, свакако, има последице по пресуду због пропуштања. Предлог за враћање у пређашње стање, уколико је благовремен, спречава наступање правноснажности пресуде због пропуштања, што је предвиђено одредбом из чл. 183. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ. Законом је, такође, предвиђено ко ће сносити трошкове уколико предлог за враћање у пређашње стање не буде усвојен. Тако је одређено да ће, у том случају, тужени подмирити све оправдане трошкове поступка који су настали до тренутка доношења пресуде због пропуштања.⁵⁴³

Пресуда због ослухе, предвиђена правилима ЗПП РХ, може се побијати путем два правна лека: жалбом и предлогом за враћање у пређашње стање. Жалба у овом случају представља ограничен правни лек јер се не може изјавити због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања. Како не постоји ремонстративан правни лек којим ова пресуда може бити побијана и како нема могућности да првостепени суд одлучује о жалби туженог на донету пресуду због ослухе, сматра се да је неопходно допустити враћање у пређашње стање због пропуштања рока за одговор на тужбу.⁵⁴⁴ Субјективни рок за изјављивање предлога за враћање у пређашње стање је 15 дана од дана престанка разлога који је проузроковао пропуштање, а ако је странка касније сазнала за пропуштање, од дана кад је за то сазнала. Након протекла рока од три месеца од дана пропуштања, не може се тражити враћање у пређашње стање.

в) Пресуда због пропуштања и остале једностране пресуде

⁵⁴⁰ Видети: чл. 328. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

⁵⁴¹ Видети: чл. 329. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

⁵⁴² Видети: чл. 329. ст. 3. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

⁵⁴³ Видети: чл. 183. ст. 3. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ.

⁵⁴⁴ Видети: Чизмић, Ј. – Поврат у пријашње стање, ПЖ бр. 13/2007, стр. 577.

Пресуда због пропуштања се може, по својој правној природи, сврстати у ред једностраних пресуда које се доносе на захтев једне странке и као последица процесног понашања странака.

У литератури има мишљења да је новим правилима ЗПП РС “уведена тзв. пресуда због пропуштања (чл. 338) која се не поклапа у свему са пресудом на основу признања”.⁵⁴⁵ Произлази закључак да аутор који износи ово схватање сматра да је пресуда због пропуштања најсличнија пресуди на основу признања. Чини се да изнето схватање није исправно и да се ове две врсте једностраних пресуда у многобројним елементима међусобно разликују.

Сматрам да аутор који заступа ово мишљење, чини се, пресуду због изостанка, која је била предвиђена ранији законским текстовима поистовећује са новоуведеном пресудом због пропуштања. Ни ова компарација и поистовећење нису исправни, о чему ће касније бити речи. У време важења ранијих законских текстова којима су били регулисани институти парничне судске процедуре, суд је, уколико су били испуњени одређени услови, могао да донесе пресуду због изостанка. Један од законом предвиђених услова био је да тужени није претходно оспорио тужбени захтев поднеском а изостао је са припремног рочишта до његовог закључења или првог рочишта за главну расправу. Тзв. принцип афирмативне литисконтестације у погледу услова за доношење ове пресуде, прихватају одређени аутори у теорији. Проф. Цуља сматра да пресуда због изостанка уствари представља сурогат за пресуду на основу признања јер се сматра да тужени признаје тужбени захтев.⁵⁴⁶ Тачније, тужени није оспорио тужбени захтев и његово понашање суд може оценити као признање тужбеног захтева. У литератури има мишљења да тужени својим пасивним понашањем уствари признаје истинитост чињеничних навода тужиоца.⁵⁴⁷ Стога се чини да аутор сматра да тужени није одговорио на тужбу и да се његово такво процесно понашање може окарактерисати као признање тужбеног захтева, те да се, на тај начин, и изводе сличности између пресуде на основу пропуштања и пресуде на основу признања.

Основна разлика између ове две врсте пресуда се огледа у процесном понашању туженог које је сасвим различито. Код пресуде због пропуштања тужени пропушта да одговори на тужбу у законом предвиђеном року иако је био поучен да га могу погодити последице пропуштања. Као последица његовог пропуштања, уз испуњење и других законом предвиђених услова, доноси се пресуда због пропуштања, као мера процесне дисциплине због несавесног коришћења процесних овлашћења, али и због повреде законских когентних правила у случају да је одговорио на тужбу али да се по одговору не може поступати. Сматрам да у овом случају није могућно прихватити принцип афирмативне литисконтестације јер тужени није признао

⁵⁴⁵ Палачковић, Д. – Нова решења Закона о парничном поступку, www.prof.materijali/sudska praksa.

⁵⁴⁶ Цуља, С. - Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 457.

⁵⁴⁷ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Загреб, 1972, стр. 511.

чињенице нити тужбени захтев, јер једноставно није одговорио на тужбу. Такође, могућно је да је одговорио на тужбу али да одговор има недостатке па се сматра да тужени није одговорио на тужбу. С обзиром на то да ће суд утврђивати да ли основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби, ова пресуда, којом се усваја тужбени захтев резултат је примене материјалног права и једна врста санкције за несавесно понашање туженог.

С друге стране, кад је у питању пресуда на основу признања, она је последица страначке парничне радње туженог – признања тужбеног захтева. Тужени својом изјавом воље признаје тужбени захтев као основан и испуњен је један од услова за доношење ове пресуде. Недвосмислена, изричита, јасна, неусловљена и неорочена изјава воље туженог је повод за доношење ове пресуде. Тужени предузимањем ове радње омогућује суду да, уз испуњење осталих законских услова, донесе пресуду на основу признања. Ова изјава воље туженог је опозива, што значи да суд ову одлуку неће донети уколико тужени признање тужбеног захтева опозове до доношења пресуде, и то без пристанка тужиоца.

Следећа, битна разлика између пресуде због пропуштања и пресуде на основу признања односи се на тренутак њиховог доношења. Пресуда због пропуштања може бити донета само у припремном поступку. Ова пресуда се доноси, по правилу, без одржавања расправе. Изузетак је ситуација кад је суд пропустио да донесе ову пресуду па тужилац предложи њено доношење. Чим прође законом предвиђени рок за подношење писменог одговора на тужбу, суд ће уколико су испуњени законски услови а тужени није одговорио на тужбу, донети пресуду због пропуштања. Суд може, изузетно, заказати припремно рочиште уколико основаност тужбеног захтева не произлази из чињеница наведених у тужби, те омогућити тужиоцу да преиначи тужбу. Уколико то учини, суд ће усвојити тужбени захтев, у супротном, суд ће тужбени захтев одбити.

Код пресуде на основу признања, ситуација је другачија. Суд ову пресуду, уколико су испуњени законом предвиђени услови, може донети и у припремном поступку и у току главне расправе. Овакав закључак се намеће из могућности туженог да призна тужбени захтев све до закључења главне расправе. То значи да тужени може признати тужбени захтев у одговору на тужбу, те ће пресуда бити донета у припремном поступку, али то може учинити и на рочишту за главну расправу кад ће пресуда и бити донета.

Ове две врсте пресуда разликују се и у погледу њиховог побијања правним лековима. Пресуда због пропуштања се може побијати жалбом која је у овом случају ограничен правни лек јер се може изјавити због битних повреда одредаба парничног поступка и погрешне примене материјалног права. Она се не може побијати због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања јер суд код ове пресуде не утврђује чињенично стање јер оно није било оспорено, већ само утврђује да ли чињенични наводи тужиоца одређују тужбени захтев и омогућавају утврђивање његове основаности. Суд примењује правила материјалног права приликом доношења ове пресуде. Пресуда због пропуштања може се побијати и предлогом за

враћање у пређашње стање, који, уколико буде усвојен, изазива укидање пресуде и враћање парнице у стадијум као да радња пропуштања није ни била учињена.

Код пресуде на основу признања, жалба је такође, ограничен правни лек и она се жалбом може побијати само због битних повреда одредаба парничног поступка. Она се не може побијати због погрешне примене материјалног права и због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања. Тачније, пре доношења ове пресуде суд није утврђивао чињенично стање. Суд је на основу признања тужбеног захтева од стране туженог донео пресуду оне садржине коју је тужилац тражио.

Пресуда на основу признања се може побијати и уколико је изјава о признању дата у заблуди, под утицајем преваре или принуде. Пресуда због пропуштања се из овог разлога не може побијати.

Иако различите, ове пресуде су у одређеним аспектима сличне. Основна сличност је што тужилац у оба случаја не мора да тражи доношење ових пресуда. Пресуду због пропуштања суд доноси по службеној дужности, изузетно на предлог тужиоца. Суд је дужан да је донесе, наравно, уколико су испуњени сви законом предвиђени услови. Ово је правило, а као изузетак, могућно је да суд пропусти да ову одлуку донесе по службеној дужности и тада тужилац може суду предложити њено доношење. Пресуду на основу признања суд, такође, доноси по службеној дужности. Предлог тужиоца за доношење ове пресуде није предвиђен као услов за њено доношење јер самим признањем тужбеног захтева од стране туженог нема више спора ни интереса на страни тужиоца за даљим парницењем.⁵⁴⁸

Следећа сличност међу овим пресудама односи се на ситуације кад суд неће донети ове пресуде. Тако, суд неће донети ни пресуду на основу признања ни пресуду због пропуштања иако су испуњени законом предвиђени услови за њихово доношење уколико утврди да се ради о захтевима којима странке не могу располагати тј. о захтевима који су у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала.⁵⁴⁹ Суд поступа на тај начин јер се ради о недозвољеним страначким радњама којима се крше когентне норме или желе остварити недопуштени циљеви.

Сличност се односи и на могућност одлагања доношења ових пресуда јер се доношење сваке појединачно може одложити уколико је потребно да се о недозвољеним располагањима странака претходно прибаве обавештења. Код пресуде на основу пропуштања одлагање је могућно кад треба утврдити да ли је достављање уредно извршено.

У литератури има мишљења да је пресуда због пропуштања само замена за пресуду због изостанка, јер је њихова садржина идентична.⁵⁵⁰ Овом схватању се, такође, може приговорити. Сматрам да је схватање неисправно јер ове две врсте пресуда представљају две сасвим

⁵⁴⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 436.

⁵⁴⁹ Видети: чл. 336. ст. 2. ЗПП РС и чл. 338. ст. 2. ЗПП РС.

⁵⁵⁰ Бодирога, Н. – Пресуда због пропуштања, ПЖ 12/2005, стр. 108.

различите врсте судских одлука са аспекта услова потребних за њихово доношење и поступка њиховог доношења. Ове две врсте пресуда се разликују јер је промењен систем концентрације поступка и уведен систем појачаних преклузија, што је изазвано правно-политичким разлозима.

Код пресуде због изостанка, која је била предвиђена ранијим законским текстовима, да би суд исту донео, морали су да буду испуњени законом предвиђени услови. Основни услов је био да тужени није дошао на припремно рочиште до његовог закључења или на прво рочиште за главну расправу ако припремно рочиште није одржано, или да је дошао на ова рочишта али се није упустио у расправљање или се удаљио са рочишта а није оспорио тужбени захтев. Тада је суд доносио пресуду којом је усвајан тужбени захтев. Код пресуде због пропуштања услов за њено доношење је пропуштање туженог да у одређеном року поднесе писмени одговор на тужбу. Чини се да су правила о основном услову који мора бити испуњен ригиднија код пресуде због пропуштања јер суд кажњава туженог који није одговорио на тужбу иако је био поучен о последицама пропуштања. Овде се ради о преклузији. Код пресуде због изостанка, оспоравање тужбеног захтева односно његово непостојање био је услов за доношење ове пресуде с тим што тужени није морао да оспори тужбени захтев само у одговору на тужбу. Како одговор на тужбу није био обавезна парнична радња тужени је могао да оспори тужбени захтев на рочиштима. Оспоравање би изостало тек ако тужени није оспорио тужбени захтев у одговору на тужбу а није дошао на припремно рочиште или на прво рочиште за главну расправу или је дошао али се није упустио у расправљање или се удаљио са рочишта а није оспорио тужбени захтев. Основна разлика између ових пресуда је у том основном услову који мора бити испуњен да би оне биле и донете.

Следеће разлике између ових пресуда огледају се у различитости услова који морају бити испуњени да би оне биле донете. Прва разлика је у томе што је код пресуде због изостанка тужени морао да буде уредно позван, при чему му је достављана тужба, док код пресуде због пропуштања тужба туженом мора да буде уредно достављена са поуком о последицама пропуштања.

Такође, пресуда због изостанка је била доношена само уколико је тужилац предлагао њено доношење, док тужиочев предлог није неопходан за доношење пресуде због пропуштања нити је законом предвиђен јер суд ову пресуду доноси по службеној дужности, а на предлог тужиоца, изузетно, уколико је суд пропустио то да учини. Остали услови за доношење ових пресуда као и правила поступка приликом њиховог доношења и одлагања доношења ових пресуда су врло слична.

Сличност у погледу ових пресуда огледа се и у могућности њиховог побијања. И једна и друга могу бити побијане жалбом осим због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања. Кад је у питању предлог за враћање у пређашње стање, он је предвиђен код обе врсте пресуда.

У теорији процесног права⁵⁵¹ има и мишљења да пресуда због изостанка и није представљала казну за туженог и његову пасивност у поступку већ да је била последица диспонирања туженог на врло специфичан начин.

С друге стране, сматрам да је пресуда због пропуштања управо санкција за понашање туженог који није одговорио на тужбу али и да представља казну за туженог који је одговорио на тужбу али се сматра да није, јер није поштовао одредбе закона. Таквом одлуком се инсистира на поштовању начела савесног коришћења процесних овлашћења, суђења у разумном року и начела ефикасности. Ова пресуда је санкција за туженог и његово процесно понашање.

На овом месту треба истаћи да је у појединим правним системима и даље предвиђена пресуда због изостанка.⁵⁵² У хрватском праву, у парничном поступку суд може да донесе и пресуду због изостанка. Законом су прецизно прописани услови који морају бити испуњени да би дошло до доношења ове пресуде, а регулисан је и сам поступак доношења ове врсте судске одлуке у парничном поступку. Пресуда због изостанка доноси се на основу процесног понашања туженог, на захтев тужиоца или по службеној дужности. Тужени коме тужба није достављена на одговор, већ му је само достављена заједно са позивом на рочиште, може се различито понашати. Он може да не дође на припремно рочиште до његовог закључења, или на прво рочиште за главну расправу ако припремно рочиште није држано. Тужени може да дође на ова рочишта али неће да се упусти у расправљање или се са њих удаљи. У тим ситуацијама, под условом да тужени није оспорио тужбени захтев, суд на предлог тужиоца или по службеној дужности, доноси пресуду којом усваја тужбени захтев – пресуду због изостанка.⁵⁵³ Суд ће донети ову врсту пресуде уколико су испуњени и одређени услови, и то: ако је тужени уредно позван; ако тужени није поднеском оспорио тужбени захтев; ако основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби; ако чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са чињеницама које су општепознате и ако не постоје општепознате околности из којих произлази да су туженог спречили оправдани разлози да дође на рочиште.⁵⁵⁴

Осим у погледу разлога који морају бити испуњени да би суд донео ову пресуду, нема разлика у нормирању ове пресуде у односу на пресуду због пропуштања. Тако су идентична и применљива правила о томе кад неће бити донета ова пресуда, кад се одлаже њено доношење,

⁵⁵¹ Трива, С. – Грађанско процесно право, I Парнично процесно право, Загреб, 1972, стр. 509.

⁵⁵² Пресуда због изостанка је предвиђена и у аустријском праву. Ова пресуда се доноси када странка не дође на прво рочиште. Прво рочиште могу да пропусте и тужилац и тужени. Тада се сматра да су чињенични наводи странке која се појавила истинити, уколико су поткрепљени доказима. Суд на захтев странке која се појавила на првом рочишту доноси пресуду због изостанка. Ову пресуду може донети председник судског већа или судија појединац који је руководио првим рочиштем (Видети: чл. 397. ст. 2. ЗПОО).

⁵⁵³ Видети: чл. 332. ст. 1. ЗПП РХ.

⁵⁵⁴ Видети: чл. 332. ст. 1. т. 1 – 5. ЗПП РХ.

кад се иста може донети без саслушања странака, тако да се могу применити и код пресуде због изостанка,⁵⁵⁵ те нема потребе за њиховим поновним разматрањем. Ове пресуде су идентично регулисане и у погледу побијања правним лековима јер се могу побијати жалбом и предлогом за враћање у пређашње стање.⁵⁵⁶

И у правном систему Брчко дистрикта БиХ још увек егзистира пресуда због изостанка. Законодавац је извршио измене у погледу ове пресуде законом о изменама и допунама ЗПП БД.⁵⁵⁷ Одредбама закона је предвиђено под којим условима се доноси ова пресуда, кад неће бити донета, кад ће њено доношење бити одложено, као и каква је њена природа поводом изјављивања правних лекова.

Да би суд однео пресуду због изостанка, морају бити испуњени услови који су законом предвиђени. Основни услов за доношење ове пресуде је да тужени није дошао на припремно рочиште до његовог закључења а није оспорио тужбени захтев, или да је дошао на рочиште али неће да се упусти у расправљање или се удаљио са њега а није оспорио тужбени захтев. Уколико је један од ових услова понаособ испуњен, суд ће пресудом због изостанка усвојити тужбени захтев само уколико су испуњени и законом таксативно наведени услови: да је тужени био уредно позван, да је тужилац предложио доношење пресуде због изостанка, да тужени није поднеском оспорио тужбени захтев и да основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби, да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са општепознатим чињеницама и да не постоје општепознате околности из којих произлази да су туженог спречили оправдани разлози да на рочиште дође.⁵⁵⁸

Тужени би могао да оспори тужбени захтев у одговору на тужбу, који се подноси у року који одреди судија, али је законом предвиђено да тај рок не може бити дужи од 15 дана од дана достављања тужбе.⁵⁵⁹ Уколико тужени не одговори на тужбу, судија заказује припремно рочиште и ако су испуњени напред наведени услови, суд доноси пресуду због изостанка.

Постоје ситуације у којима се ова пресуда не доноси као и ситуације у којима се доношење ове пресуде одлаже. Уколико се ради о захтеву којим странке не могу слободно

⁵⁵⁵ Видети: чл. 332. ст. 2 - 7. ЗПП РХ.

⁵⁵⁶ Ове пресуде се могу побијати жалбом због повреда одредаба парничног поступка и погрешне примене материјалног права. Кад је у питању предлог за враћање у пређашње стање, у литератури има мишљења да су судови у погледу побијања пресуде због изостанка предлогом за враћање у пређашње стање били врло толерантни и да су дозвољавали враћање у пређашње стање и кад није била утврђивана оправданост и основаност предлога за враћање у пређашње стање. Проф. Чизмић сматра да ће се са истом праксом наставити и кад је у питању пресуда због ослухе и да је решење за овакву ситуацију увођење новог правног средства против ове две врсте пресуда – приговора, који би био ремонстративан и који би довео до немогућности побијања ових пресуда предлогом за враћање у пређашње стање (Видети: Чизмић, Ј. – Поврат у пријашње стање, ПЖ бр. 13/2007, стр. 577 – 579).

⁵⁵⁷ Видети: “Службени гласник Брчко дистрикта Босна и Херцеговина” бр. 6/2002. У даљем тексту: ЗИД ЗПП БД.

⁵⁵⁸ Видети: чл. 263. ст. 1. т. 1 – 6. ЗПП БД.

⁵⁵⁹ Видети: чл. 217. ст. 2. ЗПП БД.

располагати а суд то утврди, неће бити донета ова пресуда. Пресуду због изостанка суд неће донети иако су испуњени услови предвиђени законом за њено доношење (чл. 263. ст. 2. ЗПП БД).

Што се одлагања доношења ове пресуде тиче, оно се може одложити у две ситуације. Прва је кад је потребно да се прибаве обавештења у погледу могућности странака да слободно располагају захтевом. Друга ситуација у којој може доћи до одлагања доношења пресуде због изостанка је та кад нема доказа да је тужени уредно позван а несумњиво је да му је позив упућен.⁵⁶⁰ У том случају суд одређује рок у коме треба извидети да ли је тужени уредно позван. Тај рок је различите дужине, с обзиром на то да ли је достављање вршено у земљи или иностранству. Рок за проверу достављања у земљи не може бити дужи од 30 дана а за достављање у иностранству он износи шест месеци. Резултати извиђања у погледу уредног достављања имаће за последицу различито поступање суда. Уколико утврди у законом предвиђеном року да је тужени био уредно позван, суд ће донети пресуду због изостанка. У супротном, суд ову пресуду неће донети.

Како доношење ове пресуде мора да предложи тужилац, може се догодити да суд одбије предлог тужиоца за доношење пресуде због изостанка. Законом је, у одредби из чл. 263. ст. 5. ЗПП БД, предвиђено да је против одлуке суда којом се одбија предлог за доношење пресуде због изостанка, допуштена посебна жалба.

Правилима македонског парничног процесног права је предвиђена пресуда због изостанка (пресуда поради изостанак). Пресуда због изостанка представља пресуду којом се усваја тужбени захтев, уколико тужени није оспорио тужбени захтев у одговору на тужбу, или није дошао на припремно рочиште до његовог закључења или на прво рочиште за главну расправу ако припремно рочиште није држано, или ако је дошао на ова рочишта али не жели да се упусти у расправљање или се удаљи са рочишта а није оспорио тужбени захтев. Поред овог, да кажемо основног услова, да би суд донео ову пресуду морају бити кумулативно испуњени и следећи услови: да је тужени уредно позван, да је тужилац предложио доношење пресуде због изостанка, да тужени није поднеском или у одговору на тужбу оспорио тужбени захтев, да основаност тужбеног захтева произлази из чињеница наведених у тужби, да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са општепознатим чињеницама и да не постоје општепознате околности из којих произлази да су туженог оправдани разлози спречили да дође на рочиште.⁵⁶¹

Сви ови услови морају бити испуњени да би суд донео пресуду због изостанка. У одређеним ситуацијама, без обзира на то што су испуњени услови који су законом предвиђени, суд неће донети ову пресуду. Суд неће донети ову пресуду уколико нађе да се ради о захтевима којима странке не могу слободно располагати. У овом случају, суд може и да одложи

⁵⁶⁰ Видети: чл. 263. ст. 4. ЗПП БД.

⁵⁶¹ Видети: чл. 320. ст. 1. т. 1 – 6. ЗПП РМ.

доношење ове пресуде. Суд ће поступити на тај начин уколико је потребно да се у погледу околности поводом слободног располагања странака претходно прибаве обавештења.⁵⁶²

Још једна од ситуација кад је могућно одложити доношење пресуде због изостанка је она кад нема доказа да је тужени уредно позван а несумњиво је да му је позив упућен. У том случају председник судског већа одређује рок у коме треба утврдити и проверити да ли је тужени уредно позван. Рок има различито трајање кад је у питању достављање у земљи и кад је у питању достављање у иностранству. За утврђивање да ли је тужени уредно позван у земљи, рок не може бити дужи од 30 дана, а кад је у питању достављање у иностранству рок не може бити дужи од шест месеци. Резултат утврђивања и извиђања да ли је тужени уредно позван има пресудну улогу у доношењу пресуде због изостанка. Уколико у року који је одређен буде утврђено да је тужени био уредно позван, суд ће донети пресуду због изостанка.⁵⁶³

Постоје и ситуације кад суд одбија предлог тужиоца да се донесе пресуда због изостанка сам тужбени захтев. Може се догодити да основаност тужбеног захтева не произлази из чињеница наведених у тужби. У том случају, према одредби из чл. 320. ст. 4. ЗПП РМ, суд ће донети пресуду којом се одбија тужбени захтев, али само уколико тужилац није преиначио тужбу на рочишту.

Против одлуке суда којом се одбија предлог тужиоца да се донесе пресуда због изостанка, дозвољена је посебна жалба.⁵⁶⁴

Законодавац предвиђа да суд може пресуду због изостанка донети и без саслушања странака. Суд ће поступити на тај начин у ситуацијама кад је одложено доношење ове пресуде. Тако је прописано у одредби из чл. 320. ст. 7. ЗПП РМ.

2) ПРЕСУДА БЕЗ ОДРЖАВАЊА РАСПРАВЕ

Једна од новина коју је донео нови ЗПП РС односи се на могућност доношења пресуде без одржавања расправе. Ова пресуда коју суд доноси кад мериторно одлучује без одржавања главне расправе не представља потпуно нови институт у процесном праву. Доношење пресуде без одржавања расправе раније је било могућно само у поступку у парницама о привредним споровима, што је представљало одступање у односу на општи парнични поступак.⁵⁶⁵ Могућност доношења ове пресуде проширена је на општи парнични поступак.

⁵⁶² Видети: чл. 320. ст. 3. ЗПП РМ.

⁵⁶³ Видети: чл. 320. ст. 5. ЗПП РМ.

⁵⁶⁴ Видети: чл. 320. ст. 6. ЗПП РМ.

⁵⁶⁵ Поступак у парницама о привредним споровима је посебан парнични поступак у коме се решавају привредни спорови. Специфичност привредних спорова, с једне стране, изискује потребу да их решавају специјализовани – трговински судови, док с друге стране, у овом поступку важе посебна правила поступања. Тако је овај поступак конципиран на начелима ефикасности и писмености, уз многобројна одступања у односу на општи парнични поступак.

И ЗПП из 1957. г. и ЗПП из 1976. г. предвиђали су могућност доношења овакве пресуде само у поступку у парницама о привредним споровима али под различитим условима.

ЗПП из 1957. г. је, у одредби из чл. 472., предвиђао могућност доношења пресуде без расправљања. Тужба је увек достављана туженом на одговор.⁵⁶⁶ По пријему одговора на тужбу председник већа је могао без заказивања рочишта донети одлуку уколико су испуњени одређени услови. Тако је, пре свега, пресуда без одржавања расправе могла бити донета уколико председник већа утврди да међу странкама није спорно чињенично стање и уколико не постоје друге сметње за доношење ове одлуке. Један од услова за доношење пресуде без одржавања расправе био је и да су се обе странке одрекле одржавања главне расправе.⁵⁶⁷ Кад су били испуњени ови услови а суд је сматрао излишним заказивање главне расправе, суд је одлучивао пресудом без одржавања главне расправе, што је свакако доприносило убрзању поступка и одговарало пословним партнерима као странкама.

Одредбама ЗПП из 1976. г. је, такође, било предвиђено доношење ове пресуде у поступку у парницама о привредним споровима. Готово истом формулацијом, као оном из ЗПП из 1957. г, било је предвиђено да кад по пријему одговора на тужбу председник већа утврди да међу странкама није спорно чињенично стање и да не постоје друге сметње за доношење одлуке, може без заказивања рочишта донети одлуку о спору.⁵⁶⁸

Процесно понашање туженог било је од пресудног значаја у погледу доношења ове пресуде. Одговор туженог на тужбу био један од услова за њено доношење. Одредбама ЗПП из 1957. г. и ЗПП из 1976. г. одговор туженог на тужбу није био обавезна парнична радња туженог. Тако је тужени могао да не одговори на тужбу и на тај начин, својим процесним понашањем, онемогући доношење пресуде без одржавања расправе. Тужени је, на тај начин, елиминисао могућност мериторног одлучивања у овој фази поступка.

Оцена суда је имала главну улогу приликом одлучивања да ли је међу странкама стање ствари неспорно.⁵⁶⁹

Основни разлог за доношење ове пресуде у поступку у парницама о привредним споровима био је брже доношење одлуке и решавање спорова. Ова одлука елиминисала је одржавања главне расправе, скраћивала је поступак и омогућавала доношење мериторне судске одлуке у фази припремног поступка. Могућност доношења пресуде без одржавања расправе према одредбама ЗПП из 1957. и ЗПП из 1976. г, само у поступку у парницама о

⁵⁶⁶ Видети: чл. 471. ст. 1. ЗПП из 1957. г.

⁵⁶⁷ Видети: чл. 472. ЗПП из 1956. г. У литератури се сматра да су странке, иако законом није било предвиђено, одрицање од одржавања главне расправе требале суду да саопште писменим путем (Тако: Камхи, С. – Грађански судски поступак, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 484; Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 640; Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 415).

⁵⁶⁸ Видети: чл. 496. ЗПП из 1976. г.

⁵⁶⁹ У теорији се истиче да странке нису требале да предложе или да пристану на доношење ове пресуде. Тако: Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, ПТП бр. 11/2005, стр. 5.

привредним споровима оправдана је могућношћу и способношћу странака да путем поднесака на систематичан и прегледан начин изнесу своје наводе, што би за последицу имало то да суд може да утврди кад је стање међу странкама неспорно, наравно, без одржавања главне расправе.⁵⁷⁰

Б) Пресуда без одржавања расправе према ЗПП РС

Као што је већ речено, могућност доношења пресуде без одржавања главне расправе проширена је и на општи парнични поступак. Разлози за увођење ове врсте пресуде су различите природе.

Најпре, могућност доношења пресуде без одржавања расправе само је конкретизација принципа суђења у разумном року, који је предвиђен и прокламован одредбама ЗПП РС. Овај принцип је регулисан одредбом из чл. 10. ЗПП РС којом се предвиђа да странка има право да суд одлучи о њеним захтевима и предлозима у разумном року а да је суд дужан да настоји да се поступак спроведе без одуговлачења.⁵⁷¹ Само прокламовање овог принципа не значи и то да законодавац може да тачно и одреди тај разуман рок у коме треба решити спор који је био повод парници.⁵⁷² Различитост парница по својим елементима онемогућава фиксно одређивање разумног рока за суђење али изазива дужност суда и странака да поступају тако да се избегну злоупотребе процесних овлашћења и одуговлачење поступка без потребе.⁵⁷³ Суд мора активно да управља поступком и користећи своја овлашћења утиче на правовремено преузимање парничних радњи. Сматра се,⁵⁷⁴ да увођење ове пресуде у општи парнични поступак обезбеђује ефикаснији парнични поступак.

Поред овог разлога, увођење ове пресуде у наш општи парнични поступак оправдава се и поштовањем препорука Савета Европе које се односе на правосуђе и владавину права. Приликом реформе парничне судске процедуре имплементирани су препоруке Савета Европе које доприносе хармонизацији нашег права са стандардима и принципима европског права. Кад је у питању ова врста пресуде, и она је резултат препорука, којом је државама чланицама

⁵⁷⁰ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 634.

⁵⁷¹ Право на суђење у разумном року прокламовано је и одредбом из чл. 32. ст. 1. Устава Републике Србије, којом је предвиђено да “свако има право да независан, непристрасан и законом већ установљен суд, правично и у разумном року, јавно расправи и одлучи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и о оптужбама против њега”.

⁵⁷² У прилог изнетом ставу иде и пракса ЕСЈП, који је на различит начин одлучивао да ли је дошло до повреде права на суђење у разумном року. Видети: Пресуду у предмету Илић против Србије, донету 9. 10. 2007. г; Пресуду у предмету ЕВТ против Србије, донету 21. 06. 2007. г; Пресуду у предмету В. А. М. против Србије донету 13. 03. 2007. г; Пресуду у предмету Лукенда против Словеније, донету 6. 10. 2005. г; Пресуду у поступку Томић против Србије, донету 26. 06. 2007. г; Пресуду у предмету Микуљанац, Малишић и Шафар против Србије, донету 9. 10. 2007. г.

⁵⁷³ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 29.

⁵⁷⁴ Карамарковић, Ј. – Нови Закон о парничном поступку, Избор судске праксе, бр. 4/2005, стр. 6.

сугерисано да процесни закони треба да садрже одредбе које би довеле до коначног одлучивања у случају неспорног стања ствари у једној парници.⁵⁷⁵ То би, свакако, довело до смањења трошкова поступка и његовог убрзања.

а) Услови за доношење и поступак за доношење пресуде без одржавања расправе

Пресуда без одржавања расправе регулисана је одредбом из чл. 276. ст. 2. ЗПП РС. Овом одредбом је одређено да председник већа може, у току припремања главне расправе, после пријема одговора на тужбу донети пресуду ако утврди да међу странкама нису спорне чињенице и да не постоје друге сметње за доношење одлуке. Суд мериторно одлучује иако не заказује и не одржава главну расправу. Суд на основу неспорног стања ствари доноси пресуду без одржавања расправе и на тај начин одлучује о делу истакнутог захтева или неком од више истакнутих захтева који су зрели за доношење коначне одлуке.

Да би суд донео ову пресуду, према ЗПП РС, морају бити испуњени одређени услови. Први и основни услов је да је тужени благовремено одговорио на тужбу. Суд доноси ову пресуду тек након пријема одговора на тужбу. Одговор на тужбу је обавезна парнична радња туженог, којом се тужени од тужбе брани. Примљену тужбу суд са свим прилозима доставља туженом на одговор. Суд то чини у року од 30 дана од дана пријема тужбе у суду.⁵⁷⁶ Тужени је дужан да у истом року од 30 дана од дана пријема тужбе поднесе суду одговор на тужбу.⁵⁷⁷

Одговор на тужбу је према ранијим законским решењима била факултативна радња туженог. Тако је од воље туженог зависило да ли ће одговорити на тужбу или не. Нови ЗПП РС одговор на тужбу одређује као обавезну радњу туженог, што има за последицу и обавезност припремног поступка као етапе у процесу пружања правне заштите. Такође, законом је предвиђена и дужност суда да туженог поучи о садржини одговора на тужбу као и последицама које га могу погодити уколико суду не поднесе одговор на тужбу у одређеном року.

Одговор туженог на тужбу је основни услов за доношење ове пресуде и представља повод за њено доношење. У одговору на тужбу тужени признаје чињенице на којима се заснива тужбени захтев тужиоца. Уколико тужени призна чињенице, односно исте не оспори, суд може донети пресуду без одржавања расправе ако су испуњени и други услови за њено доношење.

Уколико тужени призна чињенице, то свакако не значи да тужени не може у одговору на тужбу да оспори основаност тужбеног захтева. Суд ће донети пресуду без одржавања расправе

⁵⁷⁵ Препорука П (81) 7 Комитета Министара Савета Европе (Детаљно: Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, Билтен судске праксе ВСС, бр. 3/2005, стр. 280 – 281).

⁵⁷⁶ Видети: чл. 281. ЗПП РС.

⁵⁷⁷ Видети: чл. 282. ст. 1. ЗПП РС.

уколико су испуњени услови, након што тужени призна чињенице, иако је оспорио основаност тужбеног захтева.⁵⁷⁸

Суд ову пресуду неће донети у свим случајевима кад је тужени одговорио на тужбу. Тужени у одговору на тужбу не мора да призна чињенице на којима тужилац заснива свој тужбени захтев. Тужени може, настојећи да се од тужбе брани, да у одговору на тужбу изнесе наводе о сасвим другим чињеницама на којима заснива своја тврђења и оспорава тужбени захтев. Уколико тужени у одговору на тужбу истакне такве чињенице и наводе, питање основаности тужбеног захтева није решено. На тај начин би било онемогућено доношење пресуде без одржавања расправе.

Ако тужени оспори тужбени захтев, суд мора даље извиђати у циљу утврђивања основаности тужбеног захтева или његове неоснованости. С друге стране, начело обостраног саслушања странака намеће потребу да се о новим чињеницама које је тужени изнео у одговору на тужбу, изјасни и тужилац. Дужност је суда да омогући странкама да расправљају. Уколико тужени изнесе наводе о другим чињеницама у одговору на тужбу, суд не може донети пресуду без одржавања расправе те мора даље извиђати у циљу доношења мериторне и коначне одлуке.

Ову пресуду суд може донети уколико је тужени признао чињенице у одговору на тужбу у парници у којој важи расправно начело. Како су странке у овим парницама овлашћене да располажу процесним материјалом, тако је тужени овлашћен да у одговору на тужбу призна чињенице. Кад суд утврди да је тужени признао чињенице у одговору на тужбу, и да се ради о парници у којој важи расправно начело, суд, уколико су испуњени и други услови предвиђени правилима процесног права, доноси пресуду на основу неспорног стања ствари.

Ситуација је сасвим различита кад је у питању истражно начело. Иако је тужени признао чињенице у одговору на тужбу, суд у парницама у којима важи истражно начело неће моћи да донесе пресуду без одржавања расправе. То ће бити последица овлашћења суда да у овим парницама испитује истинитост чињеница чак и кад оне међу странкама нису спорне.

Следећи од услова који морају бити испуњени да би суд донео пресуду без одржавања расправе односи се на склад између признања чињеница које је тужени учинио и доказа које су парничари приложили уз своје поднеске. Суд неће донети пресуду без одржавања расправе уколико постоји противуречност између навода туженог и доказа који су приложени од стране странака. Признање чињеница у тесној је вези са доказима који су приложени. Тужени може само признати чињенице које је тужилац у тужби означио и поткрепио одређеним доказима. Уколико тужени то учини, сматра се да је признао чињенице и да не постоји противуречност између признања и приложених доказа.

⁵⁷⁸ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 52; Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, ПТП бр. 11/2005, стр. 6.

Суд ову пресуду неће донети и онда кад тужени признањем чињеница прекорачује границе слободе располагања. Услов за доношење пресуде без одржавања расправе је и да странка располаже захтевом којим се може располагати. Но, намера туженог коју он испољава признањем чињеница у одговору на тужбу, може бити таква да тежи располагању захтевима којима се не може располагати. То су захтеви који су у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала. Суд може да посумња да тужени својим процесним понашањем располаже захтевом којим се не може располагати. Како је законом предвиђено овлашћење суда да у овом случају може утврђивати и чињенице које странке нису изнеле и изводи доказе које странке нису предложили, суд ће, на основу примене истражног начела, проверавати истинитост чињеница које је тужени признао у одговору на тужбу.

Сви предвиђени услови за доношење ове пресуде морају бити кумулативно испуњени, да би суд, на основу неспорног стања ствари донео ову пресуду. Суд ову пресуду доноси уколико не постоје процесне сметње и уколико су испуњени напред наведени услови.

Тужени, признањем чињеница на којима се заснива тужбени захтев у одговору на тужбу, ствара услове за испуњење једног од услова за доношење пресуде без одржавања расправе. Тужени може признати чињенице али и оспорити основаност тужбеног захтева. Тако је, у тој ситуацији, спорно само правно питање.⁵⁷⁹ Суд утврђује да ли је оспоравање туженог основано или није, и на основу тога одлучује да ли ће пресуду донети или не.

Кад тужени призна чињенице, он омогућује формирање доње премисе судског силогизма и нема потребе да се врши провера чињеница путем доказивања. У овом случају суд оцењује материјалноправну основаност тужбеног захтева. Суд подводи неспорно стање ствари под горњу премису – норму материјалног права и одлучује. Суд може одлучити да усвоји или одбије тужбени захтев.

Пресуда на основу неспорног стања ствари може бити потпуна или делимична пресуда. Уколико тужилац истакне један захтев или више захтева у тужби, а тужени призна у одговору на тужбу чињенице на којима су засновани, пресуда без одржавања расправе имаће карактер потпуне пресуде. Али, тужени може у одговору на тужбу признати и чињенице на којима се заснива само неки од више истакнутих захтева. И у овом случају ће доношење пресуде на основу неспорног стања ствари бити могућно, а она ће имати карактер делимичне пресуде.

Питање трошкова поступка је врло специфичне природе кад је у питању ова пресуда, с обзиром на то да се иста доноси без одржавања главне расправе. Странке у том случају захтев за накнаду парничних трошкова могу поднети накнадно а закон на то упућује одредбом у којој каже да је, уколико се ради о доношењу одлуке без претходног расправљања, странка дужна да

⁵⁷⁹ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 53; Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, Билтен судске праксе ВСС бр. 3/2005, стр. 284.

захтев за накнаду трошкова стави у предлогу о коме суд треба да одлучи.⁵⁸⁰ Закон не садржи одредбе о року у коме странке треба да поднесу предлог за накнаду трошкова. Закон је једино у овом случају, као и уопште, одређен кад прописује да странка јесте дужна да у захтеву опредељено наведе трошкове за које тражи накнаду.⁵⁸¹

Поставља се питање да ли суд треба да чека протек рока од 30 дана за одговор на тужбу у случају да је тужени поднео суду писмени одговор на тужбу пре истека тог рока. Наиме, тужени је након пријема тужбе са прилозима одговорио на тужбу, рецимо, петнаестог дана од дана пријема тужбе. Рок за подношење одговора на тужбу је 30 дана. Било би можда логичније пледирати за то да суд не мора да чека протек рока од 30 дана већ да може, уколико су испуњени услови, донети пресуду без одржавања расправе јер би се на овај начин само позитивно утицало на остварење начела о суђењу у разумном року. Има и мишљења⁵⁸² да би чекање да рок за достављање одговора на тужбу било нецелисходно с обзиром да нема разлога да се на тај начин поступа. Сматрам да суд мора да сачека протек рока од 30 дана који је предвиђен за подношење одговора на тужбу. Разлог за овакав став налазим у чињеници да све до протеча овог рока тужени има право да свој одговор на тужбу мења касније поднетим поднесцима. Тако се може догодити да тужени опозове признање чињеница или да свој одговор на тужбу допуни на тај начин што мења исказ у погледу појединих раније признатих чињеница. Такође, тужилац може у међувремену да повуче тужбу или да се одрекне тужбеног захтева. Стога, сматрам да суд мора да сачека протек овог рока.

Пресуда без одржавања расправе предвиђена је и у појединим правним системима бивших југословенских држава. Тако је ова пресуда предвиђена у хрватском, црногорском и македонском праву. Ову пресуду, према одредби из чл. 332а. ЗПП РХ доноси судија појединац, односно председник већа кад су испуњени одређени услови. Основни услов за доношење ове пресуде је да је тужени признао чињенице у свом одговору на тужбу. Без обзира на то што је тужени оспорио тужбени захтев а признао чињенице на којима се заснива тужбени захтев тужиоца и то у одговору на тужбу, суд може без заказивања рочишта донети пресуду. Како је законом прецизирано, суд може донети коначну пресуду или делимичну пресуду.⁵⁸³ Уствари, суд може одлучити у погледу главне ствари и споредних тражења у потпуности или одлучити у погледу једног од више захтева или делу захтева истакнутог у тужби. Ову пресуду суд доноси кад су испуњени предвиђени услови и то уколико не постоје друге сметње за њено доношење.⁵⁸⁴ Остали услови који морају бити испуњени су: да се ради о поступку у коме странка може признати чињенице; да признате чињенице нису у супротности са доказима које

⁵⁸⁰ Видети: чл. 159. ст. 3. ЗПП РС.

⁵⁸¹ Видети: чл. 159. ст. 2. ЗПП РС.

⁵⁸² Милутиновић, Ј. – Тужба и одговор на тужбу, Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2006, стр. 243.

⁵⁸³ Законодавац одређује да суд може донети пресуду из чл. 325. и 329. ЗПП РХ.

⁵⁸⁴ Видети: чл. 332а. ЗПП РХ.

су саме странке приложиле уз своје поднеске или општепознатим чињеницама и да се ради о захтевима којима странке могу слободно располагати.⁵⁸⁵

Одредбама ЗПП ЦГ је предвиђено да суд може да, кад утврди да међу странкама није спорно чињенично стање и да не постоје друге сметње за доношење одлуке, без заказивања рочишта донесе одлуку о спору.⁵⁸⁶ Основни услов за доношење ове пресуде је да је суд примио одговор на тужбу. У овом случају, уколико је тужени признао чињенице на којима се заснива тужбени захтев и уколико је суд утврдио да је међу странкама неспорно чињенично стање, суд доноси одлуку – пресуду на основу неспорног стања ствари, без одржавања расправе, уколико не постоје и друге сметње за њено доношење. То, свакако, не значи да ће суд у сваком случају кад тужени призна чињенице на којима се заснива тужбени захтев донети ову пресуду и усвојити тужбени захтев. Суд овом пресудом може и одбити тужбени захтев уколико утврди да из чињеница у тужби не произлази основаност тужбеног захтева. Законодавац, експлицитно, неоснованим тужбеним захтевом сматра онај који је очигледно противан чињеницама у тужби или ако су чињенице на којима се заснива тужбени захтев очигледно у супротности са доказима које је сам тужилац предложио или са чињеницама које су општепознате.⁵⁸⁷

Према одредбама ЗПП РМ суд доноси пресуду без одржавања расправе уколико тужени у одговору на тужбу призна чињенице на којима се заснива тужбени захтев. Судија појединац, односно судско веће може без заказивања рочишта донети ову пресуду, без обзира што је тужени оспорио тужбени захтев, уколико не постоје друге сметње за њено доношење.⁵⁸⁸ Ову пресуду суд доноси уколико по пријему одговора на тужбу утврди да међу странкама није спорно чињенично стање и да не постоје друге сметње за доношење одлуке без одржавања расправе. Тако је прописано одредбом из чл. 270. ст. 4. ЗПП РМ.

Кад је у питању побијање пресуде која је донета на основу неспорног стања ствари, у фази припремања главне расправе, не постоји специфичан режим побијања правним лековима. Како закон не одређује посебне услове за побијање ове пресуде жалбом, произлази да се она може побијати из свих разлога предвиђених правилима процесног права. Тако ће ова пресуда моћи жалбом да се побија због битне повреде одредаба парничног поступка, због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања и због погрешне примене материјалног права. То значи да ће жалилац моћи да побија ову пресуду и због њене материјалне неисправности, без обзира што суд није утврђивао стање ствари. Разлог за материјалну неисправност ове пресуде

⁵⁸⁵ Трива, С. – Дика, М. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 617 – 618.

⁵⁸⁶ Видети: чл. 282. ЗПП ЦГ.

⁵⁸⁷ Видети: чл. 283. ст. 2. ЗПП ЦГ.

⁵⁸⁸ Видети: чл. 321. ЗПП РМ. Тужени је дужан да одговор на тужбу достави суду у року који суд одреди и који не може бити краћи од 15 дана нити дужи од 30 дана од дана достављања тужбе.

биће уствари погрешан закључак суда да се ради о неспорном стању ствари. Тако жалилац и из овог разлога може жалбом побијати пресуду донету без одржавања расправе.⁵⁸⁹

Иако, на први поглед пресуда донета на основу неспорног стања ствари има највише сличности са пресудом на основу признања, многобројне су разлике између ове две пресуде. Оне се огледају у различитости радњи које претходе њиховом доношењу, у различитости странака које те радње могу предузети, по тренутку доношења, по примени правила као и режиму побијања самих пресуда.

Прва и основна разлика у погледу ове две врсте пресуда огледа се у погледу радњи које представљају повод за доношење ових пресуда. Пресуда на основу признања се доноси кад тужени призна тужбени захтев. С друге стране, услов за доношење пресуде без одржавања главне расправе је да је тужени признао чињенице на којима се заснива тужбени захтев и то у одговору на тужбу. Овде се ради о страначкој изјави о стању ствари јер тужени не оспоравајући чињенице изјављује да су наводи на којима тужилац заснива свој захтев тачни.⁵⁹⁰ Признање тужбеног захтева и признање чињеница представљају две сасвим различите радње које тужени може предузети у току поступка. Још једна разлика у погледу ове две радње огледа се и у томе што чињенице може признати и тужилац а не само тужени – обе странке у поступку могу признати чињеничне наводе свог парничног противника.

Пресуда на основу признања и пресуда на основу неспорног стања ствари разликују се у и по тренутку њиховог доношења. Пресуда на основу признања може бити донета све до закључења главне расправе јер тужени може све до тог тренутка признати тужбени захтев. Кад тужени призна тужбени захтев, у целости или делимично, суд без даљег извијања доноси пресуду којом усваја тужбени захтев – пресуду на основу признања. То значи да суд ову пресуду може донети и у припремном поступку, кад тужени у одговору на тужбу призна тужбени захтев, али и касније, до закључења главне расправе. С друге стране, пресуду на основу неспорног стања ствари суд може донети само у току припремања главне расправе.

Признање тужбеног захтева и признање чињеница су различите радње туженог. Разлике у погледу предузимања ових радњи огледају се и у могућности њиховог предузимања од стране пуномоћника туженог. Тако, пуномоћник странке који је адвокат, овлашћен је како да призна тужбени захтев⁵⁹¹ тако и да призна чињенице, што произлази из законског регулисања да адвокат може вршити све радње у поступку. Ситуација је сасвим другачија кад је пуномоћник странке лице које није адвокат. У том случају он може да предузима све радње у поступку, иако му нису ближе одређена овлашћења, али ће му бити потребно посебно овлашћење за признање тужбеног захтева.⁵⁹² Што се признања чињеница у одговору на тужбу тиче, и

⁵⁸⁹ У македонском праву, пресуда без одржавања расправе се не може побијати жалбом због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања (Видети: чл. 342. ст. 2. ЗПП РМ).

⁵⁹⁰ Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, ПТП бр. 11/2005, стр. 6.

⁵⁹¹ Видети: чл. 89. ст. 1. т. 1. ЗПП РС.

⁵⁹² Видети: чл. 90. ЗПП РС.

пуномоћник који је адвокат и онај који није адвокат, могу то учинити. За овакву изјаву није им потребно посебно овлашћење странке. То произлази из законске регулативе, јер је законом тачно и прецизно одређено за која лица у својству пуномоћника и за предузимање којих процесних радњи мора бити издато посебно овлашћење.

Разлика између признања тужбеног захтева и признања чињеница које је тужени извршио у одговору на тужбу, па посредно између пресуда којима ове две радње претходе, види се и у могућности или немогућности њиховог повлачења. Признање тужбеног захтева, као диспозитивна парнична радња, представља опозиву парничну страначку радњу. Тужени може, уколико су испуњени услови, опозвати признање тужбеног захтева. Он то може учинити све до доношења пресуде а за то му није потребан пристанак тужиоца.⁵⁹³ Опозивањем своје парничне радње тужени елиминише испуњење једног од услова потребних за доношење пресуде на основу признања. Ситуација је другачија кад је у питању пресуда која се доноси без одржавања расправе и кад су у питању чињенице које тужени признаје у одговору на тужбу. Чињенице које је тужени признао не могу се опозвати јер усменог расправљања нема,⁵⁹⁴ осим ако још увек тече рок за одговор на тужбу. То је логична последица тога да су чињенице које је тужени признао постале саставни елемент основе за судску одлуку, те је суд на основу њих и одлучио на бази неспорног стања ствари, без отварања расправе. С друге стране, признате чињенице током расправе могу се опозвати.⁵⁹⁵

Разлика између пресуде на основу признања и пресуде донете без одржавања главне расправе огледа се и у различитим могућностима њиховог побијања. У погледу пресуде на основу признања важи посебан процесни режим. Ова пресуда може побијати жалбом само због битне повреде одредаба парничног поступка и због мана у вољи туженог. Тако је могућно побијати ову пресуду уколико је изјава о признању дата у заблуди или под утицајем принуде или преваре.⁵⁹⁶ Овакво законодавно решење у погледу побијања ове пресуде свој ослонац налази у чињеници да је ова пресуда резултат тужениковог процесног понашања – његовог признања тужбеног захтева које представља диспозитивну страначку парничну радњу.

Кад је у питању пресуда без одржавања расправе законодавац није предвидео посебна правила у погледу њеног побијања и она може бити побијана жалбом из свих законом предвиђених разлога.⁵⁹⁷

Још једна од веома битних разлика између пресуде на основу признања и пресуде на основу неспорног стања ствари је у томе што се првом само усваја тужбени захтев тужиоца а другом исти усваја или одбија. Уколико суд утврди да је допуштено признање тужбеног захтева као парнична радња туженог и да су испуњени и остали законом предвиђени услови,

⁵⁹³ Видети: чл. 336. ст. 4. ЗПП РС.

⁵⁹⁴ Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, Билтен судске праксе ВСС бр. 3/2005, стр. 283.

⁵⁹⁵ Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, Билтен судске праксе ВСС бр. 3/2005, стр. 283.

⁵⁹⁶ Видети: чл. 360. ст. 3. ЗПП РС.

⁵⁹⁷ Видети: чл. 360. ст. 1. ЗПП РС.

суд доноси пресуду на основу признања. У том случају, горњу премису судског силогизма чине процесне нормe. С друге стране, кад је у питању пресуда без одржавања главне расправе, суд овом пресудом тужбени захтев тужиоца може усвојити или одбити. У овом случају се и оцењује материјалноправна основаност тужбеног захтева. За разлику од пресуде на основу признања, горњу премису у процесу одлучивања чине не нормe процесног већ материјалног права.⁵⁹⁸ То практично значи да признање чињеница од стране туженог у одговору на тужбу не изазива обавезно доношење пресуде којом се захтев тужиоца усваја. Уколико суд утврди материјалноправну основаност тужбеног захтева, на основу неспорног стања ствари које је последица признања чињеница, он доноси пресуду којом усваја тужбени захтев. У супротном, иако је неспорно стање ствари, суд доноси пресуду којом одбија тужбени захтев тужиоца што је последица његове материјалноправне неисправности.

3) ПРЕСУДА НА ОСНОВУ ПРИЗНАЊА И ПРЕСУДА НА ОСНОВУ ОДРИЦАЊА

А) Пресуда на основу признања тужбеног захтева

Пресуда на основу признања спада у ред једностраних пресуда. Ова пресуда је пресуда коју парнични суд доноси на основу тражења једне странке.⁵⁹⁹ Пресуду на основу признања, као пресуду којом се усваја тужбени захтев, суд доноси уколико тужени до закључења главне расправе призна тужбени захтев који је формулисан у тужби.⁶⁰⁰

Иако су у одредбама из чл. 336. ЗПП РС начелно одређена правила у погледу доношења ове пресуде, теоретичари процесног права су се бавили низом специфичности које су у вези са условима за доношење ове пресуде као и поступком и начином на који се она доноси. Свакако, многобројна питања у теорији процесног права су отворена тако да ни постојање дијаметрално супротних становишта није ретко.

а) Признање тужбеног захтева

⁵⁹⁸ Станковић, Г. – Пресуда без одржавања расправе, Билтен ВСС, бр. 3/2005, стр. 282.

⁵⁹⁹ Ову врсту пресуде поједини аутори у литератури означавају и термином *confessio* (Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 235).

⁶⁰⁰ Видети: чл. 336. ст. 1. ЗПП РС. И у правним системима бивших југословенских република и појединих европских земаља пресуда на основу признања је регулисана на овај начин. Видети: чл. 316. ст. 1. ЗПП СЛ, чл. 331. ст. 1. ЗПП РХ, чл. 180. ст. 1. ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ; чл. 261. ст. 1. ЗПП ДБ, чл. 337. ст. 1. ЗПП ЦГ, чл. 317. ст. 1. ЗПП РМ, чл. 395. ЗПОО. Одредбом из чл. 307. ЗПОД је прописано да тужени може у целини или делимично признати тужбени захтев који је тужилац истакао у тужби. Самим тим, тужени признаје да је тужбени захтев тужиоца основан. Тада усмени део поступка није потребан и пресуда на основу признања је пресуда која се доноси без одржавања расправе.

Основни услов за доношење пресуде на основу признања је признање тужбеног захтева од стране туженог. Признање тужбеног захтева представља страначку парничну радњу диспозитивне природе, којом тужени у целини или делимично признаје основаност тужбеног захтева. Овом једностраном парничном радњом тужени суду и свом парничном противнику ставља до знања да не сумња у основаност тужбеног захтева.⁶⁰¹

Само признање тужбеног захтева, као парнична радња туженог, мора да има одређене карактеристике.

Признање тужбеног захтева има диспозитивну природу. Од воље туженог зависи да ли ће признати тужбени захтев и тиме створити један од услова за доношење пресуде на основу признања. Тужени није дужан нити мора да до закључења главне расправе призна тужбени захтев који је тужилац истакао у тужби.

Ова парнична радња туженог не сме бити орочена или условљена. Парничне радње не могу бити везане за рок или услов. То је последица чињенице да парничне радње представљају радње чија дејства наступају непосредно у моменту њиховог предузимања у поступку. Парничне радње не могу бити преузете под условом или роком и не могу се одлагати њихова дејства, јер се сматра да је радња у тренутку предузимања и дефинитивно предузета и да изазива парничну радњу која јој логично и временски следи.⁶⁰² Има мишљења да условљавање и орочавање изјаве о признању тужбеног захтева чини изјаву ништавом, без обзира на то и да супротна странка прихвати услов или рок.⁶⁰³ Овакав став подлеже критици због чињенице да се ради о материјалноправном схватању поступка. Ништавост је карактеристика правних послова и ништави су они правни послови којима се вређају општи интереси и који не производе никаква правна дејства. Ништавост правног посла се може истицати у било које време и није могућно да дође до конвалидације ништавог правног посла. Признање тужбеног захтева представља непосредну парничну радњу туженог и она се не може побијати. Ова парнична радња није правни посао, те не може бити побијана нити бити ништава.

Признање тужбеног захтева је једнострана парнична радња јер се увек упућује суду, као и свака друга парнична радња, а не противној странци. Противна странка није дужна да је

⁶⁰¹ У том смислу: Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 151. У теорији се говори о два схватања поводом правне природе признања тужбеног захтева. Према једном, признање представља истовремено правни посао и процесну радњу, док према другом оно представља процесну радњу. Признање тужбеног захтева не представља правни посао јер није могућно утврдити о ком се правном послу ради. Исто тако, сматра се да признање тужбеног захтева не садржи елементе правног посла јер суд може донети пресуду и без предлога друге странке, као и да тужени признањем тужбеног захтева не исказује вољу за закључењем одређеног правног посла. Признање тужбеног захтева представља диспозитивну парничну радњу туженог (О томе и: Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 151; Милутиновић, А. – Правна природа признања тужбеног захтева, ПЖ бр. 3/1977, стр.19 – 20).

⁶⁰² Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 258.

⁶⁰³ Рајовић, В. – Признање и одрицање од тужбеног захтева по ЗПП, ПЖ бр. 4 и 5/1965, стр. 26.

прихвати нити да у вези са њом предложи доношење одлуке, како би та радња произвела своја правна дејства.⁶⁰⁴

Признање тужбеног захтева, као процесна изјава воље, мора да буде изричита. Странка може признати тужбени захтев усмено или у поднеску. Има мишљења да су изричите изјаве чак и она испољавања воље које странке чине општеусвојеним знацима који су “знак воље”.⁶⁰⁵ Аутор сматра да климање главом, као изражавање пристанка, може бити основ за доношење пресуде на основу признања. Ово схватање није исправно јер се поставља питање на чију ће иницијативу доћи до климања главом и изражавања пристанка на тај начин. Сматрам да то није могућно јер суд туженог не пита да ли признаје тужбени захтев већ тужени сам предузима диспозитивну парничну радњу којом признаје тужбени захтев и доводи до доношења пресуде на основу признања. Не може се говорити ни о прећутном признању тужбеног захтева, јер се радња не може предузети прећутно. Јутање у парничном процесном праву,⁶⁰⁶ у конкретном случају, неће представљати знак одобравања и пристанак, и таква изјава неће бити основ за доношење пресуде на основу признања. Сматрам да је излишно говорити о ћутању кад је у питању признање тужбеног захтева. Признање тужбеног захтева представља парничну радњу туженог диспозитивне природе којом он признаје истакнут тужбени захтев тужиоца. Јутање у парничном процесном праву не представља парничну радњу странке, већ вид процесног понашања и пропуштање странке да на питање које јој је постављено одговори.⁶⁰⁷ Јутање може бити повод да суд цени значај ускраћивања одговора на питање. У овом случају туженом се не поставља питање да ли признаје тужбени захтев већ он, својом вољом, предузима ову парничну радњу чија ће последица бити доношење пресуде на основу признања, уколико су испуњени сви законом предвиђени услови.

Признање тужбеног захтева мора бити и јасна процесна изјава воље. Она мора бити таква да суд може да утврди да тужени њоме признаје тужбени захтев у целини или делимично. Неодређене, непрецизне и нејасне изјаве не могу бити повод за доношење пресуде на основу признања.⁶⁰⁸

Признање тужбеног захтева као једнострана парнична радња туженог представља последицу начела диспозиције у парничном поступку и рефлекс је начела аутономије воље у

⁶⁰⁴ Рајовић, В. – Признање и одрицање од тужбеног захтева по ЗПП, ПЖ 4 и 5/1965, стр. 22.

⁶⁰⁵ Рајовић, В. – Признање и одрицање од тужбеног захтева по ЗПП, ПЖ 4 и 5/1965, стр. 23. Супротно: Милутиновић, А. – Правна природа признања тужбеног захтева, ПЖ бр. 3/1977, стр. 21.

⁶⁰⁶ Видети: Радоман, Д. – Ћутање као основ претпоставки, Гласник АПВ бр. 5/1961, стр. 2 – 6.

⁶⁰⁷ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 264 – 265.

⁶⁰⁸ Видети: Одлука Врховног суда АПВ бр. Гж. 382/57, Гласник АКВ бр. 8/58, стр. 35; Пресуда Врховног суда Србије, Гзз 49/82. Наведено према: Ристић, Д. В. – Ристић, Д. М. – Практикум за парницу, Савремена администрација, Београд, 2004, стр. 200 – 201; Пресуду Врховног суда Југославије, Рев. 3247/64. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 347. О карактеристикама признања тужбеног захтева, и: Боранијашевић, В. – Пресуда на основу признања тужбеног захтева, ЗР ПФ у Приштини, бр. 1/2001, Врање, стр. 241 – 242.

грађанском материјалном праву. У том смислу, само признање тужбеног захтева, уствари, мора да представља израз слободне воље туженог а не да буде дата у заблуди, под утицајем принуде или преваре.⁶⁰⁹ Уколико је пресуда на основу признања донета на основу изјаве дате под овим околностима, то ће бити разлог за побијање ове пресуде.

б) Услови за доношење пресуде на основу признања

Одредбама ЗПП РС нису таксативно одређени услови који морају бити испуњени да би суд донео пресуду на основу признања. Поред признања тужбеног захтева, као страначке парничне радње, до доношења пресуде на основу признања ће доћи уколико су испуњени одређени услови. То су: да је допуштено признање тужбеног захтева, да је признање дало овлашћено лице, да тужени није повукао дато признање, да су истинити наводи тужиоца о којима суд води рачуна по службеној дужности, да основаност тужбеног захтева произлази из наведеног стања ствари и да признањем нису прекорачене границе диспозиције, нити је оно супротно правилима морала.⁶¹⁰

Кад се каже да је услов за доношење ове пресуде то да је допуштено признање тужбеног захтева, мисли се на слободно располагање странака захтевима у парници. Признање тужбеног захтева допуштено је само уколико се ради о односима који су регулисани диспозитивним правом.⁶¹¹

Странке могу располагати захтевима и на тај начин радње располагања могу бити у супротности и са нормама материјалног права и са нормама процесног права, које суд, као императивне, примењује када одлучује о основаности тужбеног захтева. Диспозитивне парничне радње, као признање и одрицање од тужбеног захтева, су недозвољене кад се њима крши нека принудна норма или кад се њима желе остварити забрањени или недопуштени циљеви.⁶¹²

Иако странка може располагати захтевом, то не сме бити у супротности са правилима јавног поретка. Сматра се да је суштина јавног поретка, као скупа правила која се утврђују у националном интересу државе, да се отклони примена одређеног правила страног права које би

⁶⁰⁹ Видети: Пресуду Врховног суда Војводине, Гж. 861/69. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 347. Милутиновић, А. – Правна природа признања тужбеног захтева, ПЖ бр. 3/1977, стр. 28.

⁶¹⁰ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 375 – 435; Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 292.

⁶¹¹ Видети: Пресуду ВСХ, Гзз-55/84. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 347; Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 367; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 482; Трива, С. – Грађанско процесно право, И, Парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1972, стр. 506.

⁶¹² Станковић, Г. - Начело диспозиције и недозвољене радње располагања у парничном поступку, Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2006, стр. 220 – 221.

према колизионој норми требало применити. Суштина је да то странско право није у складу са националним правним поретком, његовим принципима и уставним уређењем.⁶¹³

Одређена понашања странака нису изричито забрањена законским нормама. Правила морала могу бити извор права супсидијарне природе и она су допуна правним нормама у ситуацијама кад постоји одређено понашање странака које није забрањено законским нормама. Њима се елиминишу или кажњавају она понашања странака која се могу окарактерисати као недопуштена а нису санкционисана и забрањена одредбама закона.⁶¹⁴

Тужбени захтев мора признати овлашћено лице. Тужени, као странка у поступку, може признати тужбени захтев. Законски заступник странке, такође, може признати тужбени захтев. Уколико је посебним прописима одређено да заступник мора имати посебно овлашћење за предузимање одређених радњи у поступку, а међу њима је признање тужбеног захтева, те радње ће моћи да предузме само уколико има такво овлашћење. О томе суд води рачуна по службеној дужности, а законски заступник је дужан да приложи посебно овлашћење кад је то потребно у циљу предузимања одређене радње у поступку.⁶¹⁵

Тужбени захтев може признати и пуномоћник странке, уколико је странка одлучила да радње у поступку не предузима сама и лично. Ако је странка пуномоћјем овластила адвоката за вођење парнице, а није ближе одредила овлашћења у самом пуномоћју, сам закон предвиђа да је адвокат на основу тог пуномоћја овлашћен да врши све радње у поступку, а нарочито неке, међу којима је и признање тужбеног захтева.⁶¹⁶ Адвокат је, као пуномоћник, у овом случају, овлашћен да призна тужбени захтев што ће бити основ за доношење пресуде на основу признања.

Ситуација је другачија кад је у питању пуномоћник који није адвокат. Уколико је странка у пуномоћју само генерално, не и ближе, одредила овлашћења пуномоћника, пуномоћник који није адвокат може на основу таквог пуномоћја предузимати све радње у поступку. Ипак, лицу које није адвокат а пуномоћник је странке, увек ће бити потребно посебно, изричито овлашћење за одређене парничне радње, и то: повлачење тужбе, признање и одрицање од тужбеног захтева, закључење поравнања, повлачење или одрицање од редовног правног лека и преношење пуномоћја на друго лице.⁶¹⁷ То значи да ће лице које није адвокат а пуномоћник је странке, моћи да призна тужбени захтев и изазове доношење пресуде на основу признања само уколико има изричито овлашћење за признање тужбеног захтева.

⁶¹³ Станковић, Г. - Начело диспозиције и недозвољене радње располагања у парничном поступку, Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2006, стр. 222.

⁶¹⁴ Станковић, Г. - Начело диспозиције и недозвољене радње располагања у парничном поступку, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2006, стр. 222.

⁶¹⁵ Видети: чл. 77. ст. 1 и 3. ЗПП РС.

⁶¹⁶ Видети: чл. 89. ст. 1. т. 1. ЗПП РС.

⁶¹⁷ Видети: чл. 90. ЗПП РС.

У литератури има мишљења да странка може да ограничи овлашћење пуномоћника и тако елиминише постојање могућности да пуномоћник призна тужбени захтев.⁶¹⁸

Трећи услов за доношење пресуде на основу признања је да тужени није повукао признање тужбеног захтева. Тужени може да опозове признање тужбеног захтева и тиме осујети доношење пресуде на основу признања тужбеног захтева. Тужени може на рочишту или у поднеску да опозове своје признање и то до доношења пресуде на основу признања.⁶¹⁹ Само опозивање признања представља диспозитивну, једнострану парничну радњу⁶²⁰ коју тужени предузима и на тај начин елиминише један од услова за доношење пресуде. Сматра се да изјава о опозивању признања тужбеног захтева не мора бити образложена.⁶²¹ Опозив је могућ у усменом облику све до закључења главне расправе а поднеском, писменим путем, све до тренутка доношења пресуде на основу признања.⁶²²

Опозивањем признања од стране туженог, изјава о признању тужбеног захтева не производи дејства⁶²³ и суд је у том случају дужан да настави поступак и донесе пресуду на основу контрадикторних захтева странака.⁶²⁴ Сматра се,⁶²⁵ и да суд у каснијем поступку оцењује од каквог је значаја чињеница да је тужени најпре признао а потом опозвао своје признање тужбеног захтева.

Услови за доношење ове пресуде⁶²⁶ су и да су истинити наводи тужиоца о чињеницама о којима суд води рачуна по службеној дужности, да основаност тужбеног захтева произлази из наведеног стања ствари⁶²⁷ и да признањем нису прекорачене границе диспозиције⁶²⁸ нити је оно супротно правилима морала.

⁶¹⁸ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 367.

⁶¹⁹ Видети: Пресуду Вишег привредног суда у Новом Саду, СИ. 88/71. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 347. Видети: чл. 336. ст. 4. ЗПП РС.

⁶²⁰ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 376 - 377; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 483.

⁶²¹ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 270; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 235.

⁶²² Опозивост изјаве о признању тужбеног захтева је предвиђена и одредбама из чл. 331. ст. 4. ЗПП РХ, чл. 316. ст. 4. ЗПП СЛ, чл. 261. ст. 3. ЗПП ДБ, чл. 180. ст. 4. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, чл. 337. ст. 4. ЗПП ЦГ и чл. 317. ст. 4. ЗПП РМ. У литератури процесног права се говори и о повлачењу изјаве о признању тужбеног захтева (Тако: Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 452 – 453).

⁶²³ О опозиву и: Рајовић, В. – Признање и одрицање од тужбеног захтева по ЗПП, ПЖ 4 и 5/1965, стр. 26 - 28.

⁶²⁴ О тме и: Георгијевски, С. - Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 352; Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 546; Јовановић, М. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 1979, стр. 164.

⁶²⁵ Камхи, С. – Грађански судски поступак, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 394.

⁶²⁶ Према аустријском праву, за доношење ове пресуде је неопходан захтев тужиоца за њено доношење (Видети: чл. 395. ЗПОО).

⁶²⁷ О овом законском услову је било речи код пресуде због пропуштања, те због непотребног понављања овај услов није детаљно обрађиван у овом делу рада.

⁶²⁸ Видети: Одлука Врховног суда Србије Гзз. 18/98 од 11. 02. 1998, Право, теорија и пракса, бр. 11/2002, стр. 57; Решење Окружног суда у Новом саду бр. Гж. 4024/04 од 22. 10. 2004, Гласник АКВ бр. 5/2005, стр. 301 – 301.

в) Признање тужбеног захтева и признање чињеница

Признање тужбеног захтева треба разликовати од признања чињеница.⁶²⁹ Ставови у процесној теорији нису идентични поводом овог питања. Овде се ради о две сасвим различите парничне радње. Тако се у литератури наводи да је признање чињеничних навода “страначка изјава о знању, док је признање тужбеног захтева диспозитивна парнична радња”.⁶³⁰ Основна разлика је у томе што признање тужбеног захтева може учинити само тужени док чињеничне наводе противника може признати свака странка у поступку. Сматра се да тужени кад признаје основаност тужбеног захтева, признаје исправност закључка судског силогизма, не изјашњавајући се о премисама силогизма.⁶³¹

Тужени признаје тужбени захтев и без обзира на његове мотиве, у литератури има мишљења,⁶³² да није правилно узети да је тужени признањем тужбеног захтева признао и чињенице на којима се заснива тај захтев. Сматра се да се признањем тужбеног захтева тужени само “саглашава са доношењем пресуде онакве какву је тужилац тражио и – ништа више”.⁶³³ Признање чињеница представља саглашавање са тврђењем противника о постојању правно релевантних чињеница.⁶³⁴

Поједини аутори сматрају да признање тужбеног захтева редовно значи и признање чињеница на којима је заснован захтев тужиоца али да то није чињеница од одлучујућег значаја.⁶³⁵ Исти аутори сматрају да је од пресудног значаја уствари “процесна воља туженог да буде пресуђено онако како тужилац предлаже”.⁶³⁶

У теорији процесног права се сусрећемо и са схватањем да се начело диспозиције остварује како признањем тужбеног захтева тако и признањем чињеница али да су то

⁶²⁹ Видети: Пресуду Вишег привредног суда у Београду, Пж. 1784/72. Наведено према: Јанковић, М. и др. – Коментар Закона о парничном поступку, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 347.

⁶³⁰ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 376.

⁶³¹ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 482.

⁶³² Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 291.

⁶³³ Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 291.

⁶³⁴ Детаљно: Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 216 - 217. Признање чињеница може бити просто и квалификовано.

⁶³⁵ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 269.

⁶³⁶ Има и аутора који сматрају да су признање тужбеног захтева и признање чињеница две тотално различите установе процесног права али да признање тужбеног захтева обухвата и признање свих правнорелевантних чињеница. (Тако: Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 329). Сматра се, такође, да признање тужбеног захтева уствари има шири објект признања у односу на признање чињеница, јер је оно признање чињеничних навода противника (*praemisa minor*) и правног основа на ком је тужилац засновао своје тражење (*praemisa maior*) (Тако: Георгијевски, С. - Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 259).

институти који се суштински разликују с обзиром на последице које изазивају.⁶³⁷ Тако би признање чињеница било парнична радња којом се суду саопштавају сазнања, а не диспозитивна парнична радња. Признање чињеница је само потврда истинитости навода противника. С друге стране, признање тужбеног захтева је диспозитивна парнична радња и њоме тужени не признаје само чињенице него и сам захтев тужиоца.⁶³⁸

Сам суд различито поступа кад су у питању ове две радње. Кад је у питању признање чињеница, суд може да процењује да ли је правна последица коју тужилац захтева уствари резултат признатих чињеница од стране туженог и од тога зависи основаност тужбеног захтева. Кад је у питању признање тужбеног захтева, суд не процењује стање ствари и има мишљења да нема судског силогизма приликом доношења пресуде на основу признања.⁶³⁹ Оваквом схватању се може приговорити, јер судски силогизам постоји и у овом случају. Специфичност силогизма у овом случају огледа се у томе да суд није утврђивао стање ствари и да није примењивао правила материјалног права већ процесног права.

Опозивање признања тужбеног захтева и признања чињеница изазива различите последице. Уколико тужени опозове признање чињеница, не долази до престанка дејства изјаве о признању.⁶⁴⁰ Суд у том случају процењује значај чињеница и одлучује да ли ће чињеницу оценити као признату или не, с обзиром на то да је тужени прво чињенице признао а након тога опозвао изјаву о признању.

С друге стране, кад тужени опозове изјаву о признању тужбеног захтева, суд наставља извиђање и доноси пресуду на основу контрадикторних захтева странака. Основаност тужбеног захтева није предмет разматрања суда као што то нису ни премисе судског силогизма и њихова тачност.⁶⁴¹ Овлашћења суда односе се на утврђивање постојања процесних претпоставки за доношење ове пресуде.

г) Доношење пресуде на основу признања тужбеног захтева

Предлог тужиоца за доношење ове пресуде није потребан. Суд ће и без предлога тужиоца, на основу признања туженог, донети пресуду на основу признања.⁶⁴² Ранији законски текстови

⁶³⁷ Маркићевић, А. – Признање чињеница и признање тужбеног захтева, Гласник АПВ бр. 7/1961, стр. 11.

⁶³⁸ Маркићевић, А. – Признање чињеница и признање тужбеног захтева, Гласник АПВ бр. 7/1961, стр. 15.

⁶³⁹ Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 236.

⁶⁴⁰ Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 236.

⁶⁴¹ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 368.

⁶⁴² Могућна је ситуација и да суд, поред признања тужбеног захтева, донесе пресуду на основу расправљања (Видети: Пресуда Окружног суда у Чачку, Гж. бр. 589/03 од 24. 06. 2003, Избор судске праксе, бр. 3/2005, стр. 63 – 64). У конкретном случају, првостепени суд је након што је у одговору на тужбу тужени признао тужбени захтев, донео пресуду на основу расправљања и одбио тужбени захтев тужиоца у целости. Усвојивши жалбе странака у поступку, другостепени суд је укинуо првостепену пресуду и предмет вратио првостепеном суду на поновно разматрање, с обзиром на то да у разлозима

су предвиђали другачија законска решења. Одредбама Законика из 1929. год. било је предвиђено обавезно постојање предлога тужиоца за доношење ове пресуде. Одредбом из параграфа 491. је било предвиђено да суд, уколико туженик на првом рочишту или на усменој спорној расправи изричито призна тужбени захтев, на предлог тужиоца доноси пресуду на основу признања. Овај законик није предвиђао правила о могућности одлагања доношења ове пресуде као ни правила о опозивању датог признања тужбеног захтева. Нови ЗПП РС, као ни ранији закони, не предвиђа да треба да постоји предлог тужиоца за доношење ове пресуде.

Тужени може признати тужбени захтев све до закључења главне расправе, уколико то чини у току првостепеног поступка. Тужени може признати тужбени захтев усмено и писмено. Законодавац није предвидео у којој се форми може преузети ова радња туженог. Тако, тужени може признати тужбени захтев у одговору на тужбу, на припремном рочишту као и на рочишту за главну расправу. Тужени може да призна тужбени захтев и у току расправе пред другостепеним судом и на расправи у поновљеном поступку.⁶⁴³

Постоји и ситуација кад суд неће донети пресуду на основу признања, иако су испуњени сви услови предвиђени за њено доношење. Уколико суд утврди да се ради о недозвољеним располагањима странака, суд неће донети ову пресуду.

Суд може одложити доношење ове пресуде кад је потребно да се прибаве обавештења у погледу захтева странака којима се не може располагати. Суд ће тада донети решење о застајању са поступком и покушати извињањем да дође до обавештења која су у вези са прекорачењем граница слободе располагања.

Овакво законодавно решење је предвиђено и у македонском праву. Суд неће донети ову пресуду у случају да суд утврди да се ради о захтевима којима странке не могу слободно располагати.⁶⁴⁴ Према одредби из чл. 3. ст. 3. ЗПП РМ то су захтеви који су у супротности са принудним прописима, одредбама међународних уговора ратификованих у складу са Уставом Републике Македоније и правилима морала. Кад суд посумња да се ради о захтевима којима странке не могу слободно располагати он може и одложити доношење пресуде на основу признања. Суд ће то учинити уколико је потребно да се претходно прибаве обавештења о околностима које су у вези са недозвољеним диспозицијама странака.⁶⁴⁵

пресуде није било означено зашто суд није донео пресуду на основу признања а другостепени суд је утврдио да се не ради о захтевима странака којима се не може располагати. Чудно је само то што је другостепени суд одлучио пресудом, јер се укидање првостепене пресуде и враћање на поновно одлучивање чини решењем као одлуком другостепеног суда.

⁶⁴³ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 376; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 483. Ово схватање свој извор налази у одредбама ЗПП о примени правила за првостепену расправу и онда кад расправу води другостепени суд и правилима о новој расправи пред првостепеним судом.

⁶⁴⁴ Видети: чл. 317. ст. 2. ЗПП РМ.

⁶⁴⁵ Идентично решење је садржано и у одредбама из чл. 331. ст. 3. ЗПП РХ, чл. 316. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 261. ст. 1. ЗПП БД; чл. 180. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ и чл. 337. ст. 3. ЗПП ЦГ.

Б) Пресуда на основу одрицања

Пресуда на основу одрицања је у нашем правном систему регулисана од 1990. године. Ова пресуда је у наше процесно законодавство уведена Законом о изменама и допунама ЗПП СФРЈ из 1990. године.⁶⁴⁶

До тада, само одрицање од тужбеног захтева имало је другачији карактер. Одрицање од тужбеног захтева представљало је парничну радњу тужиоца којом се он одрицао од права на правну заштиту, од захтева који је формулисао у тужби. Изјава тужиоца којом је свој захтев истакнут у тужби означавао као неоснован,⁶⁴⁷ није представљала један од услова за доношење пресуде на основу одрицања. Поједини аутори сматрају⁶⁴⁸ да то што се у литератури може наћи да тужилац одрицањем од тужбеног захтева свој захтев сматра неоснованим, представља фикцију без сврхе. Аутори сматрају да тужилац може, иако је уверен у основаност свог тужбеног захтева, од истог се одрећи из других разлога, а са процесноправног аспекта његови мотиви се сматрају неважним. С друге стране, разлози из којих се тужилац може одрећи тужбеног захтева су многобројни и различити, па тужилац то може учинити и уколико је тужени инсолвентан, уколико му је тужени опростио дуг или ако нема интереса и времена за дуга парничења.⁶⁴⁹

У литератури⁶⁵⁰ је одрицање од тужбеног захтева називано и квалификованим повлачењем тужбе. Квалификованим повлачењем тужбе означавао је одрицање од тужбеног захтева које је у себи садржало и повлачење тужбе. У то време, одрицање од тужбеног захтева је према дејствима које је производило било поистовећивано са судском одлуком којом је тужбени захтев био одбијан као неоснован и која је постала правноснажна.⁶⁵¹

Тужилац се могао одрећи од тужбеног захтева све до закључења главне расправе, без пристанка туженог који би постигао исти успех као и пресудом којом се захтев одбија, а улога суда је била да процени и оцени да ли је располагање процесним овлашћењима у супротности или не са принудним прописима, правилима морала и јавним поретком.

⁶⁴⁶ Видети: “Службени лист СФРЈ” бр. 20/90, 27/90.

⁶⁴⁷ Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 321; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 330 - 331.

⁶⁴⁸ Тако: Марковић, М. – Грађанско процесно право, Књ. 1, Парнични поступак, Св. 2, Парничне радње, Правни факултет, Ниш, 1971, стр. 171.

⁶⁴⁹ Тако: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Универзитет у Нишу, Ниш, 1987, стр. 167; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 171.

⁶⁵⁰ Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 330; Георгијевски, С. - Парнична постапка, Правни факултет, Скопје, 1988, стр. 315; Цуља, С. – Грађански парнични поступак ФНРЈ, Школска књига, Загреб, 1957, стр. 381.

⁶⁵¹ Старовић, Б. – Кеча, Р. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 1998, стр. 368; Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 331; Камхи, С. – Грађански судски поступак, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 381.

Одрицање од тужбеног захтева, регулисано на овај начин, било је у литератури процесног права критиковано из више разлога. Основне примедбе правних писаца биле су упућиване на чињеницу да процесним правом нису биле предвиђене могућности опозива одрицања од тужбеног захтева као диспозитивне парничне радње, што је било предвиђено кад је у питању признање тужбеног захтева, нити су била предвиђена правна средства за побијање одрицања од тужбеног захтева. Сматра се⁶⁵² да правила о опозивању признања тужбеног захтева нису могла бити примењивана аналогно и на опозивање одрицања од тужбеног захтева. Разлози за то су различитост ових парничних радњи, различитост субјеката који их предузимају, као и различитост поступака који се спроводе поводом ових парничних радњи. Такође, циљ и дејства ових парничних радњи нису били исти јер је на основу признања тужбеног захтева доношена пресуда на основу признања, док је одрицање од тужбеног захтева за дејство имало доношење решења којим је поступак обустављан, пошто је сам спор који је био повод парници, био решен мирним путем.

Питање побијања одрицања од тужбеног захтева је, такође, изазивало полемике и доводило до различитих ставова аутора у процесној литератури. Поједини аутори истичу, да је одрицање могло бити побијано предлогом за понављање поступка, само из разлога из којих се може побијати правноснажна пресуда на основу признања, јер се сматрало да признање тужбеног захтева и одрицање од тужбеног захтева имају исти значај за окончање парнице.⁶⁵³ Други аутори су пледирали за то да се одрицање од тужбеног захтева, као радња која има дејство пресуде која је постала правноснажна, могло побијати предлогом за понављање поступка али за своје схватање нису износили аргументацију.⁶⁵⁴

Други аутори су детаљном анализом правила у погледу одрицања од тужбеног захтева долазили до решења по коме су одређивали објекат побијања који је последица радње одрицања. Сматрало се да је било могућно само побијање решења којим је обустављан поступак а на основу одрицања од тужбеног захтева. Разлог за побијање овог решења било је одрицање од тужбеног захтева, које је, са недостацима, било повод за доношење решења о обустављању поступка.⁶⁵⁵ Аутори сматрају⁶⁵⁶ да побијање самог одрицања од тужбеног захтева није било могућно и то са разлога што парничне радње не подлежу побијању правним

⁶⁵² Станковић, Г. – Грађанско процесно право, књига друга, Универзитет у Нишу, Ниш, 1987, стр. 168 - 169; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 279. Видети и: Познић, Б. – Белешке уз збирку судских одлука за 1971. годину, Анали бр. 6/1973, стр. 87 – 90.

⁶⁵³ Познић, Б. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 322.

⁶⁵⁴ Чалија, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Сарајево, 1986, стр. 514; Јовановић, М - Грађанско процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 1979, стр. 98.

⁶⁵⁵ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, књ. 2, Универзитет у Нишу, Ниш, 1987, стр. 169; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 279.

⁶⁵⁶ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, књ. 2, Универзитет у Нишу, Ниш, 1987, стр. 169; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 279.

средствима. Само одрицање од тужбеног захтева, исто тако, није представљало ни посао материјалног права, што је резултирало и немогућношћу његовог побијања. Стога је, уколико је одрицање од тужбеног захтева имало недостатке, једино постојала могућност побијања одлуке којом је поступак окончан а то је било решење о обустављању поступка.⁶⁵⁷

а) Одрицање од тужбеног захтева – појам и карактеристике

Одрицање од тужбеног захтева представља једнострану, диспозитивну радњу тужиоца, која не може бити везана за рок и услов, која производи дејства само у парници а уједно је, иако непосредна радња, опозива.

Одрицање од тужбеног захтева је диспозитивна парнична радња тужиоца и од воље самог тужиоца зависи да ли ће се одрећи тужбеног захтева или не. Одрицање од тужбеног захтева је страначка парнична радња. Како тужилац има право да тужбом одреди врсту, садржину и обим правне заштите чије пружање тражи, он, према начелу диспозиције, може да располаже својим захтевом истакнутим у тужби и да тако доведе до окончања парничног поступка. Одрицање од тужбеног захтева је, уствари, изјава тужиоца да се одриче свог захтева формулисаног и истакнутог у тужби, чиме тужба не губи свој главни елемент – тужбени захтев.⁶⁵⁸ Тужилац, наиме, изјављује да више не захтева пружање правне заштите у конкретном случају и према тачно одређеном туженом. Тужилац се може одрећи захтева у целини или делимично. Ова страначка парнична радња тужиоца, као вид располагања процесним захтевом, доводи до окончања парнице јер суд доноси пресуду на основу одрицања. Наравно, само одрицање од тужбеног захтева је само један од законом прописаних услова који морају бити испуњени да би суд донео ову врсту пресуде.

Одрицање од тужбеног захтева је и једнострана парнична радња. Предузимање ове радње изазива процесна дејства само у парници. Свакако, дејства ће бити могућна само уколико је ова радња допуштена. Њена једнострана природа не захтева, за постизање њених дејстава, како ни одобрење суда⁶⁵⁹ тако ни пристанак туженог.⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Универзитет у Нишу, књ. 2, Ниш, 1987, стр. 169; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 279. Било је и мишљења да је одрицање од тужбеног захтева могло бити побијано ванредним правним средствима. Објекат побијања би било само одрицање од тужбеног захтева или решење којим је суд обустављао поступак, иако није било ваљаног разлога за то (Видети: Трива, С. – Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 1978, стр. 332).

⁶⁵⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 351.

⁶⁵⁹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 350.

⁶⁶⁰ Сам законодавац у одредби из чл. 337. ст. 2. ЗПП РС прописује да за одрицање од тужбеног захтева није потребан пристанак туженог. Тако и: чл. 262. ст. 2. ЗПП БД; чл. 181. ст. 2. ЗПП Рс и ЗПП ФБиХ; чл. 317. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 331а. Ст. 2. ЗПП РХ, чл. 338. ст. 2. ЗПП ЦГ, чл. 318. ст. 2. ЗПП РМ.

У литератури се расправљало и о томе да ли ова радња представља правни посао или само процесну радњу. Одрицање од тужбеног захтева представља радњу процесноправне природе, јер одрицање не може бити правни посао.⁶⁶¹

Поједини аутори⁶⁶² означавајући признање тужбеног захтева и одрицање од тужбеног захтева као парничне радње, констатују да “поводом ових радњи суд редовно доноси пресуду којом тужбени захтев усваја”. Изнето схватање, свакако, није исправно. Признање тужбеног захтева доводи до доношења пресуде којом се усваја тужбени захтев, док одрицање од тужбеног захтева производи своја дејства тако што суд доноси пресуду којом тужбени захтев одбија.

Одрицање од тужбеног захтева представља непосредну парничну радњу тужиоца. Тужилац се може одрећи свог тужбеног захтева усмено на рочишту или поднеском. Ова парнична радња не може бити везана ни за услов ни за рок.

Иако је одрицање од тужбеног захтева непосредна парнична радња, а ове радње су, по правилу, неопозиве, законом је предвиђена могућност опозива одрицања од тужбеног захтева. Сам законодавац предвиђа да одрицање од тужбеног захтева, на рочишту или у поднеску, тужилац може и без пристанка туженог да опозове до доношења пресуде.⁶⁶³

Треба указати на једну грешку која се јавља у законском тексту а односи се на означавање ”писменог поднеска”. То није исправно, с обзиром да се подразумева да је поднесак увек у писменој форми.

Одрицањем од тужбеног захтева, уколико је оно допуштено, испуњен је један од услова за доношење пресуде на основу одрицања. Суд ће ову пресуду донети уколико су испуњени и остали услови који су законом предвиђени. Али, опозив одрицања од тужбеног захтева спречиће њено доношење. Тужилац након одрицања има право и да изјаву о одрицању опозове. Суд у тој ситуацији испитује допуштеност ове радње.⁶⁶⁴ Уколико је ова, касније предузета диспозитивна радња тужиоца допуштена, суд је дужан да и даље извиђа и изводи доказе, што ће имати за циљ доношење коначне и мериторне одлуке.⁶⁶⁵ Тужилац је опозивом одрицања елиминисао дејства самог одрицања од тужбеног захтева које је раније предузео. Ова његова изјава, којом је опозвао раније дато одрицање, производи дејство и без пристанка туженог.

⁶⁶¹ Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 151 – 152.

⁶⁶² Познић, Б. – Ракић-Водинелић, В. – Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 151

⁶⁶³ Видети: чл. 337. ст. 5. ЗПП РС. Идентично решење је предвиђено и у одредбама чл. 331а. ст. 5. ЗПП РХ, чл. 317. ст. 5. ЗПП СЛ, чл. 181. ст. 3. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, чл. 338. ст. 5. ЗПП ЦГ и чл. 318. ст. 5. ЗПП РМ. У односу на наше право, законодавац је одредбом из чл. 262. ст. 5. ЗПП БД прописао и то да тужилац, након опозивања изјаве о одрицању од тужбеног захтева неће моћи поново да се одрекне од тужбеног захтева.

⁶⁶⁴ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 351.

⁶⁶⁵ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 351; Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 168.

Тачно је одређено и у ком тренутку у поступку је тужилац у могућности да се одрекне свог тужбеног захтева. Поступак мора бити покренут да би тужилац могао да се одрекне тужбеног захтева. Кад је у питању последњи тренутак до кад тужилац може да предузме ову диспозитивну парничну радњу, онда је то тренутак закључења главне расправе пред првостепеним судом. Тужилац може да се одрекне од тужбеног захтева и у току расправе пред другостепеним судом и на расправи у поновљеном поступку.

б) Услови за доношење пресуде на основу одрицања и поступак њеног доношења

Сама пресуда на основу одрицања сврстана је у ред једностраних пресуда, оних које суд доноси само на основу тражења једне странке. Тужилац својим процесним понашањем изазива доношење пресуде на основу одрицања. Располажући својим процесним захтевом, тужилац омогућава стварање процесне ситуације у којој је могућно донети пресуду којом се тужбени захтев одбија. Допуштеност одрицања од тужбеног захтева пружа могућност суду да без даљег извиђања мериторно одлучи и оконча поступак. Но, сама допуштеност ове диспозитивне парничне радње тужиоца није и довољна за доношење пресуде на основу одрицања. Законом су предвиђени услови који морају бити испуњени да би до доношења ове одлуке и дошло.

Суд ће донети пресуду на основу одрицања⁶⁶⁶ уколико су испуњени следећи услови: да је тужилац дао изјаву о одрицању од тужбеног захтева; да је изјаву о одрицању од тужбеног захтева дало овлашћено лице; да је сама изјава о одрицању од тужбеног захтева дата до закључења главне расправе; да је допуштено одрицање од тужбеног захтева; да изјаву о одрицању од тужбеног захтева тужилац није опозвао и да нису прекорачене границе слободе располагања.⁶⁶⁷ Само кумулативно испуњење свих услова доводи до доношења пресуде којом се тужбени захтев одбија.⁶⁶⁸

Први услов за доношење ове пресуде⁶⁶⁹ је да је тужилац дао изјаву о одрицању од тужбеног захтева. Тужилац подиже тужбу зарад заштите својих грађанских субјективних

⁶⁶⁶ Пресуда на основу одрицања у аустријском праву има исту правну природу као у нашем праву и регулисана је исти начин. Тужилац има право да се одрекне од тужбеног захтева који је истакао у тужби и да на тај начин доведе до доношења пресуде на основу одрицања. Тужилац се може одрећи свог тужбеног захтева на првом рочишту или на рочишту за главну расправу. Тако је елиминисана потреба за даљим извиђањем те суд доноси пресуду на основу одрицања којом се одбија тужбени захтев. Законодавац је, у одредби из чл. 394. ст. 2. ЗПОО прописао да се одрицање тужиоца може односити и само на неки од захтева које је истакао у тужби, као и на део тужбеног захтева, и суд у том случају, на основу одрицања, доноси делимичну пресуду.

⁶⁶⁷ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 434; Мандић, Љ. – Пресуда на основу одрицања, ПЖ бр. 12/2001, стр. 191.

⁶⁶⁸ Одредбама закона у правним системима бивших југословенских република ова врста пресуде је регулисана на исти начин као у нашем праву, па су и услови потребни за њихово доношење идентични онима предвиђеним нашим правом. Видети: чл. 331а. ЗПП РХ, чл. 317. ст. 1. ЗПП СЛ, чл. 262. ст. 1. ЗПП БД, чл. 181. ст. 1. ЗПП Рс и ФБиХ, чл. 338. ст. 1. ЗПП ЦГ и чл. 318. ст. 1. ЗПП РМ.

⁶⁶⁹ У немачком праву, према одредби из чл. 306. ЗПОД, тужилац има право да се приликом усменог расправљања одрекне од тужбеног захтева. У том случају, нема потребе за даљим расправљањем и суд

права. Иако тужилац у тужби формулише свој захтев за пресуду и од суда тражи пружање одговарајуће правне заштите, није искључена могућност да тужилац предузима диспозитивне парничне радње којима ће располагати својим тужбеним захтевом. Одррицање од тужбеног захтева представља вид располагања тужбеним захтевом.⁶⁷⁰

Да би пресуда на основу одрицања од тужбеног захтева била донета, изјаву о одрицању мора да да овлашћено лице, тужилац или његов пуномоћник. Кад је у питању пуномоћник који је адвокат, закон изричито прописује која су његова овлашћења у поступку. Тужилац може издати адвокату пуномоћје за вођење парнице али с тим да у пуномоћју нису тачно одређена овлашћења адвоката. Тако је у одредби из чл. 89. ст. 1. т. 1. ЗПП РС предвиђено да адвокат може вршити све радње у поступку, а нарочито да подигне тужбу, да је повуче, да призна тужбени захтев или се одрекне од тужбеног захтева, да закључи судско поравнање, да изјави правни лек и да се одрекне или одустане од њега, као и да предлаже издавање привремених мера обезбеђења. Произлази да адвокат пуномоћник не мора имати посебно овлашћење за давање изјаве о одрицању од тужбеног захтева.

Изјаву о одрицању од тужбеног захтева може дати и пуномоћник који није адвокат али само уколико га је тужилац на ту радњу овластио путем изричитог, посебног овлашћења.

Посебно овлашћење за предузимање ове парничне радње биће потребно не само пуномоћнику који није адвокат, већ, у извесним ситуацијама и законском заступнику. Тако, ако је за подизање и повлачење тужбе, за признање односно за одрицање од тужбеног захтева, за закључење поравнања, изјављивање, повлачење или одрицање од правног лека посебним прописима одређено да заступник мора имати посебно овлашћење, он ће те радње моћи да предузме само уколико такво овлашћење и поседује.⁶⁷¹

Следећи од услова за доношење пресуде на основу одрицања је да је изјава о одрицању дата до закључења главне расправе. Тужилац се може одрећи тужбеног захтева до закључења главне расправе а не и касније. Тужилац не може дати изјаву о одрицању од тужбеног захтева након закључења главне расправе, јер би тиме биле анулиране последице судског рада и то у тренутку кад је правна ствар на основу расправљања и извиђања сазрела за доношење пресуде, али не једностране већ оне на основу контрадикторних захтева странака.⁶⁷²

доноси пресуду на основу одрицања. Специфично је то да је законодавац предвидео да ће суд ову пресуду донети уколико тужени предложи да се ова пресуда донесе и одбије тужбени захтев тужиоца.

⁶⁷⁰ Располагање тужиоца тужбеним захтевом манифестује се и у виду повлачења тужбе. Одррицање од тужбеног захтева и повлачење тужбе представљају два облика располагања тужбеним захтевом који изазивају различита дејства. Повлачењем тужбе, тужилац одустаје од своје иницијалне парничне радње и од пружања правне заштите одређене садржине. Ова диспозитивна парнична радња тужиоца доводи до обустављања парничног поступка, с тим што се тужба исте садржине, уперена против истог туженог може подићи и покренути нова парница (Детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 347 – 349).

⁶⁷¹ Видети: чл. 76. ЗПП РС.

⁶⁷² Тако и: Мандић, Љ. – Пресуда на основу одрицања, ПЖ бр. 12/2001, стр. 192.

Изјава о одрицању од тужбеног захтева треба да буде допуштена. Допуштеност одрицања од тужбеног захтева оцењује се према границама слободе располагања. Располагања странака су допуштена у парници али суд иста неће уважити уколико су она у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала. Суд ову пресуду неће донети уколико су прекорачене границе слободе располагања. Странке начелно слободно могу располагати захтевима које су ставиле у поступку.⁶⁷³ Тако се странке могу одрећи свог захтева, могу се поравнати и могу признати тужбени захтев противника. Суд може утврдити у поступку да је тужилац одрицањем од тужбеног захтева прекорачио границе слободе располагања у поступку. У том случају суд ће изјаву о одрицању од тужбеног захтева одбацити као недопуштену.

Повод за доношење ове пресуде је страначка парнична радња тужиоца,⁶⁷⁴ којом он истиче да је његов тужбени захтев истакнут у тужби неоснован. Суд на основу ове парничне радње доноси пресуду на основу одрицања не утврђујући стање ствари. Изјава тужиоца о одрицању, елиминише потребу за даљим извиђањем и расправљањем. Суд није применом силогистичке операције дошао до закључка да је тужбени захтев неоснован.

Услов који мора бити испуњен да би суд донео ову пресуду је и то да тужилац није опозвао своју изјаву о одрицању од тужбеног захтева. Уколико је тужилац опозвао своју изјаву, на шта има право, суд неће моћи да донесе ову пресуду, већ ће наставити извиђање и окончати поступак пресудом.

Када су испуњени сви услови суд доноси пресуду на основу одрицања којом се тужбени захтев одбија. Но, и испуњеност свих услова у појединим ситуацијама не резултира доношењем ове пресуде. Како закон прописује⁶⁷⁵ и кад су испуњени сви потребни услови, суд ову пресуду неће донети уколико нађе да је реч о захтеву којим странке не могу располагати. Уколико суд утврди да се ради о захтевима који су у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала, суд ову пресуду неће донети. Суд може одложити доношење ове пресуде, а то ће бити у случају да је потребно да се прибаве обавештења у погледу захтева странака којима се не може располагати,⁶⁷⁶ када доноси решење о застајању са поступком.⁶⁷⁷

⁶⁷³ Видети: чл. 3. ст. 2. ЗПП РС.

⁶⁷⁴ Видети: Решење Окружног суда у Чачку, Гж. 540/06 од 12. 04. 2006, Избор судске праксе бр. 9/2006, стр. 63 - 64.

⁶⁷⁵ Видети: чл. 337. ст. 3. ЗПП РС.

⁶⁷⁶ Идентично и: чл. 331а. ст. 4. ЗПП РХ. чл. 317. ст. 2. ЗПП СЛ, чл. 262. ст. 4. ЗПП БД, чл. 337. ст. 4. ЗПП ЦГ, чл. 318. ст. 4. ЗПП РМ. Законодавац у овом случају није, одредбама ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, као код пресуде на основу признања, прописао да ова пресуда неће бити донета иако су испуњени сви услови а суд нађе да се ради о захтевима којима странке не могу располагати, нити је предвидео могућност одлагања доношења ове пресуде у овој ситуацији. У литератури има мишљења да је било потребно прописати и ова правила и на тај начин уредити једнак положај странака у поступку (Тако: Омановић, С. – Драфт новог Закона о парничном поступку Федерације Босна и Херцеговина, Магистрат, Сарајево, 2003, стр. 78).

⁶⁷⁷ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 435.

У литератури има мишљења⁶⁷⁸ да је суд дужан да утврди постојање воље тужиоца за ову радњу и његову обавештеност о њеним последицама. Суд би то утврђивао како испитивањем тужиоца на рочишту, тако и тумачењем поднеска који изјаву о одрицању садржи, с обзиром на то да се одрицање може дати на рочишту или у поднеску. Ово схватање није исправно. Диспозитивне парничне радње странака своја дејства изазивају аутоматски у тренутку њиховог предузимања, под условом да су допуштене. Када тужилац изјави да се одриче од тужбеног захтева, суд без даљег извиђања доноси пресуду на основу одрицања. Суд доноси ову пресуду уколико је радња тужиоца допуштена и уколико су испуњени услови за доношење ове пресуде. То значи да суд неће испитивати да ли је тужилац обавештен о последицама његове радње.

Пресуда на основу одрицања не може бити донета у свим парницама. У брачним, матернитетским и патернитетским парницама није допуштено доношење ове пресуде.⁶⁷⁹ Разлог за немогућност доношења ове пресуде у овим парницама свој основ налази у потреби за детаљним утврђивањем стања у односу брачних супружника и родитеља и деце, као и у ограничењу начела диспозитије у погледу располагања тужбеним захтевом у овим парницама.⁶⁸⁰ У брачним, матернитетским и патернитетским парницама начело диспозитије је ограничено у том смислу да странке не могу предузимати парничне радње диспозитивног карактера и на тај начин омогућити испуњење услова за доношење једностраних пресуда.

б) Побивање пресуде на основу признања и пресуде на основу одрицања

Пресуда на основу признања и пресуда на основу одрицања од тужбеног захтева се у погледу побивања правним лековима не разликују.

Кад је у питању жалба, као редован правни лек, законодавац предвиђа да пресуда на основу признања и пресуда на основу одрицања не могу бити побиване због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања и због погрешне примене материјалног права, већ само због битних повреда одредаба парничног поступка.⁶⁸¹ Материјална неисправност донесене пресуде на основу признања или пресуде на основу одрицања неће моћи да буде разлог за њихово побивање, с обзиром на то да суд приликом доношења ових пресуда није извиђао и утврђивао стање ствари у конкретном односу. Такође, погрешна примена материјалног права неће моћи да буде разлог за побивање пресуде на основу признања и пресуде на основу одрицања, јер суд није проналазио норму материјалног права под коју би подводио утврђено стање ствари нити је приликом доношења ових пресуда примењивао правила материјалног права.

⁶⁷⁸ Палачковић, Д. – Парнично процесно право, Правни факултет, Крагујевац, 2004, стр. 236.

⁶⁷⁹ Није, такође, допуштено ни доношење пресуде на основу признања тужбеног захтева.

⁶⁸⁰ Мандић, Ј. – Пресуда на основу одрицања, ПЖ бр. 12/2001, стр. 194.

⁶⁸¹ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1798/02 од 1. 07. 2002, Избор судске праксе, бр. 6/2004; чл. 360. ст. 3. ЗПП РС.

Како су пресуде на основу признања и одрицања и донете применом правила процесног права, разлог за побијање пресуде може бити само процесна неисправност донесене одлуке. Тако, странка може побијати пресуду на основу признања и пресуду на основу одрицања само због битних повреда одредаба парничног поступка.

Жалба против пресуде на основу признања и пресуде на основу одрицања може се изјавити и због недостатака самог признања, односно одрицања од тужбеног захтева. Жалба се може изјавити и уколико је тужени изјаву о признању, односно тужилац изјаву о одрицању од тужбеног захтева дао у заблуди, под претњом или принудом.⁶⁸²

Давање изјаве о одрицању од тужбеног захтева или о признању тужбеног захтева у заблуди, разлог је за изјављивање жалбе против пресуде на основу одрицања или признања. Уопштено говорећи, заблуда представља погрешну представу о стварности, тј. о некој правно релевантној чињеници кад смо на терену процесног права. Погрешна представа о стварности је тужиоца односно туженог навела на одрицање или признање тужбеног захтева. Њихова заблуда у погледу одлучних чињеница довела је до доношења одлука којима се поступак завршава. Странке су у заблуди дале изјаве о одрицању од тужбеног захтева или о признању тужбеног захтева, што не би учиниле да су имале праву представу о стварности. Заблуда, у овом смислу речи, кад се односи на мане воље и изјаве странака, разлог је за изјављивање жалбе и побијање пресуда донетих на основу тих изјава.

Разлог који је уско везан за заблуду је и превара која уствари представља заблуду квалификовану понашањем другог лица.⁶⁸³ Превара може имати два степена – тежи и блажи степен. Тежи се односи на ситуације кад друго лице неког доведе у заблуду наводећи га на погрешну представу о некој правнорелевантној околности. Блажи степен се односи на ситуације кад друго лице спозна да је неко у заблуди, али му то не назначи већ га у заблуди одржава. Кад смо код изјаве о одрицању од тужбеног захтева и изјаве о признању тужбеног захтева, појединачно, тужилац и тужени могу понашањем другог лица бити доведени у заблуду о правно релевантним чињеницама, било да су доведени у заблуду или да су понашањем другог лица одржани у својој заблуди произведеној преваром. Понашање неког другог лица које тужиоца или туженог наводи на давање изјаве о одрицању или признању тужбеног захтева и изазива њихово давање под преваром, биће разлог за изјављивање жалбе против пресуде на основу одрицања и пресуде на основу признања тужбеног захтева.

Изјава о одрицању од тужбеног захтева и изјава о признању тужбеног захтева могу бити дате и под утицајем принуде (претње, страха). Изјава воље је дата под утицајем принуде кад је дата у страху од доношења неког зла којим се прети, односно које се ставља у изглед. Овде је у

⁶⁸² Видети: чл. 360. ст. 3. ЗПП РС. Видети: Одлука Врховног суда АПВ бр. Гж. 830/57, Гласник АКВ бр. 1/1958, стр. 35; Пресуда Окружног суда у Ужицу, Гж 1893/06 од 24. 10. 2006, Избор судске праксе, бр. 5/2007, стр. 60.

⁶⁸³ Станковић, О. - Водинелић, В. – Увод у грађанско право, Номос, Београд, 1996, стр. 178.

питању психичка принуда. То није и једини облик принуде. Принуда у ужем смислу, физичка принуда, подразумева и давање изјаве воље услед атака на физички интегритет лица. Тако, изјава воље може бити дата и услед злостављања, телесног повређивања, итд.⁶⁸⁴ У овим случајевима, тужилац, односно тужени, су изјаву о одрицању односно признању тужбеног захтева дали под утицајем принуде,⁶⁸⁵ и то ће представљати разлог за изјављивање жалбе против пресуда које су донете на основу ових изјава и уз испуњење и осталих законом предвиђених услова.

Кад је у питању побијање пресуде на основу одрицања или пресуде на основу признања са позивањем на мане воље, странке у жалби којом иницирају поступак контроле законитости могу износити нове чињенице и могу предлагати нове доказе. У овом случају, изношење чињеница и предлагање доказа биће начин да се докаже да постоји посебан разлог због којег странке изјављују жалбу⁶⁸⁶ и траже од суда пружање правне заштите у инстанционом поступку.

Пресуда на основу признања и пресуда на одрицања могу се побијати и ванредним правним лековима. Ревизијом против пресуде ће моћи да буде побијана одлука донета у поступку по жалби којом се потврђује пресуда на основу признања или пресуда на основу одрицања. Одлука која је донета у поступку по жалби којом је потврђена пресуда на основу признања, односно одрицања, може се побијати ревизијом само због процесних недостатака. Неправилна примена материјалног права, је као разлог за ревизију искључена, јер се ова пресуда, како је речено, не доноси применом материјалног већ процесног права. Кад су у питању процесни недостаци, они морају бити начињени у другостепеном поступку а суд о њима не води рачуна по службеној дужности.⁶⁸⁷

Пресуда на основу признања и пресуда на основу одрицања могу се побијати предлогом за понављање поступка. Ограничење се огледа у томе да се она може побијати само у границама у којима би се ове пресуда могла побијати редовним правним средствима.⁶⁸⁸ Произлази да се предлогом за понављање поступка пресуда на основу признања и пресуда на основу одрицања могу побијати због процесних повреда правила парничног поступка. Но, и у том погледу постоје извесна ограничења. Тако странка неће моћи да захтева понављање поступка уколико је у ранијем поступку изнела процесне повреде које се тичу страначке и

⁶⁸⁴ Станковић, О. - Водинелић, В. – Увод у грађанско право, Номос, Београд, 1996, стр. 179.

⁶⁸⁵ Принуда је кривично дело предвиђено одредбама из чл. 62. Кривичног законика Србије.

⁶⁸⁶ Тако: Станковић, Г. – Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање као разлог за жалбу у парничном поступку, Билтен судске праксе Округног суда у Нишу, бр. 22/2006, стр. 147 - 148.

⁶⁸⁷ Мандић, Љ. – Пресуда на основу одрицања, ПЖ бр. 12/2001, стр. 196. Одступање од овог правила налазимо само у дужности суда да по службеној дужности води рачуна о одређеним битним повредама одредаба парничног поступка. Тако суд води рачуна о повредама које се односе на недостатак страначке и парничне способности и овлашћења за заступање.

⁶⁸⁸ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 477.

парничне способности, овлашћења за заступање и правила о објективности суда.⁶⁸⁹ С друге стране, странка ће моћи да захтева понављање поступка, уколико без своје кривице није могла да околности у вези са незаконитим поступањем, а нарочито пропуштањем достављања кад јој није била дата могућност да расправља пред судом, истакне пре него што је ранији поступак завршен правноснажном одлуком суда.⁶⁹⁰

Пресуда на основу признања и пресуда на основу одрицања могу се побијати и једним специфичним правним леком који је по први пут предвиђен у нашем законодавству одредбама ЗПП РС. Жалба са алтернативним предлогом за ревизијско одлучивање или директна ревизија, предвиђена је правилима ЗПП РС као нови правни лек и то ванредни. Овај правни лек уведен је у наше процесно законодавство у циљу спречавања одуговлачења поступка и у циљу остваривања начела о суђењу у разумном року.⁶⁹¹ Законом је предвиђено из којих разлога и под којим условима може бити изјављен овај ванредни правни лек који доводи до елиминисања жалбе као редовног правног лека, одступања од правила о не прескакању правних лекова те одлучивању о леку од стране ревизијског суда.

Побијање пресуде на основу признања и пресуде на основу одрицања је идентично регулисано и у правним системима бивших југословенских република. Обе пресуде могу бити побијане жалбом због битне повреде одредаба парничног поступка и због тога што је изјава о признању или одрицању дата у заблуди или под утицајем принуде или преваре.⁶⁹²

⁶⁸⁹ Видети: чл. 423. ст. 1. ЗПП РС.

⁶⁹⁰ Видети: чл. 423. ст. 2. ЗПП РС.

⁶⁹¹ Тако: Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 60.

⁶⁹² Видети: чл. 208. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, чл. 284. ст. 3. ЗПП БД. Према одредби из чл. 342. ст. 4. ЗПП РМ, странке могу у жалби да износе нове чињенице и предлажу нове доказе који се односе на мане воље.

I. ПРВОСТЕПЕНЕ И ДРУГОСТЕПЕНЕ ПРЕСУДЕ. ПРЕСУДА У ПОСТУПКУ У ПАРНИЦАМА О СПОРОВИМА МАЛЕ ВРЕДНОСТИ

I. ПРВОСТЕПЕНЕ И ДРУГОСТЕПЕНЕ ПРЕСУДЕ

У процесној литератури разликују се првостепене и другостепене пресуде. Ова подела, поред теоријског има и практичан значај.

У поступку по правним лековима, који представља поступак контроле законитости донете одлуке, суд може одлучити доношењем решења или пресуде. Другостепена пресуда може бити донета поводом различитих правних средстава које изјављује жалилац, како редовних тако и ванредних.

Жалба представља редован правни лек којим странка врши право на правни лек и побија првостепену пресуду коју сматра неповољном за себе. Другостепени суд у инстанцијском поступку има касаторна и реформаторна овлашћења. Реформаторна овлашћења дају суду могућност да одлучује о тужбеном захтеву на мериторан начин, тако што ће преиначити побијану одлуку, одбити жалбу као неосновану или потврдити првостепену пресуду. Касаторна овлашћења суда другог степена односе се на ситуације када суд укида побијану пресуду или одбацује жалбу. У литератури има мишљења⁶⁹³ да поступак по жалби, поред постојања могућности суда да мериторно одлучује о тужбеном захтеву, и даље има карактер поступка контроле законитости донете одлуке. Аутори који заступају ово схватање сматрају да мериторно одлучивање не представља последицу поновног расправљања о тужбеном захтеву⁶⁹⁴ већ последицу потребе да се реагује на грешке првостепеног суда на најцелисходнији начин и то, у овом случају, одлуком мериторног карактера.⁶⁹⁵

Одлуке другостепеног суда по жалби превиђене су одредбом из чл. 373. ЗПП РС. Другостепени суд може у седници већа или на основу одржане расправе да: одбаци жалбу као неблаговремену, непотпуну или недопуштену; одбије жалбу као неосновану и потврди првостепену пресуду; укине пресуду и упути предмет првостепеном суду на поновно расправљање; укине првостепену пресуду и одбаци тужбу и преиначи првостепену пресуду и одлучи о захтевима странака. Већ је речено да другостепени суд може у овом поступку донети и тзв. другостепену међупресуду, укидајући првостепену пресуду само у погледу износа

⁶⁹³ Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 418.

⁶⁹⁴ Чини се и да ово схватање подлеже критици јер се и на другостепеној усменој расправи извија и одлучује у погледу тужбеног захтева, јер другостепена пресуда представља одлуку суда о тужбеном захтеву.

⁶⁹⁵ Видети: Кеча, Р. – Редовни правни лекови у парничном поступку, докторска дисертација, Нови Сад, 1984, стр. 255.

тужбеног захтева кад нађе да у погледу одлуке о основу тужбеног захтева не постоје разлози због којих се пресуда побија као ни разлози на које суд пази по службеној дужности.

Другостепени суд одлучује решењем када неблагоприятно, непотпуну или недозвољену жалбу одбацује,⁶⁹⁶ кад укида првостепену пресуду и правну ствар враћа првостепеном суду на поновно одлучивање⁶⁹⁷ и кад укида пресуду првостепеног суда и одбацује тужбу.⁶⁹⁸

Другостепени суд може одлучити и пресудом. Он то чини кад одбија жалбу и потврђује првостепену пресуду⁶⁹⁹ и кад преиначује првостепену пресуду.⁷⁰⁰

Другостепени суд одбија жалбу у оним ситуацијама кад утврди да не постоје разлози због којих се пресуда побија а наведени су од стране жалиоца као разлози за побијање пресуде, као и онда кад не постоје разлози за побијање пресуде на које суд пази по службеној дужности. С обзиром на то да суд самим тим потврђује првостепену пресуду, произлази закључак да је та пресуда била законита. Могућност одлучивања суда на овај начин износи у први план управо реформаторна овлашћења другостепеног суда, јер он у овом случају мериторно одлучује. Стога, ова пресуда представља како одлуку о основаности правног лека тако и одлуку о основаности тужбеног захтева. Њоме се одбија жалба као неоснован правни лек а потврђује првостепена пресуда и основаност тужбеног захтева поводом кога је првостепена пресуда и била донета.

У литератури процесног права извесне дилеме уноси питање садржине диспозитива другостепене пресуде којом се пресуда првостепеног суда потврђује. Иако је пракса показала да је сасвим довољно да диспозитив другостепене пресуде садржи само констатацију о томе да је суд одбио жалбу као неосновану и потврдио побијану пресуду, има схватања⁷⁰¹ да то није добро решење. Уколико би диспозитив другостепене пресуде садржао само наведену констатацију, онда би се само из образложења пресуде могло сазнати какву је одлуку и какве

⁶⁹⁶ У стилизацији одредбе је одређено да ће другостепени суд одбацити жалбу у овим случајевима само уколико то није учинио првостепени суд (чл. 374. ЗПП РС). Другостепени суд ће бити у могућности да то учини само уколико је првостепени суд оценио да је правни лек допуштен. Како је оцена првостепеног суда погрешна, другостепени суд има могућност да одбаци жалбу, и сматра се да овај начин одлучивања другостепеног суда има резервни карактер (Тако: Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 419).

⁶⁹⁷ Другостепени суд решењем укида првостепену пресуду и правну ствар враћа првостепеном суду на поновно суђење уколико утврди да постоји битна повреда одредаба парничног поступка (чл. 376. ст. 1. ЗПП РС) и кад утврди да је жалба основана и у другим ситуацијама (чл. 376. ст. 3. ЗПП РС; чл. 377, 378 и 379. ЗПП РС). Детаљно: Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 420 - 421; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 464 - 465.

⁶⁹⁸ Другостепени суд укида првостепену пресуду и одбацује тужбу уколико су у поступку пред првостепеним судом учињене повреде одредаба из чл. 361. ст. 2. т. 2, 3, 9 и 10. ЗПП РС а тичу се судске ненадлежности, страначке и парничне способности, неуредног заступања те литиспенденције и пресуђене ствари.

⁶⁹⁹ Видети: Пресуда Окружног суда у Нишу, Гж. бр. 4737/06 од 18. 12. 2006. г; Пресуда Окружног суда у Нишу, Гж. бр. 4432/06 од 20. 12. 2006. г.

⁷⁰⁰ Видети: Пресуда Окружног суда у Београду, Гж. бр. 10406/05 од 29. 11. 2006. г.

⁷⁰¹ Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 419 – 420; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 466.

садржине донео другостепени суд. Аутори који се не слажу са овим решењем, сматрају да с обзиром на чињеницу да другостепена пресуда представља сасвим нову и мериторну одлуку, у диспозитив другостепене пресуде треба унети и диспозитив пресуде коју је донео првостепени суд. Дакле, сматрају аутори,⁷⁰² тиме би била избегнута повреда правила о објективним границама правноснажности а пресуда другостепеног суда би добила карактер пресуде која у потпуности елиминише и замењује пресуду првостепеног суда. Ова другостепена пресуда, свакако, има ове карактеристике јер се њоме поново одлучује о тужбеном захтеву.

Другостепени суд, поред ове могућности, може да одлучи пресудом и онда кад преиначује првостепену пресуду. Одредбама ЗПП РС прецизно су одређене ситуације у којима другостепени суд у поступку по жалби може преиначити пресуду. Тако, другостепени суд преиначује првостепену пресуду: ако је на основу расправе, коју је одржао, утврдио да је другачије чињенично стање у односу на чињенично стање у првостепеној пресуди;⁷⁰³ уколико је првостепени суд погрешно оценио исправе или посредно изведене доказе а одлука првостепеног суда је заснована искључиво на тим доказима; ако је првостепени суд из чињеница које је утврдио извео неправилан закључак о постојању других чињеница а на тим чињеницама је заснована пресуда и ако сматра да је чињенично стање у првостепеној пресуди правилно утврђено али да се ради о интерпретационој грешци суда тј. да је првостепени суд погрешно применио материјално право.⁷⁰⁴ И у овом случају суд користи своја реформаторна овлашћења⁷⁰⁵ јер самим преиначењем пресуде он укида првостепену пресуду и мериторно одлучујући, доноси нову одлуку о тужбеном захтеву и то у истој правној ствари.

У вези са преиначењем пресуде те и пресудом као одлуком којом се врши само преиначење је и забрана реформатио ин пеиус. Одредбом из чл. 381. ЗПП РС прописано је да другостепени суд не може да преиначи првостепену пресуду на штету странке која се жалила уколико је само она изјавила жалбу. Забрана се, дакле, односи на другостепени суд који не може одлучити на штету жалиоца и донети одлуку која би за њега била неповољнија од првостепене пресуде. На овај начин се не утиче на одлуку другостепеног суда о захтеву

⁷⁰² Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 419 – 420; Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 466.

⁷⁰³ На овом месту треба указати на одређене чињенице. Другостепени суд заказује расправу пред другостепеним судом уколико веће тог суда нађе да је ради правилног утврђења чињеничног стања потребно да се пред овим судом понове већ изведени докази (чл. 369. ст. 2. ЗПП РС). С друге стране, другостепени суд решењем укида пресуду суда првог степена и враћа предмет на поновно суђење том суду ако сматра да због нових чињеница и нових доказа треба одржати нову главну расправу пред првостепеним судом а са циљем правилног утврђивања чињеничног стања (чл. 377. ст. 1. ЗПП РС). Логичан закључак је да пред другостепеним судом није могућно утврђивање нових чињеница и нових доказа као што није могућно ни извођење нових доказа. Стога, одлука другостепеног суда у облику пресуде којом се преиначује првостепена пресуда није резултат извођења нових доказа (Тако: Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 64). Ова пресуда је само резултат друкчије оцене доказа који су већ изведени пред првостепеним судом на одржаној расправи.

⁷⁰⁴ Видети: чл. 380. ст. 1 - 4. ЗПП РС.

⁷⁰⁵ Детаљно: Петрушић, Н. - Ревизиона овлашћења другостепеног суда у новом парничном процесном систему Републике Србије, ПЖ 12/2005, стр. 59 – 75.

садржаном у правном леку јер суд жалбу може одбити као и досудити мање него што је жалилац жалбом захтевао. Забрана се односи само на ситуацију кад је жалилац сам изјавио жалбу и односи се на то да другостепени суд не може тој странци досудити мање него што јој је било досуђено пресудом првостепеног суда.⁷⁰⁶

Специфичности другостепене пресуде огледају се и у њеној садржини, јер је законом изричито прописано које елементе, поред оних које садржи првостепена пресуда, треба да садржи пресуда донета пред инстанционим судом. У погледу другостепене пресуде коју суд доноси у ситуацијама које су напред наведене, важе правила која се тичу израде одлука као и правила о доношењу и објављивању првостепених одлука, али се специфичности односе на образложење другостепене пресуде. Одредбама ЗПП РС је предвиђено да у образложењу пресуде другостепени суд треба да оцени жалбене наводе од значаја и да наведе разлоге које је узео у обзир по службеној дужности.⁷⁰⁷

Једна од битних новина коју доноси нови ЗПП РС односи се на непостојање реформаторних овлашћења суда другог степена у случају кад је прекорачен тужбени захтев. Одредбама ЗПП из 1976. г. било је предвиђено да другостепени суд може пресудом преиначити побијану одлуку уколико утврди да је првостепеном пресудом прекорачен тужбени захтев. Суд другог степена је према природи прекорачења тужбеног захтева могао решењем укинути пресуду првостепеног суда и предмет вратити на поновно суђење или пресудом преиначити побијану одлуку (чл. 372. ЗПП из 1976. г).⁷⁰⁸

Нови ЗПП РС предвиђа нове могућности за другостепени суд кад одлучује о прекорачењу тужбеног захтева. Одредбом из чл. 379. ст. 1. и 2. ЗПП РС предвиђена су сасвим другачија решења. Уколико се ради о квантитативном прекорачењу тужбеног захтева и ако је првостепеном пресудом прекорачен тужбени захтев тако што је досуђено више од онога што је

⁷⁰⁶ У литератури процесног права се истиче да је могућно и шире тумачење ове одредбе те да је могућно ову забрану применити и код укидања првостепене пресуде или њеног укидања и враћања предмета првостепеном суду на поновно суђење (Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 423). Такође, истиче се и то да постоји сумња у погледу потребе постојања ове уставнове јер је неповољно одлучивање за странку у супротности са начелом диспозиције у парничном поступку и правилима о правноснажности (Кеча, Р. – Старовић, Б. – Грађанско процесно право, Правни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 423).

⁷⁰⁷ Видети: чл. 382. ст. 1. ЗПП РС. Многобројна специфична решења предвиђена су кад се ради о решењу као одлуци другостепеног суда и образложењу самог решења (Детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 501; Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 59).

⁷⁰⁸ Одлука другостепеног суда поводом прекорачења тужбеног захтева зависила је од тога да ли се радило о квантитативном или квалитативном прекорачењу. Квантитативно прекорачење тужбеног захтева постојало је у ситуацији кад је суд досудио више од онога што је тужилац тражио. Тада би другостепени суд решењем укидао део у коме је прекорачен тужбени захтев и враћао предмет првостепеном суду на поновно суђење. У случају квалитативног прекорачења, када је првостепени суд одлучио о досуђивању нечег другог а не онога што је тужилац тражио, другостепени суд је могао да преиначи пресуду. Другостепени суд је у том случају доносио одлуку о тужбеном захтеву само под условом да је утврђено стање ствари омогућавало доношење другостепене пресуде (Детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 466).

тражено, другостепени суд укида првостепену пресуду у делу у коме је захтев прекорачен. С друге стране, уколико је првостепеном пресудом прекорачен тужбени захтев тако што је одлучено о нечем другом а не о ономе што је тужбом тражено, што представља квалитативно прекорачење тужбеног захтева, другостепени суд укида првостепену пресуду и предмет враћа на поновно суђење. Дакле, реформаторна овлашћења другостепеног суда поводом квалитативног прекорачења тужбеног захтева не постоје. Суд неће имати могућност да у овом случају преиначи побијану одлуку и донесе нову другостепену пресуду, тј. одлучи о тужбеном захтеву уколико му утврђено чињенично стање пружа основ за одлучивање на тај начин, што је било предвиђено одредбама ЗПП из 1976. г.

У теорији⁷⁰⁹ има мишљења да овакво решење законодавца није исправно јер не пружа другостепеном суду могућност да донесе пресуду и преиначи претходну онда кад стање ствари које је утврдио првостепени суд пружа чињенични супстрат за доношење другачије одлуке о тужбеном захтеву о коме је првостепени суд већ одлучио и квалитативно прекорачио тужбени захтев. Истичући и друге разлоге, проф. Петрушић сматра⁷¹⁰ да је овакав став законодавца у супротности и са циљевима којима тежи реформа парничне судске процедуре – скраћењу жалбеног поступка у погледу трајања те ефикасности парничног поступка. Ово схватање сматрам исправним и чини се да је било реалније да је другостепеном суду дата могућност да пресудом преиначи првостепену пресуду и одлучи о тужбеном захтеву, наравно, уколико утврђено стање ствари дозвољава доношење нове одлуке о истакнутом тужбеном захтеву. Или је законодавац требао изричито у законском тексту да пропише да другостепени суд може пресуду да преиначи у ситуацијама кад то омогућава утврђено стање ствари а да исту може укинути и предмет вратити првостепеном суду на поновно одлучивање у ситуацијама кад нема основа за доношење друге одлуке.

Али, реформаторна овлашћења другостепеног суда, чини се, нису елиминисана кад је у питању квантитативно прекорачење тужбеног захтева.⁷¹¹ Уколико је првостепени суд досудио више од онога што је тражено, другостепени суд укида првостепену пресуду у делу у коме је прекорачен тужбени захтев. Према ЗПП из 1976. г. другостепени суд је у овом случају предмет враћао првостепеном суду на поновно одлучивање пошто је укинуо првостепену пресуду због квантитативног прекорачења тужбеног захтева. Проф. Станковић⁷¹² сматра да суд, поступајући на овај начин, уствари фактички и врши преиначење првостепене пресуде. Укидањем првостепене пресуде само у делу у коме је прекорачен тужбени захтев и досуђено више од

⁷⁰⁹ Петрушић, Н. - Ревизиона овлашћења другостепеног суда у новом парничном процесном праву систему Републике Србије, ПЖ 12/2005, стр. 65 - 67.

⁷¹⁰ Детаљно: Петрушић, Н. - Ревизиона овлашћења другостепеног суда у новом парничном процесном систему Републике Србије, ПЖ 12/2005, стр. 66 - 67.

⁷¹¹ О прекорачењу тужбеног захтева и одлукама другостепеног суда, видети: Кеча, Р. – Редовни правни лекови у парничном поступку, докторска дисертација, Нови Сад, 1984, стр. 259 – 261.

⁷¹² Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 501.

онога што је тражено, суд преиначује првостепену пресуду и на мериторан начин одлучује о захтеву који је тужилац истакао. Тако суд посредно потврђује првостепену пресуду у погледу онога што је њоме одлучено а чиме није прекорачен тужбени захтев. Произлази да другостепени суд има реформаторна овлашћења, уколико се прихвати став да је укидање првостепене пресуде у делу у коме је прекорачен тужбени захтев и досуђено више него што је тражено, уствари, преиначење донесене пресуде и мериторно одлучивање о тужбеном захтеву.

Суд доноси другостепену пресуду и поводом ревизије, као ванредног правног лека. Ревизиони суд може донети пресуду у два случаја.

Прва ситуација је она у којој ревизиони суд пресудом одбија ревизију као неосновану. Суд то чини кад утврди да не постоје разлози због којих је она изјављена, као ни разлози на које се пази по службеној дужности (чл. 405. ст. 1. ЗПП РС). У погледу ове пресуде важи и правило да суд није дужан детаљно да образлаже ову пресуду. Суд може закључити да нема потребе за детаљним образлагањем пресуде којом се ревизија одбија као неоснована, уколико се у ревизији понављају жалбени разлози или ако закључи да се образлагањем ове пресуде не би постигло ново тумачење права нити би то био допринос уједначеном тумачењу права.⁷¹³

Друга ситуација у којој ревизијски суд може донети пресуду је она у којој је утврђено да је материјално право погрешно примењено. Тада, суд пресудом усваја ревизију и преиначује побијану пресуду. Суд доноси пресуду и преиначује побијану пресуду под условом да погрешна примена материјалног права није имала за последицу непотпуно утврђено чињенично стање. У том случају, суд одлучује решењем.⁷¹⁴

Према одредбама ЗПП из 1976. г, ревизијски суд је имао реформаторна овлашћења и у погледу прекорачења тужбеног захтева. Ревизијски суд је могао да преиначи побијану пресуду другостепеног суда уколико је проценио да је правноснажном пресудом донесеном у другостепеном поступку прекорачен тужбени захтев.⁷¹⁵ Таква могућност за ревизијски суд није предвиђена законом у случају квантитативног прекорачења тужбеног захтева. Али може се рећи да ревизијски суд другостепеном пресудом може укинути ту пресуду у делу у коме је тужбени захтев прекорачен, и да на тај начин и преиначује донесену другостепену пресуду. У погледу квалитативног прекорачења, суд укида другостепену пресуду и предмет враћа на поновно суђење.⁷¹⁶

Могућност доношења другостепене пресуде постоји и кад је у питању још један ванредни правни лек. То је захтев за заштиту законитости.⁷¹⁷ Када су у питању одлуке које суд може

⁷¹³ Видети: чл. 405. ст. 2. ЗПП РС у вези са чл. 411. ЗПП РС којим је предвиђена примена одредаба о поступку по жалби сходно на поступак по ревизији.

⁷¹⁴ Видети: чл. 407. ст. 2. ЗПП РС.

⁷¹⁵ Видети: чл. 396. ЗПП из 1976. г.

⁷¹⁶ Видети: чл. 408. ст. 1 и 2. ЗПП РС.

⁷¹⁷ Овај правни лек је нормативно уобличен на нов начин у односу на ранија законска решења. Најзначајнија новина која се односи на овај правни лек огледа се у томе што су редуковани разлози из којих се овај правни лек може изјавити. Овај правни лек јавни тужилац може изјавити само због битне

донети у поступку по овом правном леку, законодавац нас у одредби из чл. 421. ЗПП РС упућује на одредбе закона које се односе на врсте одлука које Врховни суд може донети и поводом ревизије.⁷¹⁸ Произлази закључак да суд и у овом случају одлучује пресудом кад одбија захтев за заштиту законитости као неоснован и потврђује побијану пресуду и кад усваја захтев за заштиту законитости и преиначује пресуду.⁷¹⁹

Кад је у питању ванредна ревизија као правни лек, питање одлуке коју суд може донети поводом овог правног лека биће актуелно кад се почне са његовом применом. Овај изузетно допуштен правни лек, примењиваће се кад буду формиран и почели да функционишу апелациони судови. Ванредна ревизија је дозвољена кад се пресуда другостепеног суда не може побијати ревизијом а апелациони суд је оценио да је она допуштена. Разлози за оцену апелационог суда о допуштености овог правног лека су потреба за разматрањем правних питања од општег интереса, уједначавање судске праксе као и ново тумачење права.⁷²⁰ У литератури има мишљења⁷²¹ да овај правни лек треба да омогући уједначавање судске праксе као и остваривање улоге Врховног суда коју он треба да има у обезбеђивању правне сигурности и јединствене примене права.

И кад је у питању жалба са алтернативним предлогом за ревизијско одлучивање (директна ревизија)⁷²² која је предвиђена одредбама ЗПП РС, постоји могућност доношења другостепене пресуде. И поводом овог правног лека, како закон налаже, Врховни суд који о њему одлучује,

повреде одредаба парничног поступка која се односи на недопуштене диспозиције странака, док је ранијим законским решењима било предвиђено да су разлози за овај правни лек повреде одредаба парничног поступка и погрешна примена материјалног права (чл. 404. ст. 1. т. 1-2 ЗПП из 1976). Овлашћен за изјављивање овог правног лека је јавни тужилац који то може учинити или по службеној дужности или на предлог странке. Оно што је сасвим ново је то да и странка може изјавити овај правни лек, што одредбама ЗПП из 1976. није било предвиђено. Странка према овом закону није била овлашћена да изјави овај правни лек већ је само могла да се обрати јавном тужиоцу и предложи да он изјави овај правни лек, пошто је она сама изјавила ревизију. Нови ЗПП РС предвиђа могућност да странка сама изјави овај правни лек под одређеним условима. Странка ће моћи сама да изјави овај правни лек уколико јавни тужилац не подигне захтев за заштиту законитости у роковима који су законом предвиђени. Ако јавни тужилац то не учини, странка која је предложила изјављивање овог правног лека моћи ће сама да га изјави и то у року од 30 дана од дана пријема обавештења да јавни тужилац неће изјавити захтев за заштиту законитости (чл. 418. ЗПП РС). Новину, свакако, представља и могућност подносиоца захтева да присуствује седници и могућност подносиоца да образложи изјављени правни лек (чл. 420. ЗПП РС). Детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2007, стр. 515 – 518; Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 64 – 65.

⁷¹⁸ Видети: чл. 421. ст. 2. ЗПП РС у вези са чл. 400 – 406. ЗПП РС.

⁷¹⁹ Одредбама ЗПП из 1976. г, било је прецизно одређено да овај правни лек не може бити изјављен због прекорачења тужбеног захтева нити због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања (чл. 404. ст. 2. ЗПП из 1976. г). Новим ЗПП РС то таксативно није прописано али је логичан закључак да ови разлози не могу бити разлози за изјављивање овог правног лека. То произлази из одредбе из чл. 417. ЗПП РС.

⁷²⁰ Видети: чл. 395. ЗПП РС.

⁷²¹ Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 63 – 64.

⁷²² Детаљно о овом правном леку: Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Новине у грађанском процесном праву, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 2005, стр. 60 – 62.

може одбити директну ревизију као неосновану и потврдити првостепену пресуду или преиначити првостепену пресуду. Суд то чини пресудом као судском одлуком.

Разликовање првостепених и другостепених пресуда је значајно са аспекта на који начин долази до решења спора. Првостепеном пресудом суд директно решава спор који је пред суд изнет на решавање. Другостепена пресуда представља резултат спроведеног поступка пред другостепеним судом. Овом пресудом се спор решава индиректно, кроз изјашњавање суда о изјављеном правном леку и кроз преиначење претходно донесене одлуке.

2. ПРЕСУДА У ПОСТУПКУ У ПАРНИЦАМА О СПОРОВИМА МАЛЕ ВРЕДНОСТИ

Поступак у парницама о споровима мале вредности представља један од посебних парничних поступака који су регулисани одредбама ЗПП РС. Поступак у парницама о споровима мале вредности⁷²³ карактерише велики број одступања од редовног парничног поступка. Његово разликовање од основног парничног поступка утолико је веће, с обзиром на то да се у овом поступку може донети ”пресуда због изостанка” која не може бити донета у општем парничном поступку.

Поступак у парницама о споровима мале вредности је сумаран поступак. У овом поступку доминирају начела ефикасности и економичности, која су конкретизована низом одредаба поводом овог поступка, што га чини знатно другачијим од општег парничног поступка.

Једна од основних разлика у односу на општи парнични поступак је чињеница да се у поступку у парницама о споровима мале вредности тужба не доставља на одговор туженом⁷²⁴ и да се у овим парницама не заказује и не одржава припремно рочиште. Нови ЗПП РС је у погледу баш ових института увео нова правила и исте регулисао на сасвим нов начин. Суд у редовном парничном поступку доставља туженом тужбу на одговор. Он је дужан да тужбу са свим прилозима достави туженом у року од 30 дана од дана пријема тужбе.⁷²⁵ С друге стране, одговор на тужбу је постао обавезна парнична радња туженог, тако да је он дужан да у истом року достави суду писмени одговор на тужбу.

Што се припремног рочишта тиче, оно је према одредбама новог ЗПП РС постало обавезно и суд га, по правилу, заказује након пријема одговора на тужбу. И од овог правила постоји изузетак. Припремно рочиште у општем парничном поступку није обавезно уколико суд по пријему одговора на тужбу утврди да међу странкама нема спорних чињеница, ако је спор једноставан или када је законом то предвиђено.

⁷²³ Овај посебан парнични поступак се означава и терминима багателни и малични поступак (Видети: Вујаклија, М. – Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 2006, стр. 96).

⁷²⁴ То не значи да се туженом тужба и не доставља. Туженом се тужба доставља најкасније са позивом за главну расправу (чл. 466. ЗПП РС).

⁷²⁵ Видети: чл. 281. ЗПП РС.

Постоји могућност да тужилац у поступку у парницама о споровима мале вредности не дође на прво рочиште за главну расправу или на неко касније рочиште. Под претпоставком да је уредно позван а није се појавио, сматра се да је повукао тужбу. Према ЗПП из 1976. г, било је предвиђено да ће се сматрати да је тужилац повукао тужбу, осим у случају да се тужени на том рочишту није упустио у расправљање. У литератури има мишљења да је овакво решење било инспирисано и могућношћу да тужени има правни интерес да се донесе одлука о тужбеном захтеву.⁷²⁶ Тужени би могао да се упусти у расправљање и издејствује одбијање тужбеног захтева и на тај начин спречи примену фикције о повлачењу тужбе услед тужиоцевог изостанка и њених последица.

Могућно је и да са неког каснијег рочишта изостану обе странке. У том случају, такође, постоји фикција да је тужба повучена. Овим законским решењем, законодавац је хтео да утиче на ефикасност поступка,⁷²⁷ јер је, према ранијим законским решењима, у овом случају суд одлагао расправу, па ако и на то рочиште обе странке нису дошле, тужба је сматрана повученом.

Специфичност овог поступка, за нас најважнија у овом тренутку, је та да суд може у току поступка донети ”пресуду због изостанка”. Иако је пресуда због изостанка регулисана одредбама ЗПП из 1976. г, изостављена из процесног система у општем парничном поступку, према новом ЗПП РС суд је може донети у поступку у парницама о споровима мале вредности.

Законодавац прописује да ће суд донети пресуду којом се усваја тужбени захтев (пресуду због изостанка) уколико тужени не дође на рочиште за главну расправу, под претпоставком да је уредно позван. Из одредаба закона произлазе и основне претпоставке које морају бити испуњене да би суд донео ову пресуду. Нужно је да је тужени уредно позван, да тужени није дошао на рочиште за главну расправу,⁷²⁸ да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је тужилац поднео или са општепознатим чињеницама и да се ради о захтеву којим странке могу слободно располагати.

Први услов који мора бити испуњен је да је тужени уредно позван на рочиште за главну расправу. Тужени се сматра уредно позваним уколико му је достављен позив за рочиште за главну расправу.

Позив за главну расправу у поступку у парницама о споровима мале вредности има специфичну садржину.⁷²⁹ У овом позиву се, између осталог, наводи да ће се сматрати да је

⁷²⁶ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 490.

⁷²⁷ Ефикасност у овом поступку постиже се и прописивањем специфичне садржине записника који се у овом поступку води (Детаљно: Боранијашевић, В. – Поступак у парницама о споровима мале вредности, ПЖ бр. 12/2005, стр. 212 – 213).

⁷²⁸ Видети: Пресуда Вишег трговинског суда, Пж. 8231/05 од 9. 03. 2006, Избор судске праксе бр. 5/2007, стр. 59.

⁷²⁹ Видети: Пресуда Општинског суда у Ваљеву, Гж. бр. 400/06 од 16. 03. 2006, Избор судске праксе, бр. 9/2006, стр. 64.

тузилац повукао тужбу уколико не дође на рочиште за главну расправу.⁷³⁰ Наводи се да су странке дужне да све чињенице и све доказе изнесу до закључења главне расправе јер се у жалби против пресуде не могу износити нове чињенице и предлагати нови докази, као и то да се одлука може побијати само због битне повреде одредаба парничног поступка и због погрешне примене материјалног права. Законодавац није предвидео да у позиву за главну расправу треба да буде наведено и то коју санкцију или последицу трпи тужени уколико не дође на рочиште за главну расправу, што је последица чињенице да се не ради о пресуди због изостанка. Постоји и једна специфичност у погледу садржине позива за главну расправу кад је у питању недолазак тужиоца на рочиште за главну расправу. У позиву за главну расправу се наводи да ће се сматрати да је тужилац повукао тужбу уколико не дође на рочиште за главну расправу. С друге стране, у одредби из чл. 475. ст. 1. ЗПП РС прописано је да ће се сматрати да је тужилац повукао тужбу ако не дође на прво рочиште за главну расправу или на неко доцније рочиште а уредно је позван. Уколико је тако предвиђено, сматрам да је у позиву за главну расправу требало навести да ће се сматрати да је тужилац повукао тужбу ако не дође на прво рочиште за главну расправу али и ако не дође на неко доцније рочиште, под претпоставком да је уредно позван. Такође, сматрам да елемент садржине позива за главну расправу треба да буде и обавештење за туженог да ће његов недолазак на рочиште за главну расправу, под условом да је уредно позван, резултирати доношењем пресуде којом се усваја тужбени захтев (пресуде због изостанка), уколико су испуњени и остали законом предвиђени услови.

Кад је у питању позив за главну расправу, у овом посебном парничном поступку се сходно примењују правила о позивању на главну расправу по правилима општег парничног поступка.⁷³¹ Тако се у позиву за главну расправу налаже странкама да на рочиште донесу све исправе које им служе као доказ, као и све предмете које у суду треба разгледати. Такође, ако је за рочиште за главну расправу потребно прибавити списе, исправе или предмете који се налазе код суда, другог органа или предузећа или организације којој је поверено вршење јавног овлашћења, суд ће наредити да се ови предмети, односно исправе благовремено прибаве. Позив за главну расправу доставља се најкасније осам дана пре рочишта.⁷³²

Уз позив за главну расправу, туженом се доставља и тужба, уколико му раније није била достављена. Позив за главну расправу упућује се странци према правилима ЗПП РС о достављању.

Други услов који мора бити испуњен да би суд донео пресуду којом усваја тужбени захтев (пресуду због изостанка) је да се тужени није појавио на рочишту за главну расправу.

⁷³⁰ Видети: Решење Вишег трговинског суда, Пж. 6822/05 од 12. 09. 2005, Избор судске праксе, бр. 11/2006, стр. 62.

⁷³¹ Одредбом из чл. 465. ЗПП РС је предвиђено да се, уколико не постоје посебне одредбе, у поступку у парницама о споровима мале вредности примењују остале одредбе ЗПП РС.

⁷³² Видети: чл. 294. ЗПП РС у вези са чл. 288. ст. 1 – 3. ЗПП РС.

Тужени је био уредно позван и његов недолазак један је од услова за доношење тзв. пресуде због изостанка.

Још један од услова који мора бити испуњен да би суд донео пресуду којом усваја тужбени захтев, услед недоласка туженог на рочиште за главну расправу, је тај да чињенице на којима се заснива тужбени захтев тужиоца нису у супротности са доказима које је сам тужилац поднео или са општепознатим чињеницама.⁷³³ Подижући тужбу, тужилац наводи чињенице на којима заснива свој тужбени захтев. Наводећи чињеничне наводе, тужилац је дужан да суду понуди доказ као информацију о некој правно битној чињеници, у овом случају, о чињеницама које је навео. Тужилац наводећи доказе, означава и доказна средства која суд може користити са циљем да испита истинитост или неистинитост тврђења изнетог у тужби. Како је тужилац изнео чињенице на којима заснива тужбени захтев и означио доказе, може се догодити да постоји пука неподударност између њих. Могућно је да су чињенице на којима се заснива тужбени захтев у супротности са доказима и доказним средствима које је тужилац у тужби навео. У овом случају, суд неће усвојити тужбени захтев. Да би суд усвојио тужбени захтев, потребно је да су чињенице у складу са изнетим доказима, да извођење доказних средстава пружа уверење суду да су тужиочева тврђења истинита и да је сам захтев истакнут у тужби основан. У случају да су чињенице у супротности са доказима, према дикцији законодавца, суд ће пресудом из чл. 476. ст. 1. ЗПП РС (пресудом којом се усваја тужбени захтев – пресудом због изостанка) одбити тужбени захтев тужиоца.

Суд ће на овај начин поступити и у случају да су чињенице на којима се заснива тужбени захтев у супротности са општепознатим чињеницама. Уколико суд утврди да су чињенице које је тужилац у тужби навео у супротности са чињеницама ове врсте, он ће донети пресуду којом се одбија тужбени захтев.⁷³⁴

Пресудом ће суд одбити тужбени захтев и у још једном случају.⁷³⁵ Суд може да утврди да тужбени захтев истакнут у тужби спада у ред оних којима странке не могу располагати. Такви захтеви су они који су противни принудним прописима, јавном поретку или правилима морала.

Законодавац је начинио грешке у регулисању ових, сасвим различитих пресуда у оквиру једног члана закона. Из одредбе из чл. 476. ст. 1. ЗПП РС произлази да је ”пресуда због изостанка” у поступку у парницама о споровима мале вредности пресуда којом се усваја тужбени захтев уколико тужени није дошао на рочиште за главну расправу а уредно је позван. С друге стране, у истом члану, ставу 2. и 3. говори се о томе да се овом пресудом, којом се усваја тужбени захтев, уствари тужбени захтев одбија у тачно предвиђеним ситуацијама. Сматрам да овакво законско регулисање није исправно, те је требало да стоји да суд “неће донети пресуду којом усваја тужбени захтев већ да ће пресудом одбити тужбени захтев”. С

⁷³³ Пресуда Вишег трговинског суда, Пж. 13994/2005 од 28.12.2005. године.

⁷³⁴ Видети: чл. 476. ст. 2. ЗПП РС.

⁷³⁵ Видети: чл. 476. ст. 3. ЗПП РС у вези са чл. 3. ст. 3. ЗПП РС.

друге стране, овај проблем се може сагледати са другог аспекта. Одредба закона се може тумачити и тако да је законодавац предвидео да ће суд донети пресуду из ст. 1. којом не усваја већ одбија тужбени захтев. Суштина је да изостаје пресуда на основу расправљања и да суд одлучује на основу расположивог материјала који представља подлогу за одлуку, а од суда зависи да ли ће тужбени захтев усвојити или одбити.

Суд "пресуду због изостанка" у поступку у парницама о споровима мале вредности доноси по службеној дужности. Кад су испуњени услови за њено доношење, суд је доноси без предлога странке за њено доношење. Тужилац не мора тражити доношење ове пресуде.

На овом месту, потребно је утврдити правну природу ове пресуде што свакако изискује компарацију пресуде у поступку у парницама о споровима мале вредности и пресуде која је према раније важећим законима могла бити донета у општем парничном поступку. Чини се да је само назив ове две врсте пресуда идентичан а да се ради о две сасвим различите пресуде које се разликују у многобројним аспектима.

Превасходно, раније регулисана пресуда због изостанка у општем парничном поступку и она у поступку у парницама о споровима мале вредности се разликују према условима који морају бити испуњени за њихово доношење. Пресуда због изостанка према правилима ЗПП из 1976. г. је доношена кад тужени није дошао на припремно рочиште до његовог закључења или на прво рочиште за главну расправу уколико припремно рочиште није одржано, или ако дође на ова рочишта али неће да се упусти у расправљање, или се удаљи са рочишта а не оспори тужбени захтев, уз испуњење услова који су законом били предвиђени. Суд је доносио ову пресуду којом се усваја тужбени захтев ако су били испуњени следећи услови: ако је тужени био уредно позван; ако је тужилац предложио доношење ове пресуде; да тужени није поднеском оспорио тужбени захтев; да је основаност тужбеног захтева произлазила из чињеница наведених у тужби;⁷³⁶ да чињенице на којима се заснивао тужбени захтев нису биле у супротности са доказима које је сам тужилац изнео или са општепознатим чињеницама и да нису постојале општепознате околности из којих је могло произаћи да су туженог спречили оправдани разлози да дође на рочиште.⁷³⁷ Такође, било је предвиђено да суд неће донети ову пресуду уколико утврди да се ради о захтевима којима странке не могу располагати те да доношење ове пресуде може бити одложено уколико је било потребно да се прибаве обавештења о располагањима странака као и у случају потребе за провером уредног достављања.⁷³⁸ Суд је могао и да утврди да основаност тужбеног захтева не произлази из

⁷³⁶ Иако законодавац код пресуде у поступку у парницама о споровима мале вредности не предвиђа овај услов, у литератури има мишљења да изостављање овог услова није принципијелан став законодавца, и да суд одбија тужбени захтев и у овом поступку уколико његова основаност не произлази из чињеница тужбе. Тако: Зарић, С. – Посебна правила поступка у споровима мале вредности, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2005, стр. 276. Треба приметити да аутор користи погрешан технички термин и да се ради о поступку у парницама о споровима мале вредности.

⁷³⁷ Видети: чл. 332. ст. 1. т. 1 – 6. ЗПП из 1976. г.

⁷³⁸ Видети: чл. 332. ст. 3 – 5. ЗПП из 1976. г.

чињеница наведених у тужби. У том случају, тужилац је могао да преиначи тужбу, што би довело до тога да суд доставља преиначену тужбу туженом и заказује ново рочиште. У случају да тужилац није преиначио тужбу суд је доносио пресуду којом је одбијао тужбени захтев. Ова пресуда није представљала пресуду због изостанка иако су околности за доношење ове пресуде идентичне онима у којима се доносила пресуда због изостанка.⁷³⁹ Произлази закључак да је пресуда због изостанка била само пресуда којом се усвајао тужбени захтев, коју је суд доносио само под претпоставком да су били испуњени сви услови за њено доношење.

Кад је у питању ”пресуда због изостанка” у поступку у парницама о споровима мале вредности, законодавац није на таксативан начин одредио који услови морају бити испуњени да би суд ову пресуду и донео. Основни услов за њено доношење је да тужени није дошао на рочиште за главну расправу, под претпоставком да је уредно позван. Остали разлози који су били предвиђени за доношење пресуде због изостанка у општем парничном поступку у највећем делу нису предвиђени код пресуде у овом посебном парничном поступку. Не може бити предвиђено да је потребно да тужилац предложи доношење пресуде због изостанка у поступку у парницама о споровима мале вредности јер суд ову пресуду доноси по службеној дужности, без предлога странак. Такође, није предвиђен као услов за доношење ове пресуде и то да тужени није поднеском оспорио тужбени захтев. У овом посебном парничном поступку се не одржава припремно рочиште и не доставља се тужба туженом на одговор. У том случају, тужени није ни имао могућност да се од тужбе брани пре рочишта за главну расправу па је и немогућно да одговори на тужбу писменим путем, поднесе одговор суду и на тај начин оспори тужбени захтев. Исто тако, као услов за доношење ове пресуде није предвиђено ни то да туженог нису спречили оправдани разлози да не дође на рочиште, што значи да тужени не може оправдати свој недолазак на рочиште за главну расправу.

Простим закључивањем би се могло доћи до закључка да суд пресудом којом усваја тужбени захтев одлучује само на основу чињенице да тужени који је уредно позван није дошао на рочиште за главну расправу. Овакав закључак би елиминисао било какав рад суда, што свакако, није тачно. Суд мора да утврди да чињенице на којима се заснива тужбени захтев нису у супротности са доказима које је тужилац поднео или са општепознатим чињеницама, као и то да се ради о захтевима којима странке могу располагати. То практично значи да суд оцењује и изводи доказе које је тужилац поднео, и у подлогу своје одлуке узима само чињенице које је тужилац изнео. Само она процесна грађа коју је тужилац изнео и пружио суду биће подлога за доношење пресуде. Суд ће утврдити да ли те чињенице и докази омогућавају да се утврди идентитет тужбеног захтева и чињеницу да је сам тужбени захтев основан. Уколико суд утврди такво стање, он ће донети пресуду којом усваја тужбени захтев. С друге стране, уколико утврди да су чињенице на којима се заснива тужбени захтев у супротности са доказима које је

⁷³⁹ Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 437.

сам тужилац поднео или са општепознатом околностима, суд доноси пресуду којом одбија тужбени захтев. Суд одбија тужбени захтев и кад утврди да се ради о захтеву којим странка не може располагати.

Чини се да ”пресуда због изостанка” у поступку у парницама о споровима мале вредности регулисана на овај начин и не представља пресуду због изостанка. Разлога за овакав став има више. Први и основни разлог је чињеница да се услови за доношење ове пресуде разликују од оних који су били предвиђени за доношење пресуде због изостанка у општем парничном поступку.

Следећи разлог је чињеница да је пресуда због изостанка која је била раније предвиђена представљала само одлуку којом се под одређеним условима усвајао тужбени захтев. Код пресуде у поступку у парницама о споровима мале вредности, ”пресудом због изостанка” се захтев истакнут у тужби може усвојити или одбити.

Стога, произлази закључак да пресуда у поступку у парницама о споровима мале вредности није пресуда због изостанка, већ само коначна пресуда којом суд одлучује о тужбеном захтеву. То значи да представља одлуку суда којом он на мериторан начин одлучује – или усваја или одбија тужбени захтев. Тужени својим недоласком на рочиште изазива доношење пресуде којом се захтев усваја, кад су испуњени законом предвиђени услови,⁷⁴⁰ или захтев одбија.

Поставља се питање да ли тзв. пресуду због изостанка суд доноси само на првом рочишту за главну расправу или на било ком рочишту за главну расправу. Главна расправа може бити одложена уколико се не може окончати на једном рочишту. Суд у случају потребе, одлаже расправу и решењем о управљању поступком заказује ново расправно рочиште. Уколико дође до одлагања рочишта за главну расправу, суд се стара да се расправа заврши на том рочишту и то тако што се стара да се прибаве сви докази чије је извођење одређено за ново рочиште и да се изврше све друге припреме уперене ка том циљу.⁷⁴¹ У теорији се сматра да се расправа редовно одлаже уколико не постоји могућност да се на једном расправном рочишту расправа оконча или кад нису ни испуњени услови да се сама расправа одржи.⁷⁴²

Кад је у питању тзв. пресуда због изостанка у поступку у парницама о споровима мале вредности, према дикцији законодавца ова пресуда се доноси ако тужени није дошао на рочиште за главну расправу а уредно је позван. Законодавац се није ограничио само на прво рочиште за главну расправу, већ се може закључити да ће ова пресуда бити донета уколико тужени не дође на било које рочиште за главну расправу.⁷⁴³ И ова законска регулација упућује на закључак да се овде не ради о некадашњој пресуди због изостанка из општег парничног

⁷⁴⁰ Видети: Пресуда Општинског суда у Нишу, П. 2849/06 од 26. 10. 2006. г.

⁷⁴¹ Видети: чл. 315. ст. 1. ЗПП РС.

⁷⁴² Детаљно: Станковић, Г. – Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 390.

⁷⁴³ Видети: Решење Вишег трговинског суда, Пж. 7429/05 од 30. 11. 2005, ПТП бр. 5 – 6/2006.

поступка, већ о коначној пресуди, која је, у неку руку, и мера процесне дисциплине према туженом и резултат његовог несавесног понашања. Правилима о пресуди због изостанка у општем парничном поступку било је предвиђено да се ова пресуда доноси ако су испуњени и остали услови, ако тужени не дође на припремно рочиште до његовог закључења или на прво рочиште за главну расправу ако припремно рочиште није држано. Код пресуде у поступку у парницама о споровима мале вредности нема ограничења па се стиче утисак да ће суд донети пресуду којом усваја или одбија тужбени захтев услед недоласка туженог на било које рочиште за главну расправу. Тако ће пресуда донета у овом случају имати и карактер мере дисциплинске природе против туженог који на одложено рочиште за главну расправу није дошао.

Специфичности поступка у парницама о споровима мале вредности евидентне су и у области правила у погледу објављивања и достављања пресуде, што се свакако односи и на тзв. пресуду због изостанка у овом поступку. Суд пресуду у овом поступку објављује одмах по закључењу главне расправе.⁷⁴⁴ Суд доноси пресуду одмах након закључења главне расправе, одмах је објављује и не постоји могућност одлагања доношења пресуде,⁷⁴⁵ као што је то у сложенијим предметима могућно у општем парничном поступку. Кад је у питању достављање пресуде ситуација је различита с обзиром на то да ли је странка била присутна приликом објављивања пресуде или није. У случају да је странка била присутна, препис пресуде јој се доставља само на њен захтев. Како се пресуда објављује одмах по закључењу главне расправе, то је и крајњи тренутак у коме странка може и поставити захтев за достављање пресуде.⁷⁴⁶ Кад је у питању странка која није присуствовала објављивању пресуде, њој се увек доставља препис пресуде.

Код објављивања пресуде постоји и дужност суда да неуку странку поучи о условима под којима се може изјавити жалба против пресуде, што је предвиђено одредбом из чл. 477. ст. 3. ЗПП РС.

Специфичности самог поступка у парницама о споровима мале вредности и последица које оне изазивају, рефлектују се и на пресуду, и евидентне су и у области правних лекова који се могу изјавити против одлука донетих у овом поступку. Пресуда донета у овом посебном парничном поступку може се побијати жалбом и то из законом предвиђених разлога. Уколико странка жели да побија донету пресуду, она ће то моћи да учини само због битне повреде одредаба парничног поступка из чл. 361. ст. 2. ЗПП РС и због погрешне примене материјалног

⁷⁴⁴ Видети: чл. 477. ст. 1. ЗПП РС. У пракси има мишљења да околност да пресуда није објављена одмах након закључења главне расправе, не представља битну повреду поступка и да нема утицај на правилност пресуде, уколико је странкама уредно достављен писмени препис пресуде (Видети: Пресуда Окружног суда у Ваљевоу, Гж. 335/06 од 13. 02. 2006, Избор судске праксе бр. 4/2007, стр. 58).

⁷⁴⁵ О томе и: Зарић, С. – Посебна правила поступка у споровима мале вредности, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2005, стр. 264.

⁷⁴⁶ Видети: чл. 477. ст. 2. ЗПП РС.

права.⁷⁴⁷ Произлази да је жалба против пресуде ограничен правни лек јер се не може изјавити из свих разлога. Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање не представља разлог из којег се може изјавити жалба.

Одредбе из чл. 377. ЗПП РС које се односе на поступак по жалби, не примењују се у поступку у парницама о споровима мале вредности. У општем парничном поступку другостепени суд решењем укида пресуду првостепеног суда и враћа предмет том суду на поновно суђење ако сматра да због нових чињеница и нових доказа ради правилног утврђивања чињеничног стања треба одржати нову главну расправу пред првостепеним судом. Другостепени суд, такође, решењем укида првостепену пресуду и враћа предмет првостепеном суду на поновно одлучивање и кад због погрешне примене материјалног права чињенично стање било непотпуно утврђено. Ове одредбе се не примењују у поступку по жалби у овом посебном поступку, што је резултат немогућности странака да нове доказе и нове чињенице износе у инстанционом поступку. Такође, другостепени суд није у могућности ни да преиначи прводонету пресуду у овом поступку ако је другачије оценио чињенично стање које је утврђено у конкретној парници.⁷⁴⁸

Пресуда донета у поступку се не може побијати због свих процесних повреда. У овом случају, инстанциони су нема право да испитује тачност утврђеног стања ствари и не може да укине пресуду и врати предмет на поновно одлучивање, оправдавајући своју одлуку управо овим разлогом.

И правила о роковима у поступку у парницама о споровима мале вредности су другачује регулисана у односу на општи парнични поступак. Рок за жалбу износи осам дана.⁷⁴⁹ Овај рок се рачуна од дана објављивања пресуде док се, уколико је пресуда достављена странци, рачуна од дана достављања. Парициони рок је краћи и износи осам дана.⁷⁵⁰ Исто трајање рока предвиђено је и за допуну пресуде, уколико странка тражи да се донесе допунска пресуда. Тако је предвиђено одредбом из чл. 478. ст. 5. ЗПП РС.

Кад су у питању ванредни правни лекови, изричито је предвиђено да против одлуке другостепеног суда није дозвољена ревизија.⁷⁵¹

⁷⁴⁷ Видети: чл. 478. ст. 1. ЗПП РС.

⁷⁴⁸ Тако: Станковић, Г. – Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање као разлог за жалбу у парничном поступку, Билтен судске праксе Округног суда у Нишу, бр. 22/2006, стр. 148.

⁷⁴⁹ Видети: Пресуда Општинског суда у Сјеници, П. бр. 646/03 од 30. 01. 2004. г; Пресуда Општинског суда у Новом Пазару, П. бр. 648/02 од 15. 09. 2006. г.

⁷⁵⁰ Видети: Пресуда Општинског суда у Новом Пазару, П1. бр. 7/05 од 1. 06. 2005. г; Пресуда Општинског суда у Сјеници, П. 1 бр. 1096/04 од 16. 03. 2005. г.

⁷⁵¹ Видети: чл. 478. ст. 6. ЗПП РС.

ЧЕТВРТИ ДЕО

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. Одлучивање, као што је познато, представља најважнију судску парничну радњу. Процес пружања правне заштите једном повређеном, угроженом или оспореном грађанском субјективном праву у парничном поступку окончава се доношењем судске одлуке. Пресудом се ауторитативно, коначно и мериторно одлучује о захтеву за пресуду који је био формулисан у тужби.

2. Пресуда представља акт примене и стварања права. Пресудом се формулишу појединачне правне норме које садрже правила понашања за одређене адресате. Пресудом се конкретизује апстрактна правна норма на појединачну животну ситуацију и странкама се изричу заповести предвиђене законом, те се тако регулише и њихово понашање ван парнице.

Иако је улога пресуде у стварању права у литератури била оспоравана, евидентно је да пресуда није само акт механичке примене права којим се постојеће право примењује на конкретан случај. Пресудом се креирају нова правна правила и попуњавају законске празнине у ситуацијама кад је закон нејасан или кад не садржи решења за одређене животне ситуације.

3. У домаћој парничној процедури, током историјског развоја настајале су евидентне разлике у законским решењима којима су пресуде биле регулисане у процесним законима.

Ако се прате и анализирају законска решења у свим процесним законима Кнежевине Србије и Краљевине СХС одн. Краљевине Југославије, уочљиве су еволутивне промене које се манифестују као константно повећање броја различитих врста пресуда. То је логична последица историјског развоја, мењања друштвено политичких услова живота, угледања на савремена законска решења и настојања да се оствари законита правна заштита, тако да се временом мењала и садржина правне заштите коју је тужилац тражио и коју је суд пружао.

У каснијем периоду друштвеног развика, у процесном праву друге и треће југословенске државе, под утицајем аустријског процесног модела, по узору на који је нормирана некадашња југословенска парнична процедура, уочљиво је да у једном дужем временском периоду није било битних суштинских разлика у погледу врста пресуда у односу на процесна решења из времена прве југословенске државе.

ЗПП РС из 2004. г. предвидео је сасвим нове врсте пресуда. То су: пресуда без одржавања расправе, пресуда због пропуштања и међупресуда која може бити донета у инстанцијском поступку. Истовремено, из процесног права Републике Србије елиминисана је пресуда због изостанка која је више од једног века егзистирала у парничној процедури и заокупљала правне писце.

4. Упоредноправни преглед врста пресуда које суд може донети у парничном поступку у појединим правним системима балканских земаља, показао је да не постоје значајније разлике

у погледу њиховог нормирања. То се, с једне стране, може приписати чињеници да се ради о правним системима који припадају истом правном кругу. С друге стране, кад је у питању процесно право у већини балканских држава, ради се о правним системима који имају исто правно порекло, јер су некада били део јединственог југословенског правног система, и који су имали исти узор приликом регулисања парничне процедуре.

Поред сличности у нормативним решењима, у регионалним правним системима наилазимо и на нова законска решења у погледу врста пресуда које суд може донети у парничном поступку, која су резултат њихове правне политике.

Кад су у питању правни системи појединих европских земаља, ситуација на нормативном плану је другачија, те се може констатовати да су поједине врсте пресуда нормативно идентично регулисане као у праву Републике Србије, док се у погледу појединих пресуда нормативна решења битно разликују.

5. Нови Закон о парничном поступку Републике Србије (2004), поред тога што предвиђа постојање сасвим нових врста пресуда, садржи и измењена решења у погледу већ постојећих пресуда.

Законска решења у погледу одређених врста пресуда нису ревидирана приликом последње процесне реформе, тако да су коначна пресуда, делимична пресуда, међупресуда, пресуда на основу признања и пресуда на основу одрицања регулисане као и у ранијим законским текстовима.

У погледу модалитета пресуде за осуду на чинидбу, законодавац је изменио ранија законска решења тако што их је ускладио са правилима садржаним у Закону о облигационим односима. Тужилац има могућност, да у тужби, поред основног тужбеног захтева којим захтева осуду туженог на испуњење дуговане неновчане чинидбе, истакне и супсидијарни (помоћни) тужбени захтев којим захтева да се тужени, уколико на то пристине, осуди на исплату одређене суме новца или испуњење неке друге неновчане чинидбе. У тој ситуацији суд доноси пресуду којом усваја и основни и супсидијарни тужбени захтев.

Пресуда без одржавања усмене расправе представља један од облика тзв. једностраних пресуда. Ову пресуду парнични суд доноси након што, по пријему одговора на тужбу у коме је тужени признао чињенице на којима се заснива тужбени захтев, оцени да је међу странкама неспорно стање ствари и уколико не постоје друге сметње за њено доношење. Пресуда без одржавања расправе представља пресуду којом се тужбени захтев може усвојити или одбити. Доношењем ове пресуде утиче се на ефикасност у поступку и остварење начела о суђењу у разумном року, што је у складу са циљем законодавца да новим законским решењима оствари одређене правно-техничке и правно-политичке циљеве.

Пресуда због пропуштања, као ново законско решење, представља пресуду коју је законодавац у наш процесни систем увео као последицу начела о суђењу у разумном року,

економичности, ефикасности и концентарције поступка. У настојању да побољша процесну дисциплину, законодавац је појачао последице преклузије.

Пресуду због пропуштања парнични суд доноси по службеној дужности, уколико су испуњени одређени услови, у две ситуације. Ако тужени у законом предвиђеном року не одговори на тужбу или одговори, али се по одговору не може поступати јер тужени није поштовао одредбе о садржини одговора на тужбу, суд ће, уколико су испуњени и остали, законом таксативно наведени услови, донети пресуду због пропуштања. Пресуду због пропуштања суд неће донети уколико се ради о захтевима којима странке не могу слободно располагати, а може и одложити њено доношење уколико је потребно да се о томе прибаве обавештења или се изврши провера која се тиче уредног достављања.

Према условима које је законодавац предвидео, пресуда због пропуштања је, с једне стране, мера процесне дисциплине за туженог који је пропустио да по налогу суда одговори на тужбу, а с друге стране, санкција за туженог који није поштовао законске одредбе о садржини одговора на тужбу и суду поднео одговор на тужбу по коме се не може поступати. У првом случају, ова пресуда је санкција уперена против туженог због пропуштања да поступи по налогу суда, док је у другом случају мера против туженог због непоштовања закона којим су стриктно прописана правила у погледу садржине одговора на тужбу да би суд по њему могао поступати. У сваком случају, тужени који није одговорио на тужбу или је одговорио, а суд по одговору на тужбу не може поступати, трпи последице свог процесног понашања, и суд пресудом због пропуштања одлучује на основу процесне грађе коју је тужилац у тужби изнео.

Законом је прописана могућност да међупресуда може бити донета и у другостепеном поступку, да би се остварили принципи економичности поступка и начело о суђењу у разумном року. У поступку по жалби, суд може првостепену пресуду укинути само у погледу износа тужбеног захтева, уколико у погледу одлуке о основу тужбеног захтева не постоје разлози због којих се пресуда побија, као ни разлози на које суд пази по службеној дужности. Другостепени суд укидајући првостепену пресуду само у погледу износа, непосредно потврђује одлуку првостепеног суда у погледу основа тужбеног захтева. Тада, првостепена пресуда, кондемнаторне природе, у поступку по жалби, потврђена од стране суда у погледу основа тужбеног захтева, заправо постаје другостепена међупресуда. Првостепени суд ће, у поновљеном поступку извиђати и одлучивати само у погледу износа тужбеног захтева јер је другостепеном међупресудом на несумњив и ауторитативан начин утврђено да тужиочево право постоји.

Приликом регулисања парничне процедуре Републике Србије измењена су и законска решења у погледу допунске пресуде. Уколико странка није у законом предвиђеном року предложила доношење допунске пресуде, сматра се да је тужба повучена у оном делу о коме суд није одлучио.

6. Сасвим је очигледно да је спектар пресуда које у Републици Србији суд може донети у парничном поступку шири у односу на ранија законска решења и да је законодавац прописивањем нових правила у погледу пресуда желео да постигне одређене циљеве. Законодавац је настојао да унапреди систем пружања правне заштите, побољша остваривање принципа владавине права и спречи изигравање закона које би могло да буде резултат суђења. Намера законодавца је била и да, одређивањем услова који морају бити испуњени да би парнични суд донео пресуду, онемогући доношење пресуда у ситуацијама када би њиховим доношењем био повређен правни поредак.

Нова законска решења која се односе на врсте пресуда представљају конкретизацију основних начела на којима се заснива парнични поступак. Законодавац је настојао да се и кроз увођење нових врста пресуда странкама омогући да им суд правну заштиту пружи у разумном року, без одуговлачења и са што мање трошкова, уз поштовање основних људских права и правног поретка. Да ли ће у пракси бити реализоване намере законодавца, остаје да се види током будуће примене процесног права у свакодневној пракси судова јер, као што су Римљани говорили: *applicatio est vitae regulae*.

7. Пресудом, коју парнични суд доноси у поступку пружања правне заштите, се примењује и ствара право. Зато се и може констатовати: *Sententia facit ius, et legis vim optinet*. Пресудом се ствара право јер се формулишу појединачне правне норме које садрже правила понашања за одређене адресате и конкретизује апстрактна правна норма на појединачну животну ситуацију. Пресуда је акт стварања права и кад суд донесеном пресудом креира нова правна правила и попуњава законске празнине, онда кад закон, у одређеним ситуацијама, не садржи конкретна правила. Пресудом се и одржава снага закона јер она представља и акт примене већ постојећег права.

Рукопис је завршен 5. 09. 2007. г.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

- АКВ - Адвокатска комора Војводине
- АПВ - Аутономна покрајина Војводина
- ВСС - Врховни суд Србије
- ГПК - Граждански процесуален кодекс Републике Бугарске
- ЕСЉП - Европски суд за људска права
- ЗОО - Закон о облигационим односима Републике Србије
- ЗПОД - Zivilprozessordnung, Закон о грађанском судском поступку Републике Немачке
- ЗПОО - Zivilprozessordnung, Закон о грађанском судском поступку Републике Аустрије
- ЗПП - Закон о парничном поступку
- ЗПП БД - Закон о парничном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине
- ЗПП РМ - Закон за парничном поступку Републике Македоније
- ЗПП РС - Закон о парничном поступку Републике Србије
- ЗПП Рс - Закон о парничном поступку Републике Српске
- ЗПП РХ - Закон о парничном поступку Републике Хрватске
- ЗПП СЛ - Закон о парничном поступку Републике Словеније
- ЗПП ФБиХ - Закон о парничном поступку Федерације Босна и Херцеговина
- ЗПП ЦГ - Закон о парничном поступку Републике Црне Горе
- ЗР ПФ - Зборник радова Правног факултета
- ЗСУП - Уставни закон за спровођење Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора
- ЈА - Југословенска адвокатура
- НЗ - Наша законитост
- ПЖ - Правни живот
- ПЗ РС - Породични закон Републике Србије
- ППП - Привредно правни приручник
- ПТП - Право, теорија и пракса
- СП - Судска пракса

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

А) МОНОГРАФИЈЕ, УЏБЕНИЦИ, КОМЕНТАРИ ЗАКОНА, РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

1. Андрејевић, С. - Поступак по жалби - расправа пред другостепеним судом, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2005;
2. Андрејевић, С. - Право странке на употребу свог језика и писма, Билтен судске праксе ВСС, бр. 3/2005;
3. Аранђеловић, Д. - Перић, Ж. - Грађански судски поступак, први део - О суђењу, Београд, 1912;
4. Аранђеловић, Д. - Перић, Ж. - Грађански судски поступак, други део - О извршењу судских одлука, Београд, 1912;
5. Аранђеловић, Д. - Грађанско процесно право Краљевине Југославије, Београд, 1933;
6. Аранђеловић, Д. - Основи облигационог права с' нарочитим обзиром на Грађански законик Краљевине Србије, Београд, 1936;
7. Базала, Б. - Шта се сматра уредним позивом на рочиште, Гласник АКВ бр. 7/58;
8. Базала, Б. - Исправљање судских одлука, Гласник АКВ бр. 10/1958;
9. Базала, Б. - Допуна судских одлука, Гласник АКВ бр. 1/1959;
10. Базала, Б. - Пресуда због изостанка, Одвјетник бр. 11 - 12/1955;
11. Базала, Б. - Тужбени захтјеви у међусобној вези, Гласник АКВ бр. 9/1958;
12. Базала, Б. - Закон о парничном поступку са објашњењима и судским одлукама, Загреб, 1968;
13. Бановчанин-Хеубергер, И. - Реформа Европског суда за људска права, Европско законодавство, бр. 9 - 10/2004;
14. Благојевић, Б. - Грађански поступак у римском праву, Београд, 1960;
15. Благојевић, Б. - Начела приватног процесног права, Београд, 1936;
16. Благојевић, Б. - Круљ, В. - Коментар Закона о облигационим односима, Београд, 1980;
17. Благојевић, С. - Увод у право, Нови Сад, 1994;
18. Бодирога, Н. - Пресуда због пропуштања, ПЖ бр. 12/2005;
19. Бојацић, П. - Понављање парничног поступка, ППП бр. 1/67;
20. Боранијашевић, В. - Пресуда на основу признања тужбеног захтева, Зборник радова, Правни факултет Приштина, Врање, бр. 1/2001;
21. Боранијашевић, В. - Противизвршење, монографија, Београд, 2005;
22. Боранијашевић, В. - Поступак у парницама о споровима мале вредности, ПЖ бр. 12/2005;
23. Брестовци, Ф. - Окончање парнице без мериторне одлуке суда, ПЖ бр. 11 -12/1989;
24. Бркић, С. - Actio popularis, Архив бр. 3 - 4/1970;

25. Бркић, С. - Пресуда због изостанка у парници ради дечијег издржавања, Гласник АКВ бр. 6/1989;
26. Бркић, С. - Парнични поступак - проблеми у примени, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2005;
27. Васић, Р. - Пресуда због изостанка, НЗ бр. 10 - 12/1955;
28. Васић, Р. - Контумација и спорови око издржавања малолетне деце, Гласник АПВ бр. 10/56;
29. Верк, Х - Теоретско практични приручник југословенског грађанско процесног права, 1 - 2 део, Загреб, 1938;
30. Воргић, Н. - Исправљање правомоћне пресуде, Гласник АКВ бр. 9/1999;
31. Воргић, Н. - Пресуда због изостанка и новчана накнада неимовинске штете, Гласник АКВ бр. 12/1970;
32. Вујаклија, М. - Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 2006;
33. Вулићевић, В. - О тужби за утврђење, ЈА бр. 3 - 4/1966;
34. Георгијевић, С. - Парнична постапка, Скопје, 1984;
35. Горшић, Ф. - Нови грађански парнични поступак у пракси са обрасцима, Београд, 1935;
36. Горшић, Ф. - Коментар грађанског парничног поступка са уводним законом, Београд, 1933;
37. Горшић, Ф. - О прејудицијелном утврђивању у парничном поступку, ПЖ 8 -9/1957;
38. Деља, В. - Пресуда због изостанка, ПЖ бр. 11 - 12/1989;
39. Дика, М. - Грађанско процесно право и заштита субјективних грађанских права, НЗ бр. 9 - 10/1989;
40. Дика, М. - Неки проблеми поступка у споровима мале вриједности, НЗ бр. 6/1973;
41. Дика, М. - Савремено југославенско учење о правноснажности, ЗР ПФ Загреб, 2/1987;
42. Дика, М. - Осврт на четири концепције о правној природи правосудног акта (Duguit, Kelsen, Крбек, Лукић) и покушај одређења тог појма у процесуалистичком кључу, Архив бр. 1 - 2/1989;
43. Димитријевић, М. - Симић, М. - Увод у право, Ниш, 1999;
44. Димитријевић, М. - Симић, М. - Увод у право, Ниш, 2001;
45. Димитријевић, П. - Управно право, општи део, књ. 1, Ниш, 2008;
46. Драшкић, М. - Породично право, Београд, 1998;
47. Ђерић, В. - Европски суд правде и људска права, Правни живот, бр. 12/1996;
48. Ђорђевић, А. - Систем приватног (грађанског) права, Београд, 1996;
49. Ђорђевић, Ж. - Станковић, В. - Облигационо право, општи део, Београд, 1986;
50. Ђурићин, Б. - Rapall, Т. - О неким рјешењима новог ЗПП РЦГ, ПЖ бр. 12/2004;
51. Етински, Р. - Нацрт Закона о парничном поступку и право на суђење у разумном року, Европско законодавство, бр. 9 - 10/2004;
52. Живановић, Т. - Систем синтетичке правне филозофије, Синтетичка филозофија права I, Београд, 1997;
53. Живановић, М. - Појам и врсте тужби у грађанском процесном праву, Право бр. 7 - 8/1990;

54. Живановић, М. - Могућност доношења делимичне пресуде у спору у коме је употребљен приговор компензације, Гласник АКВ бр. 4 - 5/1992;
55. Живановић, М. - Међупресуда, Право бр. 5 - 6/1995;
56. Живановић, М. - Тужба за утврђење у парничном поступку, дисертација, 1991;
57. Живановић, М. - Правна природа инцидентног (прејудицијелног) захтева за утврђење, СП бр. 6/1992;
58. Живковић, С. - О тужби у парници, ПЖ бр. 11/1971;
59. Зарић, С. - Посебна правила поступка у споровима мале вредности, Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2005;
60. Ивић, А. - Израда законика за Кнежевину Србију (1829 - 1834), Архив бр. 3/21;
61. Јаневски, А. - Доношење, објављивање и писмена израда пресуде по ЗПП и судској пракси, ПЖ бр. 12/96;
62. Јанић, Т. - Правне последице погрешног упутства о правном средству датог у управном акту, ПЖ бр. 6 - 7/70;
63. Јанковић, С. - Улога и значај судске праксе у нашем праву, www.informator.co.yu.
64. Јанковић, С. - Значај судске праксе данас, ПЖ бр. 12/2004;
65. Јовановић, С. - Друга влада Милоша и Михаила (1858 - 1860), Београд, 1923;
66. Јовановић, С. - Политичке и правне расправе, прва књига, Београд, 1932;
67. Јовановић, С. - Политичке и правне расправе, друга књига, Београд, 1932;
68. Јовановић, М. - Грађанско процесно право, Крагујевац, 1979;
69. Јовић, И. - Да ли се може донети пресуда због изостанка у споровима око издржавања малолетне деце, Гласник АКВ бр. 10/1956;
70. Јоцић, Л. - Римско право, Ниш, 1994;
71. Камхи, С. - Развојне тенденције нашег грађанског процесног права, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1956;
72. Камхи, С. - Грађански судски поступак, Сарајево, 1961;
73. Карамарковић, Л. - Нови Закон о парничном поступку, Избор судске праксе, бр. 4/2005;
74. Карловчан, И. - Поступак у споровима мале вриједности по новелираном ЗПП, НЗ бр. 7/1972;
75. Карловчан, И. - Правомоћност судских одлука донесених у последњем степену, НЗ бр. 6/1986;
76. Келсен, Х. - Општа теорија права и државе, Београд, 1951;
77. Келсен, Х. - Чиста теорија права, Београд, 1998;
78. Келсен, Х. - Чиста теорија права, Београд, 2000;
79. Келсен, Х. - Главни проблеми теорије државе и права, Београд, 2001;
80. Кеча, Р. - Редовни правни лекови у парничном поступку, докторска дисертација, Нови Сад, 1984;

81. Кеча, Р. - Старовић, Б. - Грађанско процесно право, Нови Сад, 2004;
82. Кеча, Р. - О променама Закона о парничном поступку, ЗР ПФ у Новом Саду, XXXVII бр. 3/2003;
83. Китић, Д. - Примена прописа чл. 316. Закона о парничном поступку, АНА 3 - 4/61;
84. Китић, Д. - Неки проблеми у вези са пресудом због изостанка, Гласник АКВ бр. 12/1963;
85. Конић, Р. - Неколико запажених нових института у новом Закону о парничном поступку, Гласник АКВ бр. 5/1958;
86. Конић, Р. - Нека питања у вези са правним институтом "тужбе за утврђење", ПЖ 1 - 2/1959;
87. Коршош, Т. - Објављивање пресуде по закључењу главне расправе, Гласник АКВ, бр. 7/1971;
88. Кошутић, Б. - Судска пресуда као извор права, Београд, 1973;
89. Крбек, И. - Судски акт у материјалном смислу, Анали бр. 4/55;
90. Кркљуш, И. - Ништавост и судска пресуда, Гласник АКВ бр. 2/1984;
91. Кркљуш, М. - Другостепена одлука у парничном поступку, Гласник АКВ бр. 10/1987;
92. Крцкоски, М. - Нека питања при доношењу пресуде, НЗ бр. 10/1972;
93. Кузмановић, Р. - Уставност Босне и Херцеговине у свијетлу новог свјетског поредка и транзиције, ПЖ бр. 12/2002;
94. Lent, F. - Jauering, O. - Zivilprozessrecht, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, Munchen und Berlin, 1963;
95. Лукић, Р. - Основи науке о држави и праву, Београд, 1958;
96. Лукић, Р. - Тумачење права, Београд, 1958;
97. Лукић, Р. - Увод у право, Београд, 1961;
98. Лукић, Р. - Теорија државе и права, књ. 1, Увод и теорија државе, Београд, 1956;
99. Лукић, Р. - Увод у право, Београд, 1968;
100. Лукић, Р. - Увод у право, Београд, 1970;
101. Лукић, Р. - Теорија државе и права, Београд, 1976;
102. Лукић, Р. - Методологија права, Београд, 1977;
103. Лукић, Р. - Методологија права, Београд, 1983;
104. Лукић, Р. - Увод у право, Београд, 1993;
105. Лукић, Р. - Увод у право, Београд, 1994;
106. Лукић, Р. - Теорија државе и права, књ. 1 и 2, Београд, 1995;
107. Лукић, Р. - Методологија права, Београд, 1995;
108. Лукић, Р. - Увод у право, Београд, 2000;
109. Мандић, Љ. - Пресуда на основу одрицања, ПЖ бр. 12/2001;
110. Мандић, Љ. - Рачић, Р. - Правни лекови у ванпарничном поступку, Ниш, 2002;
111. Мандић, Љ. - Пресуда због пропуштања, Јубиларни ЗР ПФ у Приштини, Косовска Митровица, 2006;

112. Маркићевић, А. - Признање чињеница и признање тужбеног захтева, Гласник АКВ бр. 7/1961;
113. Марковић, М. - Теорија грађанског судског поступка, Београд, 1948;
114. Марковић, М. - Грађанско процесно право, књ. 1, Парнични поступак, св. 2, Ниш, 1968;
115. Марковић, М. - Грађанско процесно право, књ. 1, Парнични поступак, св. 2, Ниш, 1977;
116. Марковић, М. - Грађанско процесно право, књ. 1, Парнични поступак, св. 2, Ниш, 1982;
117. Маркота, Д. - Објављивљње пресуде и жалбе против пресуде у споровима мале вриједности, ЈА бр. 5 - 6/1972;
118. Милков, Д. - Појам управног акта, докторска дисертација, Нови Сад, 1983;
119. Милков, Д. - Управно право, управна делатност, Београд, 1988;
120. Милутиновић, А. - Правна природа признања тужбеног захтева, ПЖ бр. 3/1977;
121. Милутиновић, Љ. - Тужба и одговор на тужбу, Билтен судске праксе ВСС, бр. 2/2006;
122. Минаковић, А. - Поступак у стварима мале вредности, ПЖ бр. 10/1972;
123. Митић, М. - Уредан позив и контумација, Гласник АКВ бр. 5/1958;
124. Митић, М. - Неколико напомена поводом појма правичности, Гласник АПВ бр. 10/1958;
125. Мухић, В. - Припремање главне расправе, Зборник радова Правног факултета Свеучилишта у Мостару, бр. ХВИИ/2004;
126. Мишић, Д. - Пресуда због изостанка, Гласник АКВ бр. 10/1959;
127. Мишић, Д. - Пресуда због изостанка и деоба, Гласник АКВ бр. 10/1959;
128. Мишић, Д. - Услови за пресуду на основу признања, Гласник АКВ бр. 9/1961;
129. Месаровић, К. - Тужба за утврђење, Адвокатура бр. 1/1978;
130. Месаровић, К. - Понављање поступка, Адвокатура, бр. 1/1971;
131. Момчиловић, Р. - О условима за доношење пресуде због пропуштања у парничном поступку Републике Српске, Годишњак ПФ у Бањој Луци, бр. ХХИХ/2005;
132. Најман, Г. - Коментар грађанског парничног поступка, књ. 1 - 2, Београд, 1935;
133. Недељковић, А. - Припремно рочиште у парничном поступку у теорији и пракси, ПЖ бр. 12/2002;
134. Никшић, Б. - Правноснажност и извршност једног дела пресуде, Гласник АКВ бр. 7-8/1984;
135. Омановић, С. - Драфт новог Закона о парничном поступку Федерације Босна и Херцеговина, Сарајево, 2003;
136. Палачковић, Д. - Начело правног интереса и процесна легитимација за тужбу из чл. 156. ЗОО, Право бр. 10/1986;
137. Палачковић, Д. - Парнично процесно право, Крагујевац, 2004;
138. Палачковић, Д. - Нова решења Закона о парничном поступку, www.prof.materijali/sudska-praksa.
139. Перелман, Х. - Право, морал и филозофија, Београд, 1983;

140. Перовић, С. - Стојановић, Д. - Коментар Закона о облигационим односима, књ. 1 и 2, Горњи Милановац, 1980;
141. Перовић, М. - Да ли треба на пресудама стављати да се доносе у име народа, ПЖ бр. 3/65;
142. Перовић, М. – Actio popularis поводом написа друга Бркића, Архив бр. 3 - 4/1970;
143. Петровић, В. - Изрека пресуде да је тужени дужан признати, ПЖ бр. 11 -12/1960;
144. Петровић - Шкоро, В. - Европски суд за људска права, Билтен ВСС бр. 3/2003;
145. Петровић - Шкоро, В. - Примена закона о парничном поступку, Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2006;
146. Петровић - Шкоро, В. - Уводно излагање на годишњем саветовању судија “Судијски дани” 2006. године, Билтен судске праксе ВСС бр. 3/2006;
147. Петрушић, Н. - Основаност тужбеног захтева као услов за доношење пресуде због изостанка, ЗР ПФ у Нишу, бр. XXИВ/84;
148. Петрушић, Н. - Последице пропуштања рокова у новом парничном процесном праву Републике Србије, Зборник радова ПФ у Нишу, бр. ХЛИВ/2004;
149. Петрушић, Н. - Ревизиона овлашћења другостепеног суда у новом парничном процесном праву систему Републике Србије, ПЖ бр. 12/2005;
150. Плакаловић, Б. - Реформа грађанског парничног поступка о пресуди услед изостанка и пропуштања, Привредник, 1937;
151. Познић, Б. - О објективним границама правноснажности грађанске пресуде, дисертација, 1952;
152. Познић, Б. - ЗПП, са напоменама, уредбом о накнади трошкова у кривичном и парничном поступку, уредбом о наградама и накнади трошкова за рад адвоката и регистром, Београд, 1961;
153. Познић, Б. - Основи грађанског судског поступка, парнични поступак, Београд, 1959;
154. Познић, Б. - Грађанско процесно право, Београд, 1970;
155. Познић, Б. - Грађанско процесно право, Београд, 1978;
156. Познић, Б. - Грађанско процесно право, Београд, 1986;
157. Познић, Б. - Грађанско процесно право, Београд, 1995;
158. Познић, Б. - Ракић - Водинелић, В. - Грађанско процесно право, Београд, 1999;
159. Познић, Б. - Међупресуда, ПЖ бр. 11 - 12/1989;
160. Познић, Б. - Белешке уз Збирку судских одлука за 1968. и 1969. г, Анали бр. 1 - 2/1971;
161. Познић, Б. - Белешке уз Збирку судских одлука за 1970. г, Анали бр. 5 -6/1972;
162. Познић, Б. - Белешке уз Збирку судских одлука за 1971. г, Анали бр. 6/1973;
163. Познић, Б. - Пресуда због изостанка, Анали бр. 3/1956;
164. Познић, Б. - Осуда на будуће камате, Анали бр. 6/1984;
165. Познић, Б. - Осврт на неке одредбе ЗОО, Анали бр. 3 - 5/1978;
166. Познић, Б. - Гласање о одлуци у парничном поступку, Анали бр. 1 - 2/1993;

167. Познић, Б. - Поводом измена и допуна Закона о парничном поступку, *Анали* бр. 5 - 6/1972;
168. Поповић, С. - О појму судског акта, *ЗР Правно – економског факултета у Нишу*, посебан отисак из бр. 1/1962;
169. Поточњак, Ж. - Право на суд, приступ суду и суђење у разумном року у случају интервенције законодавца у судске поступке у тијеку, *Зборник радова Правног факултета Свеучилишта у Риједи*, бр. 2. волумен 25, 2004;
170. Пупић, Б. - *Теорија државе и права*, Београд, 1983;
171. Пухан, И. - *Римско право*, Београд, 1972;
172. Раванић, Б. - Пресуда због изостанка, *Гласник АКВ* бр. 2/1956;
173. Радованов, А. - *Кораћ, М. - Закон о парничном поступку*, Нови Сад, 1998;
174. Радоман, Д. - Јутање као основ претпоставки, *Гласник АКВ* бр. 5/1961;
175. Радоман, Д. - Установа пресуђене ствари - рес иудицата, *Одвјетник* бр. 3 - 4/1971;
176. Рајовић, В. - Да ли је по ЗПП могуће у парницама због сметања поседа доношење решења због изостанка којим се одлучује о тужбеном захтеву, *ПЖ* бр. 7 - 8/59;
177. Рајовић, В. - Правна природа пресуде због изостанка по ЗПП, *ПЖ* бр. 2/1963;
178. Рајовић, В. - Признање и одрицање од тужбеног захтева по ЗПП, *ПЖ* бр. 4 и 5/1964;
179. Рајовић, В. - Начела парничног, ванпарничног и извршног поступка, *ПЖ* бр. 12/2003;
180. Ракић - Водинелић, В. - *Грађанско процесно право Европске уније*, Београд, 1998;
181. Ракић, В. - Проблем правних лекова против пресуде због изостанка, *Адвокатура* бр. 2/1978;
182. Ракић, В. - Нека питања поступка у споровима мале вредности, *Анали* бр. 3/1976;
183. Рачић, Р. - Пресуда због пропуштања, *ПЖ* бр. 12/2004;
184. Рачић, Р. - Међуприједлог за утврђење, *Зборник радова са саветовања 10-12. јуна 1996*;
185. Ристић, В. - Ристић, М. - *Практикум за парницу*, Београд, 2004;
186. Руп, Ђ. - Још једном о доношењу пресуде код јединственог супарничарства, *Гласник АКВ* бр. 5/1961;
187. Салма, М. - Међупресуда, *ПЖ* бр. 12/2005;
188. Свилановић, Г. - О смислу разликовања формалне и материјалне правноснажности, *Анали* бр. 2 - 3/1996;
189. Свилановић, Г. - Проширење тужбе за утврђење, *ПЖ* бр. 11 - 12/1989;
190. Сталев, Ж. - *Блгарско грађанско процесуално право*, Универзитетско издање, Софија, 1994;
191. Станковић, Г. - *Грађанско процесно право*, Ниш, 1984;
192. Станковић, Г. - *Грађанско процесно право*, Ниш, 1987;
193. Станковић, Г. - *Грађанско процесно право*, Ниш, 1989;
194. Станковић, Г. - *Грађанско процесно право*, Ниш, 1998;
195. Станковић, Г. - *Ново организационо процесно право*, Ниш, 2001;

196. Станковић, Г. - Ново извршно процесно право, Ниш, 2001;
197. Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Ниш, 2002;
198. Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Београд, 2004;
199. Станковић, Г. - Петрушић, Н. - Новине у грађанском процесном праву, Ниш, 2005;
200. Станковић, Г. - Предговор за Закон о парничном поступку, Београд, 2004;
201. Станковић, Г. - Предговор за Закон о парничном поступку Републике Србије, у: Станковић, Г. - Рајовић, В. - Закони о парничном и извршном поступку, Београд, 2005;
202. Станковић, Г. - Грађанско процесно право, свеска прва, Парнично процесно право, Ниш, 2007;
203. Станковић, Г. - Поступак за валоризацију издржавања, ЗР ПФ у Нишу, бр. XXVI, 1986;
204. Станковић, Г. - Парнично процесно право Републике Србије, ЗР ПФ Ниш, бр. 43/2003;
205. Станковић, Г. - Осврт на промене у парничном законодавству нове Југославије, ЗР ПФ у Нишу, 1975;
206. Станковић, Г. - Андра Ђорђевић као теоретичар грађанског процесног права, Општи семинар грађанског права “Српска цивилистика”, Живот и дело проф. др Андре Ђорђевића (1854 - 1914), Ниш, 1994;
207. Станковић, Г. - Интервенцијско дејство пресуде, ПЖ бр. 12/2001;
208. Станковић, Г. - Заступање у парници по Закону о парничном поступку Републике Србије, ЗР ПФ у Нишу, бр. ХЛВ/2004;
209. Станковић, Г. - Уставне промене и цивилна процедура, ЗР ПФ у Приштини, “Уставне промене у нас”, Косовска Митровица, 2004;
210. Станковић, Г. - Петрушић, Н. - Право на правну заштиту у српском праву, историјска ретроспектива, сепарат, Ниш, 2004;
211. Станковић, Г. - Превенција злоупотребе процесних овлашћења у парничном поступку Републике Српске, Избор судске праксе бр. 12/2004;
212. Станковић, Г. - Ново парнично процесно право Републике Србије, ПТП бр. 2 -3/2005;
213. Станковић, Г. - Пресуда без одржавања расправе, Билтен судске праксе ВСС бр. 3/2005;
214. Станковић, Г. - Пресуда без одржавања расправе, ПТП бр. 11/2005;
215. Станковић, Г. - Начело диспозиције и недозвољене радње располагања у парничном поступку, Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2006;
216. Станковић, Г. - Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање као разлог за жалбу у парничном поступку, Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу, бр. 22/2006;
217. Станковић, Г. - Врсте међупресуда према одредбама Закона о парничном поступку, www.infomator.co.yu
218. Станојевић, О. - Римско право, Београд, 1986;
219. Станковић, О. - Орлић, М. - Стварно право, Београд, 1999;
220. Станојевић, О. - Гајеве институције, Београд, 1982;

221. Старовић, Б. - Приговор неизвршеног уговора, док. дисертација, 1966;
222. Старовић, Б. - Алтернативне и факултативне облигације и њихово остваривање у парничном и извршном поступку, Анали бр. 6/1984;
223. Старовић, Б. - Кеча, Р. - Грађанско процесно право, Нови Сад, 1998;
224. Старовић, Б. - Ванпарнично и извршно право, Нови Сад, 1992;
225. Стојановић, ЈБ. - Има ли места контумацији туженика (коначно решење због изостанка) у поступку због сметања поседа, ГЛА бр. 3/56;
226. Стојчевић, Д. - Римско приватно право, Београд, 1983;
227. Таминхић, В. - О непостојећој пресуди и пресуди без дејства, Гласник АКВ бр. 6/2004;
228. Тасић, Ђ. - Проблем оправдања државе - Увод у правне науке – Енциклопедија права, Београд, 1995;
229. Трива, С. - Грађанско процесно право, Парнично процесно право, Загреб, 1964;
230. Трива, С. - Рјечник грађанског процесног права, Загреб, 1968;
231. Трива, С. - Грађанско процесно право, Парнично процесно право, Загреб, 1972;
232. Трива, С. - Дика, М. - Ново парнично процесно право, Загреб, 1977;
233. Трива, С. - Дика, М. - Грађанско парнично процесно право, Загреб, 2004;
234. Трива, С. - Француско грађанско процесно право, Загреб, 1966;
235. Трива, С. - Закон о парничном поступку и уводни закон за ЗПП од 08. 12. 1956, Загреб, 1972;
236. Трива, С. - Грађанско парнично процесно право, Загреб, 1978;
237. Трива, С. - Правни лијекови против пресуде због изостанка, НЗ бр. 1/1956;
238. Трива, С. - Маргиналије уз тзв. пресуду због изостанка, ЗР ПФ Загреб, бр. 3 - 4/1960;
239. Fasching, Н. - Lehrbuch Des osterreichischen Zivilprozessrechts, Wien, 1990;
240. Филипче, С. - Дејство приговора о неиспуњењу уговора, ПЖ бр. 5/1963;
241. Филипче, С. - За значањето на партициониот рок и на клаузулата “под страх на присилно исполнување” во пресудата, Правна мисла, бр. 1 - 2/1970;
242. Филипче, С. - Донесување на пресуда поради изостанак, Правна мисла, бр. 5-6/1970;
243. Цуља, С. - Верона, А. - Законик о судском поступку у грађанским парницама (грађански парнични поступак) и Уводни закон с коментаром и судским рјешидбама, Загреб, 1931;
244. Цуља, С. - Грађанско процесно право Краљевине Југославије, Београд, 1938;
245. Цуља, С. - Диспозитивне парничне радње и њихова примена у парничном поступку, ЗР ПФ Загреб, 1951;
246. Цуља, С. - Прво рочиште и пресуда због изостанка по нацрту новог поступника, ЗБО 1953;
247. Цуља, С. - Још о контумационој пресуди, НЗ бр. 1/1956;
248. Цуља, С. - Трива, С. - Коментар Закона о парничном поступку, св. 1 -2, Загреб, 1957;
249. Цуља, С. - Грађански парнични поступак ФНРЈ, Загреб, 1957;

250. Чалија, Б. - Нека питања услова који су потребни за доношење пресуде због изостанка, НУ бр. 1 - 2/1962;
251. Чалија, Б. - Грађанско процесно право, Сарајево, 1980;
252. Чалија, Б. - Грађанско процесно право, Сарајево, 1986;
253. Чалија, Б. - Омановић, С. - Грађанско процесно право, Сарајево, 2000;
254. Чизмић, Ј. - Пресуда због оглухе – нова пресуда у хрватском парничном поступку, [www.pravnadatoteka.hr/pdf/presuda zbog ogluhe](http://www.pravnadatoteka.hr/pdf/presuda_zbog_ogluhe);
255. Чизмић, Ј. - Поврат у пријашње стање, ПЖ бр. 13/2007;
256. Чизмовић, М. - Грађанско процесно право, Титоград, 1984;
257. Чизмовић, М. - \уричин, Б. - Грађанско процесно право, Подгорица, 1997;
258. Чизмовић, М. - О неким аспектима правноснажности према новом ЗПП, Гласник АКВ бр. 10/1977;
259. Чубрило, Б. - Поступак у споровима мале вредности, ПЖ бр. 11/1982;
260. Шалетић, В. - Право на нову парницу ако је одлука суда заснована на решењу управног органа које је правноснажно укинута, НЗ бр. 1/66;
261. Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, Београд, 1978;
262. Правна енциклопедија, Београд, 1979;
263. Лексикон грађанског права, Београд, 1996;
264. Правни лексикон, Београд, 1964.
265. Збирка одлука врховних судова донетих у кривичним и грађанским судским поступцима, Београд, 1954;
266. Збирка одлука врховних судова донетих у кривичном и грађанском судском поступку 1953 - 1955, Београд, 1957.
267. Прва пресуда у погледу Русије – случај Бурдов против Русије, Избор судске праксе, бр. 1/2004.

Б) ПРАВНИ ИЗВОРИ

а) Домаћи правни извори

1. Грађански законик за Краљевину Србију, 1844;
2. Законик о судском поступку у парницама грађанским за Кнежевину Србију, 1853;
3. Законик о поступку судском у грађанским парницама за Кнежевину Србију, 1860;
4. Законик о поступку судском за Кнежевину Србију у грађанским парницама, 1865;
5. Законик о судском поступку у грађанским парницама (грађански парнични поступак) за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, 1929;
6. Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. г. и за време непријатељске окупације, "Сл. лист ФНРЈ" бр. 86/46;
7. Закон о парничном поступку, "Сл. лист ФНРЈ" бр. 4/57, 52/61 и "Сл. лист СФРЈ" бр. 12/65, 1/71, 23/72 и 6/74;
8. Закон о парничном поступку, "Сл. лист СФРЈ" бр. 4/77, 36/80;
9. Закон о парничном поступку, "Сл. лист СРЈ" бр. 27/92, 31/93, 24/94, 27/98;
10. Закон о облигационим односима, "Сл. лист СФРЈ" бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и "Сл. лист СРЈ" бр. 31/93;
11. Закон о основама својинско правних односа, "Сл. лист СФРЈ" бр. 6/80 и 36/90 и "Сл. лист СРЈ" бр. 26/96;
12. Закон о ванпарничном поступку, "Сл. гласник СРС" бр. 25/82 и 48/88;
13. Закон о уређењу судова, "Сл. лист РС" бр. 63/2001;
14. Полазне основе за преуређење односа Србије и Црне Горе (Београдски споразум), Београд, март 2002.г.
15. Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора, "Сл. лист СЦГ" бр. 1 од 4. 02. 2003;
16. Уставни закон за спровођење Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, "Сл. лист СЦГ" бр. 1 од 4. 02. 2003;
17. Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама, "Сл. лист СЦГ" бр. 6 од 28. 02. 2003;
18. Закон о јавном информисању, "Службени гласник Републике Србије" бр. 43 од 22. 04. 2003. године.
19. Закон о парничном поступку Републике Србије, "Сл. гласник РС" бр. 125/2004;
20. Закон о извршном поступку Републике Србије, Сл. гласник РС бр. 125/2004;
21. Породични закон Републике Србије, "Службени гласник РС" бр. 18/2005;
22. Кривични законик Републике Србије, "Службени Гласник РС" бр. 85/2005;

23. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са протоколом бр. 11, “Службени лист СЦГ”, Међународни уговори, бр. 9/23.

б) Страни правни извори

1. Универзална декларација о људским правима из 1948. г;
2. Европска конвенција о људским правима из 1950. г;
3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. г;
4. Закон о правдном поступку Републике Словеније, “Урадни лист Републике Словеније” бр. 26-1210/1999;
5. Закон о парничном поступку Дистрикта Брчко, “Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине” бр. 5/2000, 1/2001, 6/2002;
6. Закон о парничном поступку Републике Српске, “Службени гласник Републике Српске” бр. 58/2003, 85/2003;
7. Закон о парничном поступку Федерације Босна и Херцеговина, “Службене новине Федерације Босна и Херцеговина” бр.53/2003;
8. Закон о парничном поступку Републике Хрватске, “Народне новине” бр. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01 и 117/03.
9. Закон о парничном поступку Републике Црне Горе, “Службени лист Републике Црне Горе” бр. 22/2004.
10. Закон о парничном поступку Републике Македоније, “Службен весник на Република Македонија” бр. 79/2005;
11. Граждански процесуален кодекс, Република Бугарска, Софија, 2002. г;
12. Закон о грађанском судском поступку Републике Немачке, *Zivilprozessordnung*;
13. Закон о грађанском судском поступку Републике Аустрије, *Zivilprozessordnung RGBI* 1895/113.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Владимир Боранијашевић је рођен 21. 04. 1976. г. у Приштини. Основну и средњу школу завршио је у свом родном граду са одличним успехом. После завршене средње школе, 1994. г. уписао је студије права на Правном факултету Универзитета у Приштини и дипломирао у року, са просечном оценом 9, 24.

Академски степен магистра правних наука из области грађанско правних наука стекао је на Правном факултету у Нишу, 12. 05. 2004. године, успешно одбранивши магистарску тезу под насловом “ПРОТИВИЗВРШЕЊЕ”.

Аутор је до сада објавио:

А) Монографије

1. “Противизвршење”, Задужбина Андрејевић, Београд, 2005, стр. 1 - 103.

Б) Научни и стручни радови и прикази

1. "Пресуда на основу признања тужбеног захтева", ЗР ПФ у Приштини, бр. 1/2001, стр. 238 - 245;
2. "Прекид поступка као вид привременог обустављања парничне делатности", ЗР ПФ у Приштини, бр. 2/2001, стр. 78 - 85;
3. "Жалба против пресуде", ПЖ бр. 12/2001, стр. 199 - 209;
4. "Начело социјалног поступања у извршном поступку", ПЖ бр. 12/2002, стр. 161 - 168;
5. "Промена месно надлежног суда у току поступка - одступање од правила *perpetuatio fori*", Зборник радова: Двадесет година Закона о ванпарничном поступку Републике Србије, Правни факултет, Ниш, 2003. г, стр. 25 - 34;
6. "Одлагање извршења", ПЖ бр. 12/2003, стр. 235 - 245;
7. "Поступак за одређивање накнаде за експрописану непокретност", ПЖ бр. 12/2004, стр. 197 - 209;
8. Приказ Зборника радова “Уставне промене у нас”, Правног факултета у Приштини, Право, теорија и пракса, бр. 2 - 3/2005, стр. 69 - 74;
9. “Закон о извршном поступку Републике Србије и одредбе о противизвршењу”, Актуелна питања савременог законодавства, Будва, 2005, стр. 233 – 248;
10. “Закон о извршном поступку Републике Србије и одредбе о противизвршењу”, ПЖ бр. 3 - 4/2005, стр. 117 – 132;

11. “Противизвршење и Закон о извршном поступку Републике Србије”, Бранич бр. 3 - 4/2005, стр. 71 – 82;
12. “Противизвршење и Закон о извршном поступку Републике Србије”, Избор судске праксе бр. 6/2005, стр. 18 – 21;
13. Приказ научне конференције “Правни систем Републике Србије – усаглашавање са правом Европске уније” Правни факултет Ниш, 2005, ПТП бр. 7-8/2005, стр. 76 – 78;
14. “Поступак у парницама о споровима мале вредности”, ПЖ бр. 12/2005, стр. 207 – 219;
15. “Сведок као доказно средство у парничном поступку”, ПЖ бр. 12/2006, стр.
16. “Скраћени извршни поступак”, Јубиларни ЗР ПФ у Приштини, Косовска Митровица, 2006, стр. 225 – 231;
17. “Уз поједине одредбе Закона о парничном поступку Републике Србије”, (Коауторски рад са проф. др Љубицом Мандић), ПТП бр. 11 -12/2006, стр. 60 – 69;
18. Приказ Зборника радова “Правног факултета у Нишу “Грађанска кодификација”, свеска 1, Гласник АКВ, стр. 577 – 583;
19. ”Нова решења о одлагању извршења у српском Закону о извршном поступку”, Гласник АКВ, бр. 3 – 4/2007, стр. 98 – 105.
20. “Одређивање месне надлежности од стране вишег суда”, ПЖ бр. 13/2007, стр. 755 – 767.

Filename: Dr Vladimir Boranijasevic doktotska teza.doc
Directory: D:\DISERTACIJE
Template: C:\Users\Vlada\AppData\Roaming\Microsoft\Templates\Normal.d
otm
Title:
Subject:
Author: NN
Keywords:
Comments:
Creation Date: 10/11/2007 8:07:00 AM
Change Number: 413
Last Saved On: 3/21/2013 1:16:00 PM
Last Saved By: Vladimir
Total Editing Time: 6,110 Minutes
Last Printed On: 3/22/2013 2:32:00 PM
As of Last Complete Printing
Number of Pages: 198
Number of Words: 65,444 (approx.)
Number of Characters: 373,036 (approx.)